

66 & 319

66 E 319

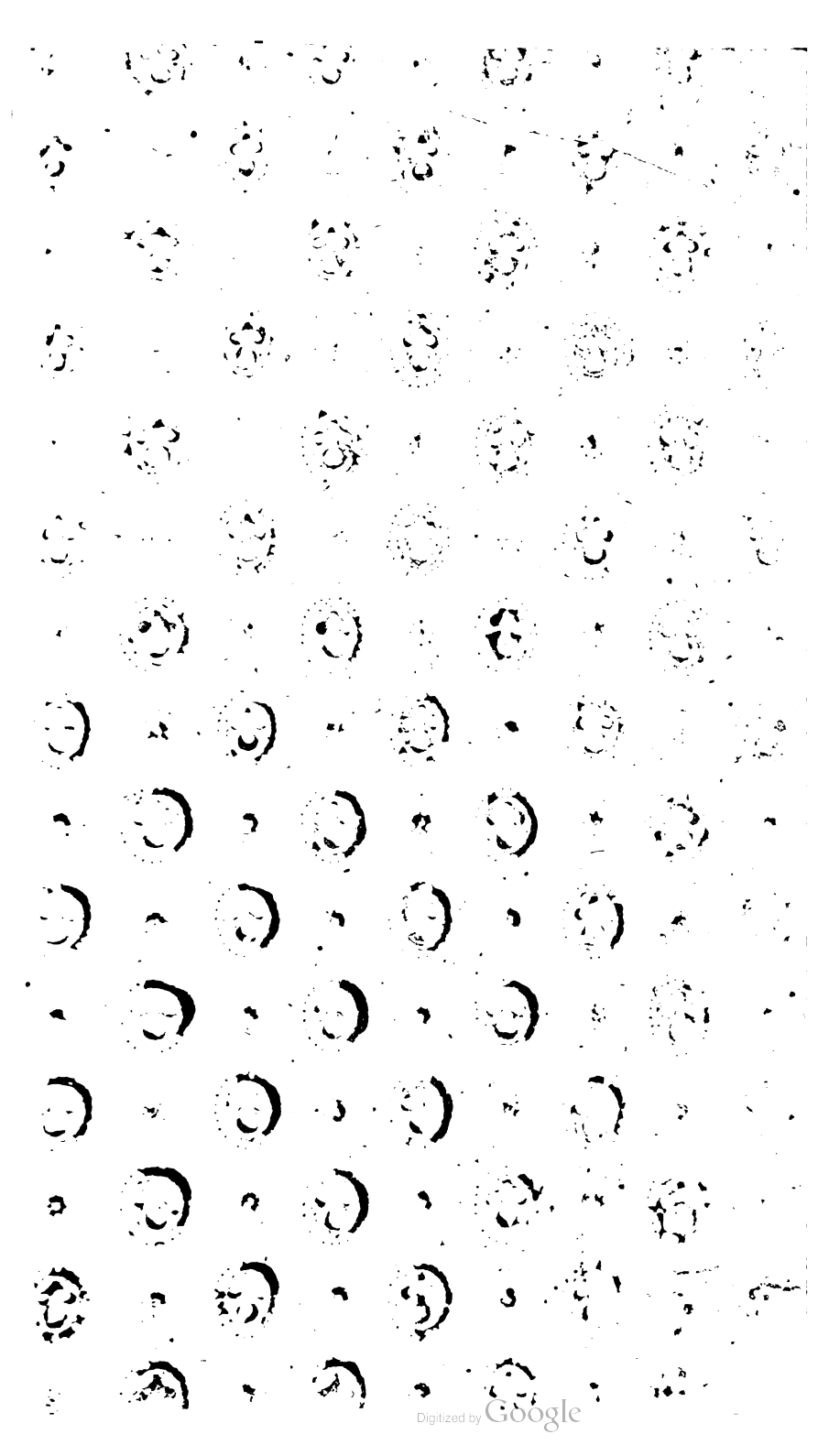
Národní knihovna ČR
Historické fondy

66 E 319

Národní knihovna

1002284196

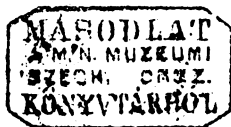

A'
KÖNYVEK' SZABADOS
OLVASÁSÁRÓL
KÉT FŐ-TZIKKELY.

IRTA
A. B. P. A. I. T.
N. T.

Méltóságok', Urak', Nagy, 's Kis-
Aszfzonyok', Nemes Ifjak', és tanuló
Nevendékek' kedvéért.

Philosopho Christiano lectio exhortatio
esse debet, non occupatio. *Card. Hug. a S.
Vich.*

P E S T E N N,
Nyomtatott Patzkó Ferentz' betűivel 1792.
...ben.

668 319.

Attende lectioni --- noli negligere gratiam, quæ est
in te. 1. Tim. 4. v. 13. 14.

Quod semel lectum est, nullo modo arbitremini satis vobis innotescere: si ergo eum librum fructuosissimum habere vultis, non pigeat, relegendo habere notissimum. S. August. L. de Corrept. & Grat. cap. 1.

KNIHOVNA
KUBELIKOVA
(SZÉLLOVA)

**Méltóságok, Urak, Nagy, 's Kis-
Aszszonyok, Nemes Ifjak, tanuló
Nevendékek!**

Egyedül érettetek fáradtam. Fáradságomért más jutalmat nem kérek, hanem csak, hogy e' Munkámat olvaííátok. De tgy, hogy egész végig el-olvaííátok: részre-hajlás nélkül, tsupán tsak bizonyító okaimat fontolván, olvaííátok: 's ha azután hasznosnak lenni talállyátok, azt többször is el-olvaííátok.

Nem kellene ezt töletek kérnem, ha a' máí üdöket tsak egygyik színeről tekénteném. Tudva vagyon előttem a' mostani emberek' szem-füleííége. Akár milyen könyv jöjjön-ki világofságra, igen is, öök felöle tudni, 's beléje nézni kívánnak.

De meddig? mit mond erről más részént a' Tapasííztalás? meddig? tsak addig, mig nem láttyák, hogy a' könyvben foglalt tanítás erköltsöökkel, 's száííok' ízével ellenkezik: tsak addig, mig nem szemlélik, hogy a' Szerző az Isteni Religiót pártúl fogja,

)(2

az

az igaz keresztyéni Jó-erköltsöt taníttya, és javallja, az emberi szabadságot zabolára, 's illendő korlátok közé veszi. Milyhelyt ezeket tapasztallyák valamelly könyvben a' mostani emberek, már benne jó izt nem találnak, olvasását odább nem folytatják, hanem egy néhány levelek' hamarságos által-futása után, a' Munkát félre dobják.

Ez töri nagyon a' szivemet: ez az, a' mi engem, ha az égre nem tekéntenék, talán már arra kényszerített volna, hogy mondgyam, vagy leg-alább gondoljam: *bánom, hogy olly temérdek sokat fáradtam.* Az én Munkám leg-többek' erköltsével, 's szájok' izével ellenkezik: a' Religiót, a' mennyire tárgyom kívánnya, pártúl fogja: az emberi szabadságot zabolára, 's illendő korlátok közé veszi, 's zárja. Ha tehát a' mindennapi Tapasztalást nézem, mi-képpen reménlyem, hogy könyvem fog-olvasztatni: hogy kivált azoktól, a' kiknek tanításom leg-inkább szükséges, fog-olvasztatni: hogy egész végig, 's részre-hajlás nélkül fog-olvasztatni: hogy több-izör-is el-fog olvasztatni? ez töri a' szivemet!

'S ez az oka annak, miért állítottam szükségesnek, hogy Elöl-járó Beszédemben néktek könyörögjek. Gondoltam: ha könyörgök, talán, a' közönséges Tapasztata-

❧ ❧

talás ellen-is, nyerek. Kérlek tehát: győz-
 zétek meg egy kevelsé magatokat; tegyé-
 tek félre a' mái üdők', ugy sem ditsíre-
 tes, szokását; ne tagadgyátok meg nékem,
 a' ki javatokat, 's örök üdvességteket kí-
 vánom, ezt a' kisded jutalmat, mellyel
 én még-is meg-elégfzem; olvasátok-el vé-
 gig, részre-hajlás nélkül, 's ha azután tet-
 fizeni-fog, többször-is Munkámat. A' mái
 Világ leg - inkább azzal kérkedik, hogy ő
 ember-szerető. Tehát mutafsátok hoz-
 zám-is, de tselekedetben, részét ennek
 az ember-szeretésteknek. Én előbb sze-
 rettelek titeket: bizonyságom ez a' Mun-
 kám, mellyet nagy fáradsággal tsupán a'
 ti hasznatokért szerzettem. Nem illendő-
 e tehát, hogy ti-is nékem a' költsönt visz-
 sza-adgyátok?

Hidgyétek, meg-nem bánnyátok tse-
 lekedetteket. Én e' könyvemmet úgy igye-
 keztem öszve-írni, hogy mind belőle na-
 gyon épülhesetek; mind magatokat vele
 kedvesen mulathassátok; mind Munkám-
 ból fokot tanulhassátok. Sokat, és nem
 üres héába-válóságot: fokot, és nem kép-
 telen hazugságokat: fokot, és nem ol-
 lyant, a' mit jobb volna semmi-képpen
 nem tudni. Az illyenekkel tsak az új
 módi fél-Filozofusok, és Tudósok kinte-
 lenek Iráfikat meg-tömní. Én mint hogy

Keresztény, 's Katolikus vagyok, az e' fél-
lékre nem szorultam. Az én könyvem-
ből tanulhattok fokot, és gyökerefet: fo-
kat, és tisztádon-tiszta igazságot: fokot,
és használhatót, sőt talán még ritka dol-
gokat-is mind a' Régiségből, mind az új-
jabb Történetekből. Ezt olly bizodalma-
sán mondom, nem ugyan kérkedékeny-
ségből, de még-is olly bizodalmasán mon-
dom, hogy leg-kissebb okom se legyen,
miért tartsak attól, hogy mondásom vala-
ha torkomra forjon. Innen bizvást ígér-
hetem, hogy meg-nem bánnyátok, ha, a'
mit kívánok, nékem meg-adgyátok, ha
Munkámat egész végig el-olvasátok.

Leg-inkább pedig arra tekintetek,
hogy én e' könyvemben nem szabad aká-
rattoktól függő dologról, hanem mivoltos
Kötelességekről szóltok: olly mivoltos
Kötelességekről, a' mellynek ha eleget
nem tesztek, örök üdvességeket (a' mint
azután meg-mutatom) világos veszede-
lemre eresztitek. Egy ollyatén könyv
pedig, melly mivoltos Kötelességekről
szóllolgat, 's olly mivoltos Kötelességek-
ről, mellynek ha eleget nem tesztek, ö-
rök üdvességeket világos veszedelemre
eresztitek: bizonyos, hogy isteni Kegye-
lem, 's mennyből adatott Ajándék néktek.
Ugy de, az Isten kegyelmét, 's ajándé-
kát, nem jó, meg-vetnetek. *El-ne mu-*

lásd az ajándékot, melly benned vagyon. I. Tim. 4. §. 14. mivel, a' ki egy isteni kegyelmet meg-vét, ezzel azt érdemli, hogy a' többi kegyelmek azután meg-tagadtassanak néki. Tehát e' könyv' olvasását sem jó néktek el-mulatoztok. Azért ujlag kérlek, és az Apostollal kérlek: legyetek figyelmetesek, szorgalmazatosok az olvasásban: mennyetek végig Munkámon: ne-is véllýétek, hogy, a' mit egyszer el-olvasztatok, azt már elegendő-képpen tudgyátok; hanem ha abból a' könyvből hasznót venni akartok, azt többször-is el-olvasván, magatok előtt igen is-méreteossé tegyétek.

Nem kétlem, lesznek elég gyalázóim: a' kik nyelvekkel, sőt talán még pennájokkal-is, mind könyvemet, mind fze-mélyemet, 's nevemet méltatlanul kifeb-bíteni, 's rútúl betstelenítő ítéletekkel terhelni fogják; és a' végett fogják, hogy, ha lehetséges, engem ugyan meg-fzomoritsanak, bennetek' pedig Munkám' olvasásától el-idegenítsenek. Nem-is lehet ez kü-lömbben. A' semmi-hitű Szabad-lelkekkel mostanság tele az Országunk. Az il-lyeneknek én semmi-képpen nem tetszhe-tem. Szükséges nekik, hogy Munkámat gyűlöllyék. Miért? Kétség kívül azon ok-ból, mellyet Pláto Filozofus már régen adott, midőn Laertziusnál (p. 389.) e' kép' szól-

lott: *Bos bovi; asinus autem asino pulcher-*
rimus; suus vero sui: az Ökör az ökröt tartja
leg-szebbnek; a' szamár pedig a' szamarat; és
a' disznó a' disznót, az az, minden ember
a' magához hasonlót. Én, az ég, 's a' föld
előtt vallom! se nem voltam, se nem va-
gyok, se nem akarok soha lenni a' mái
semmi-hitűekhez hasonló: az én Munkám
annyira különböz az ő munkáiktól, mint
az ég a' földtől, mint a' tiszta világozás
a' vastag fetétségtől. Tehát nekik én nem
tetűzhetem, sem az én Munkám: azért
éppen nem kétlem, hogy lesznek elég
gyalázóim. E' felett azt-is tudom, hogy
vannak némelly priviléggyiáltt Rágalmazók,
a' kik az embereket, 's kivált a' leg-be-
tsületesbb, leg-ártatlanabb Katolikus em-
bereket, az egész világ előtt pénzért mots-
kollyák. Ők egy néhány esztendőktől
fogva azt a' gonosz szokást vették-fel, hogy
Irálékban a' leg-hitványbb, sőt a' leg-
roszszabb könyveket-is égig magasztallyák:
a' volta-ízerént jókat ellenben, vagy tsú-
nyául le-gyalázzák, vagy leg-alább igen
hidegen emlegetik. Vannak erről több
példáink. Ezekről-is tehát, mit várhatok
egyebet, hanem e' könyvemnek rút le-
píszkolását.

A' mi engem' illet, nem bánom, tse-
 lekedgyenek vélem az e' félek, a' mit a'
 kar-

karnak : én az ő ítéletekkel, firkálásokkal,
 befzédjekkel egy morzsát sem gondolok.
 Ha ők magávala' Kristussal olly tsufos mó-
 don bánnak: mit várhat tőlök magára a'
 Kristus' szolgálja? *Nem nagyobb a' tanit-
 vány a' mesternél, sem a' szolga az Uránál.*
*Ha a' tselédes Embert Beelzebubnak hit-
 ták: mennyivel inkább az ő háza' népét?*
 Matth. 10. 7. 24. 25. Tudgyák-meg te-
 hát előre az ilyenek, hogy engem ugyan
 soha meg-nem szomorítanak, 's követke-
 zés-képpen több ehez hasonló Munkák' ki-
 adásától el-nem idegenítenek, akár men-
 nyi kigyót, békát kiabállyanak reám, és
 könyvemre. Sőt azt-is tudgyák-meg,
 hogy mennél többet, 's nagyobbbat fog-
 nak ők reám kiáltani; én azt mind annál
 nagyobb örömmel fogom hallani, és ol-
 vasni. *Készebb vagyok, mert ez ditsősé-
 gesbb nékem, készebb vagyok; Sz. Ágo-
 stonnal mondom (*), a' Kristussal, az Apo-
 stolokkal, az Anya-szent-egyházzal akár mi-
 nű átkokat, akár melly embertelen szidalma-
 kat szenvedni, mint sem a' Pelagianusok' (az
 eretnekek', a' semmi-hitűek', az isten-ta-
 ga-*

(*) Nos paratiores sumus cum istis Viris, & cum Ec-
 clesia, in hujus fidei antiquitate firmata, quolibet
 maledicta, & contumelias perpeti, quam Pelagianus
 eloquii prædicatione laudari. S. Aug. T. VII. de
 Anprians, & Concupisc. L. 2. c. 29.

gadók') *szájából ditsíretet venni.* A' mi engem' illet tehát, nem bánom, tselekedgyenek vélem az e' félék, a' mit akarnak.

De, a' mi titeket illet, Uraim, és *Aszfszonyaim*, felette igen sajnálnám, ha ezen rágalmozók' beszédjének könnyen hinnétek, 's szennyesítő nyelveskedések miatt könyvem' olvasását vagy egészen elmulatnátok, vagy előre el-foglaltt elmével folytatnátok: így bizonynal, az én jó szándékomat, 's egyedül csak hasznotokra tzelozó igyekezetemet egészen semmivé tennétek. Ismét kérlek tehát: ne induljatok az ilyen emberek' szavai után; tartsátok kevés ideig függőben ítélletteket; ti magatok méltóztassatok Munkám' ügyében lenni Birák: ha ezt egyszer végig olvasátok, azután, nem ellenzem, felőle ítéllyetek, a' mit akartok. Ez az, a' mit kérek tőletek. Most háromról rövideden tudósítlak.

Először arról, hogy én e' tellyes Munkámban, szóva', senki személyét sem motskolom, senkit sem sértek. Ha valakit (p. o. a' semmi-hitűeket) Igazságaim szurnak; én arról nem tehetek: azért ők reám ne haragudgyanak, hanem az Igazságra, vagy is inkább ön-magokra. Nem tagadom, egy *Értekező magyar Fordítót* jó for-

formán letzkézek. De ebben, sem il-
lik, hogy valaki meg ütközzön. Mert egy
az, hogy én őtet leg-kissebb illetlen szó-
val sem illetem, hanem csak igazságokkal
nyomon: más az, hogy mivel ő magát
Katolikus embernek vallja, 's még-is *Er-
tekezéseiben* a' Religiót, 's kivált a' Kato-
lika Religiót rútúl piszkolgya, fokkal töb-
bet érdemel, mint sem, a' mit én tészek
rajta.

Másodszor arról, hogy nem minde-
nütt egy forma *Stylus*sal élek. A' kiezen
meg-akadna, jelentem néki, hogy ennek
szükséges volt így lennie. A' Tanulttak
minnyájan tudgyák, hogy másként kell az
embernek írnia, mikor vetélkedik; más-
ként, mikor Történeteket beszéll; más-
ként, mikor tanít. Én e' könyvemben
hol vetélkedek, hol Történeteket írok, hol
tanítok. Tehát nékem egy forma írás-
módjával nem lehetett élnem. Ahol tani-
tok, ott *Orátor* vagyok, és az Ékefen-
szóllás' mesteriségéhez tartok; azért is ott
(*amplificationibus oratoriis*) bő, és tűzes
beszéddel élek. Ezt azért tselekedtem,
mivel az a' szándékom, és tellyes kíván-
ságom, hogy e' Munkámban nem csak az
Olvasók' értelmét oktassam, és meg-győz-
zem, hanem az ő akaratjokat-is meg-tör-
jem, 's fel-indítsam, úgy, hogy ők rem
tsak

csak el-hidgyék, 's jóvá hadgyák, a' mit tanítok, hanem tettében tselekedgyék-is, a' mit tanítok. Erre pedig az *Orátor* több-beszéd egy átallyában szükséges.

Harmadszor arról, hogy a' *Jegyzéseket* két külömb-féle módon rendelttem-el. A' kisebb Jegyzéseket, mint hogy azok a' Folyó-beszédet nem igen szaggattyákmeg, ott hattam, ahol szoktak lenni; azért azokat a' lapok' talpain kell keresni: a' nagyobbakat pedig, melyek a' Szakaszokban, vagy a' §-fokban foglaltt. tanítás' erejét el-fogyatnák, ha mindgyárt ottan, a' hová tartozandók, olvastatnának, a' Szakaszok', vagy §-fok' végére vetettem: azért nem kell azokat olvasni, míg a' Szakasz, vagy a' §. végig nem olvastatik. A' ki olvasná, bizonyos vagyok benne, hogy a' Folyó-beszéd' erejét, és hathatóságát el-nem érné; azért az ilyen, könyvet csak nem haszon nélkül olvasná.

Ennyi, a' mit kérni akartam tőletek. Ez az, a' miről tudósítani kívántalak bennetek'. Ellyetek jó egészséggel.

A Szerző.

M U.

MUTATÓ TÁBLA.

BÉ-MENETEL. A' fenn-forgó kérdés' meg-magyarázása. Az Írás' alkalmatossága. A' Könyv' tárgya - - - - - 1

I. FŐ-TZIKKELY.

Elégtelenek mind azok az Okok, a' mellyek miatt némellyek a' rossz könyveket olvassák - 14

I. SZAKASZ. Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy a' gonosz könyvekben némelly jók, szépek, igazak foglaltatnak - - - - - 16

II. SZAKASZ. Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy a' gonosz könyvek szép *Stylus*sal, ékes beszéddel, válogatott szókkal vannak megírva - - - - - 34

III. SZAKASZ. Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy ember a' gonosz könyvekből a' világot ismerni meg-

meg-tanullya, magát az ő ren-
delsége szerént képzellye, er-
kölség meg-tsinofitsa- - - 48

IV. SZAKASZ. Nem elegendő Ok az olvasás-
ra, hogy ember a' gonosz
könyvekből a' Religiót akarja
meg-tanulni, 's az ő tanítását
gyökeresen belőlök kívánnya
érteni, és meg-fogni. Ennek
alkalmatosságával egybe-vet-
tetik a' íz. Atyákkal, 's ele-
ven festékekkel le-rajzoltatik
Voltér, Bayle, Ruzsó, és meg-
mutattatik, hogy - - - 61

VOLTÉR.

1. §. Buja, gyalázatos, igen gonosz. 72
2. §. Félenk, áthatatlan, utálatos kép-
mutató - - - - - 77
3. §. Pénzért-író, vagyon-kivánó, má-
fokat károsító, tsalárdul-kereskedő. 87
4. §. Boszszú-álló, rágalmazó, még
leg-jobb barátit-is hamisan-reá-fo-
gásokkal kifesebbítő - - - - 93
5. §. Felette igen hazug - - - 100
6. §. Tsekély, 's tsupán tsak fénylő
tudományal bíró - - - - 107

BAYLE.

1. §. Áthatatlan, és semmi-hitű - - 121
2. §. Tisztátalan, buja - - - - 122

3. §. Félénk, és hazug	125
4. §. Pénzért-író, 's betsüllet-kivánó.	128
5. §. Fogytakozott, alávaló, tsekély tudományú	130
6. §. Rövid szóval, gonofz	138

RUSZSZÓ.

1. §. Jobb mind Voltérnél, mind Baylénél	144
2. §. Voltak mindazonáltal gyökeres nagy hibák az ő erköltsében	145
3. §. Voltak gyökeres nagy hibák az ő tudományában	148

V. SZAKASZ. Nem elegendő Ok a' gonofz könyvek' olvasására az Űdö-töltés: sem az ilyen könyvek' kívántt ismerets - - - 155

VI. SZAKASZ. Nem elegendő Ok, az olvasásra, azt állatni, hogy a' fajtalan könyvek tsak a' gonofz szívú, 's indulatú embereket vesztegetik; a' tisztának, 's a' jámborság-szeretőknek nem ártanak - - - 164

Bé-Fejezéfe az I. Fő-Tzikkelynek - - - 170

II. FŐ-TZIKKELY.

Nagyok azok az Okok, a' mellyek miatt ti. lalmaztatik a' gonofz könyvek' olvasása - - - 171

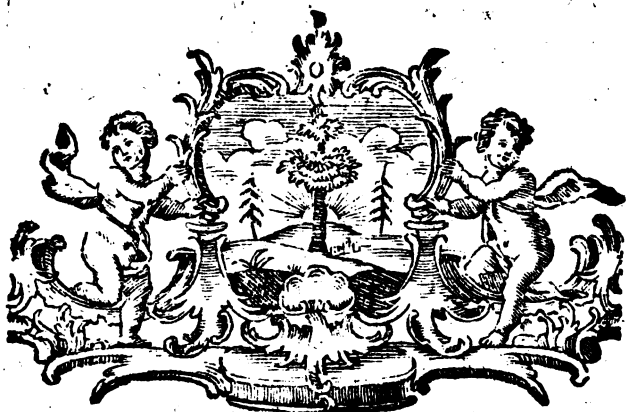
I. SZAKASZ.	A' gonosz könyvek' olvasása	
	embernek veszedelmes. Ezt bizonyította - - - - -	173
1. §.	A' régi Pogányok' ítélete - - - - -	173
2. §.	Az Apostolok', és első Hívek' példája - - - - -	182
3. §.	A' Keresztény Fejedelmek' tette - - - - -	187
4. §.	A' közönséges Anya-Ízent-egyház' szokása, és tilalma - - - - -	194
5. §.	Ö-maga a' józan Okosság - - - - -	211

II. SZAKASZ.	A' gonosz könyvek' olvasása	
	embernek mindég tetteben káros. Ezt bizonyította - - - - -	217
1. §.	A' Ízent Írás - - - - -	217
2. §.	A' régi Tapasztalás - - - - -	222
3. §.	A' mostani közönséges Tapasztalás - - - - -	227
4. §.	A' mostani különös Tapasztalás - - - - -	242

Bé-fejezése az egész Munkának, a' mellyben foglaltatnak elsőben *Intések*, azután *Kérések* Intés: az Olvasókhoz, a' Szerzőkhöz, az Elő-mozdítókhoz. Kérés: a' Püspökökhöz, és a' világi Hatalmasághoz - - - - - 247

TOLDALÉK. Voltér' Henriásáról Zabucsnig Urnak rostáló-Ítélete - - - - - 267

A'

A' KÖNYVEK' SZABADOS OLVASÁSÁRÓL.

A' Könyvek közül némellyek *jók*, némellyek *gonoszok*, némellyek *egyét érők*. A' *jók* által nem értem azokat a' Munkákat, a' mellyek ékesen vannak írva: mert igen sok veszedelmes íráfok találtnak, kivált a' mi üdeinkben, mellyek az ékesen-szóllásnak szépségeiben semmi fogyatkozást szenvedni nem látszatnak: hanem azokat a' Könyveket veszem, a' mellyek tulajdon tárgyakból alkalmazók, és arra szolgálók, hogy a' Hit' tisztaságát, és az erkölcs' ártatlanságát a' keresztyén emberekben fenn-tartsák. Az ilyenek három félek: mások *Hit-beli* Könyvek, mellyek a' Religio' tudományát,

's tanítását adgyák előnkbe ; mások *Erköltsről-fzóló* Könyvek, mellyek a keresztyeni Kötelefségeket az Istenre, a' fele-barátra, önnön magunkra nézve fejtegetik ; ismét mások *Históriás* Könyvek, mellyek vagy a' keresztyen Anyafizent-egyháznak történeteit emlegetik, vagy azon Jámborok életét foglallyák magokban, a' kik a' keresztyeni Jóságok' buzgó gyakorlása által magasbb Szentségre emelkedtek.

A' gonofz Könyveken sem értem azokat, a' mellyek rofszszúl, 's gyarló-képpen vannak írva: hanem rész-szerént azokat a' Munkákat, mellyek az erköltsöt vesztegetik ; a' millyenek p. o. a' puha, gyengéded *Versek*, és *Költemények*, a' gyönyörűségre mesterségesen oktató, és ingerlő *Románok*, a' szerelmes *Komédiák*, és a' t. rész-szerént azokat, mellyek a' Religio ellen támadnak, és azt vagy tsak némelly tzikelyekben ostromollyák, mint az eretnekek' Irásai ; vagy egészen öfzve-dönteni akarják, mint a' *Libertinusok*, Szabad-lelkek' könyvetskái. Ezek közül való nagyobb része a' *Vol-tér* (a), *Rufszo* (b), *Bayle* (c) irásinak: az istentelen *Horusz* (d), és az ő *Ki-lopója* (e): az *oktatni vágyódó utazó ember*: a' *Jésus Társaság-béli Szerzeteseinek Kbinából-való ki-üzettetése*, 's a' t.

Az egyet-érő Könyvek azok előtttem, a' mellyek' olvasásának nints semmi bé-folyása sem

a'

a' Hit' dolgaiba, sem az erköltsbe, és ezt se nem jobbíttya, se nem vesztegeti, 's rontya; hanem ezekre nézve egyet ér, akár olvasuk azokat, akár ne olvasuk. Illyenek a' Birodalmak', Tartományok', Városok', hies Emberek' históriái. Illyenek az Úton-járáfok' megíró Lajitrómai. Illyenek a' külömb-féle Tudományoknak, úgy mint, a' Természet' tudományának (Phyicæ), a' Mennyiségek', Nagyságok' tudományának (Mathematicæ), a' Füvek' tudományának (Botanicæ), a' Föld-mérés', vagy leírás' tudományának (Geometriæ, Geographiæ), az Ékesen-szóllás' tudományának (Eloquentiæ) Könyvei; ha még-is ezekben az utólsókban a' Religio, és az erkölts betsben tartatik.

A' jó Könyvek' olvasása nem tsak szabad az embernek, hanem felette igen hasznos-is. Ezt senki kétségbe nem veheti, ha tsak vagy nem iszonyú-képpen rest, vagy nem mód nélkül buta, vagy nem türhetetlenül kevély; a' ki magáról vakmerőképpen azt állitsa, hogy ő egyedül magának bőven elegendő, 's mások' eszére, és által-látására nints semmi szükség. A' jó Könyv egy hív Kalauz, édes Uraim; a' ki bennünket a' Holtak' tartományába vezet, hogy a' vélek-való társalkodásból derekassan megtanuljuk, hogyan társalkodgyunk az élőkkel; memyre betsüllyük a' meg-holtak' beszédjeit; mikép' távoztassuk magunktól az ő hibáikat; mint válaszszuk - ki az ő életekből azokat a' tet-

teket, a' mellyeket nekünk leheffen követnünk. A' jó Könyv egy okos Erkölsre-tanító, édes Uraim; a' ki vélünk a' hamisat, melly tsak nem mindenütt uralkodik, meg-ismérteti; a' ki minket a' rosz világ' ravasz tsalogatási ellen józan állatásokkal előre el-kézfét, 's fel-fegyveresít; a' ki néktünk a' gonofság' utálatosságát a' hozzánk-hasonlók' feslettségében, és a' jó erköls' szépségét a' Jámborok' maga-viseelésében világosan meg - mutattya. A' jó Könyv egy szószólló Prókátor, édes Uraim; a' ki nálunk az Istenesség', és Igazság' ügyét védelmezi; 's a' ki minden módon gátollya, hogy az hamis okoskodások' fortélyos fogásítól, 's a' szóllás' módjának ragyogó fényétől, fő-kép' a' mi napjainkban, el-ne tsábíttassunk, mellyekben az ember az Ékefen-szóllásnak mindent fel-áldoz; 's mellyekben akár melly balgatagság, képtelenség, otsmányság helyén hagyatik, tsak gyönyörű szókba, tsak ékes beszédbe foglaltassék. Ezt a' jó ízt a' mi boldogtalan Századunk a' mi ditsőséges *Filozofusainknak* köszönheti. Volt-is nekik kétség-kivül bizonyos okok, hogy azt bé-hozzák, és előbbre segítsék. Ők a' Religiót fel-akarják forgatni. Ők az Ő romlott maradékira a' hitetlenségnek gonosz épületét akarják rakni. De mi módon vigyék ezt végbe? nints fundamentumok. Tehát a' mesterséges álnokságokhoz, a' ravasz tsaláshoz nyulnak. A' Hit' dolgaiban fő-birói, parantsor-

Jó hanggal kezdenek beszélni; melly hangnak ugyan noha, csak a' tökéletes Meg-győztetésből kellene származnia, de melly ezeknél az új Apostoloknál tsupádon tsupa ravaszság' gyümöltse. Ékesítik válogatott szókkal beszéd-jeket: meg-rakják azt tetétől - talpig szemfény-vesztő, fris gondolatokkal; 's így kézfétének alkalmas útát, 's eszközt arra, hogy a' tudatlanokat el-ámítsák, a' kik mindég rövid-látók, és az ítélet-tételben erőtelenek. De a' jó könyvek' olvasása meg-nyitja az olvasók' szemeit, hogy a' gonosz tsábítók' leseit meg-látsák; és értelmeket meg-tanítja, akaratjokat reá-birja, hogy az ő veszedelmes keleptzéiket el-kerüllyék. Kétség kívül vettetett bizonyos dolog tehát, hogy a' jó könyvek' olvasása nem csak szabad, hanem felette igen hasznos-is az embernek.

Az egyet-érő Könyveket sem tiltja senki. Mert noha igen ritkán történik, hogy azok' olvasásából valaki jobba légyen; de közönségesen történik, hogy okosbbá, böltsebbé, tudósbbá légyen, 's pedig minden lelki sérelem nélkül légyen, az emberi Társaságnak fokfőor nagy hasznával légyen.

Tsak tehát a' gonosz Könyvekről lehet támasztani itt a' kérdést. Az az, azokról, mellyek, a' mint fellyeb mondottam, vagy a' Re-
li-

ligiót nyilván meg-támadgyák, 's nagy dühösséggel ostromollyák; vagy némelly ártatlan titulufok alatt szint' azon mérget titkon hintik, 's killyebb terjegetik. Azokról, mellyek a kárhozatos tévelygéseket már egy Állatról-való Költemény alá, már az Amerikai Vadak' le-irása alá, már a' Khinából, vagy Szeretseny-Országból küldött Tudósítások alá, már a' Filozofjának betsüllendő Neve, 's Képe alá, már a' gyermeki nevelésről irott Oktatások alá dugják, rejtik, bujtattyák. Azokról, mellyek némelly igen jó, 's felette használható Igazságokat foglalnak magokban; de csak azért foglalnak magokban, hogy az istentelenség' nyilat az olvasók' szívébe annál bizonyosban üthessék, a Prófétának ama' mondása fzerént: *az ő beszéd; lágyabbak az olajnál, és azok nyilak.* (1) Azokról, mellyek az igaz Religio' történeteit el-fatsarják, meg-hamisíttyák, hogy az ő bizonyosságát kétefsé tegyék: mellyek reá hamis tanításokat kennek, fognak, és azokat öszve-ronttyák, hogy ötöt otsmány tévelgyesről vádolhassák: mellyek a' gondolkodásban-való szabadságot bé-hozzák, az isteni Titkokat a' gyarló emberi böltseségnek regulái fzerént róftállyák, és a' meg-tsalatkozható elmének just adnak, mellyel az, az ő belső tehetetlensége miatt, tellyefésséggel nem birhat, hogy t. i. ő

le :

(1) Pfal. 54. V. 22.

legyen az isteni Hitnek ítélő-bírója, és ügyéről végezzen, a' mint gondollya. Azokról végezetre, mellyek a' szabadabb Képzélések által, a' fíkláló Versek által a' szívet veszedelmesen öfve-verik; a' ki-gondolt Történetek által az embert, mint tsábítson-el másokat, 's hogyan kezdgyen mesterségesen, 's Könyből szerelmeskedni, oktattyák; és az elmét leg-alább ezer balgatag ábrázatokkal, a' szívet leg-alább ezer héába-való kívánságokkal meg-töltik. (1) Ezekről, tsak ezekről támasztom tehát a' Kérdést, ha lehet-e vétek nélkül, ha lehet-e üdvesség, 's lélek' vesztes nélkül az ilyeneket olvasni.

Támasztom pedig azért; mert az, o fájdalom? az ma leg-közönségesebb *Módi*, hogy a' Religio ellen, az Anya-szent-egyház ellen, az Oltárnak fel-szentelt Szolgái ellen írott Könyvek, a' szerelmes Komédiák, a' hívságos Románok, a' lágyító, puha Versek, majd mindezek' kezeiben forogjanak, majd mindenütt olvastatsanak. El-borította, szerelmes atyámfiái,

A 4

édes

-
- (1) Az ilyen szép titulások alatt lappangó gonosz Könyvek között leg-gonoszabbak szoktak lenni, *Historia universalis*, a' *Világnak közönséges Történetei*, mellyek ezekben az időkben adattatnak-ki: meg-bizonyíthatnám ezt példákkal, ha attól nem félnék, hogy ezzel a' roszra alkalmatosságot adok; mivel *nitimur in vetitum*. Azért minden emberséges embert intek, hogy leg-inkább ezektől ójja magát.

édes Hazánkat egy egész tengere a' kereszténytelen Brozsúráknak, a' pajkos Irásoknak, a' Szerelemről költt Munkáknak. Gyönyörűségesen vannak egybe szerkeztetve, és megírva: mód nélkül kínáltatták magokat. A' férjfiak már nem Gavallérok, ha csak azokban nem forgottak. Az Afzszonyságok már nem Dámák, ha csak a' nap' jó részét azokkal nem töltik. A' Leányzók már nem Kifszafzszonyok, ha csak azokból fokot be-téve nem tudnak. Minnyájan együgyűk, tanulatlanok, buták, valakik nem e' Könyvekből tanulnak. Leg-közönségelebb *Módi*, ezekben olvasottnak, forgottnak lenni.

De álljátok -elő, ti minnyájan, a' kik e' félék vattok. Felellyetek; kérdlek: ezt ti okosan, jól, szabadon tselekepszitek? ezt ti nagy vétek nélkül tselekepszitek? lelketek, 's örök üdvefségtek nem forog bizonyos veszedelemben, mikor ezt tselekepszitek? Tudom, hogy ti ezt ártatlan dolognak tartjátok. Tudom, hogy ti az Isten előtt e' miánn magatokat bűnösöknek csak egyfzer sem vallyátok. Tudom, hogy ti ezen tselekedeteket még némelly fzembe-tűnő okokkal-is védelmeztitek. De tsalatkoztok, kedves atyámfiai. Nem szabad az illetén rosz Könyveket olvasni. Nem lehet vétek nélkül az illetén rosz Könyveket olvasni. Nyilván-való veszedelemnek ereszti üdvefségét, a' ki meri, és szokta az illetén rosz Könyveket olvasni. Ezt

Ezt hogy veletek tellyefséggel el-hitefsem, jelen-való Oktatásomat két Fő-Tzikkelyre osztom. Az elsőben meg-láttjátok, hogy elégtelenek, hívságofok, semmire-valók azok az Okok, a' mellyek miatt ti a' rosz Könyveket olvasátok. A' másodikban meg-szemlélitek, hogy terhesek, nagyok, igen méltók azok az Okok, a' mellyek miatt néktek tilalmaztatik, hogy a' rosz Könyveket ne olvasátok.

J E G Y Z É S E K.

(a) *Voltér Mária Ferencz* Francia ember vala: Született Párisban 1694-dik Esztendőben, Novembernek 20-dik napján. Az Attya Királyi Tanácsos volt; de nem hitták *Voltérnek*, hanem *Aronetnek*. A' fia-is eleintén ezt a' nevet viselte. De mivel ő e' név alatt a' *Baszziille*-is, az-az, kemény tömlöztbe-is tsukatott, más szerentsétlenségek-is érték fejét: innen azt megváltoztatta, 's némelly betűket el-fordítván, belőle legelőször *Voltéret*, azután *Voltairét*, végre *De Voltairét* csinált; a' mint ezt a' szeretőjének maga meg-írta egy alkalmatósággal *Hágába*. Hét esztendeig tanult a' Jezovitáknál híres Mesterek alatt; 's már első ifjúságában fok világos jelenségeit adta zabolátlan lelkűségének. Az édes Attya többször ezen keserű Könyveket hullatott. Ama' nevezetes P. *Le Jay*, a' ki a' *Rhetoricában*, vagy-is az Ékesen-szóllás Oskolájában neki Tanítója volt, egyízer meg-fogta a' dolmányá gombját, erősen a' szemébe nézett, 's mindenek hallattára az Oskolában így szólította őtet: *Szerentsétlen ifju! Még te Vezére leszs a' Hitetleneknek, 's a' Szabadosan-gondolkodóknak*. Nem-is hagyta hazugságban Mesterét *Voltér* a' következő üdőkben. Meg-halálózott

zott ez a' tsudas ember életének 84-dik Esztendejében, éppen nem rég', tsak 13. esztendő előtt, azaz, 1778-ban, Májusnak 30-dik napján. A' halála (miképpen a' *Luxemburgi Fournálban*, *Juin*, 1778-olvasztatik) olly rettenetes volt, hogy azoknak minnyájoknak ott kellett volna lenniük, a' kik az ő Könyveiből el-tsabítottak. Senki Közülök rémülés nélkül azt nem nézhette volna. A' mint a' *Journálban Tronchin* Ur, ki halála' óráján jelen volt, bizonyittya, egyre azt kiáltotta: *Tehát el-vagyok mind az Istenről, mind az emberekről hagyatva!* s ezeket kiáltván, maga karját féne dühösséggel harapta, és több e' féle ifzonyatosságokat el-követett, mellyek benne vagy egy ki-fordultt elülnének, vagy egy irtóztató kétségbe-esésnek jelei voltak.

(b) *Bayle Péter*-is Francia ember vala. 1647-dik Esztendőben jött e világra *Carlat* nevezetű kised varaskában, magyar módra szólván, *Foix* Vármegyében. Az Attya ott Kálvinista Prédikátor volt. A' fia idővel Tanítója lett a' Filozofiának *Szédán* Városában. Itten a' fő Oskolák nem sokára el-rontatván, Rotterdamba költözött, ahol ismét a' Filozofiát, s a' Történetek Tudományát tanította. Végre *Jurieu* Professor vádolására onnan is ki-kopván, egy Könyv-árhoz szegődött, a' kinél istentelen *Lexiconjárt* írta; melly néki temérdek sok keferüségeket, s nyomorúságokat szerzett, a' mellyek alatt 85. esztendő előtt, azaz, 1796-dik Esztendőben szerentsétlenül meg-is halálozott.

(c) *Rusfzso János Jakab*, reformatus ember, *Genevában* született 1708-dik Esztendőben. 1743-ban s 1744-ben Követség *Sekretariusa* volt *Gróff Monsaiga* mellett, a' ki *Velenzétbe* követnek küldetett volt. Azután *Párisba* ment, több esztendőket ott el-töltvén,

s némelly Könyveket készétgetvén. Valahol járt, több okokból magának sok ellenségeket szerzett. 1762---ben mind *Franczia* országból, mind hazájából, *Genová*-ból: 1765---ben *Helverziából*: 1766---ban *Angliából* ki kellett mennie. Utollyára *Parisa* vízfőz-tért; ahol életének végső esztendeit tsendes halgatásban, és a' musika-béli *Kórak'* le-írásában (mire nem adgyák magokat a' mái nagy Filozofusok!) töltötte. Meg-halt csak 13. esztendőök előtt, 1778---ban, mikor *Voltér*, maga után özvegyet hagyván, a' mellyel kevés üdeig lakott az házasságban. De erről a' három új Filozofusról a' következendőkben majd sokkal többet beszélünk. A' ki pedig mind ezeknek, mind a' több új hamis-Filozofusoknak egész életét akarja meg-ismérni; az Olvassa *Zabuesnig Kristófnak*, világi Urnak, azon Könyvét, mellynek ilyen a' titulusa: *Historische, und Kritische Nachrichten von dem Leben, und den Schrifften des Herrn von Voltaire, und anderer Neuphilosophen unserer Zeiten.* Bezzeg ha ezt a' drága Könyvet fordítaná valaki magyarra, annak sokat köszönhetne hazája! Ez a' világi Ur (*Zabuesnig*) fordította *Francziából* Németre Nonnottének *Philosophicum Lexiconj*-át is, avagy az ő *Voltér*, *Ruszszo*, *Bayle*, 's a' több hitetlen Filozofusok ellen botsájtott meg-betsülhetetlen Könyvét is. A' ki ezt tenné igazán által a' magyar nyelvre! az már hazájától arany oszlopot érdemelne. De!--- a' jó nem kell mostanság: most az ember, *Isaiás'* prófétálása szerént c. 5. v. 20. *A gonosz sarja jónak, a' széttegetett világosságnak, a' keserű édesnek.*

--- nobis tantum terribila cum sit
Spurcities; eadem subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut voluuntur ibidem.

Lucr.

(d) Horusz költött név. Irta pedig ezt a' hitetlenség' fanatizmusával tellyes Könyvet *Vunsch Ernő* János Lippzai Professor, a' mint meg-mutatta ezt nyilvánosságos jelekből ama' nagy tudományú, 's a' Religio, és a' jó erkölts mellett több igen bölts Könyvekkel még mai nap'-is ditsőségesen vitézkedő *Weissenbach* Ur, Ex-Jézsofita, azon Munkájában, melly *Vorbothe des neuen Heidenthums*nek neveztetik. *Vunsch* ugyan próteltált ez ellen a' közönséges Újságokban. De minő okkal akarta a' szennyet magáról le-mosni? ezzel: *En Protestans vagyok: tehát olyan állatásokkal nem birbázok, a' minénük Horuszban találtnak.* De nevelték ezt a' mentséget a' Tudósok, mint hogy tudgyák, hogy *Bayle Péter*-is ezt mondogta, 's még-is a' *Lexicon-ját*, melly a' proteltánok' állatásával egybe nem fér, írta, és ki-adta.

(e). Ez egy gonosz lelkű Pap: gondolnám, ebben senki meg-nem botránkozik, valaki *Judásról* meg-emlékezik: ez tehát egy gonosz lelkű Pap, a' ki gyűlölségből-e, avagy hitetlenségből, ő tudgya: ha a' Könyvét nézem, bizony' mind gyűlölségből, mind hitetlenségből sem a' papi Jeletet, sem a' papi Hivatalokat nem viseli; azonban a' papi Kenyeret édesdeden eszi, sőt még! - - - Erről a' Papról, és az ő Könyvéről a' *Magyar, és Erdély országok' rövid Ismertetének Szerzője* (pag. 232. lqq.) ezeket írja:

„ Sokkal jobban tsudálni lehet azt, hogy nem
 „ régen még egy Romai Katolikus Pap-is, egy szer-
 „ zetes, vagy-is Exszerzetes egy olyan tűzre, örök
 „ tűzre való Könyvet mérészlett szárnyára botsátani,
 „ mellyben minden mesterségét meg-veti, hogy fő-
 „ kép' ugyan a' Romai Katolika Religiot (inellyért
 „ őtet annak ellenségi méltán meg-is jutalmaz-
 „ hattya) de nem éppen nevezet szerént tsak azt,
 „ ha-

„ hanem átallyában az Istentől ki-jelentetett Religiot,
 „ (*omnem Religionem revelaram*) még az Ó Testamen-
 „ tombéli Religiot-is, mellyet még a' Zsidók-is szent-
 „ nek tartanak, kétségsé, nevetsegefsé tehése; még
 „ a' lélek' halhatatlanságáról-is, a' menny-orzágról,
 „ pokolról, 's a' t. rendesen ír. A' többi között pe-
 „ dig avval a' fortéllyal él, hogy minden féle kétel-
 „ kedéseket támaszt-elő a' Religio ellen; de abból,
 „ hogy ő azoknak meg-fejtésében törje a' fejét, tsak
 „ azzal akar szépen ki-mosdani, hogy ez nem histo-
 „ rikusnak, hanem tsak theologusnak a' dolga; 's ez-
 „ zel a' haza' leányait (kiknek ezen Könyvét bé-aján-
 „ lotta, 's kikhez már kis-Pap korában-is felette nagy
 „ tisztelettel vífeltetett) a' theologusokhoz igazittya;
 „ 's egyszer's mind azt jelenti, hogy egy bolond-is
 „ olyan követ vethet a' kutba, mellyet tiz Theo-
 „ logus-is alig bír onnan ki-huzni, *unus stultus plus po-
 „ test negare, quam centum sapientes probare*, a' régi
 „ Slendriánisták köz-mondása szerént. Meg-vallom,
 „ sok roz' Könyveket láttam, olvastam eretnek Köny-
 „ veket-is, a' mint különösen szabadságot-is kértem,
 „ és nyertem két Püspököktől az eretnek Könyvek'
 „ olvasására; de ennél mérgefebbet, veszedelmefeb-
 „ bet, kivált magyar nyelven, még nem olvastam;
 „ nagy kedvem lett volna a' Szerzőjét ugyan tsak ér-
 „ deme szerént meg-lapotzkázni; de ettől egy részent
 „ a' mostani *Mentsenláb* tartóztatott - - - más ré-
 „ szent pedig az-is, mivel attól tartottam, hogy ez
 „ által még nagyobb hire ne terjedjen ezen Hero-
 „ sztratusnak, 's az ő veszedelmes Könyvének; a' mint
 „ hogy az én *igaz magyaromaz*-is leg-inkább azok tet-
 „ ték híresé, kik leg-jobban gyalázták. „

Ez az ítélet, józan ítélet, fő-kép' a' mi üdönkre néz-
 ve, mellyben a' roz'szak ezerszerre inkább olvastatnak,
 mint sem a' jók. Azért ama' tsintalan-eszű *Volterriol*-is
 fel-

fel-találtam, hogy *Freron* urat, a' ki az ő munkáit róftára vette volt, némelly Írásában nagyon kérte, hogy tsak fokat kiabállyon az ő *Babiloniai Hertzeg-afszszonya* ellen, hogy azt az emberek annál inkább olvassák. 'S ugyan ez az ok állított-meg engem-is, a' ki e' Pap ellen, és az ő Könyve ellen pennámat nagyon élesztettem. Én-is tehát mind az ő, mind az ő Könyve, névének meg-engedek: nem ugyan ő érte; mert ha valaki, bizonyyal ő az, a' ki a' veszfzöt felette igen meg-érdemli; leg-inkább azért, hogy azt a' Könyvet tette mérgessé, 's ártalmassá, melly magában ártatlan, jó, a' Publicumnak hasznos: nem tehát ő érte, hanem az ártatlanokért; a' kik ha a' nevét hallanák, talán szemfülelségből belé tekéntenének, 's azután a' mint történni szokott, tovább menvén, vég-képpen belőle meg-vesztegetődnének. Ahol tehát ezután ezzel az emberrel léfzen dolgom, (léfzen pedig egynehány szor) *Horusz' ki-lopója* néven fogom őtet szólítani; úgy hogy, valahol *Horusz' ki-lopóját* fogom nevezni, ott az olvasónak mindég ezt a' Papot kellyen érteni. Nevezem pedig őtet *Horusz' ki-lopójának* azon okból, mivel valamit ő, mint magáét, nagy kevélységgel fitogat a' Könyvében, az koránt sem az ő földgyének termése, hanem azt nagyobb részént az istentelen *Horusz-ból* lopta; a' mint-is ezt a' IV. Szakasznak egyik Jegyzésében világosan meg-fogom mutatni.

I. FŐ-TZIKKELY.

Elégtelenek mind azok az Okok, a' mellyek miatt némellyek a' rossz könyveket olvassák.

A' kik a' Religio ellen, az Anya-szent-egyház ellen, az Oltárnak fel-szentelt Szolgái

gái ellen irott könyveknek, a' szerelmes Komédiáknak, az hivságos Románoknak, a' szemtelen Verseknak olvasását szabadnak állíttják, és az ilyen Irásokat minden lelki-isméret-béli furdalás nélkül, éjjel-nappal kezekben forgatják, azok ezt, hogy úgy szóllyak, nem boldoggyába méréfzelik, hanem az e' félék' olvasására némelly szép színek alatt, bizonyos okokból indíttatnak. Vannak, a' kik azt tekintik, hogy az emlétett Könyvekben némelly dolgok igen jók, igen szépek, igen igazak, és olyanok találtnak, mellyek az emberben mind a' jó erköltsöt gyarapíttják, mind az elmét pallérozzák; 's e' miatt azok' olvasására bátran vetemednek. Vannak, a' kiknek az ékes beszédben nagy kedvek tellik; ezt ők az emlétett könyvekben fel-talállyák: tehát azokat mohón kapják, hogy t. i. a' gyönyörűséges mondásokat bé-igyák, és a' nemes izlést meg-szokják. Vannak, a' kik a' végett forognak az emlétett Könyvekben, hogy a' világot ismerni megtanúllyák, magokat az ő tsinnya, 's rendesége fzerént képzellyék, formállyák, erköltsöket kimivellyék. Mások azért olvaśsák azokat, hogy belőlök a' Religiót megtanúllyák, 's az ő tanítását gyökeréből értsék, és meg-fogják. Mások ezt tsupán tsak üdőtöltes' képpen tselekefszik; tsupán tsak, hogy az' ilyen könyveket ismérjék. Mások végre a' gonosz, fajtalan könyvek' olvasásától a' miatt nem félnek, mivel

bizonyosnak állították, hogy az ilyen Könyvek csak a' gonosz szívű embereket vesztegetik; a' szemérmeteseknek, tisztáknak, jámborság-szeretőknek femmi-képpen nem ártanak. Ezek, úgy tetszik, Uraim, Afzszonyaim, azok az okok, a' mellyek miánn ti a' gonosz Könyveket olvasátok, 's a' mellyekkel ezen olvasástokat minden vétektől mentitek. De vallyon elegendő-e, igazak-e, méltók-e azok? Nem elegendők, hanem hivságosok, kopaszok, femmirevalók. Vegyük azokat rostára egygyenként.

EL S Ö S Z A K A S Z.

Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy a' gonosz Könyvekben némelly jók, szépek, igazak foglaltatnak.

Mondgyátok először, hogy ti a' gonosz Könyveket azért olvasátok, mivel hogy azokban némelly igen jó, igen igaz, igen szép dolgokat találtok, mellyek mind az élet' igazgatására, mind az elme' pallérozására nagyon szolgálnak. És ez a' gonosz Könyveket kerék-számban illeti.

Nem tagadom, édes atyámfiaim, hogy az istentelenek, a' tsábítók, a' femmi-hitűek az Ő Írásokat némelly jókkal, némelly fényes igazságokkal meg-hintik. Ez mindenkor tulajdon volt a' ravasz-tsalóknak, a' hittül-szakattaknak.

'S tudgyátok, miért? Szépen fel-jegyzették ezt már a' régi szent Atyák, kik közül leg-alább magát halljátok Nagy Gergely Pápát. (1) *Az eretnekeknek*, úgy mond ez a' széles tudományú, 's álmétkodtató okolságú Sz. Doktor, *az eretnekeknek*, (a' rontóknak, az hitetleneknek) *az különös tulajdonságok*, hogy a' *rosszszak* közé jökat elegyítsenek, 's így az *Halgatő* értelmét könnyen meg-játszodtasák: mert ha mindég csak rosszszakat mondanának, gonofságokban bamarább meg-ismértetvén, a' mit akarnak, másokkal el-nem hitetnék. Ismég, ha mindenkör igazat tartanának, 's beszélnének, bizónnyára eretnekek (tsábitók, hitetlenek) nem volnának. Midön tehát tsalárd mesterséggel e' mind kettőnek szolgál-nak, a' jókat-is rosszszakkal meg-vefsztegetik, a' rosszszakat-is, hogy bitelt lellyenek, 's bé-vétetőd-

- (1) Habent hoc hæretici proprium, ut malis bona permisceant, quatenus sensui audientis illudant: si enim semper prava dicerent, citius in sua pravitate cogniti, quod vellent, minime persvaderent. Rursum si semper recta sentirent, profecto hæretici non essent. Sed dum fallenti arte ad utraque deserviunt, & ex malis bona inficiunt, & ex bonis mala, ut recipiantur, abscondunt: sicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tingit, dumque hoc, quod dulce est, primo attactu delabitur, etiam illud, quod est mortiferum, absorbetur. Itaque hæretici permiscunt recta perversis, ut ostendendo bona, auditores ad se trahant, & exhibendo mala, latenti eos peste corrumpant. S. Gregorius Moral. L. 5. Cap. 11.

gyenek, jókkal takargattják, valamint a' ki másnak méreg-poharat nyújt, a' pohár' száját mézzel meg-keni; 's így midőn az, a' mi édes, először le-tsúszik, azzal egyetemben az-is, a' mi balált szerző, le-nyeletik. Az eretnekek tebát (a' rontók, a' hitetlenek) a' jókat a' gonoszakkal, az igazakat az hamisakkal, egybe-keverik, hogy jókat fitogtatván, az Halgatókat, (olvasókat) magokhoz bódítsák, és rosszszakat nyujtván, őket titkos mirigygyel meg-veszejtsék. Meg-vallom tehát, 's minden himezés-hámozás nélkül vallom-meg, hogy az itentelen, gonosz Könyvekben némelly jók, igazak, szépek foglaltatnak.

De, atyámfiai, szabad legyen e' miatt azokat olvasni? 's okofság legyen e' miatt azokat olvasni? Hogyhogy? Tehát szabad, tehát okofság, egy tsekély jóért magát irtóztató nagy veszedelembe borsátani? Ki tagadhattya, hogy az étetővel meg-kevertt kenyér némelly jókat foglal magában? ám a' kenyér' állattya, és mi-volta mindekoron jó: azonban ezért az akár-minű jóságért vallyon ki nyul tudva az ilyen kenyérhez? vallyon inkább ki nem veti azt-el egészen magától, a' közibe kevertt étető miatt? és ha valaki olyan, a' ki azt akaratjával meg-eszi, úgy-e, hogy se vétek nélkül, se okosan ezt nem tselekeszi? Az által, atyámfiai, hogy a' gonosz Könyvekben némelly jók találtnak,
be-

belőlök a' roszszak ki-nem töröltetnek; azért
•' mellett-is azok ártalmasok. Nemdenem,
hogy a' titkon-való tűz fokkal veszedelmesebb?
Nemdenem, hogy a' hálnak előbb árt a' ho-
rog, ha fedezi azt a' kedves falat? Nemde-
nem, hogy a' kard kevesebbé nem vág azért,
hogy meg-vagyon mézzel kenve? sem a' mé-
reg kevesebbé nem veszt azért, hogy arany
pohárból van bé-adva? A' melly jó Tanúságok
a' gonosz Könyvekben olvastatnak, azok soha
nem téstik szívünkben azt a' nyomást, melyet
benne okoznak a' veszedelmes, az el-tsábító
képezések. Mivel hogy a' roszra, a' közönsé-
ges romlás miatt, nagyon hajlunk; azt fokkal
könnyebben el-híszszük, mint sem a' jót. 'S
mivel a' jóságok érzékenységek felgyűl-múl-
lyák, és csak a' lélektől éreztetnek; a' jóságos
tselekedetekre soha úgy meg-nem indulunk,
mint a' gonoszokra. Azért az említett Munkák-
ról minden bizonnyal igaz, hogy tanításokkal
keveset építenek, és temérdek fokat rontanak.
A' sebek, mellyeket azok az Olvasó' lelkén
ejtenek, nagyok, és mélyek; de az orvoságok,
a' mellyekre mutatnak, gyengék, 's nem által-
hatók.

Mellyik Poétában olvashatni szebb igazsá-
gokat, mint a' Görögök közt *Homerusban*, és
a' Deákok közt *Juvenalisban*? Mind az által-
bölts *Plátó* Homerust Könyveivel együtt maga

Várasából szám-kivetette (1); és *Julius Scalliger*, Juvenalishnak egynehány motskos versei miatt, parantsollya, vagy leg-alább kívánnya, hogy az ő egész Munkáját a' bersülletes, jó ember ne olvassa. (2) Kinek könyvei böltsebek, 's igen jó, és hasznos dolgokkal rakvábak, mint ama' nevezetes *Origyenesé*? a' kiről mindenkor-is volt, ma-is vagyon az a' köz-mondás: *ubi bene, nemo melius, abon jól, ottan senki sem jobban*. De mivel egyszer's mind, *ubi male, nemo pejus*, ahon *Origyenes* roszszúl irt, ottan nálánál senki roszszábbul nem irt; innen a' Püspökök' Gyülekezetétől több izben az ő könyvei egyes-egyig meg-tiltattak; ne talántán, a' mint mondgya némelly Gyülekezet, azok' olvasása többet ártson a' tudatlanoknak, mint sem használlyon a' tanúltaknak. (3) Mi lehet jobb, igazabb, szentebb az *Énekek' Énekénél*? Ez egy a' szent Irás' Könyvei közül: ezt maga a' Szent-lélek' Isten szerzette. Mivel mégis féltő, hogy a' mi abban mondatik a' lelki Me-

(1) *Libr. 3. de Republ.*

(2) *Orat. de Saryr. Conscrib.* Quid tetrius quibusdam versibus Juvenalis? propter quorum insolentiam vel jusserim, vel optarim, toto opere abstinere virum bonum.

(3) *Synodus Alexand. sub Theophilo Episc.* Respuendam penitus esse lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus. *Apud Sulp. Sever. Dial. 1. cap. 2.*

Menyegzőről, a' lelki Vő-legényről, 's Meny-
 aszszonyról, az ők egy másfal - való lelki nyá-
 jaskodásokról, azt az ifjak testi értelemben ve-
 gyék, és belőle meg-febesittesének; e' Könyv
 olvasását sem a' régi 'Zidók meg-nem enged-
 ték, hanem csak a' koros embereknek, (1) sem
 a szent Atyák nekünk meg-nem engedik, va-
 lameddig fiatalok vagyunk, 's az Írásnak többi
 Könyveiben elegendő-képpen nem forgottunk.
 (2). Mihelyt valami ártalmunkra lehet, már
 az okosság parantsollya, hogy attól megszű-
 távozzunk. Mihelyt nekünk valami veszedel-
 mes, már azzal nem szabad élnünk. A' gonosz
 Könyvek, ámbátor egy felől magokban némelly
 jókat foglallyanak, de más felől ártalmunkra
 lehetnek; de más felől nekünk veszedelmek:
 azoktól tehát, az okosság' törvénye szerént,
 megszűze kell távoznunk, azokkal nem szabad
 élnünk. (f).

(1) *Origines Prefat. in Cant.* Visuit mos apud hebre-
 os, ut nisi quis ad ætatem perfectam pervenisset,
 cantica canticorum ne in manibus quidem tenere
 permetteretur.

(2) *Sz. Hieronymus* nem akarta, hogy Lætanak, Ro-
 mai fő Aszszonynak leánykája az Énekek' Éneke'
 Könyvét, még fiatal lévén, olvassa, ennek illyen
 okát adván a' Lætához irtt levelében: *Ne si in Exo-*
dio legerit sub carnalibus verbis spiritualium nuptiarum
Epithalamium, non intelligens vulneretur. Epist. 7.

Fő-képpen, mivel azokat a' szép, igaz, hasznos Tanúságokat, a' mellyek' kedvéért a' gonosz Könyveket olvasni kívánnjuk, együlegyig a' jó, szent, isten-félő Könyvekben sokkal tisztábban, 's sokkal bővebben fel-találjuk. Ha a' tsábítók az ő Irásikat olly igazságokkal raknák-meg, mellyek éppen hallatlanok, 's még e' világon senkitől se ki-nem gondoltattak, se könyvbe nem tettek; talán ekkor némellyeknek, az az, a' bölts, és vigyázó embereknek meg-lehetne engedni, hogy azokat olvassák, 's a' mi jó, belőlök ki-fzedgyék; a' mi gonosz, ottan hadgyák: ám olvasom, hogy ilyen okból némellyek régenten meg-engedték a' nagy tudományú, 's óva járó férfiaknak Origyenes olvasását. De ebből nints semmi. A' melly igazságok akár az eretnekek', akár a' semmi-hitűek', akár a' tsalogatók' könyveiben láttatnak, azok nem újságok, azok nem az ő agyak' találmányi, azokat ők egyes-egyig mi-tőlünk, az az, a' keresztény Hitnek Tanítóitól vették, 's az ő Irásikból tsipegették-ki. Isten szava, melly nem eshet porba: *A' gonosz akaró lélekbe a' böltsesség bé nem mégyen, se nem lakik a' bűnök alá vettetett testben.* Az eretnekek, a' semmi-hitűek, a' tsalogatók gonosz akaró lelkek. Tehát belék bé-nem mégyen, 's benne nem lakik a' böltsesség. Azért valami ártatlan, üdvességes, igaz, 's az erkölts' igazgatására hasznos vagyon könyveikben, merő lopás, tsupa

ra-

ragadomány, mind a' mi Tudósfainktól költsönöztek. (g) Mi-képpen Plátó, 's a' több Görög Filozofusok, valami igazat irtak az Istenségről, és a' jó erköltsről, azt Moyses', vagy-is a' 'Zidók' Irásiból tanulták: (b) 's mi-képpen Mahomet, valami jót tett Alkóránjába, a' mi Törvényünkben vette.

Ha pedig, atyámiai, ezek a' derék tanúságok együl-egyig, 's pedig fokkal tisztábban és bővebben, a' jó, szent, isten-félő Könyvekben fel-találtatnak; mi szükség azokat a' gonosz könyvekben keresni? Ugyan ha én a' forrás mellett állanék, és belőle tiszta vizet kedvemre ihatnék; okosság volna-e, a' forrást el-hagynom, a' sáros patakhoz mennem, és onnan zavaros vizet innom? nem bizonynyára. Tehát a' jókat sem kell a' zavaros Patakokból merítenünk, hanem a' tiszta forrásokból, a' jó, szent, isten-félő Könyvekből. *Non necesse babes, aurum in luto quærere.* Atyámia! úgy mond Sz. Hieronymus, *nints arra semmi szükséged, hogy az aranyat a' sárban keresed.* Az ilyen dolog soha meg-nem készül, magadnak rút meg-motskolódása nélkül. Azért, *azok' munkáival, azok' eszével magadat gyönyörködtessed, a' kik' Könyveiben a' bit nem bajladox, 's a' jámborság veszedelmet nem érez.* (1)

(1) *Epist. 7, ad Latam.* Illorum tractatibus, illorum delectetur ingenius, in quorum libris pietas fidei non vacillet.

Ez az üdvességes, ez az egy-átallyában
 szükséges tanács. Ha ti azt, édes Uraim, és
 Afzszonyaim, bé-venni nem akarjátok, láfsátok;
 de egyfzer's mind azt-is meg-tudgyátok, hogy
 ha bé-nem veszitek, 's ez-után-is némelly jók
 miatt a' gonosz könyveket olvasni fogjátok;
 e' kemény nyakaságtokról, 's türhetetlen vak-
 merőségtekről az Isten előtt soha nem lesz e-
 legendő mentségtek.

J E G Y Z É S E K.

(c) Némellyek így okoskodnak. Ha nem lehet
 a' gonosz Könyveket a' végre olvasnunk, hogy a' jó-
 kat benne lássuk, és ki-fzedgyük; miért mondgya
 tehát Sz. Pál (1. Theff. 5. §. 21.) *Mindeneket meg-
 próbállyatok, a' mi jó, azt tartsátok?* Nem téfzen ez an-
 nyit? mint mondani p. o. olvasatok mindent, de olly
 okkal móddal, hogy a' mi ott rossz vagy, azt
 meg-vefsétek, és csak a' jót válogassátok-ki, 's köves-
 sétek? Nem, tellyességgel nem! Ezzel az Apostol'
 mondásával nem védelmezhetik magokat a' gonosz
 könyvek' olvasói. Mert ezeket nem mondgya Sz.
 Pál átallyában minden tudományokról; nem mondgya
 arról a' tudományról, melly ő-tőle, vagy a' többi A-
 postoloktól tanittatott, hagyattatott, 's melly az Anya-
 szent-egyházban közönséges, bizonyos, kérdést nem
 szenvedő: az ilyeneket nem engedi ő a' hivektől ro-
 ftára vétetni, meg-ítéltetni, hanem inkább nyilván
 mondgya felölök egygyütt, az-az, 2. Theff. 3. §. 14.
Tartsátok-meg a' hagyományokat, a' mellyeket tanultatok:
 másutt, az-az. Gal. 1. §. 8. *Ha színté az Angyal meny-
 ből hirdet-is néktek, azon kívül, a' mit néktek hirdettünk,*
azok legyen. Csak tehát a' kétség, csak a' bizonytalan
 dol-

dolgokról beszéll Sz. Pál, mikor mondgya, hogy azokat meg-probállyuk, 's a' mi jó, és igaz, azt megtartsuk; a' millyenek voltak némelly prófétálások, melyekről mindgyárt az előtte-való *ψ* - - - ben írja: *a' prófétálásokat meg-ne utállyárok*. T. i. Sz. Pál üdejében fok próféták voltak a' Keresztények között, a' szerént a' *Joélnek* jövendölése szerént, a' mint Sz. Péter az Apostoli Tselekedetekben bizonyította: *Ki-öntöm az én lelkemet minden testre: és prófétálnak a' fiaitok, és leányitok*, Mivel pedig a' prófétálások körül könnyen meg-tsalattathatik az ember, mint meg-tsalattatott *Montanus'* prófétálási körül bőlts *Terrullianus*; 's mivel az Ur-is mind az új, mind az ó Testamentomban meg-hatta, hogy a' hamis prófétákat ne halgassuk; innen Pál Apostol-is intette a' hiveket, hogy mindgyárt ne hidgyenek akár melly prófétálásnak, hanem ha valami újat hallanak az atyafiaktól, azt előbb meg-probállyák; ha igaz-e, avagy sem, a' szerént, a' mit ő a' *Korintus*-belieknél rendelt, irván nékik: *a' Próféták kezen, vagy bárman szóllyanak, és a' többi meg-ítéllyék*. De a' gonosz könyvekben nem az ilyen prófétálásokról, nem a' bizonytalan dolgokról van a' beszéd; hanem ott a' hitnek, és erköltsnek közönséges, bizonyos, kétség-kivül vettetett tanítása ostromoltatik; azért a' mik ottan találtnak, nem olyanok, a' miket kellyen próbálnunk, hanem olyanok, a' miket pokolba kellyen vetnünk. Egyébbaránt, ha Sz. Pál ezt a' Könyvekben foglaltt tudományokról mondaná-is; néktek, Uraim, és Aszfzonyaim, még sem lehetne ehez az ő mondásához kapaszzkodnotok; mert a' könyveket, 's azok' tanítását meg-probálni, rostára venni, meg-ítélni, nem akár-ki dolga, hanem csak a' Püspököké, a' kikre t. i. a' Szent' Lélek bizta, hogy az Anya-szent-egyházat kormányozzák. Act. 20. *ψ*. 28.

(g) Nem tsak a' mi jó, de még a' mi rossz va-
gyon-is a' semmi-hitű Fanatikusok' könyveiben, többire
nem az ő fejekből fött. *Epikuruszt, Tzeluzst, Porfiriuszt,*
Julianust, Lukrecziust, Lutzianust, 's a' többi régi pogányo-
kat, és az újjabb eretnekeket írták-ki a' mi új fél-Filozofu-
saink: a' mint ezt Bayléról *Renaudoz* Francia Királlyi
Censor az Ország' *Cancellariusának* írásban adta; a' mint
ezt *Molnár János* Szepefi Kanonok Ur, in *ratione cri-
tica legendi libros*, Voltérről bizonyította; a' mint szint'
erről a' Voltérről *Nonnosse*, és *Zabuesmíg* meg-mutat-
tyák, hogy Bayle' *lexiconjából* sokat ki-írt; 's a' mint
Weissenbach Ur-is azon Könyvében, *Vorbozhe des neu-
en Heidenthums*, Horuszról tapasztalhatóvá tette, hogy
ő Bayléből sokat lopott. De én azon nagy Filozofu-
sok' tsunya lopásiról ennek a' Fő-Tzikkelynek IV-dik
Szakaszczában különösen fogok szólni. Most a' Ta-
nultak', és Tanulók' kedvéért *Molnár János* Kanonok
Ur' előbb említett Könyvének 61-dik lapjából ide
tsak ezeket télszem: Si qui autem sunt, qui zgre si-
nant evelli sibi haustam toto pectore opinionem de il-
lustri scientia hostium verz Religionis, dicant, amabo,
unde fiat, ut hi Autores, qui doctrina pollent adeo
prastante, mutuo se, passimque describant? Utitur hic
prosa, oratione alter metris illigata; sed nihil utrisque
novi. Epicurum, Celsum, Julianum, Lucretium,
Porphyrium novis in dies typis, variata solum dicen-
di methodo, novoque idiomate procedunt; & si quid
de posterioris zvi Inventoribus chartis suis illinant, id
omne dudum protritum, & destructum est. Ubi er-
go in his plagariis, & Horatianis Corniculis tantus
ille scientiarum thesaurus? *Nonnosse* a' *Lexiconnak*
LXIX. lapján ezekhez hasonlók ir, midőn így szöll:
„ Ők (az új módi Filozofusok) a' Köteteket szapo-
„ rittyák, és tsak a' régi regéket, a' régi rágalmazá-
„ sokat, a' régi hamis fortélyokat, a' régi képtelen-
ségek-

„ségek hozzá ismét elő. A' Bayle' munkái, né-
 „ melly Szatirák, vagy eretnek íráfok, egynehány
 „ istentelenségről szóló titkos Tudósítások, az ő egész
 „ élés-ládájok, az ő minden tudományok. Innen me-
 „ ritcnek nagy mohósággal: innen veszik-elő az ő
 „ gazdag prédáikat, mellyeket azután nyelvezések' é-
 „ kekségeivel fel-tzifrázzák, hogy az olvasókat el-á-
 „ mittsák. A' mit valaki, közülök egy könyvében
 „ mondott, azt a' másíkban ismét beszéli. A' mit
 „ egy közülök' gondolta, hogy a' világnak tudtára
 „ adhattya, azt a' másík-is néki tudtára adni akarja.
 „ Az Anya-szent-egyház ellen-való szitkok; a' Papok-
 „ ra okádott éktelen káromkodások; a' Nép' hamar
 „ el-hiteléről, az Ájtatóságoiról, az egyházi Szemé-
 „ lyek', és Szerzetesek' kevélységéről, maga-hafzna-
 „ kereséséről, tsalárdságiról, életéről való hamis beszé-
 „ dek; némelly tsipkedő, feslett, botránkoztató mon-
 „ dásoknak, tréfás gondolatoknak, tsufolódásoknak
 „ Gyűjteményei: ez az ő tellyes tudományoknak ke-
 „ rülete, karikája, környéke, a' mellyben ők szünet nél-
 „ kül kerengenek, és fatsorognak, „ *Non morte.*

(h) Hogy a' Görög Filozofusok a' szent Írásból
 sokat ki-vettek; és azt azután mint magok' találmá-
 nyát fitogatták, a' régiségekben tudós Embér kétség-
 be nem veheti. Innen Sz. *Tzivilus* a' *Julianus* Tsá-
 szár ellen írott 1. Könyvében a' *Plátó* tolvajnak híja.
 Innen *Flavius Józef* Appio ellen 2. Könyvében mond-
 gya, hogy *Plátó* az ő Törvényeikről-való Könyveibe
 annyit rakott a' *Moises'* törvényeiből, hogy sokan *Plá-
 tót* görög *Moisesnek* nevezték legyen. Innen Sz. *Am-
 brus* Doktor-is írja, hogy ugyan ez a' *Plátó* a' *Salom-
 on'* Énekek' Énekjéből görögre sokat fordított. Sőt
 ezt *Numeius* Pitagoricus-is bizonyította Plátóról. A-
 risztotelészről pedig ezt bizonyította *Clearcus* Peripateticus
 Fi.

Filozofus; és *Pitagorásról*, Sz. *Iustinus* Mártíron kívül, *Hermippus* Pitagoricus Filozofus. (1)

De hogyan juthattak a' szent Irás' ismertetéhez a' görög Filozofusok, mint hogy ez 'Zidóul' volt? Hozzá juthattak két úton. Elsőben: írják több nevezetes sz. Atyák, úgy mint *Clemens Alexandrinus*, (2) *Eusebius*, (3), szent *Iustinus* Martir, (4), Arany száji sz. *János*, *Theodoretus*, hogy *Ptolomeus* Filadelfus előtt már régen, leg-alább a' Moises' Öt Könyve, görögre volt fordítva. Innen *Porfirius* pogány Filozofus, a' Keresztények' eskütt ellensége, *Eusebiusnál* (*Præp. Evang. L. 1. c. 6.*) bizonyította, hogy Feneziai *Seanchoniaton*, a' ki a' világi Irók között leg-elsőnek tartatik, 's a' ki 300. ezelőtt Moises után élt, a' 'Zidó Nemzet' Történeteiről az ő tulajdon *documentumjaikból* Könyvet írt; a' mi meg-nem lehetett volna, ha leg-alább a' Moises' Könyvei már ekkor idegen nyelven nem lettek volna. Ebből tehát az igen régi Fordításból tanulhattak a' görög Filozofusok, a' mennyit akartak. De mint hogy ez sok másoktól kétségbe vették, hadgyunk néki békét.

Meg-lehetett a' Filozofusoknak tanulni a' Moises' törvényét, 's a' 'Zidók' tudományát, ha mindgyárt nem volt-is még akkor görög Fordítás, 's ha mindgyárt ők magok nem-is olvasták a' szent Könyveket. Hogyan? A' 'Zidókkal- való társalkodásból, kivált a' *Babiloniai* Fogság után. Mert úgy-é, hogy a'

Dru-

(1) *Hermippus Smyrnensis*, *Author Historiæ Philosophicæ*, apud *Joseph. L. 1. cont. App. c. 6. & apud Origen. L. 1. cont. Celsum. §. 15.*

(2) *L. 1. Strom.*

(3) *L. IX. Præpar. Evang. cap. 3.*

(4) *in Apologia.*

Druidák, a' *Gymnazosifsták*, 's több ó' félék soha nem irták Könyvbe tanításokat? 'S nem de még-is a' görög Filozofusok meg-tanulták ezek' tudományát? Tehát meg-tanulhatták a' 'Zidók' tudományát-is, noha az ő könyveiket soha nem olvasták? Bizonynyal *Clearkus Arisztoteles'* tanítványa *Flavius Józsefnél* (1) bizonyította, hogy az ő Tanítója Arisztoteles egy 'Zidó férfiat meg-fogadott, a' ki Mesterje légyen, és néki a' *szent Írást* magyarázza. Azt-is bizonyította *Flavius József* Appio ellen, hogy sok külső historikusok voltak, a' kik a' 'Zidók' dolgairól irtak, úgy-mint *Egyiptuszisok*, *Kaldensisok*, *Fenitziusok*, *Görögök*; a' kikből a' Filozofusok a' 'Zidók' vallásáról, szokásiról, tzeremoniairol sokat meg-tudhattak. E' felett mondgya *József*, hogy *Hekateus Abderita*, a' ki nagy *Sándor* údeje táján élt, a' 'Zidókról jókora Könyvet irt. *Ábrahám Patriárka*' történetit különös környül-állással együtt írásban hatták *Berosus*, *Nicolausz*, *Damaskusz*, *Alexander*, *Artapanus*, *Méló*, és többen mások: (1) ezekből a' kutakból-is tehát eleget meríthettek a' görög Filozofusok. Egy szóval, a' Tanultak minnyájan tudgyák, hogy a' babilonai Fogság után temérdek sok 'Zidók jártak, keltek, forgottak a' Görögök között; azért az ő nyelveket alkalmasan meg-tanulták. Ismét mivel a' 'Zidók' nyelve a' Fogság után *Kaldeai*, vagyis inkább *Sziriai* nyelv volt; ezen pedig a' Görögök közül sokan beszéllettek: a' Görögök közül sokan értették a' 'Zidó szót. Így tehát, valamint a' 'Zidók a' Görögök vallását, úgy a' Görögök a' 'Zidókétkönnyen meg-tudhatták, nem a' könyvekből, hanem az élő nyelvvvel tett magyarázatokból,

Lásza

(1) L. 1. Contr. Appion.

(2) Lászd Storchenaut, *Zugaben zur Philosophie der Religion*. pag. 196.

Látsa itt a' Horusz' Ki-lópója, hogy ina század tellyes okoskodásának, mellyel ő egy *Jegyzésben* az artzul-ellenkezőt kívánnya meg-mutatni. Ez az ő egész Jegyzése ha érne-is valamit, ha nem volna-is sültt hazugságokkal meg-rakva, tsak azt próbálná, hogy az Idegenek soha a' szent Könyveket nem olvasták: de azt nem próbálná, (a' mit még-is kellene-néki próbálnia) hogy az Idegenek semmit belőlök ki-nem vettek, és a' magok Könyveibe szúrták; mivel lehet valami Könyből tanulnunk, és ki-vennünk, ha mindgyárt azt nem olvassuk-is, hanem tsak annak foglalattját másoktól értjük. Mondottam: *ha nem volna-is sültt hazugságokkal meg-rakva*. De meg-vagyon rakva. Valamint irgalmatlanul füllentett ez a' *lopó*, mikor VI-dik *Értekezésben* azt írta, hogy ezt a' *szót*, *idololatria*, az újabb Görögök tsufolódásnak okáért gondolták-ki Kristus' Születése után a' második Században; a' minel nagyobb hamiság már nem lehet; ám ez a' *szó* az *eredeti nyelven* meg-vagyon Pál Apostolban Gal. 5. v. 20. (1): meg-vagyon Sz. Péter' 1. Levelének 4. Rész. 3. v--ben (2): meg-vagyon ismét Sz. Pálban 1. Cor. 10. v. 14. (3) melly Írások nem a' második Században, nem az újabb Görögöktől, nem tsufolódás okáért költek, hanem magoktól az Apostoloktól mindgyárt Urunk Mennybe-fel-menetele után szerezettek. Valamint, mondóm a' többi

(1) Gal. 5. v. 19. 20. Φανερά ἐσὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκός· ἅτινα ἐσὶ μοιχεία, πορνεία, --- εἰδωλολατρεία. Ihol a' *szó*: *Idololatria*, a' Görögben.

(2) 1. Pet. 4. v. 3. τεπορευμένοι ἐν ἀσελγείαις, ἐκθυμύαις --- ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις. Ihol ismét a' *szó*: *idololatria*, a' Görögben.

(3) 1. Cor. 10. v. 14. Διόπερ, ἀγαπήθι μὲ, Φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας. Ihol harmadszor a' *szó*: *Idololatria* a' Görögben.

bi között ezt füllentette a' VI-dik Értekezésében, úgy
szót a' Jegyzést-is hazugságokkal meg-töltötte.

Nem igaz 1ör, hogy a' 'Zidó nemzet igen ifju
volt, fő-kép' a' Görögökre nézve: hiszen *Ábrabámban*
vette kezdetét. *Ábrabám* pedig világ' teremtese után
2008-dik, a' Viz-özön után 352-dik esztendőben szü-
letett; *Nemróddal*, a' ki az embereken leg-első ural-
kodott, majd egy üdös volt; még a' fiának unokái-
is, az-az, a' tizenkét *Pátriárkák*, már *Ninus*, és *Se-
miramis*' üdejében, vagy-is az *Aszszíriai Birodalom*nak
kezdetén éltek. *Nabuchodonosor*' országlálakor, a' ki-
nek esztendeiben az *Aszszíriai Birodalom* leg-virágzóbb
volt, 's úgy szólván, közepét érte, a' 'Zidó nemzet-
nek már 40. Fejedelmi egy más után voltanak. Egy
szóval *Moisés* nagy *Sándor*, és a' Görögök' Birodal-
mát egész 1161. esztendővel meg-előzte: valamint
minden Irókat-is, a' kiknek a' világon csak hírek volt-
is, 's Századokkal meg-előzött. Így meg-előzte
Sanchoniátont három száz esztendővel: *Orfeust* négy
száz esztendővel: *Homérust*, és *Hesiodust* öt száz het-
ven egy esztendővel: *Zoroasztert* ezer esztendővel:
Herodotust ezer hetven hét esztendővel: *Berószust* ezer
két száz esztendővel: *Manethont* ezer három száz
esztendővel. Lásd *Storchenaut*, *Zugaben zur Phi-
losophie der Religion*. T. 2. p. 171.

Nem igaz 2or, hogy a' Görögök semmit sem
tudtak a' 'Zidó nemzet felől: hiszen a' *Sparta*-beliek
Görögök voltak: nem irt pedig *Árius* a' *Sparta*-be-
liek' Fejedelme, sokkal előbb, hogy sem nagy *Sándor*
élt, a' 'Zidókhoz *Jerusalémba* levelet, a' mellyben bi-
zonyította, hogy a' 'Zidók a' *Sparta*-belieknek attyokfi-
ni? 'S azután-is többször nem irtak egymásnak le-
veleket ezek a' Nemzetek? nem küldöttek egy máshoz
nagy pompás követségeket? Lásd a' *Makabeusok*' 1.
Könyvének 12. és 14. Részét. Nem

Nem igaz az, hogy a 'Zidók átallyában nem akarták az Idegenekkel közleni a' szent Könyveket, ne hogy talántán meg-tisztelenítették: hiszen, hogyan írhatta volna *Sanchoniason*, ennek a' *ki-lopónak* leg-hitelesbb autora, a' 'Zidók történeteit az ő tulajdon könyveikből, *Porfirius'* bizonyítása szerént, ha ők ezeket véle, vagy másokkal nem közlötték volna? de hadgyuk abba a' bizonytalant. Ugy-é, hogy közlötték a' 'Zidók az ő könyveiket Tzirussal, a' Persák' Királyaival, és néki *Isaiásnak* felőle tett jövődölését benne meg-mutatták? a' mellyért-is Tzirus azután őket kedvébe vette, és szabadsággal meg-ajándékozván, a' Fogságból haza eresztette. Ugy-é, hogy Eleazarus Fő-pap-is szíves-örömet engedett a' Filadelfus' Király' kérésének? s mind ő, mind az egész Nemzet leg-ottan rea-állottak, és a' szent Könyveket oda adták; hogy a' LXXtől görög nyelvre fordítsanak? Az pedig, hogy a' 'Zidók ezen tselekedeteket nagy vétéknek tartották legyen, 's e' miatt azután esztendőnként böjtöltenek legyen, olly temérdek nem igazság, hogy akár melly hazug embertől-is fok volna. Az egész Nemzet, minnyájan a' *Rabbinnok* ezt a' tselekedetet, vagy-is a' LXXnek Fordítását *Izraél dicsőségének*, és *ékeségének*; *Istentől rendeltetett Munkának*; *Izraél jobb Szemének* hitták, és mint illyent leg-nagyobb dicsíretekkel magasztalták; a' mi vagy abból-is ki-tetszik, hogy *Philo'* bizonyítása szerént, az Egyiptomi 'Zidók ezen *Fordításnak* emlékezetére nem böjtöt, hanem esztendőnként elő-kerülő Ünnepet rendeltek. Ha csak egy Öröm-ünnep, és egy *vétékért fel-veit böjt* nem mind egy! Olvasd Goldhágent, in *Introduct. in Script. Sacri. Vet. & Nov. Testam. P. I. p. 343.* Pázmány Péter a' Kalauznak 559. lapján fel-tételből elő-számlállya azokat a' böjtöket, mellyeket a' 'Zidók az Isten' parantsolattyán kívül tartottak, 's azok okait-is el-be-szélli; de erről a' böjtről leg-kisebb emlékezetet sem téfszen.

Nem

Nem igaz 4er, hogy Jofias' Király idejében az egész Nemzetnél a' szent Írásnak egy példázattyanál több nem találkozott. Igen-is, a' Törvénynek *ἀπογράφον*, eredeti példázattya, melly magának Moisesnek Keze-írása vala, tsak egy volt; és az Jofias' Király idejében történet-szerént találtatott-meg Heltziás Fő-paptól az Ur' házában; de *ἀπογραφα*, ennek az eredeti példázatnak másai szám nélkül voltak. Lásd Engstlert. *Instit. Sacr. script.* P. 2. p. 325. lqq. Az, a' mit ez a' *lopó* mond, midőn mondgya, hogy K. születése előtt a' 23-dik esztendő körül történt a' LXXnek Fordítása, nem tudom, ha nyomtatás' hibája-é, vagy sem? bizony olly hamisan vagyon téve; hogy annak-is, nem-is annak látszása lenni: ha nem hiba, hazugság. Mert *Filadelfus* világ' teremtmése után 3721-dik esztendőben kezdett uralkodni Egyiptomon, és mindgyárt országlásának harminadik esztendejében kérte a' LXX. Fordítókat *Eleazarus* Fő-paptól: Kristus' születése pedig világ' teremtmése után a' 4000-dik esztendőben esett. Tehát a' lett LXX. fordításától fogva a' Kristus' születéséig nem 23. hanem közel három száz (300) esztendők folytak-el.

Ezekről valamivel bővebben szólottam, azért, hogy lássa mind maga a' *Horusz'* ki-lopója, mind a' kik őtet olvasták, mit tennék véle, ha őtet meg-tzáfolni, a' tárgymhoz illene. Azonban egy helyen majd le-vonom még-is az áll-ortzát róla; a' mi-is, tudom, száz meg-tzáfolásnál többet fog-tenni rajta. Ekkor, a' kik őtet olvasták, világosbban meg-értik, ki ellen beszéllek én itt. Most tsak azt mondom: *Luter Márton* (*cont. Emserum*) méltán mondotta, hogy ha az ő tudományában tsak egy hazugság találtatna, már meg-érdemlené, hogy senki ne hidgyen néki, 's hogy minden ember pökje őtet, mint lator árulót: *6 semel deprehenderet is a mentisus, falsus, & crasse stolidus, jam*

*tota mea doctrina, honor, & fides finem pariter habere-
unt quisque me pro nequam, & infami nebulone (ut æ-
quum est) habiturus esset. E' ki-lopó tudományában nem
egy, hancun ezerek az hazugságok. Ó tehát ebből
tegyen magának következt.*

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

*Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy a' gonosz
könyvek szép stílussal, ékes beszéddel, válo-
gatott szókkal vannak megírva.*

Mondgyátok másodszor, hogy ti a' gonosz
könyveket a' végre olvasátok, hogy belőlök
a' szép tiszta beszédet, a' ki-mondások' erejét,
és ékezségét, a' jó ízlést meg-tanuljátok; a' mi
nélkül e' mostani igen ki-pallérozott világban
nem lehettek. 'S ez ismét a' gonosz könyve-
ket kerékdeden illetti.

Ez az Ok, atyámfiak, igen egybe-négyen
az első okkal; azért szükséges, hogy a' felelet-
is egybe-mennyen az első felelettel. Mind a-
zon által ne félljete: ígérem, hogy unalma-
tokra nem léfzek: a' feleletet úgy fogom ren-
delni, hogy ebből-is eleget tanulhassatok, 's
épülhessetek, csak tanulni, és épülni akarjátok.

Igen-is tehát, az a' pokolnak a' mi nap-
jainkban kivált-képpen való álnoksága, mester-
sége, hogy többire ezekben az istentelen köny-
vek-

vekben az Irás' módja fényes, gyönyörködte-
tő, igen kíváncs: hogy az ember majd nem
győzi benne tsudálni, az elme' tűzét, furtsa-
ságát, élelségét; de egyfzer 's mind (az irtó-
tató vízfőza-élés miatt) majd nem győzi fűtül-
fától átkozni ezt az elme' nagy tűzét, furtsa-
ságát, élelségét. Azonban, ha mindgyárt tel-
lyesek-is az ilyen Munkák az ékefen-szóllás-
nak ritka virágival, a' tsínos, tiszta, szép be-
széddel; hihetitek, atyámfiai, hogy ez valaha
a' mennyei Birónak ítélő-széke előtt fog-men-
teni titeket, mint hogy ti e' mellett a' bűnnek
nyilván-való veszedelmébe keveritek magatokat?
Ah Szerelmemim! Ezek alatt a' virágok alatt
kigyók lappanganak, a' mellyek lelkeiteket ha-
lálósan meg-sebesíthetik. (1) Ezek a' gyönyö-
rű, szép szók Édefségek, a' mellyekkel meg-
vagyon mázolja az a' méreg-pohár, melly nek-
tek álnokúl nyújtatik. (2) Ezek a' beszéd-bé-
li ékefségek részegető Gözök, a' mellyekkel
eszeteket a' gonoszok vesztetni kívánnák, és

C 2

a'

(1) *Beda Praefation. in Cantica ait hoc maxime pertinere illud Virgili.*

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,

Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet angvis in herba.

(2) *Naxianzenus L. de fide: Ut solet lethale poculum,
mellis dulcedine temperatum, suavitate fallente, peri-
mere, sic & hoc malum (librorum pravorum) per
blandimenta aurium audientium sensus quadam lae-
be contaminans, contagione adhaerentes inficit.*

a' vészely előtt benneteket el-altatni akarnak. (3) Ezek a' *stylus*nak, az írás-módjának apró-tzifrai egy némelly Por, a' mellyet ember fize-tek közé hagyít, hogy bennetek' meg-vakítson, 's annál bizonyosban inatokról le-űfjön. Nem lehet erről kételkednetek. Olvasátok akár a' pogány Böltseket, akár a' szent Atyákat, és fel-talállyátok, hogy igazat mondok.

Már, ha egy felől ezeket a' mesterséges Szóllásnak hiuságait, más felől a' magatok' megromlásának vészedelmét veszitek, melly annál nagyobb, és közelebb-való, mennél titkosban tsufzik hozzátok; vallyon érdemes-e, hogy ti olly kisded, apró hafznot olly drágán fizessetek, 's lelketek' majd csak nem bizonyos költségen azt magatoknak meg-fizerezzétek? Az ember nem egy könnyen szakaszthattya-el a' szókat a' szók alatt fekvő gondolatoktól; 's midőn hiszi, hogy magát a' Nyelvben, és a' Mesterségben gyakarollya, ö-magát az istentelenséget ifszja, és tanullya. O melly igen közönséges, hogy a' ki ezen képpen tanul jól szólani, az meg-tanullyon roszszúl tselekedni! Mert a' mint szent Ágoston a' Terentzius' olvasói ellen fel-jegyzette, *nem tanultatnak-meg az öts-*

mány

(3) *Plutarchus L. de audiendis Poetis :*

Hic amor, hic desiderium latet, hic quoque blandum
Alloquium, quemvis sapientem fallere callens.

mányságok által alkalmasabban a' szók; hanem a' szók által bátrabban követtetnek-el az otsmányságok. Azért, úgy mond, nem vádolom a' szókat, hanem a' tévelygés', a' gonofzság' borát, melly azokban veánk köszöntetik. (i) A' mindennapi tapasztalás-is bizonyította, hogy azok az emberek, a' kik az ilyen olvasást meg-fizokták, többnyire romlott, és meg-veszett izléssel, romlott, és meg-veszett elmével, romlott, és meg-veszett fzivvvel birnak.

Szép, meg-vallom, édes Uraim, szép, jól, és tisztán beszélni: de sokkal szebb, jól, és tisztán élni: amaz tsakélység; ez méltó dolog, és szükséges az embernek. Azért ennek kárával, és rövidségével nem lehet amaszt hajhászni,

Ha tehát ti néktek a' beszédben mindig együgyűknek, 's ottombáknak kellene-is maradnotok; ha tellyefséggel, 's egy átallyában lehetetlen volna-is, hogy Nyelveteket, és Izlésteket meg-munkállyátok, ha csak az efféle könyveket segítségül nem híjátok; még-is kiáltanám Sz. Ambrus Doktorral néktek: Ne tetige-

C 3

ri-

(1) S. Augustinus, L. 1. Confess. cap. 16. Non omnino per hanc turpitudinem commodius verba ista discuntur, sed per hac verba turpitudine ista confidentius perpetratur. Non accuso verba, sed vinum erroris, quod in eis propinatur.

ritis, (1) ne nyulljatok hozzájuk, hadgyatok két-
két nékik, vésétek pokolba azokat; *lues est*,
contaminat, mirigy, dög-halál az ilyen köny-
vek, melly minden bizonnyal reátok ragad,
ha hozzájuk értek. Még-is kiáltanám Sz. Hieronymus-
sal néktek: *Jobb valamit nem tudni,*
mint sem azt veszedelemmel tanulni. (2) I-
gaz, ti illy formán kevesebbet fogtok tud-
ni, de ez: a' ti tudatlanságtok néktek üdves-
ség Tudománya léfzen; valamint ezeknek a'
héába-valóságoknak tudása, mellyet az efféle
Munkákból merítetek, számatokra kárhozatság
tudománya léfzen. Még-is kiáltanám magam-
tól néktek: boldog Század! szerentsés Üdök!
a' mellyekben az ember a' nyelvet el-henyéli,
de a' szívet, az erköltsöt jobbítja; a' mellyek-
ben az ember együgyűbben, parasztabban be-
széll, de betsülletesbben, jámborabban, ember-
ségesbben munkálkodik; a' mellyekben az em-
ber nem zomántsos, tzipra szókkal, hanem szent-
séggel, 's jó tettekkel tündökleni akar; 's a'
mellyekben az elme üres ugyan az ész láng-
ja.

(1) *S. Ambrosius in Psal. 118.* Ne tetigeritis, (*pravos libros*) *lues est*, *contaminat*; *morbis est*, *polluit*; *ne gustaveritis*, *quæ sunt omnia ad corruptelam ipsorum*, ut Apostolus dixit.

(2) *Hieronymus in Regul. Monach. T. 9. p. 198. Edit. Col.* *Melius est aliquid nescire, quam cum periculo discere.*

Jának veszedelmes kitsínységeitől, de bezzeg a' szív buzgó a' keresztényi Jóságoktól.

Azonban, hála legyen az Egeknek! még ennyire nem jutottunk. Éppen nints okunk, hogy a' tudatlanság' üdeit magunknak óhajtsuk. Isten' kegyelméből olly Században élünk, a' mellyben jól beszélni meg-tanulhatunk, a' mellett, hogy gonoszul élni meg-ne tanuljunk; 's a' mellyben nyelvünket ki-pallérozhattyuk, a' mellett, hogy erköltsünket meg-ne-rontsuk. Már nem kell az Etnához közelítenünk, 's a' világi szerelem' tűzében égnünk, hogy kívánságunknak eleget tegyünk. Kivált a' mi Századunk' ditsősége az, hogy ollyan Könyv-szerzőket bőven termelt, a' kik a' jót, és a' szépet egybe-foglalták; a' kik bölts Munkáikat a' Nyelvnek, és az Írás-módjának minden gyönyörűségeivel fel-ékesíteni derekafsan tudták, a' nélkül, hogy a' Religiót meg-bántsák; a' nélkül, hogy a' jámborságot meg-sértsék; a' nélkül, hogy valamelly Kornak, vagy valamelly Nemnek veszedelmet, ártalmat szerezzenek. (i)

Ezeket, ezeket vegyétek kezetekbe, Uraim, Afzszonyaim, ezeket forgásátok, ezekből tanuljátok, a' mit, 's a' mennyit akartok. De nem tellik ezekben kedvetek? unalmat hoznak ezek néktek? inkább a' lélek-vesztő könyvekre vízfőz-tértek? o! tehát meg-kell nékem

vallanotok, hogy ti vagy azokban mást, nem pedig a' Nyelv' tisztaságát, 's ékecségét keressétek, vagy lelketek' veszedelmét tsötselékeknek, éppen semminek tartjátok. 'S mivel tudjátok, hogy a' Szent-lélek' mondása szerént, vétke az Isten előtt, valaki szabad akaratjával veszedelembé botsáttya magát, innen semmi módon a' vétektől nem mentherítek olvasókat.

J E G Y Z É S E K.

(i) Itt, gondolnám, kívánnák az Olvasók, hogy nevezzem meg ezeket a' Könyv-írókat, 's az ő könyveiket. Igazságos kívánság! mellynek illik eleget tennem. Hogy azonban jó rendben járjak, 's Olvasóimnak annál inkább kedveskedgyem, előbb a' mennyire tudom, 's másoktól-is megtudhattam, a' magyar jó, és ártatlan könyvek' lajstromát adom; azután térek vízfőzra tzelomhoz; az-az, azután a' lajstromból kiíjegyzem különösen azokat, a' mellyek ékesbb magyarsággal vannak meg-írva, 's a' mellyekből kiki magyarról derekalsan meg-tanulhat, ha akarja.

Religio' dolgairól szóló magyar könyvek. Keresztény Efsztendő, az-az: minden Epistolák, és Evangyeliomok, mellyek a' Romai Katolika Anya-szentegyházban minden Vasár, és Ünnepp-napokon az egész efsztendő által olvastattnak, azoknak világos, fogantatos, és Sz. Írás szerént való magyarázókkal együtt. Irta elsőben Frantzia nyelven Fő Tiszt. *Le-Tourneur* Ur. Magyarra fordította egy T. P. *Capuccinus*. Pázmány Péter Efsztergami Érsek' *Kalauza*, és Alvinczi-hoz írott *Levelei*. Vajda Samuel' Apátur Ur, az Ur
Jefus

Jesus Kristus eléré. Gusztini János' Nitrai Püspök' *Üdvesség' Mannája.* Monofzlói András Wefzprémi Püspök': a' *Szentek' segítségül hívásáról.* T. Rippel Gergely Urnak *Anya-szent-egyház' Ceremoniai, és Szerzartási,* mellyeket magyarra fordítottatott Szent-illonay József Árbai Püspök Ur. Az Evangeliomi Hét Szent-ségek' *Magyarázása,* mellyet Gánóczi Váradi Kanonok Ur meg-irt. A' *Credonak* magyarázása, mellyet Gánóczi Antal meg-irt. Fő Tiszt. Goffine Urnak *Apostoli, és Evangeliomi tudományra oktató könyvének első Része,* mellyet magyarra fordított Csánki Gábor *Piarista.* Molnár János Szepefi Kanonok Urnak a' meg-térő Reformatus' elmélkedéséről *négy könyvei:* 's az *Hitnek külömb-féle ágazatiról vetétkedő Levelei.* A' *Hitnek külömb-féle ágazatiról vetétkedő Levelek,* mellyekben foglaltathak azok a' fő okok, mellyek Friderik Fejedelmet, Rénusi Mark-grófot reá birták, hogy a' R. K. Anya-szent-egyházzal egyesülne: fordította Bene Ferentz. *Tanátkskozás a' külömböző Vallásoknak választásáról:* írta Veresmárti. *Szűz Mária' Védelme:* mellyet a' Protestánsok ellen irt haddan Hannenberg Godfrid: taval pedig magyarul kiadott N. T. Hajas István Wefzprémi Plébános, és V. Esperes. A' T. P. Szájtz Leonak *Igaz Magyarja* a' t.

Prédikáziós könyvek. Pázmány Péter': Csuzy Zsigmond' Paulinus': Biró Márton' Wefzprémi Püspök': Káldi György Jézsovita': Szabó István Jézsovita': Telek Franciscanus': Hajas' Wefzprémi Plébános': Stankovátsi Franciscanus': Hermolaus Capuccinus', Alexovits Paulinus' mind Ünnepi, mind Vasárnapi Prédikáziói, és a' Győri Prédikáziók. Ezek Somogyi Ur' Munkája. 's a' t.

Szűz

Szent Historia' Irók. Illyés Andrásnak, Erdélyi Püspöknek, *Szente'k' Élele.* Grofzecznek, *Szente'k' Lajstroma.* Molnár János Kanonok Urnak, *'Anyaszent-egyház' Története.* Medicei Pálnak, *'Zsidók' szokásai, és Szeretési,* mellyeket Olasz nyelvből Deákra fordított Rosty Miklós Paulinus, most-magyarra által tette egy Petfi Püspöki Megyéből való Pap. Kereskényi Adám', *Sz. Agostonnak Meg-térése.* 's a' t.

Kegyes, vagy Lelki könyvek. Drexelius Jeremiásnak, Jezsavitának: *Nap után forgó virágja.* Molnár, Kanonok Urnak, *az Igaz Penitencia-tartó Bűnösnek eleven példája.* Otrokóti Foris Ferentznek, *Isten előtt járóknak Tökélletessége.* Muratorius' Lajos Antalnak, *a' keresztyén embernek valóságos Ájzatosságáról.* A' Keresztnek közönséges Útja, az-az: a' Világi közönséges inségek, nyomoruságok, üldözések, 's a' t. *Működéséről,* azoknak *békeséges El-szenvedéséről,* és a' *Szenvedésnek Mődjéről* rövid Tanítás. Irta Hæftenus Benedictinus. Magyarra fordította Jenei Márton Paulinus. Rodericius Alphonsus, *a' keresztyén Jóságos tevékedéseknek gyakorlása,* meg-magyaráztatott Illyés András által. *Életnek, és Értelmennek Kenyere.* Nevetlen. Szalezius' Sz. Ferentz *Felirata,* egyik, mellyet fordított P. Kollarics Joakim Paulinus, másik, mellyet fordított P. Romanus Minorita. Magyar *Könyv Tamás.* Magyar *Avancinus* 's a' t.

Erkölti, 's Politicus könyvek. Keresztyén Seneca: nyomtatott Bétsben 1740. Ghél János betűivel. Boétzius Szeverinus Torkvatusnak *öt könyvei a' Filozófának,* vagy is böltségségnek *vigasztalásáról.* Fordította Illei János Jezsavita. Faludi Ferentznek Jezsavitának, *Nemes embere: Nemes Afiszonya: Nemes Urfa: Udvari embere.* Molnár János Kanonok Urnak, Petrovsky Sándor Urhoz tizenöt Levelei *a' jó Nevelésről.* Bertalan-

talánffy Pálnak, Jezsovitának, keresztényi Böltségsége. Wieland Urnak, keresztény Érzékenységei. Fordította Wályi András Ur, a' Pesti Univerfitásban most Magyar Nyelv Tanítója, 's a' t.

Világi Historia' Irók. Justinusnak, Trogus Pompejus' negyven négy könyveiből ki-válogatott, rövid *Historiája*, melyet deákból magyarra fordított Soborfiny Forrai András N. Arad-Vármegyének első Vice-Ispánya. Molnár János Urnak, *Magyar könyv-báza* ismét: a' régi *Jelas Épületekről.* Magyar, és Erdély Országának rövid *Ismerete.* Irta T. P. Leo Szájtz Egri Servita. Heltai Gáspár, *Magyar Historia.* Keresztény Herkulesnek, Bullioni Godefridnek *Hadi Munkái.* Irta deákból Gerő György. Pethő Gergely, *Magyar Kronika.* Anonimus, az-az: Béla Királynak nevetlen Iró-deákja, a' ki ama' Hét Magyaroknak Szitthiából Álmos Hertzeg' vezérlése alatt lőtt ki-jöveleteket meg-irta. Deákból magyarra fordította Lethenyei János. *Kronika*, első Lajos' magyar Királynak országlásáról, melyet Crofsz Ferentz Paulinus fordított, és meg-bővített. *Florida' Historiája:* írta Gróff Lázár János. *Szép Historia* a' tökéletes Aszszonyról, Plutarkusból. Cornelius Neposnak, *híres hadi Fjedelmek' életekről 's tselekedetekről* írt Könyve. Magyar *Exopus*, 's a' t. (1)

Vila.

(1) Ide volna tartozandó egy új magyar Történet-Iró, 's fel-is irtam volt már mind könyvét, mind nevét: de azután ki-töröltem: volt reá fontos Okom - - Sz. Pál írja: *dico omnibus, qui sunt inter vos: non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: mondom minnyájatoknak, a' kik közöttetek vannak, hogy ne érsetek többet annál, a' mint kell érteni, hanem érsetek józanság szerént.* Ő nem ért józanság szerént.

Világi Tudományokhoz tartozó könyvek. Rácz Samu-
el Urnak, a' Pesti Univerfitásban az Orvosi Tudomány-
Tanítójának; *Physiologiának rövid. Sommája*, 's a' több
más orvosi Munkái. Molnár János Urnak: *A' ter-
mészeti Böltselkedés' Elei* Nevvton tanítványinak nyom-
doki szerént. T. P. Dugonics Andrásnak, *Tudákos-
sága*, mellyben foglaltatik a' *Berű-vetés* (Algebra). Ber-
talanffy Pálnak, *Geographiája*, az-az, a' világnak két
rend-béli ösmérete. Vanier *Æconomia rustica*, az-az,
parafzti Majorság. Fordította Szabó Dávid. *Az Au-
striaí Parafzt*, az-az, Ifjúságot a' jól rendeltt mezei gaz-
daságra oktató kézi könyvetske. Magyarra fordította
Szilágyi Samuel. *Az Úrak', és Úrfiak' építéstenek mód-
ja*, mellyet irt Gautzier Franczia Indzinér, most ma-
gyaról ki-adatott Kováts Ferentztől. Tsapó József,
M. D. *Új Füves; és virágos magyar Kereje*, mellyben
mindenik Fűnek, és virágnak neve, néme, ábrázatja
természete, és ezekhez képest különb-féle hafznai ér-
telmesen meg-jegyeztetnek. 's a' t.

Románok. Telemakus' *Bujdosásának Történetei.* Ir-
ta Fenelon Ferentz. Magyarra fordította Gróff Hal-
ler László. Dugonics Andrásnak *Trája veszedelme,*
Eselkája. Kartigáin Kis-Afzszonynak *riska, és emléke-
zetes Történetei.* Irta Mészáros Ur. *Kafszandra* 's
a' t.

Komediók. Kereskényi Munkái. Illei Munkái.
Kunics Munkája. A' két utolsóbb munka méltán ve-
tekedhetik akár melly Olafz, vagy Franczia Tra-
gyediakkal.

Versék. M. Gvadáni Generalis Ur, *Pölöskei No-
táriusfa*, 's az Ország' Gyűlésének le-irása. Anyos
Pálnak Paulinusnak, *Énekek' Könyve* minden Vasárnap-
ra, és Ünnepekre. Szabó Dávidnak, *Komárom ve-
sze*

Szedetne: új költeményes Versei: Vanier' paraszti Major-sága, töle Versekbe foglaltatott. Rajnis Józsefnek, a' Magyar Helikonra vezető Kalauza. Benitzky Péter', erköltsi Versek, és Ritmusok. Balassa Bálint' Versei. Seylo lapidari: Nádasdy Ferentz, Magyar Ország Királyságainak, és első Kapitányinak emlékeztető Koporsó épülete. Deákbold magyarra fordította Horányi Elek.

Kétség kívül még sokkal több, mind új, mind régi magyar könyvek találatnak; (*) de ezekkel az én Olvasóim meg-elégedhetnek. Már, a' kik az ékes magyar beszédet kívánnák meg-tanulni, azok vegyék-elő, 's olvassák a' magyar Tzizzerónak, Pázmány Péternek Kalauzát a' Faludi Ferentz' Munkáit; Molnár János Kanonok Urnak kilentz külömbb-féle könyveit: Illei', és Kunics' Jezsoviták' Tragediait: Szabó Dávid, és Rajnis József Verseit: Telemakust, Kartigánost, Kaszszandrás 's a' t. Wieland' keresztény' Érzenységeit, Wályi Andrást' Professor Ur' fordításából. Ezekből, és még több ilyenekből, úgy mint az Igaz Magyarból, (**). A' Magyar, és Erdély Országának rövid Ismertetéből, az újjabb Prédikáziós könyvekből; ezekből mondom, és több ilyenekből mind a' Religionak, mind a' jó erköltsnek rövidsége nélkül, sőt ezeknek nagy gyarapodásával, derekasan lehet magyaról meg-tanulni. (***)

(*) Kivált, ha a' Protestans Irókat-is veszfűk. De én azok tulajdon Munkáit ide írni nem akartam, mivel azok' olvasását a' Katolikus embereknek semmi képpen nem tanátslom. 'S miért nem tanátslom? Okát ennek nem magamtól, hanem abból a' könyvből adom, melly ezen tzm alatt: *De ratione critica legendi libros moderni temporis sine iactura Religionis, & Veritatis*; a' mi hazánkban tizen-öt esztendőök előtt költ. E' munkának bölts Irója a' II-dik Könyv' I. Fejezetében III-dik §---ban a' 177-dik lapon ezeket mondgya: *Non esse*

affero, propterea, quod Catholica Religioni addictus. Autor quispiam non sit, illico mendacii reum, aut de hoc flagitio suspectum videri debere; doleo tamen plurimos, eosque celeberrimos in secta Protestantium reperiri, qui causam suam mendaciis agant. Magyarúl: „Nem állatom ugyan, „hogy mihelyt valami Könyv-író nem Katolikus ember, már mindgyárt ötet hazugnak kellyen tartanunk, „vagy erről a' gonofzságról gyanótságba kellyen ötet vennünk; ezt nem állatom: de azt még-is sajnálom, „hogy a' Prótestánsfok' pártján igen sok, 's pedig „leg-nevezetesebb Irókat találunk, a' kik magók „ügyét hazugságokkal folytatták, védelmezik, tá- „mogatták. „Ennek meg-bizonyítására eléve emlegeti ez az Autor *Laternnek, Kalvinnak, 's a' t. a' szent Atyákhoz való gyűlölségeket.* Azután elő-hozza *Goldsztus', Bodinus', Boremonszius', Baumius', Guilielmus Cave', Rivetus', Slaidanus', Thuanus', a' Gappi Szinodus'* példáit. (p. 173. 175. 178.). Végre hozzá-veti a' nagy hírű, 's tekintetű Tudósnak, *Kalmernek,* erről-való bizonyosságát. 'S hogy ez az ő ítélet-tétele igazságos, a' mi napjaink-is eléggé bizonyították. Tsupán egyet említek. *Pétersli József* Komáromi Predikátor, nem rég' tsak egy kised Irátskát erefztett-ki a' Magyarok' *Szent Koronájáról.* 'S azt még-is sok rút akár tévelygésekkel, akár hazugságokkal (erről nem vetélkedem) meg-töltötte: a' mint a' Világnak böltsen meg-mutatta *N. T. Katona István* Ur, Hazánk' historiájának néhai Tanítója, mostanában pedig Irója, in *Dissert. Crit. in Comment. Alexii Horányi Sc.* A' mi több: a' Protestáns Tudósok akár millyen Munkát irjanak, közönségesen tsufztatnak belé valamit, a' mi a' Katolika hit' tanításával élül ellenkezik. Így *Piktet Benedek,* nevezetes Tudós a' Protestánsok között, nóha éppen nem a' Pápisták ellen, hanem inkább a' Pápistákkal együtt a' *Deisták,* és *Atheusok* ellen hartzol; még-is bé-iktatta a' Könyvébe (p. 18.)

azon

azon Hitünk ellen-való tévelygést, hogy az Istent, mivel tiszta Lélek, semmi-képpen nem lehet, az-az, nem szabad, le-ábrázolni; és ezt a' pogányok' tanításából erősíti. Ezeket fel-vévén, úgy tetszik, hogy én méltán nem tanátslom a' Katolikusoknak a' Protestánsok' könyveit olvasását. A' ki azt hánya, hogy azokban sok jók, és szépek találtnak, az hozzá-viszsa emlékezetébe, a' miket fellyebb az I. Szakaszban mondtam; és fontollya-meg azokat, a' miket még az egész II-dik Fő-Tzikkelyben mondandok. Isten ments-meg! nem kívánom kifebbíteni a' Protestáns Ura'k' tudományát; de féltem a' Katolikusokat. Tsak egyetlen egy tsep méreg, melly a' leg-jobb italba bortsájtatott-is, elegendő ok, hogy az ilyen italhoz senki, ha okos, ne nyullyon.

(**) Az *Igaz Magyar* ellen, 's az ő Szerzője több Munkái ellen, tudom, némellyek panaszkodnak a' miatt, hogy ő azokban szabadabban szól, 's mindenféle vág. Én azonban azt vallom, hogy sokkal több mind egyházi, mind világi Nagy, Okos, bölts Embereket ismerek, a' kik az ő könyveit igen nagyra betsülik, és tölem többször kérdezik, ha nem adott-e ki új Munkát *Pater Leo*? Bizonyára az olyan *Religio*, 's *Anyaszent-egyház* ostromlóknak, a' milyenek a' mai *hírtelenség* eszelősei, éppen tsak az ilyen védelmező dughattya-bé szájokat. Egyébbaránt azon kívül, hogy P. *Leo*' könyveit olvasni mulatságos: azon kívül, hogy az ő Munkái rakvák sok, szép, ritka, válogatott dolgokkal a' régiségből; melly nyilván bizonyította, hogy ő a' könyvekben derekasan forgott férfiu: azon kívül, hogy ő több mostani jeles, titkos, isméretlen dolgokat ad előnkbe, és köz világosságra hoz; ezeken kívül, mondom, már az maga elég, hogy ő foganatofan, 's igen jó ki-menetellel védelmezi Hazánkban a' *Religio* ügyét. Mert miolta P. *Leo* az

Illu-

Illuminátusokat, 's a' Katolika Religio' többi ellenségeit letzkére kezdte fogni, azolta tapasztalva tudom, hogy noha ők ellene rettentő képpen mérgelődnek, de még-is sokkal alacsonyabb tónusból beszélnek, a' nyelvkeskedésben sokkal alább hagynak, 's már kinyenkedven, mind az előtt, rugoldozni nem mernek. Megnevezhetném én itt azokat, a' kiket zabolán tart ez az Atya; de nem szükséges. Egy szóval, ő az, a' ki a' mi Országunkban az Illuminátusok' egész Táborát, pedig mikor az még leg-nagyobb erejében, 's virágjában volt, leg-első, és, úgy szólván, maga egyedül meg-támadta, és jó formán meg-állította. A' mi bizonnyal néki minden jó Katolikus előtt nagy dítíretet szerezhet, és én az ő könyveit a' Katolikusoknak nagyon javaslom.

(***) A' ki a' Magyarok közül a' Német nyelvben akarja magát ki-pallérozni, nem szükséges, hogy a' veszedelmes könyveket vegye kezébe; olvassa *Zabuesnig* Urnak fellyebb említett Munkáját: *Nonnotze Philosophischer Lexiconját*: *Storkenaunak* ama' híres könyvét, melly *Philosophie der Religionnak* neveztetik: az *Aukspurgi Tudósok*' két Gyűjteményét; *Neueste Sammlung*, az egyik; a' másik *Kritik über gewisse Kritiker*. Ezekből mind a' Hitben nagyon meg-erősödik, mind a' Német nyelvben derekas elő-menetelt tehet.

HARMADIK SZAKASZ.

Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy ember a' gonosz könyvekből a' világot ismerni megtanúllya, magát az ő rendsége szerént képzellye, erköltsét meg-tsinosítsa.

Mondgyátok harmadszor, hogy ti a' gonosz könyveket azon okból olvassátok, hogy belőlök

lők a' világot ismerni meg-tanulmányátok; erköltsötöket az ő tsínnya, 's ize szerént képzeljétek; díszes, módos, rendes magaviseleők lenni tudgyatok. Ezt az Okot kivált a' fiatalol, kivált a' fejer Személyek vitattyák, és különösen a' Komédiákat, a' szerelem' Történeteit, a' Románokat illeti.

De miképpen? Édes atyámfiai! Tehát ti e' jelen-való világért teremtetetek? Tehát ti nem vattok itt szarándokok, a' kik e' földön-való rövid maradáistok mellett más világra siettek, ahol örökkön kell laknotok? Erre, erre a' világra szükséges minnyájunknak magunkat készítenünk, 's nagy gonddal formálnunk. De ez tsak a' keresztyéni erköltsök' gyakorlása által történik; melly minden bizonnyal a' gyengéded Verseken, a' fris, és szerelmes Románokban, a' teátrum-béli Darabokban nem taníttatik, hanem a' szent Irásban, és istenes könyvekben. Azért, *amoto ludo, seria quæramus*, kiáltja egy bölts ember: velsük-félre a' játékokat, és kereszünk a' nem-tréfákat, a' valójában-valókat. Keresztyények vagyunk, atyámfiai. A' Keresztyénynek pedig nints olly nagy szüksége, hogy a' világot ismerje, 's az ő erköltséhez magát alkalmaztassa; minek-utánna az Evangeliomból jól tudgya, hogy az Ur Jêsus a' világot fenszóval meg-átkozta, és pedig éppen azokért a' botrányozásokért átkozta-meg, mellyek az ő

D

ismé-

isméretiből, 's erkölcséből következnek. *Va mundo a scandalis: Faj e' világnak a' botránkozásáért.* Matth. 18. v. 7.

Mind azon által ezt mostanság nem sürgetem; ez fel-tett tzelomtól megszűze el-vezetne engem. Oda hagyom, a' mit mondotok, 's új-jaimon kereszttől nézem, hogy néktek a' világot kell ismérnetek; hogy magatokat ő-hozzá, 's az ő tsínnyához szűkség szabnotok. De vallyon ez-e az igaz útja, 's ez-e a' helyes, jó módja kívántt tárgyatok' el-érésének? Hogyan? keresztyén Szűzek, és Kís-afszzonyok! Hát e' végre néktek a' Komédiák, a' szerelem, Költeményei, a' veszedelmes Románok szűkségeselek? 's nem bőven elegendő ebben-való oktatatastokra a' ti természetes hajlandóságtok, 's a' ti ezekben a' dolgokban úgy-is mód nélkül éles szemetek? Tehát nem találhatnak a' keresztyénségben más tisztelteséges maga-viselésre-tanítók? Tehát nintsenek néktek jó erkölcsű, okos Anyáitok, szorgalmatos Nevelő-mesternéitek, a' kik a' világot veletek meg-ismértethesék, 's az ő manérjára benneteket megtaníthassanak, de úgy, hogy egyszer'smind jámborságtokat meg-ne sértsék, 's ártatlanságtokat veszedelemre, prédára ki-ne tegyék?

Ti ezekből a' könyvekből a' világot akartátok meg-ismérni. Igen-is, meg-isméritek: de
mitso-

mitsoda világot? ah! egy pogány világot; egy istentelen, romlott, feslett világot; egy a' Jé-
sus Krísfuától el-vetett, 's tele torokkal meg-
kárhoztatott világot; a' mellytől néktek, mint
leg-veszedelmesebb ellenségektől, magatokat
szüntelen kellene ójnotok.

Mert tudgyátok-e, o ártatlan, gyenge
Lelkek! tudgyátok-e, minő világ az, mellyet
előttökbe raknak, 's veletek meg-ismértetnek
ezek a' költeményes Irások? Az, olyan vi-
lág, a' mellyben valami elő-fordúl, valami tör-
ténik, egyes-egyig az érzékenységes szere-
lemre, mind köz-p-pontra, igyekezik. Az, ol-
lyan világ, a' mellyben a' szív az igen ritka,
's bámitó Történetek' költeményei által mód
nélkül tsiklándoztatik, édesgettetik; de hogy
bennék az elme egészen el-méltessék. Az,
ollyan Világ, a' mellyben a' nagy, az álmél-
kodtató, az igen meszszíre-üzött Jóságok úgy
adatnak-elő, úgy mutogattatnak, hogy az em-
berben semmi más nyomást ne tegyenek, ha-
nem csak a' szeretet' tüzét benne még nagyob-
ban meg-gyujtsák. Az, olyan világ, a' melly-
ben ember mind azokat az álnok praktikákat,
's mesterségeket, mellyekkel valaha a' szere-
tők éltek, szem eleibe téfzi, hogy az hajlandó,
's álhatatlan szívnek azokat tselekedetben, vég-
hez-vitelben mutassa. Az, olyan világ, a'
mellyben ember azt taníttya, 's azt tanullya,

hogyan, 's mi módon hadgya még a' leg-szorosbb leg-keményebb Jó-erkölts-is meg-szelídíttetni, meg-lágyíttatni magát. Az, olyan világ, a' mellyben ugyan ember az ártatlanság' hibáit, és tsorbúlását feddi, kárhoztattya; de egyszer's mind némelly mesterséges fátyollal bé-takarja, hogy az olvasó Szűzek' szemérmetségét feltétebb meg-ne rezzentse, 's fejekbe olly állatásokat verjen, mellyek őket a' bűn ellen fel-nem fegyveresítik, hanem azt szépéteni, men-tegetni taníttják. Egy szóval, az, olyan világ, a' mellyben a' tökéletes Jóságokról, és a' tiszta, szép Erköltsről magas, fényes, pompás Tanítások tartatnak; de olly móddal tartatnak, hogy azok, leg-kevesebbet mondván, a' szívben magok után semmit egyebet ne hadgyanak, hanem csak egy lágyságot, és tsupádon-tsupa érzékenységet. Ilyen világ az, édes Ifjaim, Szűzeim, Kífs-afzszonyaim, mellyet veletek a' Románok, a' Komédiák, a' több e' félek meg-ismértetnek.

Ne-is gondollyátok, hogy ezeket csak reá-fogom ezekre a' könyvetskékre; nem, távol legyen. Minden igaz Böltsek tudgyák, 's vallyák, hogy ez nekik természetek, tzeljok, vég-gek. Mert visgállyátok csak volta-szerént, 's gyökerében ezeket a' könyveket: mitsodák ők? Mitsodák p. o. a' Románok, hogy most többekről ne szóllyak? Mondgyátok-meg,
mi-

mitsodák a' Románok? (k) A' Románok, ugy
mond egy igen tudós Ember, (1) ingyen ki-
gondolt Fabulák, mesterséges Költemények,
mellyek mind azon által Valóságos Történet
képében hozatnak-elő, és vétkezni tanítanak:
peccare docentes historiae. (Hor.) Mitsoda Szemé-
lyek találtnak, állittatnak azokban elő? --
Mitsoda Személyek? Ezt *Rufzszóból* halljátok:
Rufzszóból, mondom, a' ki nekünk keresztény Ta-
nitóknak halálos ellenségünk; a' ki egy a' máj
femml-hitűek' Fejedelmi közül; a' ki, maga is
Románt irt, 's a' kinek ugyan ezek miatt ebben
a' dologban leg-nagyobb tekéntetűnek kell len-
nie; *Rufzszóból* halljátok, minű Személyek, 's
más egyebek találtnak, 's fordulnak a' Romá-
nokban elő. (2) Minű Személyek tehát? „Sze-
„ relmes Uratskák, „ ugy mond *Rufzszó*, „ *módi*
„ Afzszonyok, és Leányzók, várafi Férfiak,
„ Hadi-vitézek, : ezek a' fő Személyek minden
Románokban. Mi azok' tanításának foglalatja?
Felel *Rufzszó*: „ a' várafok' Izlésének válogatott
„ Titkai, az Udvarok' *Maximái*, az afzszonyi
„ Ékekségek, 's azok' kiszéttetéfe, a' pompá-
„ hoz való Készület, az *Epikurus* erköltsi tudo-
„ mánya, : az-az, a' Mulatság, a' Kedv-töl-

D 3

tés

(1) Weissenbach Ur azon könyvében, melly *Nach-
trag zu den Vorlesungen des neuen Heidenthums*. p.
200.

(2) *Esprit, Maximes, & Principes* de Jean Jacques
Rousseau. p. 336.

tés, a' testi gyönyörűség, az érzékenységek' meg-elégétése. Ezt a' tanúságot hirdetik a' Románok; ezekről szabnak regulákat a' Románok., „ A' Románokban“, mondgya tovább *Rufzszó*, „ az igaz Erköltsök' fényét a' hamis erköltsök' szemfény-vefztő tsillámja meg-homályosítja, és el-nyomja. A' Románokban a' valóóságos kötelelésegek' helyét a' játékos tselekedetek foglalják-el, 's a' nagy való dolgok tréfára üttetnek. A' Románokban a' gyönyörű szép szók úgy elégétenek, hogy a' szép tetiek' unalmát szerezzék. A' Románokban a' szoros, nem engedő Erkölts, az együgyű szemérmes jó-maga-vifelés vastag gombaság. „ Ha benne a' Jóságok mutattatnak, csak árnyékban mutattatnak; de a' vétkek valóságban. Ha benne mi jó mondatik, olyan képpen mondatik, hogy költeménynek ítéltesék, de a' rósz mindenkor úgy ruháztatik, hogy igaznak állíttassék. E' kép *Rufzszó*, a' két utolsó kivül; (3) ki-is ezeket végezvén, a' témérdek fok károkat emlegeti, mellyekkel a' Románok' olvasása a' Familiákat meg-tölti, midőn t. i. az ő Tsemetéik magokat úgy vifelik, a' mint a' Románokban olvassák, és szemlélik.

De

(1) Mellyek *Cordier* Francia Iróban találtatnak. T. 2. Famil. Sagr.

De *Rus/szóval* meg-ne elégedgyünk; mert ű
mindent, leg-alább elégségesen, ki nem mon-
dott. Mennyünk egy nevezetes Frantzia Író-
hoz, 's láfsuk benne, mi a' Románok tzélja,
vége. A' Románok' tzélja, vége, közönsé-
gesen a' szerelem, úgy mond halhatatlan em-
lékezetű *Bourdaloue*; ki-is a' XIV-dik Lajos
Frantzia Király előtt, 's az ő egész Királyi
Udvara előtt, melly kétség-kivül a' Románo-
kat olvasta, rólok ezt a' beszédet tenni nem ál-
tallotta: „ (1) Mi a' Román? A' Román egy
„ Történet, vagy-is inkább egy Történet' for-
„ májában elő-adatott költemény, a' mellyben
„ a' szerelem regulák szerént, 's mesterségből
„ forgattatik, magyaráztatik: a' mellyben a'
„ szerelem uralkodó Fő-indulat, 's a' többi in-
„ dulatoknak hajtó-pennája, fujtatója: a' melly-
„ ben a' szerelem' minden gyarlóságai, 's gyen-
„ geségei, minden ajúlásai, 's elzelőfségei,
„ minden ki-kapásai, 's mértékletlenségei nagy
„ igyekezettel ki-találtatnak: a' mellyben egye-
„ bet nem találunk, hanem csak a' szerelem'
„ tanításait, a' szerelem' bizonyításait, 's erő-
„ sítéseit, a' szerelem' mesterségeit, 's alnok
„ praktikáit: a' mellyben nints olly hafzon,
„ melly a' szerelemnek fel-ne áldoztatsék, lé-
„ gyen bár az, ő-maga a' Betsüllet, mellynét
„ az embernek nmi kedvesbb nem lehet: a'
D 4 „ melly-

(1) T. 8. Oper. Edit. Dresd. 1763. p. 51.

„mellyben egy ugyan-tsak bolondúl szerelmes
 „ember magát a' szeretettől úgy el-hadgya ra-
 „gadtatni, hogy a' szerelem az ő minden fog-
 „lalatofsága, az ő egész élete, az ő egyet-
 „len egy tárgya, vége, boldogsága, és
 „Istene „: a' melyben (1) ha le - rajzoltat-
 nak is némelly más Indulatok, ha elő - for-
 dúl - is már a' félelem, már a' bátorság,
 már az unalom, már a' bizodalmatlanság, már
 a' féltés, már a' boszszú-állás, már a' türes, már
 a' kettő-között való viadal, már a' háború, az
 ütközet, a' győzelem, az áldozat; de ezek
 tsak mint szerelem' ékeiségei fordulnak-elő,
 tsak közben-vetés, és segítség képpen for-
 dultak-elő, hogy az elme mindeneket jobban
 meg-foghasson; hogy a' léleknek több üdeje
 légyen a' gyönyörűség' érzésére, melyet a'
 kedves Indulatból vészen; hogy annál nagyobb
 kívánsággal látni óhajtsa a' Történetnek mind
 egybe-szövését, mind folyását, mind ki-mene-
 telét: azonban mindég a' szerelem a' dolognak
 utolsó tzielja, és egész mivolta.

Nézzétek, ilyen könyvek a' Románok; il-
 lyenek azokban a' Személyek; ilyen a' Tanítás
 benne; ilyen végre tzieloznak. Mondgyá-
 tok-meg tehát, ha hamisat fogtam-e oda fel-
 lyebb reájok? Mondgyátok-meg, ha nem igaz-
 e, hogy azok egy pogány világot, egy iten-
 telen, romlott világot, egy olyan világot is-

(1) *Heliodorus'*, egy más Frantzia ember', tanításként;

mértetnek-meg veletek, a' mellyben valami tör-
ténik, mind az érzékenységes-szerelemre, mint
közép-pontra, igyekezik? 'S ti azoktól
még se féllyetek? 'S ti azok' olvasását még-is
szabadnak tartjátok? 'S ti még-is azokból min-
dent ki-tanúlljátok? azok' képeit, tanítását,
állatásait fejetekben éjjel-nappal forgassátok?
Mitsoda? Tehát lehetséges, hogy egy gyár-
ló, 's roszra úgy-is hajlandó ember ilyen ábrá-
zatokat szüntelen szemei előtt viseljen, 's
még-is az ő édesgetésektől, és tsiklándozafo-
któl leg-kifsebbet se illetődgyön? Vallyon el-
lent-állhatnának-e ezeknek még a' leg-nagyobb
Szentek-is? Vallyon nem felejténé-e el ezek
között magát még egy Angyal-is? 'S ti marad-
hassatok ezek közepette talpon? 'S a' ti ártat-
lanságtok ezektől leg-kifsebb tsorbát se szen-
vedgyen? Avagy fejtsétek-meg nékem, ha
meg-fejthetitek, hogyan lehessen olly tiszta
Religióban, minémű a' mienk, egy keresztyén-
nek szabad, maga tisztaságát olly közel-való,
olly szembe-tűnő veszedelemre ki-tenni?

Mi ki nem teszszük, felelitek: mert a'
melly könyvetskéket mi olvasunk, azokban
csak a' tisztefséges Szeretetről vagy on a' szó,
azokban semmi illetlent nem találunk. De ne
csalljátok magatokat, kérlek. Nevezhetitek
tisztefséges szeretnek azt a' szeretetet, melly
az embert el-annyira bé-vezzi, el-foglallja,
még-

meg-ígézi, hogy ötet még érzékenységitől, 's esztétől-is meg-fofsza? melyre ő minden gondolatját, minden igyezetét, minden gondját egyedül fordítja? mely okozza, hogy ő Teremtő Istenének éktelen nagy meg-vetésével a' teremtett-állatot bálvány gyanánt imádja? Nevezhetitek tisztességes szeretetnek azt a' szeretetet, mely tselekeszi, hogy az ember a' Természetnek, az Hazának, az Igazságnak, a' Betsülletnek, a' fele-baráti Szeretnek szentséges kötelezéseit el-felejtse, semminek tartsa, öfzve-gázollya? Úgy de ennyire mégyen igen sokszor a' Románok' képzett tisztessége. (l) Ah szerelmes atyámfiai? ha a' mit ezekben a' könyvekben olvastok, az ti rajtatok története: ha ebbe a' tisztességes szeretetbe tettében ti keverednétek olly mélyen: ha azokat a' mesterséges darabokat ti magatok vinnétek végbe, a' melyek ott tételnek előttökbe; bizony egy jó szempillantásban magatok' állapotján el-rémülnétek, 's üdvességtek' veszedelmévégett borzadogna, reszkedne egész testetek. Most a' Románokból ezeket tanuljátok, 's azok' olvasását nem másért gyakoroljátok, hanem hogy belőlök ezeket tanuljátok; 's mégis magatokat reá-befzéllýétek, hogy ezt ártatlanul, szabadon, vétek nélkül tselekeszitek? (m).

JEGY-

J E G Y Z É S E K.

(k) Leg-első, a' ki *Román* irt, volt *Heliodorus Phenix*, Tritzi Püspök Tesszáliában, a' mint beszéli *Nitzeforus* 12-dik könyvében, 34-dik Fejezetében. E' Püspök' Románjának olvasása mint hogy az ifjakat a' kárhozatos szerelemre könnyen, 's nagyon ingerlette, ezen Tartománynak többi Püspökeit fel-serkentette; kik-is a' veszedelmet látván, minek-utánna egy-be-gyültek, *Heliodorus'* eleibe kettőt adtak, hogy magának közülök egyet válasszon: vagy azt, hogy Munkáját meg-égesse; vagy azt, hogy a' Püspöki méltóságot le-tegye; de ő inkább le-tette Püspökségét, mint sem meg-emészttette volna Munkáját. Boldog Isten! --- Azonban mivel, gondolnám, ez a' könyvetske üdövel el-enyészett, a' Román-szabású Munkák nem *Heliodorus'* vették neveket, hanem egy Frantzia embertől, a' kinek *Romanzius* vala neve, 's a' ki *Gerzon* Párisi Cancellárius üdejében élt, és e' féle szerelmes, 's az ifjuságnak veszedelmes könyvet szerzett, melyet *Rósnak* nevezett. Látsd, ha tetszik *Ligoriust*, *Gresse-rust*, *Houdryt* a' Könyvek' olvasásáról.

(l) Minden Regula szenved ki-fogást. Azért noha a' Románok közönségesen veszedelmesek, 's végkép' motskosok: a' *Telemakus* mind azon által, a' *Kasszandra*, a' *Kartigán*, az *Ezelka*, 's némelly mások tisztességes Románok. Azért lehet azokat olvasni vagy mulatságra, vagy a' magyarság' ki-tanulására. Azonban azokat sem kell mohón, egy húzomban, igen gyakran olvasni: ne talántán az ifjakban azt a' kárt okozzák, a' mellyről én a' II-dik *Fő-Tzikkelynek* II-dik *Szakaszában*, 3-dik, és 4-dik §-ban bőven fogok szólni. A' ki pedig magában érezné, hogy ezek' olvasásából-is gerjedez érzékenységes szerelemre, az ezeket a' Románokat-is magától el-vevse. Erre ő
kö-

köteles azokra az okokra nézve, mellyeket az I. és II. Szakaszban elő-hoztam, és az egész II-dik Fő-Tzikkelyben elő-hozandok.

(m) *Ruszfzö*, a' kiröl a' Szakaszban emlékezetet tettünk, 's a' ki nekünk keresztény Tanítóknak eskütt ellenségünk, színt azon képpen szól a' Komédiákról, miképpen a' Románokról, midön vallyá, hogy akár mit tartunk, és beszéllünk azoknak *erköltsi tanításokról*, de benne leg-többnyire az igaz jó-erkölts neveltségesé, 's a' gonoszság átkozott mesterességgel, 's tsábító elő-adással kedvelsé tettetik. „Mitsoda, (kérdi ő az emlétett Írásában, melly 1764ben *Neocommuban* költ) mitsoda p. o. a' *Moliere' Misanthropja?* „ Es felel: a' *Moliere' Misanthropja* olly „ Játék, mellyben volta-szerént a' derék jámbor ember, a' ki az ő ideje' fonákul fordultt erköltsét, 's „ a' véle együtt-élő emberek' gonoszságát utállja, és „ feddi, egy egész világi Gyülekezet előtt ki-tsufoltatik, meg-nevettetik, portzogó Katzajra üttetik. „ Ehez hasonló-képpen azon igyekszik benne az ember, hogy az Oltárnak fel-szenteltt Szolgáit a' község szemeiben meg-kissebbítse, midön a' régi pogányok' papjait játfsza, és őket olly ábrázat-vonások „ alatt adgya-elő, a' mellyekből az okos emberek ugyan eléggé értik, hová tzelez a' Szerzőnek fekete epéből származott szándékja; de a' gyengébb „ elméjű Nézők, kik mindég a' sokaságnak felesbbl részét téstik, a' religiójoknak vetett lefeket nem „ láttyák, 's azért a' mérget leg-üdveltségesbb ital gyanánt iszfzák. Hogyan lehetsen tehát a' Komédiákat veszedelem nélkül olvasni? „ E' kép' *Ruszfzö*-a' Komédiákról. De én rólok, és a' többi szokott köz *Műveltségokről* talán valaha többet, egy különös Könyvben.

NEGYESEDIK SZAKASZ.

Nem elegendő Ok az olvasásra, hogy ember a' gonosz könyvekből a' Religiót akarja meg-tanulni, 's az ő tanítását gyökerefen belőlők kívánnya érteni, és meg-fogni.

Mondgyátok negyedszer, hogy ti a' gonosz könyveket a' miátt olvasátok, hogy belőlők a' Religiót meg-tanuljátok, 's az ő tanítását gyökeréből meg-ismérhessétek. 'S ez azokat a' könyveket különösen illeti, mellyek a' Religio ellen irattattak,

Mit mondtam? Mellyek a' Religio ellen irattattak? És ti ezeket olvasátok, hogy a' Religiót meg-tanuljátok, 's az ő tanítását gyökeréből meg-ismérhessétek? Szent Isten! minek nevezzem ezt a' maga-viseletet? Vak-ságnak? Esztelenségnek? dühös Ellen-mondás-nak? Egy-aránt mind reá-fér. Édes Istenem! Tehát nekünk, ezen Olvasók' példája szerént, a' te szent Törvényedet a' *Mabomet'* Alkoránjából, vagy a' pogányok' Fabuláiból kell meg-tanulnunk? Tehát nekünk a' Hitben azon emberektől kell magunkat oktattatni hagynunk, a' kiknek magoknak nintsen semmi hitek? Tehát nekünk azokat a' fegyvereket, mellyekkel meg-védelmezzük a' te Sz. Religiódat, azoktól kell költsönöznünk, a' kik fegyvert csak a' te sz. Re-

Religiód ellen kovátsolnak, 's a' kik minden igyekezeteket arra fordították, hogy a' mi fegyvereinket meg-tompítsák? Mekkora Képtelenség! Mekkora Ellen-mondás.

O Keresztények! 's adná Isten! hogy ez a' szemre-hányásom olly fokakat ne illesse közületek! Ti, mondom, keresztények, de illy szentséges, nagy Névre érdemetlen keresztények! Ti tehát a' Religiót ollyan könyvekből akarjátok meg-tanulni, mellyekben az ember az ő Isteni eredetét tagadgya, az ő Bizonyosságát ostromolgya, az ő Egybe-kötését meg-szaggatgya, az ő Igazságait le-fatsarja, az ő Szent-séget kifsebbíti, gyalázza, az ő Bőltsefségét katzagja, az ő Történeteit hamisítja, az ő Titkait elme-futtatásá, az ő Tzeremoniáit nevetséggé, az ő Törvényeit játékká, 's ijesztő vázzá, az ő Hatalmát semmiséggé, az ő felszentelt Szolgáit ámitokká, az ő Követőit együgyű, ostoba, könnyen-hívő teremtetékké télszi? Nő bizony! szép kis Religio lesz az, előttem a' képe, mellyet ti ő-belőlök tanulni fogtok! Ne szállítsalak én azokkal a' feddő szókkal itt titeket, mellyekkel az Isten Illyés Próféta által szállította hajdan Okosias Fejedelmet? *Nints-e Isten, mondván, Izraélben, hogy az Akkaron' Istenéhez Beelzebubhoz mentek tanátsot kérdeni?* (1) Há! Keresztények:

(1) 4. Reg. 1. 2. 3.

Ha ti szívből, 's igazán akarnátok a' Religióról értekezni; ha ti az ő tanításának mélyebb ismeretire valójában akarnátok jutni; nem adatik-e igaz Isten, a' ki szóllott a' Katolika Anyaszent-egzházban? nem találatnak-e immár Próféta Israelben? nintsenek-e már nekünk bölts, 's igazán meg-világosított Tanítóink, a' kik a' Híveket oktathassák a' Hit' dolgaiban? Olly támentalan fok szent Atyák, olly támentalan fok nevezetes Oskolák, olly támentalan fok elmélkedtató tudományú férfiak, a' kikről még magok a' semmi-hirű Istentelenek-is meg-vallják, hogy nagy észfízel, éles meszfíze-látással, fáradhatatlan szorgalommal, bővséges tudománnyal bírtak, vagy leg-alább, a' kiket ők ezekben kifesebbíteni mindég héába igyekeztek; annyi fok szent Atyák, mondám, annyi fok tudós Férfiak; mondám, annyi fok bölts Oskolák, mondám, már nem elegendők; hogy benneteket oktafsanak? hogy a' ti kétségeiteket megfejtsék? hogy néktek a' Religiót gyökeréből meg-magyarazzák? hogy az ő Titkaiba, a' mennyire az emberi elmének engedterik, titeket be-vezessenek? hanem *Beelzebub*hoz, az-az, az ördög' rzinkofsaihoz, a' hazugság' tanítványihoz, az hitetlen emberekhez, az igaz Isten, 's az igaz Religio' halálos ellenségeihez kell-e' végre mennetek? „Ki küldi (ugy mond Sz. Hieronymus) maga Szüz-leányát a' bordélyházba, noha talán némellyek ottan meg-szép-
löz-

„lőztetésekét űratták, hogy ott a' tífztaságot tanullya? Ki bíza maga Örökösét a' latrok' seregére, hogy tőlök a' bátorságot tanullya? Ki mégyen-bé az által-furott, lyukas hajóba, hogy az hajó-törést távoztatni tanullya? 's te az eretnekségekkel (hitetlenséggel, éktelen hazugságokkal) tellyes könyvre igazítod az ártatlan lelket, hogy ott tanuljad a' Katolika igazságot?“(1) O! (kiáltva egy más nagy bölts) „senki onnan nem épül, a' honnan le-rontatik; senki attól nem világosittatik, a' kitől ferététterik. (2) „A' szent Atyákhoz, 's a' keresztény Religio' Tanítóihoz kell mennetek, ha a' Katolika Hit' igazságait tífztán, 's gyökerétől tanulni akartjátok.

Ugy de a' szent Atyák, 's a' keresztény Religio' Tudófai, az igazságra nézve, előttünk gyanóságos emberek, mondgyátok. Ámők az egy-

(1) *Epist. ad Laram.* Nemo ad lupanar mittit virgines suas, quamvis quædam ibi reperiri possent de turpi corruptione lugentes: nemo hæredem suum latronum turbe committit, ut discat audaciam: nemo in perforatam cymbam intrat, ut discat vitare naufragium. Et tu ad planum prostibulum, hæresibus plenum volumen animam dirigis, doli immunem, ut ibi discas Catholicam veritatem?

(2) *Terrullianus de Præscript. c. 2.* Nemo inde strui potest, unde destruitur: nemo ab eo illuminatur, a quo contenebratur.

egy-arányúságot nem tartják, csak a' magok' fazéka mellé szítnak, 's a' Katolika Religio' részére önnön vélekedéseiktől egészen elől el-foglaltattak. Helyes ki-kapás! Derék mentesség! atyámfiai. Mi tehát Katolikus Tanítók a' mi vélekedéseinktől elől el-foglalt emberek vagyunk; de az hitetlenség' Mesterei, a' *Liber-tinusok*, Szabad-lelkek tiszták, úrefek minden elől-ítéletektől! (u) Mi a' mi dolgunkat álnokúl, 's hamis fényben adgyuk-elő; de a' Religio' ellenségei tsalhatatlan Hirdetői, 's szenteltt Vitézei az Igazságnak! Mi csak a' magunk fazéka mellé szítnak; de az istentelen Könyv-írók az egy-arányúságot tökéletesen meg-tartják, se ide, se oda előre nem hajólnak, szemek előtt a' tisztádon tiszta igazságot hordozzák! Mint ha bizony' nem tudnánk, hogy ők bennünket tsupa hamiságokkal, 's merő sültt hazugságokkal ostromolnak. (3) Mintha bizony' nem tudnánk, hogy valahány' könyvet ők ellenünk botsátanak, azok' minden levelét a' Religio ellen való haragba, gyűlölségbe, ha

lá-

(1) Majd minden Újságok adták a' tavali esztendőben, hogy minek-utánna II. *Leopold* Fels. Királyunk B. Trenknek szemére hányta, hogy olly gonosz könyveket ír, Trenk magát azzal mentette, hogy ő kintelen ilyeneket írni, mivel nints elegendő jövedelme, hogy állapotjához képest élhesen; az ilyen Munkák pedig, mint hogy igen kapólok, sok pénz

E

hoz-

lálós ' méregbe mártják. Mint ha bizony' nem tudnánk, hogy ők akár a' tisztelséges jó erköltsre, akár a' tudományra, 's következésképpen a' hítelelségre nézve, a' mi szent Atyáinktól annyira különböznek, mint az Ég a' földtől, mint a' pokol Menny-orzágtól. Nehéz ezt el-hinnetek? De nem léfzen talán nehéz, ha én ezt a' déli napnál világosbban megmutatom néktek. Meg-mutatom tehát, 's megmutatom a' végett, hogy láfsátok, kik tsak ugyan azok az emberek, a' kiket ti olly nagy Férfiaknak tartotok, és vakon imádtok; 's a' kiktől inkább, mint sem a' szent Atyáktól, tanulni akartok.

Kik tehát azok a' nagy emberek? Kik? *Voltér Ferentz, Bayle Péter, Ruszszó János Jakab*, 's több e' félek, a' kiket mostanság bizonyos okból se nem nevezek, se nem bántok. (1)

's

hoznak-bé. Ezeket értvén ő Felsége, esztendőnként 1500. R. forintokat rendelt néki, de olly kötés alatt, hogy többet ne írjon. Most kérdem: egy illyen Író meg-tartya az egy-arányúságot? nem hajól előre sem ide, sem oda? hordozza szemei előtt a' tisztádon tiszta igazságot? 'S az illyennek hiddyen? 's az illyen után rugaszkodgyon a' mái megvilágosodott világ? pfiha! - - -

(1) Ha Istennek fog-tetfzeni, egy idő mulván, könyvetskét fogok inni, arról: *Lebet-e az ember valóságosan emberséges ember, ha nem keresztyén?* Ekkor roftára

'S ezeket lehetsen hasonlítani a' Sz. Atyákhoz? *Justinus*hoz, *Origenes*hez, *Atbanasius*hoz, *Basilius*hoz, *Nazianzi Gergely*hez, *Arany-szájú Sz. János*hoz, *Ambrus*hoz, *Ágoston*hoz, *Hieronymus*hoz, *Nagy Gergely Pápa*hoz, és száz illyenekhez? mitsoda igazsággal? minű okra nézve? Talán azért, hogy ők ezek ellen felámadni, 's őket rágni, és gyalázni mérésztették? Úgy de a' mérészség, az okos emberek' szemeiben, nem a' tökéletes jámborságnak, nem az elme' élelségének, nem a' gazdag tudománynak, hanem a' vakmerőségnek jelensége.

Kik voltak a' Sz. Atyák? Kik *Voltér*, *Bayle*, *Ruszfő*? Kérlek, engedgyétek, hadd vessem egybe őket: hadd rajzollyam-le igaz festékekkel ezeket a' fél-Isteneiket. Igérem, világosan meg-láttjátok, hogy ők amazokhoz semmi-képpen nem hasonlithatók; és hogy ti igen oktanul tselekesztek, midőn őket inkább, hogy sem a' sz. Atyákat, halgatni akartok. Légyen első *Voltér*.

E 2

JEGY.

Itára veszem a' többi új Filozofusok' életét, 's írást. Ekkor ha szükséges leszén *Trenkről*-is, a' *Jeruzsálemi* könyvetske Fordítójáról-is eleget fogok szólhatni, Addig-is olvasd erről az *Alexovics'* Magyar Vasárnapi Predik. ősz R. p. 208.

J E G Y Z É S.

(u) Az Elő-ítélet (Prajudicium) olly vélekedés, mellyet az ember követ, a' nélkül, hogy ő erre elegendő Erősségek, 's bizonyító Okok által bírattasson, és jutt kapjon; vagy-is, olly Erősségek, 's bizonyító Okok által, mellyek a' derék próbát ki-állhassák, 's az elmét tsendes nyugalomra tehefsék. Az Elő-ítéleteknek fő Kút-forrásai a' Tudatlanság: a' Nevelésnek fogyatkozásai: a' Meg-vizsgálásnak el-henyélése: és a' rendetlen Indulatok (*Passiones*). Az Elő-ítéleteknek gyümöltsei leg-többnyire a' Tévelygés, 's a' tévelygésben-való Meg-átalkodás.

Már valaminth a' tévelygések közül némellyek tűrhető apróságok, némellyek pedig olyanok, mellyek igen veszedelmesek, 's felette károsok lehetnek; úgy az Elő-ítéletek-is külömb-félék. Vannak Elő-ítéletek, mellyek tellyességgel egyet-érők. Vannak szűgyenséges Elő-ítéletek, mellyek semmit egyebet nem érdemelnek, hanem csak gyalázatot. Vannak veszedelmes, káros Elő-ítéletek, mellyektől senki elegendő-képpen nem irtózhat.

Az egyet-érő Elő-ítéletek, azok, mellyek sem az elmének, sem a' jó erköltsnek, sem a' Társaság javának kárt nem tehetnek. Így, ha valaki azt tartja, hogy nem a' föld a' nap körül, hanem a' nap a' föld körül kereng; ez, egyet-érő Elő-ítélet: mivel az illyen színt' olly emberséges ember, színt' olly jó keresztény lehet, ha a' régi *Astronomusok* tanítását követi, mint, ha a' Mostaniakét. A' szűgyenséges Elő-ítéletek, azok, mellyek mutattják, hogy az emberben vékony az Által-látás, 's Meg-ítélés; és mellyek leg-többnyire az ép elme' fényének ellene-mon-danak. Így, ha valaki aztat véli, hogy a' mi üdeinkben

ben élszszel, 's tudománnyal csak az úgy neveztetett *Filozofusok* birnak, és az Igazság mindég az ő részeken áll; ez egy gyalázatos, és szégyenséges Elő-ítélet. A' veszedelmes, káros Elő-ítéletek, azok, melyek vagy; a' Religiónak, vagy az erköltsnek, és magának az embernek, vagy a' köz Jónak, vagy öltöveségesen mind ezeknek ártanak. Ennek példáját mindgyárt fogom adni.

Az új Filozofusok, 's a' mostansági femmi-hitű Entuziásták nagy büszkén azzal kérkednek, hogy ők az elmének leg-tisztább fényét követik, 's hogy ők azok az emberek, a' kik minden Elő-ítéletektől megszűjárnak: a' keresztyények pedig sok dolgokban, melyek a' Religiót illetik, otsmány rabjai az Elő-ítéleteknek. 'S ezt nem csak ők magok mondgyák magok felől, hanem sok tanulatlan keresztyények-is, kivált az ifjak, felölök ezt tartják. De Nonnotte, abból, hogy az új Filozofusok nem csak a' rendetlen kívánságoknak alája vannak vetve, mint egyéb emberek; hanem, a' mint az életek, 's állatásik bizonyittyák, sokkal nagyobbban engednek nekik, mint sem egyéb emberek, győztetetlenül meg-mutattya, hogy ők ezer-szerte több Elő-ítéletektől vannak el-foglaltatva, hogy sem a' keresztyények; 's pedig gyalázatos, igen veszedelmes, felette káros Elő-ítéletektől.

Mert, (úgy mond Nonnotte) mitsoda Elő-ítéleteket hányhatnak szemeikre az új módi Filozofusok, és az hitetlenség' Észelősei némelly keresztyényeknek? Ezeket: „ hogy ők bizonyos *Legyendűknek*, vagy-is „ szentek' életének hisznek: hogy ők némelly Tsu- „ da-tételeket, 's rend-kivül való Történeteket igaz- „ zaknak tartanak, holott az ő bizonyosságok nintsen „ meg-mutatva: hogy ők a' köz-néptől kézzől-kézre „ adatott némelly hagyományokhoz halgatnak: hogy

„ők némelly nem szükséges Ájtatóságokat gyakorolnak: hogy ők némelly fundamentum nélkül-váló vélekedéseket bé-vefznek. „Ezeket vetik szemekre némelly keresztényeknek az új Filozofusok, és az ő inasai. Jól vagyon felel *Nonnorte*: legyenek ezek Elő-ítéletek. De azt csak ugyan meg-kell vallani, hogy ezek ártatlan, egyet-érő Elő-ítéletek. Mert meg-kell vallani őr, hogy ezek az Elő-ítéletek sem az emberi Tárfaságnak, sem a' jó erköltsnek, sem magoknak az ilyen embereknek kárt nem tesznek. Meg-kell vallani 2or, hogy némellyek az ilyen Elő-ítéletek közül néha-néha a' köz-népnek felette hasznosok, mivel őket a' jóságos tselekedetek' gyakorlására indítták, melly jóságos tselekedetek mindég az Isten előtt kedvesek, ha mindgyárt azok' kut-feje, és indító oka, melly azokat elő-szerzette, valami hasznot foglal-is magában. Meg-kell vallani 3or, hogy ezek az Elő-ítéletek nem a' közönséges Anya-fzent-egyház-nak, nem az ő Fő-Páfatorának, nem a' többi Püspököknek Elő-ítéletei; mert ezek azokat se nem tanítták, se helyén nem hadgyák; hanem csak némelly magános emberek' vélekedései: a' magános emberek' vélekedései pedig a' religiot nem terhelhetik; mivel a' mit az se nem tanít, se jóvá nem hágy, az őtet nem terhelheti. Azért a' Religio ezek mellett az Elő-ítéletek mellett-is a' maga tisztaságából semmit el-nem vesz: mert jóllehet az Anya-fzent-egyház némelly dolgokat mellyek ön-magokban nem roszszak, meg-fzenved, és reájok halgat; meg-tartya még-is az ő tökéletes tisztaságát a' maga tanításában, a' maga Ítélet-tételeiben, a' maga Végezésiben.

De bezzeg az új Filozofusok', és módí hitetlenek' Elő-ítéletei millyenek? Bizony' nem egyet-érők, hanem gyalázatosok az emberi elmének, veszedelmesek az isteni Religiónak, károsok a' jó erköltsnek, a'

a' polgári Tárfaságnak. Mert ugyan-is, mit tartanak ok? „ Azt, hogy ok a' világ' világosítói: tsak „ nálok találtatik ész: tsak ok tudnak nemefen gondolkodni. Azt, hogy a' mi Századunk az Elme' Századja, az Által-látás' üdeje, a' leg-tudósbb, leg-fel-derültebb Század: a' hajdani üdök pedig tsak a' fetétségnek, tudatlanságnak, hamar el-hiteinek üdeje voltak; és régenten az emberek gondolkodni vagy nem tudtak, vagy nem mertek. Azt, hogy ha ember az igaz böltsétséget, a' tökéletes jó erköltsöt, a' Religiót akarja meg-tanulni, mennyen az igen régi *Indusokhoz, Persákhoz, Khina-beli-ekhez*. Azt, hogy a' *Filozofia*, minek-utánna ezekben az utolsó üdökben a' világot meg-világosította, minden fetétséget el-szélyesztett, az elmét az ő minden jussaiba be-helyeztette, 's ez által az egész emberi nemzetnek meg-betsülhetetlen szolgálatot tett: azért a' religióban *semmi nem kell be-venni, a' mit az elme meg-nem foghat*; a' *Filozofia*nak *kell mindent roftára venni*, valami a' Religiót illeti; az elmének *kell meg-visgálni, 's meg-ítélni*, valamit ad előnkbe a' *Revelazio*, az Isteni ki-jelentés. Ezek, 's ezer ilyenek az új Filozofusok' *Elo-itéletei*. Ezek pedig nem gyalázatosok az emberi elmének? nem veszedelmesek az isteni Religionak? nem károsok a' jó erköltsnek, 's a' polgári Tárfaságnak? Bizony' ezek kut-forrásai minden fesletségnek. Ha kitálán erről kételkedik, vagy éppen nem láttya; az olvasza *Nonnottének Philosophicum Lexiconjât* ezen szó alatt: *Vorurtheile, Elo-itéletek*. T. 2. p. 616. sqq. Mert azt ide írni sok volna. Ott ő ezeket mind apródonként, gyönyörűségesen, fel-forgathatatlan okokkal meg-mutattya.

Bizonyos tehát, hogy a' Religio ellen író hitetlen Filozofusok több Elo-itéletekkel bírnak, hogy
sem

sem a' leg-együgyűbb kerefztények, 's pedig otsmáry, veszedelmes, káros Elő-ítéletekkel. És ez már maga elegendő-képpen mutattya, hogy éppen nem helyes a' fellyebb elő-hozott némellyek' inentsége: hogy nékik ezeket a' kérkedékeny Filozofusokat sokkal nagyobb gyanótságban kell tartaniok, mint sem a' kerefztény Religió Tudósait: hogy nékik százszorta kevesebbet kellyen hinniek, mint sem a' sz. Atyáknak. De hogy ez világosabb légyen, engedgyétek, hadd tegyek eleget ígéretemnek; hadd vessem egybe a' Sz. Atyákkal, hadd rajzollyam-le igaz feltékekkel ezeket az embereket. A' mint mondtam, légyen első

V O L T É R.

I. §.

A' Sz. Atyák jámborok, tiszták, tökéletes életűek voltak. Illyen-e Voltér?

A' sz. Atyákról az egész világ tudgya, hogy jámbor, példás, tiszta, dítsíretes életet viseltek. Soha senki nem volt, a' ki akár a' bujaságról, akár más gonoszságról igazán vádolta, vagy vádolhatta volna őket. Még az új *Filozofusok* sem tanulhattak-ki sem a' pogányokból, sem az eretnekekből, sem az ő tulajdon írásikból el- lenek semmi roszszat.

Illyen ember-e *Voltér*? ah! - - - Nemde- nem az ő némelly Írásai tellyedes-teliek ékte- len motskofságokkal, el-annyira, hogy még az

ő

Ő leg-szívesbb baráti-is rajtok el-pirultak; (1) 's kivált az-az ő könyve, melly ezen tzim alatt fekszik: *Védelmeséje az Anyám Battyának*, olly rútságokkal vagyon meg-rakva, mellyek egy hetven ezrtendős véntől egyébaránt várhatatlanok; 's mellyek nyilván mutattyák, hogy noha *Voltér* a' mi Századunk' *Világosítójának* tartotta légyen magát; mind az által ő a' mi Századunk' valóságos *Gyalázzattya* volt? (2) Nemdenem hogy, mikor ő Hollandiában *Chateaufort* Márk-gróf Urral mulatott, *Du Noyer* Afzszonyságnak ifjabb leányával öszve-barátkozott; szemtelen viselése miatt a' leány' Annyától a' házból ki-tiltatott; ezzel semmit sem gondolván, azután házi árestomba tettetett; végre a' leányzónak titkon irván, 's ötet arra kifiztetvén, hogy férfi ruhába öltözzön, 's vele el-szökjön, e' miatt Hollandiából a' Mark-gróf Urtól haza üzetett? (3) Nemdenem Ő egyik levelében *Berger* nevezetű jó akarójának ezeket irta? „*Tíriót* az én jó barátom magát „le-rajzoltatta, kezében az én *Henriásomat* tart- „ván: melly képnek mihelyest mását velezem, „leg-ottan az én Szeretömet (*ma Maitresse*)
és

(1) *Rat. Crit. leg. libr. L. I. c. 1. §. 3.* Cur quædam ejus scripta sunt tam fæda, turpia, & obscæna, ut de iis amici ipsi Volteriani erubuerint?

(2) *Zabuesnig Historisch. und Kritische Nachrichten.* T. 1. p. 287. lqq. (3) *Ibid.* p. 7. (4) *Ibid.* p. 27.

„és az én jó barátomat egy rámába foglalom.”
 (4) Nemdenem Ő *Bruxella* Városában magát
 olly botránkoztató módon viselte a' Templom-
 ban, hogy az emberek már ki-akarták ötet
 vetni onnan? 'S mind *Tburm* Hertzeg Afz-
 szony' palotájában, mind más házakban olly
 fesletségeket el-követett, 's olly tsúnyául be-
 széllett, hogy vég-képpen *Aremberg* Hertzeg-
 nél a' vendégek az ablakon vetették volna ötet
 le, ha attól nem tartottak volna, hogy ezzel
 az Hertzeget talán meg-bántják? (1) Nemde-
 nem ő néki többnyire az Afzszonyoknál volt
 szabad szálása: velek utazott: (2) a' *Le Cou-
 vreur* Komediásné *Ló síjában* tett szemtelen be-
 szédekért *Bernieresnek*, az ő Jó-tévő Urának,
 házából ki-vettetett: (3) mindenek' láttára a'
teatromban afzszonytól tsókot venni nem szé-
 gyenlett: (4) 's *Luneville* Városában otsmány
 barátkozásáért, 's nevetséges szízelmeskedésé-
 ért nem szízenvedtetett? (4)

Mit mondgyak még arról, hogy ő már né-
 melly versei miatt Párisban a' *Bastillébe* tsuka-
 tott (6); már *Robán* Hertzeg parantsolatjából
 egy *Sully* névű Palotának kapuja előtt meg-
 pal-

(1) Ibid p. 45. 47. (2) Ibid p. 45. 52. 66. (3)
 Ibid. p. 100. (4) Ibid. p. 117. (5) Ibid. p.

205.

(6) *Zabuesnig Libr. Cit. p. 10. 12.*

páltáztatott, 's e' páltázás után annyi esztelen-
ségek el-követett, hogy Francia Országból
ki-tsapattatnék; már *Londonban* bizonyos Könyv-
ároستól jól meg-páholtatott; már egy Katona-
tiszttól vereségeket untig kapott; már *Paisson*
alakostól a' teátromban meg-pofoztatott? (1)
Mit mondgyak még arról, hogy minek-utánna
Ő *Berlinből* titkon, a' fürdés' nefze alatt, el-il-
lantott, 's *Frankfurtban* a' tömlöztbe vettetett,
és eleget tévén, onnan ki-botsájtatott, azután
sohol sem talált szabados lakást; nem *Hanno-
verában*, nem *Bétsben*, nem *Lunevillében*, nem
Bernában, nem *Hollandiában* (ahol *Ledet*, és
van Duren Könyv-árulóktól nagyon félt), nem
Párisban, nem *Lugdunumban*: (2) hanem magát
kintelenségből végre egy olly Kastélyba vette,
melly két egy mástól független Hatalmaságok'
határin' volt építve; hogy t. i. ha az egyik-
től büntetésre kersztetne, tsak egy lépést té-
vén, tsak a' szomszéd szobába által-menvén,
már a' másik Fejedelem' földjén volna, 's így
mind a' kettőt meg-játszodtathatná? (3) Mit mond-
gyak még arról, a' mit *Ruszsó kerszt*. *János*,
ama' híres Francia Vers-szerző, és *St. Hyacinte*
Ur bizonyítottak felöle? *Ruszsó* egy ma-
ga jó barátjának levelet küldvén, 's abban a'
Voltér' szerentséjéről, 's szerentsétlenségeiről
emlékezvén, azt írta, hogy azok közül a' sze-
ren-

(1) Ibid. p. 16, 17. (2) Ibid. p. 205. (3) Ibid.
p. 207.

rentsétlen Esetek közül, mellyek *Voltér* jét érték, még a' leg-kisfebbik-is az ő jobbítására elegendő lett volna, ha ő már meg-jobbíthatatlan nem lett volna (1). *St. Hyacinte* Ur pedig nem másnak, hanem magának *Voltérnek* írta, hogy ő olyan ember, a' ki már senkitől meg-nem gyaláztathatik, 's azért már senkit meg sem gyaláztat: és ha *St. Hyacintenek* olly *Francziát* kellene le-irnia, a' ki a' szép tudományoknak, 's tulajdon hazájának betstelensége, *Voltért* kellene le-irnia., (2) Láttjátok *Voltért*. De ez felőle csak a' kezdet. (o)

J E G Y Z É S.

(o) Hogy a' *Voltériánusok* nem jobb emberek magánál *Voltérnél*, hanem erköltsre nézve, hozzá éppen hasonlók, hathatós szókkal taníttya *Horusz*. Ez a' *Férhu*, noha a' kereszténységnek leg-nagyobb ellensége, 's a' mai hitetlenségnek leg-híresebb vitéze, mégis az *Elő-járó Beszédjében* (p. VII.) ezeket vallyá: „Fájdalom! gyötrelmemre tapasztaltam, hogy minnyájan a' *Voltériánusok*, a' kiket én ismerek, (*keine guten Menschen, sondern Scharken sind*) nem jó emberek, hanem gazok, a' kik sem az attyokfiat, sem szives jó barátikat nem sajnállyák, csak hasonlat

(1) Ibid. p. 54. Ez a' *Ruszfzó* nem egy azzal a' *Ruszfzóval*, a' ki ellen én itt hartzolok, 's a' kit alább majd le-irok. Ez, *Keresztelő János*: amaz, *János Jakab*. Ez tökéletes igaz *Keresztény* volt: amaz hitetlen új *Filozofus* volt.

(2) Ibid. p. 130.

„kat, kedveket, fösvenységeket, nagyra vágyódások, kat elégethetsk; és csak a' nagyobb Halom, a' köz-Sokaság' szemei előtt meheszenek által még mind „betsülletes emberek - - Szükséges-is az ő állatásik „szerént, hogy ők olyanok legyenek, a' minüknek „én őket tapasztaltam. „Vallyon olvasta-e ezeket B. Trenk? Olvasta-e az *Utazó Ember'* magyar Kiadója Jerusálemben? Olvasta-e a' *Horusz'*, és egyszer's mind a' *Volter'* ki-lopója? Olvasták-e a' többi *Volterianusok*? - - Nem egy Pap, nem egy keresztény Jámbor, hanem *Horusz* - - *Horusz* mondom, - - - mekkora név! - - - a' ti fél-Isteneitek! - - a' *Horusz* téski felöletek ezt a' bizonysgot: hozzá vetvén, hogy ő ugyan a' keresztények között-is talált némelly gaz-embereket; de e' mellett talált jó, 's emberséges embereket-is: de a' *Volterianusok* között nem talált egyetlen egyet-is. Ibid. p. VII.

2. §.

A' Sz. Atyák bátrak, álbatozók, kép-mutatás nélkül valóok voltak. Illyen-e Voltér?

A' sz. Atyákról az egész világ tudgya, hogy kép-mutatás nélkül való férfiak voltak. A' mint hittek, azon-képpen irtak, 's beszéltek. A' mint irtak, 's beszéltek, azon-képpen tselekedtek. Valamit hittek, irtak, beszéltek, tselekedtek, azt azután el-nem tagadtak. Hiteket, Írásikat, Tanításokat mindenek előtt, magok előtt a' Tsászárok előtt, minden félelem nélkül vallottak, 's nagy bátorsággal védelmezték. Csak egy pontorskát sem engedtek

tek oda a' Hit' tanításából még a' Fejedelmek' kedvéért-is. *Valens* Tsászársz. *Bafilustól* számkivetés' büntetése alatt kívánta, hogy nem többen, hanem csak egyetlen egy szillabában tegyen változást, 's meg-nem nyerte.

Illyen ember-e *Voltér*? ah! - - - Ő tömve volt félelemmel, álhatatlansággal, rut képmutatással. Mert

Miket nem tselekedett *Voltér*? Valahányszor olly könyvet botsájtott világosságra, a' mellynek ki-botsájtásából, fajdította, hogy baja lészzen, azt gyalázatos félelemből mindég, kivált a' Birák előtt, eltagadta. Így, mikor a' (*Politia*) Váras-hadnagya előtt kérdésre véttetett, tartván a' büntetéstől, el-tagadta, hogy *Urániá* az ő Munkája, 's egy olly Apáturra (*de Chaulieu*) fogta, a' ki már az élők között nem vala. (1) Így, félvén, hogy bajba keveredik, ha majd ki-tudódik, hogy a' *Tékozló Fíú* Komédiája az ő agyának tsemetéje; nagyon kérte több leveleiben jó barátit, hogy mellette hazudgyanak, 's ha kívánnatik még esküvéssel-is petsétellyék, hogy ez a' Komédia nem *Voltér*' tsínálmánya; hozzá tévén e' gyönyörű, és csak ő hozzá illendő oktatást: *bazudni barátja mellett első kötelessége a' barátságnak*. (2) Így, minek-

u-

(1) *Zabuesnig* L. Cit, p. 48. (2) *Ibid.* p. 92.

Utánna ki-adta az *Aureliani Leányt*, látván, hogy majd örökös fetét tömlőrtzbe jut, melyet a' Páris-béli *Cancellarius* Úr az Irónak, ha ki-nyilatkoztatik, ígért; el-tagadta, hogy e' könyv az ő elméje' fajzása, 's nagy hamisán azt hazudta, hogy *La Beaumelle* szerzette (1). Így, hogy el-kerüllye azokat a' kemény büntetéseket, a' mellyeket azon könyvnek ki-adásával érdemlett, mellyet *Lexicon Manuale Philosophicum*nak nevezett, el-tagadta, hogy ő legyen, a' ki azt írta. (4) Hasonlóképpen mivel, mikor világozságra erefztette azt a' két könyvetskét, a' mellyek' egyikének az a' titulusa: *Preservatif*; (3) másikának pedig: *Aszfzonyé az igazság*. (4) O! hogyan nem félt, mikor értette, hogy valaki írni akar ellene! O! melly alá-való módon könyörgött jó barátjának, (*Bergernek*), hogy mennyen *St. Hyacinte* Urhoz, 's kérje őtet, hogy hadgyon néki békét, és adgya írásban, vagy hogy nem ő volt Szerzője azon könyvetsképek, a' mellyben *Volter* rúttul gyaláztatott, vagy hogy ő ott nem *Voltért* értette; vagy leg-alább, hogy a' mit ő *Voltérről* ottan mondott, azt maga sem hiszi. (5)

Mi-

(1) Ibid. p. 236. Voltaire peint par lui même. L. LXXI p. 149. (2) Ibid. p. 302. Voltaire par lui-même, 2. Part. LXVII. (3) Zabuesnig L. Cit. p. 97. (4) Ibid. p. 224. (5) Ibid. 124. Lettres secrètes de Mr. Voltaire. L. XLIX. p. 87.

Miket nem tselekedett *Voltér*? Egy időben mind betsüllet', mind haszon' okáért kedve támadt, hogy a' Szorbónai híres *Akademianak* 40. Tagjai közé tsuztassa-bé magát. Ezt hogy szerentséfen másodszor végbe-vigye, mivel először ebben a' pontban porba esett pe-tsenyéje, mitsoda kép-mutatásra nem fakada! Egy nagy, és fokat tehető Embernek levelet irt. (1) Abban egy felől a' Jezsovitákat égi g magasztallja; azt a' buzgó szeretetet, mellyel ő mind a' Tudományokhoz, mind a' jó Erköltshöz vífeltetik, egyedül nékik köszöni; igéri, hogy a' mit tőlök hét esztendeig tanult, azt haláláig meg-tartya, 's tselekedettel tellyesíteni fogja: más felől panaszolkodik, hogy fokban az ő neve alatt botránkoztató könyveket eresztenek ki; 's mély alázatofsággal valláit téfzen, hogy ő minden maga Írásait az Anya-szent-egyház' ítélete alá veri; hogy ha van azokban a' könyvekben, mellyek az ő nevét viselik, tsak egy levélke, a' mellyben valaki, ha mindgyárt tsak a' Plébaniai Templomnak *barangozója*-is, megbotránkozik, kész azt mindenek' szemeiben öfzve-fzaggatni; hogy ő a' közönséges, Apostoli, Romai Anya-szent-egyházban akar béke-ségesen élni, és halni; hogy senkivel sem kíván vízfzát vonni; hogy semmi ollyatén véle-

(1) Ibid. p. 138. Lettre de Mr. Voltaire au R. P. de la Tour Principal du College de Louis-le-grand.

tekedest soha nem fog védelmezni, mellyel akár kit-is meg-bánthatna; és hogy átkozza, 's kárhóztattya azt mind, valami a'. Társaságnak nyugodalmát leg-kisebben-is háborgathattya. Ezeket írta *Voltér* egy nagy embernek, mikor Tagjárá akart lenni *Szorbouñnak*. Meg-is nyerte, a' mit kívánt, mihelyt el-küldötte ezt a' levelet. De bezzeg, minek-utánna meg-nyerte, a' mit kívánt, mit tett? Meg-fordította a' köpönyegét. Az ártatlan Jézusvitéket is rágalmazta, 's hamisan-red-fogásokkal terhelte; (1) az Anya-szent-egyház' ítéletét-is meg-vetette, 's ellene még rútábbúl írt, mint sem az előtt; a' Híveket-is külömbb-féle ki-botsájtott istentelen könyvekkel botráncoztatta; az érdeemes Tudófsokat-is szüntelen háborgatta, 's vélek embertelenül veszekedett.

Miket nem tselekedett *Voltér*? Szomorú-játékot (*Tragédiát*) írt egyszer *Mabometről* a keresztyén Religiónak oldalaslag nagy gyaláztatására. Ez minek-utánna *Páris* Városában nyilván játszottatott, panaszoltak tette miatt nemelly mesz-sze-látó emberek *Fleury Cardinalis* Urnál ellene: a' ki-is *Voltérnek* meg-parantsolta, hogy tüsszent azt a' Munkáját a' Komédiásoktól visszavegye; 's meg-tiltotta, hogy azt nekik ki-
já-

(1) Zabuesnig. p. 142. *Voltaireana* p. 176.

játszásra többé oda adni ne merészellje. Sőt lette nagyon a dolgot *Voltér*. Mit csinált tehát? Hogy a *Cardinális* farkából ki vesse, a *Tragédiát* XIV-dik *Benedeknek*, azon időbeli Római Pápanak, beajánlotta, neki Rómába küldötte, ajánló levelét melléje tette. Nagyobb hízelkedés okaért küldött a Pápanak egy pár Verset is (de nem maga, hanem *Fontenoi* Ur' csinálmányát) jelentvén, hogy ő azokat a Pápa' Képe alá irattatta. A Verseket így szöllanak:

*Lambertinus hic est, Romæ decus, & Pater orbis,
Qui mundum scriptis docuit, virtutibus ornat,*

Es Lambertinus, (i) Róma' dísz, és világ Attya; a' ki e világot szép erköltséggel ékesíti, írással oktatja. De visgállyuk a Pápa'hoz írólló levelét. Abban Voltér magát a Pápa' bűvőnek, és fiának nevezi. Abban Voltér a Pápa'pát Istent Hely-tartójának, és Követőjének vallja. Abban Voltér a Pápa' szentséges lábaihoz borúl. Abban Voltér magára a Pápa'tól áldást alázatosan kér. A' mi több, s a' miről soha semmi Katolikus nem is álmodott, a' második le-

(i) *Lambertininék* hitták világi nevérol a' XIV. *Benedek* Pápa't.

levelében (1) azt írta XIV-dik *Benedeknek*, hogy „ő kintelen meg-ismérni, hogy a' Romai „Pápa tsalatkozhatatlan, nem tsak akkor, mi- „kor nagy dolgokról (a' Hitről, és erkölts- „ről) tészen végezést; hanem akkor-is, mikor „a' világi Tudományokról (a' Vers-szerzés- „ről) hoz ítéletet. „Ahol azt-is mondgya, hogy a' *Monarkák* között mindenkor a' Pápák voltak leg-tudósbbak; a' Pápák között pedig XIV-dik *Benedek*. Azért nagy alázatossággal hozzá veti: *Agnosco verum Dominos, gentemque togatam*. Így *Voltér* szemébe a' Pápanak: Hát háta megett? éktelen kép-mutatás! Hát háta megett, kevés hetek alatt, mikor látta, hogy fel-tett tárgyát el-nem érheti, motskoló írást, tsunya paskvillust botsájtott-ki ellene. Hát háta megett, valahol tsak alkalmatosságot talált, marta, rá-galmazta a' Pápát: p. o. *Vin bolandnak* nevez-vén őtet, a' kinek bolondsága abban áll, hogy ma-gát tsalbatatlannak, és minden *Királyok* Urának tartja. Hát háta megett egy Éneke, (odát) irt, 's a' *Franczia Király* kezéhez juttatta, a' melly-

F 2

ben

(1) Igaz, *Voltér* tsak költötte, a' mint a' Tudósok világosan meg-mutattyák, hogy a' Pápa válaszolt az ő első levelére, 's hogy ő ismét felelt a' Pápa válaszfizára; következés-képpen az ő XIV-dik *Benedekhez* szolló II. levele tsupa költemény. De ha költemény-is, elég az, hogy *Voltér* a' világgal el-akarja hittetni, hogy ő ezt a' levelet a' Pápanak el-küldötte; azért, ha mindgyárt ez költemény-is, mind az által az ő rút kép-mutatását eléggé ki-mutattya.

ben a' Pápákat, 's az ő hatalmakat igen gyűlölséges festékekkel le-rajzolta. (1)

Miket nem tselekedett *Voltér*? Életének utolsó údeiben, *Ferney* nevezetű Helységben; el-ment Husvét táján a' Templomba, meg-áldozott; 's kevés napok mulván, bizonyos Tárfaságban, ebből az áldozásából nagy pajkossággal tsufott üzött. (2) Életének utolsó esztendejében, fulljos betegségbe esvén, mivel már a' Templomba nem mehetett, *Bugros* Orvosa által, a' Helység' Plébánosának levelet íratott, a' melyben vallyá, hogy ő a' Katolika Anya-szent-egyházban élni, 's halni akar, és a' keresztény embernek minden kötelességeit tellyesíteni kívánnya: azért kéri a' Plébánost, hogy mennyen házához, és néki, az ő rész-fzerént Katolikus, rész-fzerént Proteštans házi-népének épületére, a' Szentségeket szolgáltatssa. El-is ment a' Plébános, *Voltért* meggyontatta, meg-áldoztatta, az utolsó Kenetet reá adta. Ebben a' levélben írták-alája magókat *Voltér*, és két bizonyságok, *Biger*, és *Vaginiere*. (3) Ez nem elég. A' Plébános előtt, kit *Gros Péternek* hittak, 's más hét Tanúk előtt, kiknek nevei: *Anton Ádám*, *Biger*, *Simon*, *Claudius József*, *Maugie István*, *Jacquin Pé.*

(1) *Zabuernig L. Cit. a p. 104. usque p. 112.* (2)

Ibid. p. 246. (3) *Ibid. p. 350.*

Péter, *L' Archeveche Péter*, *Bugros* Orvos, két-
 izben tett Vallást, mellyel a' világnak tudtá-
 ra adgya, hogy *Nonnotte*, és *Guyon* hamifát ír-
 tak ellene; hogy ő a' Katolika Religiót min-
 dég betsületben tartotta, és gyakorlotta; hogy
 ő az ő Rágalmazóinak szivből meg-enged;
 hogy ha ő a' Religio ellen valamit gondolatla-
 nul irni talált, arról az Istentől bocsánatot kér;
 hogy ő a' Katolika Religióban élt, és halni kí-
 ván. Még ez sem volt elég beteg *Voltérnek*.
 (1) Minck-előtte az *Urát* vég-képpen magához
 vette, 's a' Plébános az utolsó *Kenetet* reá ad-
 ta, az emlétett Tanúk' jelen-létében az Anya-
 szent-egyháznak Hit-vallását (*Professionem Fi-
 dei*) szóval el-mondotta, és írásban oda nyuj-
 totta. Mind ezeket pedig mindgyárt akkor,
 az ő parantsolattyaiból, a' Váras' *Notárius*a (*de
 la Chaut*) külömb-külobb papirófokon írásba
 vetette, és a' fellyebb nevezett Bizonyságok
 magokat alá-írták. Így viselte *Voltér* magát,
 míg félt, míg betegeskedett. De mihelyest
 meg-gyógyúlt, el-tagadta minden tselekedetét,
 's hazutolta egyes-egyig ezeket az írásokat;
 kivált-képpen az utólsót, mellyben az ő Hit-
 béli Vallás-tétele foglaltatott, 's mellyben az
 ő neve nem volt alá-írva. Egy helyen azt ha-
 zudta, (2) hogy ezek csak a' ravaszok' költe-

F 3

(1) Ibid. a p. 352. usque ad p. 357. (2) T. XIII.
 Mél. de Poësies. T. 2. *Épître à Horace*, Note (4)
 p. 225.

ményei. Máfutt azt írta, (1) hogy mivel abban az időben beteg volt, 's egyéb dolga nem találkozott, magának a' *Szentségekkel* akart tenni mulatságot; 's mind a' Plébánosfal, mind a' Tanú-bizonyságokkal vig *Aprilist* játszott. Eetének utolsó napjaiban meg-jelent *Páris* Városában. Kívánczozott bé-menni a' Király' tiszteletére. A' jó baráti, kik az Udvarban szamosan találtattak, arra neki útát készétgettek. De ellent-állott a' *Párisi* Érfek, és ezt meg-gátolta. *Voltér*, hogy az Érfek' szemeire hályogot vonnyon, fel-kerefte *Gaultier* Apáturt, 's minek-utánna egy néhány óráig nála mulatott, végre ki-huzott egy Papírost, a' melly magában a' *Voltér*' Hit-vallását foglalta, 's a' mellyben ő maga tévelygéseit vizsgálta, a' Religio ellen való könyveket, mellyek neki tulajdonítottak, el-tagadta, 's magát a' Romai Katolika Anya-szent-egyháznak alája vetette. A' Vallás-tétel alá írta magát *Voltér*, írta az Apátur, írták két Bizonyságok; 's *Gaultier* nagy örömmel leg-ottan el-vitte azt az Érfeknek. De az Érfek, *Voltér* tsalfaságát jól ismervén, tsak sóhajtozott a' temérdek kép-mutatáson. És hogy meg-nem tsalatkozott itéletében, kevés napok dél-szinre hozták. Mert újra le-betegedett nagyon *Voltér*: halálra kezdett válni: hozzá ment az emlétett Apátur egy bizonyos Plé-

(1) *Commentaire historique sur les Oeuvres de l'Auteur de la Henriade* p. 80-81.

bánossal : intette, hogy békélljen-meg Istenével ; de nem fzenvedhette *Voltér* jelen-léteket, el-parantsolta magától nagy haraggal a' Papokat, 's nem fokára rettenetes szívbeli mardosások között ki-adta lelkét. (1) Láttátok *Voltért*. De látsuk jobban ötet.

3. §.

A Sz. Atyák nem irtak pénzért 's a' t. Illyen-e Voltér?

A' sz. Atyákról az egész világ tudja, hogy könyveiket nem pénzért, nem vagyonkivánsábol irták: hogy vélek nem kereskedtek: hogy a' Könyv-nyomtatókat, 's árulókat nem tsalták, nem károsították: egy szóval, hogy soha a' fősvénységnek még büzébe sem keveredtek. Szeretném azt látni, a' ki felőlök ellenkezöt tudna meg-bizonyítani.

Illyen ember-e *Voltér*? ah! --- Ő Könyvet irt, 's az Angliai Királynénak ajánlotta; de két ezer koronás Tallérért. (2) Ő Könyvet adott-ki *Elő-fizetésre*. Közel 80. Francziák le-tették előre *Voltér*' barátjánál, (*Tiriottnál*) a' Könyv' árát. Hírét futamtatták azután, hogy ez az egész pénz *Tiriottól*, az ő vétke nélkül, el-lopattátott. Mind azon által, *Voltér* e' miatt

F 4

nagy

(1) *Zabuesnig* p. 368. (2) *Zabuesnig* L. Cit. p. 23,

nagy gyanóságba esett, és alkalmasan meg-
szennyesedett: 's jöllehet ő osztán írta, hogy
a' *Párisiaknak* a' kárt maga erőszényéből meg-
térétette; de, hogy ez sültt hazugság legyen,
La Beaumelle Voltérnek szemébe meg-mutatta.
(1) Ő egy időben magára vállalta, hogy ama'
nevezetes Franczia Poétának, 's Komédia-író-
nak (*Corneillenek*) Munkáit előre-fizetésre ki-
ereszti, olyan kötés alatt, hogy az egész nye-
rekség *Corneille*' árván maradt leány-unokája'
részére mennyen; 's így az árva leány betsül-
letesen ki-házasíttathasson. Temérdekek volt-
tak az Előre-fizetők. A' Király tsak maga két
száz nyomtatványra kötelezte magát: mások
százra, mások ötvenre, mások harminzra, má-
sok annyira, a' mennyire *Voltér* kívánná: ki-
vált az Álszfonyságok mutatták-ki ezen alkal-
matossággal bő-kezűségeket. 'S mi történt az-
után? Azután, hogy ki-jött a' Munka, *Voltér*
a' nyerekségnek nagy részét magához huz-
ta. (2)

Mint szokott ő a' Könyv-árfokokkal bänni?
Mikor *Voltér* valami könyvet ki-botsájtott, e-
leinten a' nyomtatványokuk jó részét maga
szokta volt el-adni; 's mikor már jó formán
meg-töltötte az erőszényét, akkor adta-el a'
Könyv-árulóknak a' többi nyomtatványokat, de
ol-

(1) Ibid. p. 23. 24. (2) Ibid. 272. 273.

Olyan *impofztorsággal*, hogy kevés üdö mul-
ván, apró kis változásokkal, fízint' azt a köny-
vet újra ki-adná; 's ezzel az előbbenyi nyom-
tatványokat el-nem adhatókká tenné. (1)

Mit csináltt ő van *Durennel* Hágai könyv-
nyomtatóval? Meg-alkudott, hogy *Duren* a
Bürgus Királynak ama Munkáját: *Meg-viſgá-
lása a' Makiavellus Hertzegnek*, és a' t. ki-nyom-
tatása. Minek-utánna a' könyv világofságra jött,
igen kelendő volt. Látta ezt *Voltér*: hogy te-
hát magának véle hasznót tegyen, fogta hamar
a' könyvet, benne jókora változásokat tett,
's más Könyv-nyomtatónál titkon ki-nyomtatatta
azt maga költségen; a' *Publicumnak* mind az Elöl-
járó beszédben, mind az hetedfzaki Újságokban
azt hazudván, hogy a' *van Duren* ki-adása az
eredeti Írással éppen meg-nem egygyez, hanem
tellyes vastag hibákkal, 's felette igen nagy
héányofságokkal; azért a' Közönség vigyáz-
zon, hogy meg-ne tsalattafon, 's kiki tsak e-
hez az új ki-adáshoz tartson. Azonban tor-
kára forrott ez az ő embertelen impofztorsága;
mert *Duren Voltérnek* tíz leveleiből az ő ha-
miságát, 's tsalfaságát a' világnak meg-mutat-
ta. (2)

Mit

(1) *Zabuesnig L. Cir. p. 66.* (2) *Ibid. p. 166.*
166.

Mit tett ő *Rotbomagus* Városában egy maga Könyv-nyomtatóval, *Jórével*? (1) Ez a' betsülletes ember hét egész holnapig tartotta *Voltér* maga házánál, maga asztalán, 's minden kátelehető módon szolgált néki, semmi fizetést nem kapván tőle. Ez a' betsülletes ember, midőn a' többi között *Voltér* magától inasát elbocsátandá, 's bérének felét el-huáná, 's e' miatt az inas gorombáskodna, tulajdon erszényét nyitotta-meg, és az inast, csak hogy ne kifsebbítse Urát, egészen ki-elégétette: a' mellyért-is *Jórének* *Voltér* egy falon-függő órát ígért, de sem az órát, sem a' pénzt soha néki meg-nem adta. Ez a' betsülletes ember maga pénzével, azon, *Rotbomagus*' vidékiben lakozó kertésznek *Voltér* ellen-való panaszszait-is megállította, a' mellynek házánál ő egészség' okáért egy holnapot töltött volt, 's a' melly ötet addig az üdeig fűvekkel, téjjel, friss tojásokkal tartotta, 's az ő dolgában minden héten háromszor a' városba bé-fáradott, de tőle el-bútsúzáfakor többet egy kemény Tallérnál nem vett, 's azért *Jórének*, a' ki ötet hozzá ízállította, keservesen panaszolkodott, hogy csak a' tojásai fintsenek meg-fizetve. Illyen emberséggel, illy jó akarattal vífeltetett *Voltér*hez *Jóre*. Hát *Jórével* mit tselekedett *Voltér*? El-halगतom azt, hogy ő mind ezek után némelly régi adósságát

(1) Ibid. p. 65.

gát, (1) melly 700. Frantzia fontokból (2) állott, a' *Henriásnak*, 's a' *XII-dik Károly*' *Történeteinek* egy néhány Exemplárjaival fizette-le néki; 's pedig olyan Exemplárokkal, a' mellyeket *Jóre* semmi módon el-nem adhatott; mivel hogy *Voltér* mindgyárt más nap' e' könyveknek meg-változtatott, 's meg-bővített kéz-íráseit (MSS.) *Josse* Könyv-árosnak pénzért el-adta; a' ki-is hamar azokat ki-nyomtattatván, *Jore*' Exemplárjait el-adhatatlanokká tette: (3) el-halgtatom, mondok, ezt azt ő ravaságát, és tsunya kár-tételét; mert e' tsekélység. Az, istentelen, 's égbe kiáltó dolog, a' mit ezután a' tzigányság után tett *Jórével*. Ez után a' tzigányság után resz befzéllette a' szegény embert, hogy nyomtassa-ki, *Voltér*' költségére, az ő *Böi-tselkedéshez való Leveleit*; emberségére állatván, hogy adott néki azok' ki-nyomtattására a' Felsőség szóval szabadságot. Hit szavának *Jore* (noha *Voltér*' fursangságát kellett volna meg-ismérnie) hit még-is szavának *Jore*, és a' nyomtatást végbe-vitte. Ez meg-lévén, nem fizetett ugyan meg *Voltér*, de a' könyveket kér-

(1) *Zabuesnig L. Cit. p. 67.*

(2) Egy *Francia Fous (livres)*, a' mint *Hübner* a' *Lexiconban* írja, egy német Tallérnak harmad részét teszi; következés-képpen annyi, mint tiz garas; azért a' mi pénzünk szerént ez a' *Voltér*' adóssága 350. forintokra ment.

(3) *Zabuesnig L. Cit. p. 67.*

kérte. Nem adta-ki azokat *Jóre*. Tehát hasznos ravasztságot tanátslott néki. Arra sem állott *Jóre*. Ezek után *Voltér* meg-boszfizonykodván, *Jórét* bé-adta az Elöl-járóknak, hogy olly könyvet nyomtatott-ki, 's pedig *Voltér*' akarattya ellen nyomtatott-ki, a' mellynek ki-nyomtatattására a' Felsőségtől nem volt szabadsága. Mi történt? Ki-kerestetett *Jóre*' háza, ott találtattak a' nyomtatványok, tömlőtzebe zárták *Jórét*, mindenét el-szedték, me-llerségétől örökre el-riltották. E' kép' *Voltér*, a' ki *Jórét* hazugságával a' könyve' nyomtatására reá birta, azután fősvénységével, 's hamiságával tizen-egy ezer R. forintok' kárába ejtette; a' mint ezt *Voltérnek Jóre* azután szemére hányta. (1) Illyen kalmár vala *Voltér*.

Igy tsalmárkodott, mikor ki-adta *Henriá-sát*. (2) Így tsalmárkodott, mikor ki-eresztette XII-dik *Károly*' Történeteit. (3) Így tsalmárkodott, mikor ki-nyomtatattatta a' XIV-dik *Lajos*' üdejét. (4) Így tsalmárkodott, mikor *Ferney*-városkában a' *rezet arany* gyanánt árulgatta; 's mikor az ott való jobbágyoknak pénzt adott költsön, törvényes *interesre* ugyan, azaz, ötért százra, de azután nem pénzt, hanem

ga-

(1) Ibid. p. 69. 70. 74. 75. (2) Ibid. p. 24.

(3) *Zabuesig L. Cir.* p. 66. (4) Ibid. p. 199.

gabonát kívánt tőlök, a' mellyet-is nem folyó
árán huzott magához, hanem csak annak hason-
felén. (1) Láttjátok *Voltért*. De látsuk még
jobban őtet.

• 5.

A' Sz. Atyák nem voltak boszszu-állók, rágalma-
zók, másokat hamisan-reá-fogásokkal terhe-
lők. Illyen-e *Voltér*?

A' sz. Atyákról az egész világ tudja, hogy
kisebbitők, rágalmazók nem voltak. Soha sen-
kire roszszat hamisan nem fogtak. Ha valaki
ellenek irt, e' miatt sem a' barátságot fel-nem
bontották, sem boszszújokat rajta nem töltöt-
tek, se magokat szitkokkal, átkokkal, éktelen
rágalmazásokkal nem védelmezték, hanem csak
Erősségekkel, bizonyító Okokkal. Ezt az ő
könyveik világosan mutatták.

Illyen ember-e *Voltér*? ah!.... Valaki
Voltér ellen irt, valaki reá támadni mérésflett,
azt ő Irásiban gyalázta, szidta, káromlotta, ék-
telenül rágalmazta, személyér halhatatlan hamis
reá-fogásokkal terhelte. Meg-rostálta *des Fon-
taines* azt a' *Voltér*' Tragyediáját, mellyet ő
a' *Cesar*' haláláról irt: 's mit nyert tőle? fele-
letet? Igen-is, de ollyant, melly tsupa bosz-
szu-állásból, 's motakító versekből állott; 's
melly-

(1) Ibid. p. 217.

mellyben nagyobb betstelenítésére azt hazudta felöle, hogy minek-utánna *des Fontaines* a' *Biffetrei* tömlöztben gonofzságáért három hónap-ig vafon tartatott, azután halálra íteltetett volna, ha *Voltér* az ő szabadulását könyörgésével, 's jó baráti által a' Biráktól ki-nem kérte volna. (1) Irt *de St. Hyacinte* Ur egy *Szatirát* (tsipkedő Munkát) *Voltérnek* bizonyos Esetéről: 's mit nyert tőle? feleletet? Igen-is, de ollyant, a' mellyben *St. Hyacinte* Urról mond-gya, hogy ő nem egyéb, hanem a' Tudományoknak, és az emberi Nemzetnek gyalá-zattya: hogy ő *Londonban* csak *Voltér* alamis-nájából, 's motskoló Írások' ki-adásából élt: hogy ő ott *Voltért* meg-lopta: hogy ő tze-géres Ámító, és Ki-író; hogy ő a' végre szü-letett, hogy valaha bot alatt, vagy kötélén hallyon-meg. (2) Fel-támadott *Le Beaumelle* *Voltérnek* azonkönyve ellen, mellyet ő a' XIV-*dik Lajos* üdejéről szerzett; 's igen böltsen meg-mutatta, hogy sok a' gyökeres, vastag hi-ba benne: hogy a' Szerző mefzfe jár *Bosfuettől*, *Montesquieutól*, *Tacitustól*: hogy néki ezek-től kellett volna tanulni, ha jól akart írni: 's mit nyert tőle? feleletet? Igen-is, de ollyant, a' melly-

(1) Ibid. a p. 95. usque p. 104.

(2) Lettres secretes de Mr. Voltaire L. L. p. 89.
Item: Voltarie peint par lui même. L. XXXI. p.
67. apud Zabuesnig L. Cir. a p. 124. usque 129.

mellyben leg-gorombább szidalmazásokra lakad *Le Beaumelle* ellen; a' mellyben szemére hányá, hogy *Kálvinista*, és hogy *de Maintenon* 'Aszfizonyosság' levelét meg-hamisította; a' mellyben hazudgya, hogy az *Aurelianumi Leányt* ő írta legyen, holott azt maga *Voltér* írta, 's hogy *Párisban* kutyaságiért már kétszer-is volt a' tömlöztben zárva, 's a' t. (1) Meg-mutatta *Freront* a' világnak *Voltér* Botlásait, tudós Lópáfait, a' historidkban-való Hivtelenségét; 's bátran ki-mondotta, hogy a' Tudósok közt az elsőség éppen nem *Voltéré*: 's mit nyert tőle? feleletet? Igen-is, de ollyant, a' mellyben már *Schelmának*, már *Spionnak*, már ravasz *Madárnak*, mellynek szeme gonoszbb a' szájánál, nevezi *Freront*; a' mellyben azt költi, hogy ő egy üdeig Kalastromban élt, de onnan tökéletlensége miatt el-üzettetett; a' mellyben 'e' titztesleges, 's tudománya miatt egész Frantzia Országban nagy tekintetű Emborre hamisan reafogja, hogy ő fattyú gyermek; hogy gázságiért már háromszor tömlöztbe vettetett; hogy a' melly pénzhez felesége után jutott, azt a' szajhakkal el-tékozlotta, és feleségét otsmány betegséggel-is meg-rakta, 's ezer ilyen rágalmaz-

(1) Lettres de Mr. de la Beaumelle á Mr. de Voltaire L. V. p. 29. 30. apud Zabnesnig p. 198. 199. Item ibid. p. 200. Item: Voltaire peint par lui-meme L. LXXI. p. 149. apud Zabnesnig p. 237.

mazó izemtelenségeket: (1) Így felelt Gyonnak-is, (2) Pampignou Mark-grófnak - is, (3) az Aniciumi Püspöknek-is, (4) Nonnottenek-is, (5) Larcher Urnak-is. (6) Nem védelmezte magát könyveik ellen (mivel ez nem lehetett) Okokkal, Erősségekkel, Bizonyításokkal, hanem tsufolódással, szitkokkal, hallatlan ragalmazásokkal, képtelen hamis reá-fogásokkal. Kivált ez utolsó ellen egy egész könyvet irt, olly undokságokkal tellyest, hogy lehetetlen a betsülletes embernek, félben nem hagyni annak olvasását.

És vajha ezt tsak ezekkel az emberekkel tette volna, az-az, ollyatén Ellenkezőivel, akik néki sem inge, sem galléra nem voltak! De ez kevés volt *Voltér*' dühött indulattyának. Ő még Tanító-mestereit, leg-szívesbb Barátit, leg-nagyobb Jól-tévőit sem sajnállotta, hanem őket egy formán az egész világ előtt le-festette.

- (1) T. XI. La pucelle d'Orléans, *Poème &c.* apud Zabuesnig p. 226. usque p. 231. (2) T. V. Ouvrag. dram. T. XXXVII. Mél. de Littér. d'Hist. & de Phil. T. XII. Mél. de Poésies: apud Zabues. p. 252. 253.
 (3) Voltaire peint par lui-même. L. LXXIII. p. 160. apud Zabuesnig p. 256. lqq; (4) Lettre d'un Quakre à Jean George &c. apud Zabues. p. 265. lqq.
 (5) Lettre d'un Avocat de Besaucon &c. apud Zabues. p. 328. (6) T. XXXV. Mél. de Littér. d'Hist. & de Phil. T. 3. apud Zabues. p. 288.

tette, motskolta, betselenítette, mihelyt valaki közülök bátorkodott ellenkezni akár szóval, akár írással, akár tselekedettel véle. *Ruszsó Kereszt. János*, a' ki már akkor a' hies Francia Vers-szerzők között leg-első volt, mikor még *Voltér* Deák-gyermek volt; barátságával méltóztatta ifjú *Voltért*: ötöt oktatta, a' tüzet benne táplálta, a' jó ízlést belé tsepegette, munkáiban tanátsával igazgatta, nevét dítsíró ajánlással fokaknál ismérétefsé tette; egy szóval, *Ruszsót* több ízben *Voltér* maga *Mesterének* 's *Példájának* vallotta. (1) 'S még-is utólyára hogyan bánt véle? *Ruszsó* jó Barátjának (*de Launaynak*) könyörgésére egy *Voltér* Munkáját (*Zairának* neveztetik) rostára vette, maga felöle-való ítéletét szép mértékletességgel levélbe tette, a' Munka' hibait, minden tsípőtség nélkül, ki-rakta, 's Barátjának, *de Launaynak* el-küldötte. Nem kellett *Voltérnek* több ennél. Fel-lobbant jó akarója, 's mestere ellen: fok szidalmazó, tsunya íráfokat eresztett-ki róla: az ő számtalan Munkaiból a' leg-alább való Verseket huzta-ki, és azokat ótsalta, 's velek tréfát üzött: végre hamisan reá fogta, hogy ő szerzője egy veszedelmes *Éneknek*, a' melly miatt *Ruszsó* édes Hazájából ki-is üzetett. (2) *Maupeñius*, a' *Berlini Akademiának*

Fe-

(1) L. Cit. p. 44. (2) L. XII. Mél. de Poésies apud Zambes. p. 53. item p. 55. & p. 57.

Fejedelme, és Elöl-járója, *Voltérnek* jó Barátja; 's Mestere vala. Ezt *Voltér* abban a' levélben világos szókkal meg-vallotta, a' mellyben *Maupertius* majd tsak nem az Istenre kérte, hogy vegyen magára *tanítványa*' kedvéért egy kifs fáradságot, és jobbitsa-meg az ő *Newton* szerént-való *Természet-tudományát*, a' mellynek minapi ki-adásával *Voltér* a' Tudósok előtt magának jó nagy gyalázatot szerzett volt. (1) Meg-is tselekedte ezt neki *Maupertius*: meg-jobbította *Voltér*' könyvét, 's helyre állította meg-lehetős képpen betsülletét. 'S még-is hogyan bánt utólyára véle? Le-telepedvén, Francia Országból való ki-üzettetése után, *Berlinben*, 's egészen el-bizván magát a' *Burgus* Királynak kegyelmében, minden mesterségét meg-vetette, hogy *Maupertius*' Hivatallyából ki-űlse, 's az ő székére az Akademiában magát helyheztesse. E' végre egy rágalmazó könyvet (*Akakiát*) adott ki titkon ellene, melly olly motskolódásokkal, 's szembe-tűnő hamisan-reá-fogásokkal volt meg-rakva, hogy a' Király, noha felettébb kedvelte *Voltért*, még-is nyilván meg-égettette a' hóhér' keze által könyvét. Ez a' tűz mind azon által meg-nem állította *Voltérnek* se nyelvét, se kezét. Azután ő még több rágalmazásokkal betstelenítette *Maupertius*'t. A' többi között, azt

ha-

(1) Voltaire peint par lui-même. L. XXI. apud Zahn-
ernig p. 89.

hazudra, hogy meg-akarja ötet ölni; és töltött pistollyal fenyegette, ha hozzá talál menni. Sőt a' *Lipsziaiakat* kérte, hogy ne hagyják ötet városokban kinyére gyilkoskodni, hanem a' kapukban rendelest tegyenek, hogy mihelyest oda érkezik, a' darabantoktól megfogattassék. A' mi leg-embertelenebb, még halála után sem szünt-meg, Mesterét irással szaggatni, és nevében kifesebbiteni. (1)

E' kép' bánt II-dik *Fridrikkel*, a' *Burgusok* Királyaival, maga leg-nagyobb Jól-tévő-jével-is. Mihent kegyelméből zenebonáskodása, ortzántlansága, motskolódása végett ki-essvén, Országából el-illantott, mindgyárt első jó alkalmatossággal *Fridriken* tsufos Szatirával boszszút állott. Azután ismét, a' *Frankfurti* tömlötözés után, olly könyvet adott - ki ellene, melly a' Királynak sem akkor nem vált, sem ennek-utánna nem fog válni betsülletére. (2) E' kép' bánt *Vernet* jó Barátjával-is: a' ki mihelyt kezdett *Voltérrel* a' Religio' dolga miatt ellenkezni, leg-ottan rosz emberré változott, 's egy - más után négy motskoló könyvetskékben töle embertelenül rágalmaztatott. (3) E' kép' bánt *Warburton* Angliai Püspökkel-is. Ezt a' Protestans embert

G 2

Vol-

(1) *Zabuesnig L. Cit.* a p. 168. usque 187.

(2) *Vie privée du Roi de Prusse. apud Zabues. P.* 188.

189. 190. 191. (3) *Ibid. p.* 207.

Voltér könyveiben mód nélkül ditsírte, 's magá-tanítását, nagyobb hiteleség' okáért, véle, az-az, az ő Írásából igen gyakran bizonyította. Fel-indúlt ezen *Warburton*; 's a' *Publicum*nak egy könyvében tudtára adta, hogy *Voltér* ezt hamisan tselekezi; 's hogy ő olly Csúfságokat mázol reá, a' mellyekről *Warburton* soha nem-is álmodott. Erre *Voltér* szégyenben maradván, 's e' miatt fel-háborodván, meg-fordította tüstént szavát, 's *Warburton*on minden csúfságot el-követett: hízkelkedőnek, hamisnak, kevélynek mondotta őtet; nyughatatlan, 's veszedelmes embernek mondotta őtet; a' Religio', a' tudományok', a' tulajdon hazája' ellenségének mondotta őtet; a' ki, Isten tudgya, hogyan lett Püspökké, 's a' ki csak addig keresztény, míg Püspök lehet. (1) Láttátok *Voltért*. De még-is jobban látsuk őtet.

5. §.

A' Sz. Atyák nem voltak hazugok. Illyen-e Voltér?

A' sz. Atyákról az egész világ tudgya, hogy hamissággal nem éltek. Senki e' mái napig őket csak egy hazugságban sem fogta-meg. Ha mindgyárt a' természeti Tudományok' tárgyai kö-

(1) T. XXXV. Mém. de Littér. de Hist. & de Phil. année Sabues. p. 297.

körül néha megbotlott-is egy, kettő közülök, de hamisat tudva, 's szántszándékkal soha nem állattak, soha nem írtak.

Illyen ember-e *Voltér*? ah! --- Néki könyvere volt az hazugság, úgy hogy, ha én minden hazugságait elő akarnám adni, tsupán csak azokról egy nagy könyvet volnék kintelen írni. Hazudott, valahányszor kép-mutató volt; volt pedig számtalanszor, a' mint fellyebb láttátok. Hazudott, valahányszor a' maga Munkáit el-tagadta; el-tagadta pedig számtalanszor, a' mint fellyebb láttátok. Hazudott, valahányszor a' könyv-nyomtatókat, és árofokat tsalta, 's a' rezes arany gyanánt árulta; tsalta pedig, és árulta számtalanszor, a' mind fellyebb láttátok. Hazudott, valahányszor az Ellene-írókat, sőt jó Barátit-is, hamisan-reá-fogásokkal illette; illette pedig számtalanszor, a' mint fellyebb láttátok.

Ezek felett, hazudott, mikor a' Tudósok' ítéletétől félvén, 's a' gyalázatot magától el- távoztatni akarván, nem egyszer, hanem közönséges szokásból azt hirdette; hogy az ő Munkáit a' könyv-nyomtatók az ő akaratja ellen, üdönek előtte, sok nagy változásokkal, és gyökeres hibákkal nyomtatták-ki. (1) Ha-

zudott, mikor azt költötte, hogy *Fez Avenniai* könyv-áros, a' ki *Nonnoztének Voltér* Tevelgyéseiről írott könyvét ki-erőszította, *Voltérnek* levél által az egész *Ki-adást*, melly 1500. nyomtatványokból állott, 1600 Tallérért alantomban ajánlotta; hogy így *Voltér* azokat együl-egyig el-nyomhassa; de ő ezt teenni nem akarta. (1) Hazudott, mikor a' *Frankfurti* Tanátsnak kéz-írásban adta, hogy a' Várasból kienem mégyen a' Tanáts' hire, s engedelmekül; még-is egy néhány napok után *Frankfurtból* el-szökött, de a' katonáktól el-fogattatván, az útból visszfa-vezettetett. (2) Hazudott, mikor egy helyen *Mahometet* az ékecszólásról, a' böltsefségről, a' mértéklességről nagyon ditsírte, s jó erköltséit *Nagy Sándor* jó erköltsivel egy karba vetette (3), más helyen pedig (az ő *Mahometjében*) őtet, mint leg-latrabb tizinkost, rútul le-festette. Hazudott, mikor állatta, hogy *Julianus* Tsáfzár, kinek vezetéke neve *Aposztata*, tüköre volt a' Fejedelmeknek, s foglalattya a' Tsáfzárakhoz illendő erköltsöknek: (4) mikor állatta, hogy

(1) Ibid. p. 323. (2) Ibid. p. 188. (3) *Rat. Crit. lég. libr.* p. 62. & 82.

(4) *Macellinus* pogány Író *Julianus* *Aposztatáról* (p. 438.) ezeket írja: *Julianus* *Caesar* *linguae* *fusioris* *erat*, & *raro* *admodum* *silentis*; *prae* *flagiorum* *scisci-* *tationi* *nimis* *deditus*; *superstitiosus*; *vulgi* *plausibul-* *tus*.

Nagy Károly Tsászar egy átallyában utálatos, 's átokra méltó Fejedelem volt: (1) mikor állatta, hogy az *Albigenses* eretnekeknek, kik az ó Törvény' könyveit bé-nem vették, és a' mostani Protestánsoknak, egy a' vallások, a' *bujarság* az ő erkölts-igazgató regulájok. (2) Hazudott, mikor írta, hogy *Nero*, 's *Dioctetianus* a' keresztényeket soha sem üldözték: (3) hogy ők inkább a' keresztény Religiónak terjesztését segéttették, 's elő-mozdították: hogy a' kereszténység' gyarapodásának soha senki ellent nem állott, soha senki ellent nem mondott. (4) Hazudott, mikor a' Török Vallásnak képtelenségeit hihetősökké, 's hitelefekké tenni igyekezett; ellenben a' keresztény Religióna minden

G 4

den

latus: laudum etiam ex in minimis rebus intemperant appetitor: inclanens, quod docere vetuit Magistros grammaticos, & rhetoricos Christianos: ne (græci, & Romani) adeos transirent a numinum cultu: venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus angustias indicabant --- Idem in eodem: Inbente, inquit, Juliano variis variis in locis e vivis exturbati sunt; ut Ursulus, Thesaurus Galliarum Præfectus, præcipuus quondam Juliani Factor, ejus necem ipsa mihi videtur flevisse justitia. Ezekkel lám meg-hazutollya Marcellinus Voltért.

- (1) *Rat. Crit. legendi libr.* p. 163. (2) *Ibidem his verbis: Albigensium. --- & modernæ temporis Protestantium eandem esse Religionem: regulam morum esse libidinem.* (3) *Ibid.* (4) *Zabnering L. Cit.* p. 204.

den otsmányságokat kenett, tsak hogy azt útlatofsa, 's gyűlölségefsé tegye az emberek előtt. (1) Hazudott, mikor ő a' tudatlanok' el-tsabítására már a' sz. Irás helyeit, vagy el-tsip-vén belőlök, vagy adván hozzájok, meg-hamif-sította, 's más külömbben-is szántszándékkal meg-homályosította; már a' sz. Atyákat kifsebbítette, gyalázta; már a' Történeteket, 's a' Tudók' írásait hamifant zitalta. (1)

Mit mondgyak arról az ő könyvetskéjéről, a' mellől II-dik Fridrik Király, mikor még *Voltér*nek jó akarója volt, azt írta: *wie viele Worte, so viele Falschheiten: mennyi szó, annyi hazugság?* (3) Mit mondgyak arról, hogy mikor egy Ur *Voltért* kérte, hogy tsak ugyan vallyam, hogy a' dolgok nem úgy vannak, a' mint ő azokat a' XII-dik Károly' Történeteiben írta: *Voltér* viszont azon Urat kérte, hogy ő-is tsak ugyan vallyam, hogy a' dolgok úgy fokkal jobban vannak, a' mint ő azokat a' XII-dik Károly' Történeteiben meg-írta? (4) Mit mondgyak arról, hogy *Voltér* maga könyveiben nem tsak olly Irókat hit bizonyságul, a' kik rettenetes-képpen hazudtak, (5) úgy mint *Poggiusi*; hanem olyanokat-is, a' kik fo-
ha

(1) *Zabues. Ibid.* (2) *Zabuesig L. Cit. p. 305. 295.*
 (3) *Ibid. p. 174.* (4) *Ibid. p. 336.* (5) *Res. Crit.*
4g. libr. p. 164.

ha a' világon nem voltak, úgy mint *Hanscritust*,
's *Pachymérest*. (1) (p) Láttátok *Voltért*. De
még egyfzer látsuk ötet.

J E G Y Z É S.

(p) *Sanchoniáronról*-is, a' kinek Írás-darabjaihoz nagy hajlandósággal viseltetik *Voltér*; és vélek örömeft él, leg-többen a' Tudósok közül azt állítták; hogy soha a' világon nem volt, vagy leg-alább soha, könyvet nem írt, hanem hogy ötöt Porfirius pogány Filozofus költötte légyen. Valóban, midőn a' *Franzia Tudósok* Társasága *Voltér* ellen méltó haragra gerjedvén, *Larchér* Urat maga nevében hozzá küldötte, hogy hánnya szemére, miért gyalázza ő a' szép Tudományokat, 's miért tesz olly nagy kárt a' Tudóságnak maga hibáival; hibás idő-számlálással, hamiságból rövidített darabjaival, igazságtalan magyarázatjaival; *Larcher* Ur *Voltér*hez menvén, hiven el-járt követségében. Szemére hánnya, „ hogy ő görög „ szókról szölgolgat, mellyeket nem ért: hogy né „ mellyeket görögöknek mond, mellyek nem görög „ gök, és hogy a' görögöket más értelemben veszi, „ mint sem a' mellyel azok bírnak. „ Szemére hánnya, „ az ő Herkulesről-való botlását: az ő *Ninivéről*, 's *Babilonról*-való hazugságát: az ő *Mél-földekről*-való hibáját. „ Szemére hánnya, „ hogy ő *Eleuzinben* Templomot épít, ahol soha nem volt: hogy *Eleuzinéből* különös Istenséget téfszen, holott ez csak „ a' *Tzeres* toldalék neve: hogy ő az *Eleuzine*-béli „ Papok által vereti a' *Meg-tértteket*, és *Bé-szenteltteket*, holott a' *Pausaniás*nak töle fel-hozott bizony- „ sága

(1) Ibid. p. 165. Item: L' Abbé Nonnotte T. 1.
& 2.

„ságában csak egy kised vedzszöröl vagyon a' fzo,
 „mellyel a' tzeremoniát tévö Papok a' Poklok' Iste-
 „neinek képeikre ütöttek, mint hogy *Proserpinát* viz-
 „sza tartóztatták, 's a' t., „Ezek után azt bizonyít-
 „tya a' Frantzia Tudósok' Gyülekezetének követje, *Lar-*
cher, hogy *Szanchoniátont*, a' kihez olly nagyon tart
Voltér, 's a' kivel olly gyakran bizonyít, *Porfirius* Filoso-
 fus gondolta vala ki. Ihol az egész Frantzia Tudó-
 sok' Társaságának *Szanchoniátonról* való ítélete. (1)
 Nem-is árt ezek' ítéletének semmit az, hogy *Ensebius*
Casariensis elő-hozza *Szanchoniátonnak* némelly Írás-
 darabjait: mert ő ezeket egyedül csak *Porfirius*tól vet-
 te, a' kinek nintsen semmi hitele. Hallyuk erről azt
 a' könyvet, mellynek ez a' titulussa: *Historia Critica*
Philosophiae Claris. Jacobi Brukeri, Academ. Reg. Berlin-
& Bonnoniens. Membri, a' mellyben a' Fenitziái Filo-
 sofusokról a' Szerző szólván, és *Szanchoniátonra* jö-
 vén, ezeket írja: *Quaecunque de Sanchniátone tradun-*
tur, ejusque Cosmogonia, unius Porphyrii nuncuntur narra-
tione, qui se eam ex Philonis Byblis memoriis hausisse ait:
figmentum antiquis ignotum. Hasonlókat ír erről *Dod-*
vellus Anglus. A' mi engem illet, nem bánom,
 akár mint légyen ez. Csak azt ne mondgya valaki,
 hogy ő volt a' leg-első Író; mivel ha ő élt-is va-
 laha, a' mint már mondtam, *Moises* után 300.
 esztendőekkel élt. Csak azt ne mondgya valaki,
 hogy ő nem vett semmit a' *Moises*' könyveiből; mi-
 vel még azok-is, a' kik által leg-elsőben nap-fenyre
 hozatott, azt bizonyították, hogy ő a' világ' teremté-
 le' könyvét *Jorombaaltól*, vagy-is *Gedeontól* vette,
 a' ki *Moises* után közel háromszáz esztendőekkel halá-
 lozott-meg. Csak azt ne mondgya valaki, hogy az
 a' bizonyossága fzerént, *Moises* a' *Theológiát* a' Fenitzi-
 aiak-

(1) Extrait des Nouvelles de Ferney, dans le pays de
 Gex. *Apud Zabues. L. Cit. p. 291. sqq.*

niaktól tanulta; mivel Fenitziának semmi híre nem volt a' világon, míg Tyrus városa nem építettett: Tyrus pedig Moises' halála után két száz husz ezrendővel még se falu, se város nem volt. Lásd. *De Raz, Crit. leg. libr, &c. p. 33. 34.*

6. 6.

A Sz. Atyák nem tsupa fénylő, hanem valóságos nagy tudománnyal bírtak. Illyen-e Voltér?

A sz. Atyákról az egész világ tudja, hogy nagy tudományú férfiak voltak. Valaki részre-hajlás nélkül olvassa könyveiket, kintelen rajtok álmélnokodni, tsudállya bőltséfségeket. Hatalmas benne az okoskodás, gyökeres a tanítás, méltóságos a beszéd, szélesek, és egyszer's mind válogatottak a tanúságok.

Illyen ember-e *Voltér*? ah! --- Tudom ugyan, hogy ő nagy Ékefen-szólló, tüzes Versszerző, gyönyörűen Író. Tudom, hogy idegen név alatt egy könyvet nyomtattatott ki, mellyben azt vitattya, hogy mind a' régi, mind a mostani Könyv-szerzők között, *Voltérnek* nincsen párja, ő az első, ő a' leg-derekebb. (1) Tudom azt-is, hogy *Voltér* esztelenül kérkedvén, egyszer azt írta, hogy a' Természet két egész ezer ezrendőt kíván, hogy olyan em-

(1) *Connaissance des beautés, & des défauts de la Poésie, & de l'Eloquence dans la Langue Française. Apud Zabnes. p. 222 sqq.*

bert, a' millyen *Voltér*, teremjen. (r). De sem ki sem hiteles tanú a' maga ügyében. Nhts is itt a' kérdés a' szószaporító, hivságos, fénylő Ékesen-szóllásról, hanem a' valóságos, gyökerez bõltsefségről, 's tudományról. Millyen Bõlt? millyen Tudós volt pedig *Voltér*? millyen? O! bizonynal igen vékony. O! bizonynal csak a' külső szin, 's tekintet szérént.

Ha *Voltér* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy nem csak a' tudós Emberektől, hanem még a' közönségtől is többnyire hol ki-nevettetett, hogy semmi betsülletet nem nyert, mikor valami Munkát ki-adott? Ki-adta *Ædypust*, szomorújátékját; és nyilván ki-nevettetett. (2) Ki-adta *Bratusát*; és nyilván ki-nevettetett. (3) Ki-adta *Adelbeidjét*; és nyilván ki-nevettetett. (4) Ki-adta *Operáit*, *Sámsonját*, *Pandöráját*, *Nanine* vigjátékját, *Zuliméjét*, *Orefzesjét*, 's több ilyeneket; és a' közönségtől semmi betsülletet nem nyert, nyilván ki-nevettetett. (5)

Ha *Voltér* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy a' tanult Férfiak, kik

- (1) Notes sur les Jésuitiques, apud Zabues. L. Cit. p. 230. (2) Ibid. p. 17. (3) Ibid. p. 62. (4) Ibid. p. 89. (5) Ibid. p. 131. 133. 158. 162. 219.

Kik között az ő tulajdon jó baráti-is voltak, többnyire helyén nem hadták még az ő leg-tömeresbb Munkáit-is, hanem azokban sok valag hibákat, hamiságokat, tudatlanságokat találtak, és néki ki-rakták: ő pedig semmivel másal nem tudta védelmezni magát, hanem tsák azzal a' goromba hazugsággal, hogy a' könyv-nyomtatók meg-változtatták az ő Munkáit. Így történt véle, mikor ki-botsátotta *Henriását* (1): mikor ki-botsátotta a' *Newton* szerént való *Filozofiját* (2): mikor ki-botsátotta a' *Cæsar*' haláláról-való szomorú-játékját (3): mikor a' XII-dik *Károly*' Történeteit (4): mikor a' XIV-dik *Lajos*' Századját (5): mikor a' Krónikát (*Annales*) (6); és azután a' közönséges Történetek' *Megvizsgálását* 's a' t.

Ha *Voltér* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy valahányszor ő maga Munkáit újra nyomtattatta, annyi-szor bennek nagy változások telt, és rajtok sokat jobbitott; s pedig nem maga fejéből jobbitott, hanem azon Tudósok' észre-vevéseiből, és írási-ból, a' kik az ő Munkáit rostálták, és ellene irtak. (7) Így tselekedett majd minden vig,

vagy

(1) Ibid. p. 20. 27. (2) Ibid. p. 85. (3) Ibid. p. 93. (4) Ibid. p. 326. (5) Ibid. p. 199. (6) Ibid. p. 201. (7) *Zabner. L. Cit. p. 66. etc.*

vagy szomorú Játékival. Így tselekedett a' *Cesfarral*, *Mariamnével*, *Heuriáfsal*. (1) Így tselekedett a' *Svetzjai Király' Történetivel*. (2) Így tselekedett a' *Philosophicum Lexiconjával*. (3) Így tselekedett a' *Fontenóinál esett ütközettel*; a' mellynek le-rajzolását egy hét alatt ötfzör, 's egy holnap alatt nyoltzfzör másként-másként adta-ki; úgy hogy minnyájan kélszégén katzagnának, és a' századik Ki-adást várnák, hogy majd talán az léfzen tökéletes Ki-adás. (4)

Ha *Voltér* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy mikor ő a' XV-dik Lajos' Frantzia Királynak dítsíretére *Oratziót* nyomtattatott-ki, ámbár ő azt mesterdarabnak tartotta, 's ámbátor az által-is tétetett külömbb-féle nyelvekre; *Voltér* még-is azután keservesen panaszolkodott, hogy ezért a' Munkájáért mind nagyobb köszönetet, mind több betsülletet várt, mint sem kapott? (5)

Ha *Voltér* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy ő maga leg-több Munkát mások' könyveiből írta-ki? *Ædipusát* vette *Szofoklész*ből, és *Corneilléből*. (6) *Henriáfsát* írta azon könyvből, mellynek titulusa:

De-

(1) Ibid. p. 93. (2) Ibid. p. 66. (3) Ibid. p. 321.
(4) Ibid. p. 113. (5) Ibid. p. 162. (6) Ibid.

Déguisens des Auteurs, és *St. Didiernek Clodoveusából*. (1) *Brutusát* lopta *Fontenelle Bernbard* Brutusából. (2) *Meropéjét* fordította *Maffei* Olasz Meropéjéből. (3) *Oresztését* faragta *Sofokles*, és *Crebillon* Ur *Elektrájából*. (4) *Saulját* tsipte *Huttének*, és *Baylének Dávidjából*. (5) *Julius Caesarját* tsinálta *Schakespeare* Anglusnak *Julius Caesarjából*. (6) A' Böltelkedő Románjait-is, millyenek, *Zadig*: Úgy meggy a' világon: *Memnon*: *Mikromégas*, és a. t. nem maga gondolta ki, hanem az Anglusoktól költsönözte. (7) Nem külömbben a' legnevezetesebb könyve, az-az, *Philosoficum Lexiconja*, leg-nagyobb részről lopás *Bayle* *Lexiconjából*. (9) Végezetre

Ha *Volter* igazán nagy Tudós volt; honnan történt tehát az, hogy mikor *Nonnotte* az ő most emlétett *Lexiconja* ellen támadott, és belőle *Volternek* több, mint ezer, *Tévelygéseit* nap-fényre hozta, és azokat férfiasan megtáfoolta; *Volter* az ezernél többől csak *bar-mintz kettőre* felelt; 's azokra-is nem Erősségekkel, nem Okokkal, hanem tsupádon tsupa fzialmazásokkal felelt? (8) Honnan történt

az

-
- (1) *Ibid.* p. 20. (2) *Ibid.* p. 62. (3) *Ibid.* p. 116. (4) *Ibid.* p. 162. (5) *Ibid.* p. 221.
 (6) *Ibid.* p. 93. (7) *Ibid.* p. 37. (8) *Zabues. L.*
Cir. p. 320.

az, hogy *Guyon* rostdálván *Voltérnek* némelly könyveit, úgy mint, az ő *Meg-vizsgálását*, az ő *XIV-dik Lajos' Századját*, az ő *Candidusát*, ötet az egész világ előtt fok ezer *Ellenmondásokban* fogta? (1) Honnan történt az, hogy *Larchér* Ur-is a' déli napnál világosbban megmutatta, hogy *Voltérnek* az a' Munkája, melly *Történetek' Filozofiájának*, avagy: *bóltselkedő Tudomány' Történeteinek* neveztetik, semmi sem egyéb, hanem merő öszve-fzövése a' vastag hamiságoknak, és tapasztalható tévelygéseknek? (2)

Rövideden: *Voltér' bővséges tudományát* ezen szókkal adgya előnkbe azon Könyv, mellynek ez a' tizimje: *Oraculum novorum Philosophorum*: „ *Voltér*, úgy mond a' könyv' *Autora*, „ *Várasról-tanító*, *Természet-vizsgáló*, *Föld-mérő*, *Historia-író*, és minden, valamit kívánsz; „ de csak a' külső szin, 's tekintet fzerént, azon túl ő sem emez, sem amaz. A' tsipkedő „ beszédekben elmés, a' józan ítélet-tételekben semmi-tudó. Tanítja az erköltsöt erköls nélkül, okoskodik állatások nélkül., (3)

Lát-

(1) Ibid. p. 251. (2) Ibid. p. 287.

(3) Volterus politicus, physicus, geometra, historicus est, & totum quidquid vis; verum nihil horum ultra superficiem. In Satyricis ingeniosus, in criticis nullus. Tractat moralia sine moribus, rationatur absque principis. In Lexica Anonymi Antiphilos. p. 223.

Láttjátok *Voltért*. Ő buja, gyalázatos, nagyon gonosz volt. Ő félénk, álhatatlan, kép-mutató volt. Ő vagyon-kívánó, pénzért-író, másokat károsító, tsalárdul kereskedő volt. Ő boszszú-álló, motskolódó, leg-jobb barátit-is kifsebbítő volt. Ő mód nélkül hazug volt. Ő vékony tudománnyal bíró volt. (*) Most jertek, látsátok *Baylét*, a' hitetlen új *Filozofusok* második Fejedelmét.

J E G Y Z É S E K.

(*) Kétség kívül vettetett, hogy a' mi Utánnunk-valóink száz, két-száz Esztendőök mulván olvasni fogják azokat, a' miket én itt most *Voltérről* mondtam: ám ezek fel-vannak több könyvekben írva. Kétség kívül vettetett, hogy a' mi Utánnunk-valóink száz, két-száz Esztendőök mulván olvasni fogják azt-is, a' mit a' Frantzia Nemzet más-fél esztendő előtt tett *Voltérrel*; hogyan áfsatta-ki tsöntjait, mitsoda tisztelettel illette azokat, 's az ő képét, mikép' tsak nem majd meg-istenesítette, 's a' Szentek' lajstrómába írta őtet: ám ezek-is fel-lesznek sok könyvekben írva. Mitsoda ítéletet fognak tehát tenni a' mi Utánnunk-valóink száz, két-száz Esztendőök mulván a' mostani Frantzia Nemzetről? --- Mert el-múlik tsak ugyan, el-múlik minden bizonynyal előbb-utóbb a' máj üdök' kábolgálsa, 's eszelőtség' lelke: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur*: Minden plántálás, mellyet az én mennyei Atyám nem plántált, tőből ki-szaggattatik; és a' mi Utánnunk-valóink a' mi dolgainkat hideg vérrel fogják nézni, 's tsak az igazságot fogják vizsgálni. Mit fognak tehát ők itélni, midőn egy felől *Voltér*' életét fogják olvasni, más felől

H

a'

a' Francziák' minapi tselekedetét fogják szemlélni? Nem fognak ő-reájok pökní? Nem fogják bámulva tsudálni, hogy a' hitetlenség' fanatizmusá éppen annyira mehetett? Nem fogják kiáltani? *bizony' igen igazat mondott felölök, egy nagy Bölts közölök, midőn mondta: Hoc tempore apostata Christianæ Religionis devolvuntur in apostasiam ipsius Rationis: Ezekben az időkben a' kik falba rugják a' keresztény Religiót, egyszer's mind falba rugják az Elmé' okosságát? Nouvelle Philosophie du bon sens par L' Abbé D' A***

(q) Itt vagyon, gondolnám, leg-alkalmasabb helye, hogy azon ígéretemet tellyesítsem, a' melyet Olvasóinnak el-tová Munkáinnak kezdetén *Horusz'* kílápójáról egy Jegyzésemben tettem. A' dolog e'képpen vagyon:

Más-fél elztendő előtt bizonyos *Magyar Fordító*, mint-egy szégyenlvén pusztaodon puszta fordító lenni, a' töle magyarra által-téttetett könyvet nem tsak ottan-ottan elő-kerülő Jegyzésekkel meg-bővítette, hanem tíz *Értekezésekkel*-is meg-toldotta, kétség kívül akarván (hogy leg-kevesebbet mondogyak) ezzel elméjét, tudományát, 's a' ritka Régiségekben-való kegyetlen nagy forgottságát vélünk tsudáltatni. Én a' Tudósoknak nem vagyok írigyjek, hanem betsüllőjök, 's nagy barátjok; de tsak az *Oldárig*; *Amicus usque ad aras*: az-az, tsak addig, miglen ök az Istent, 's az Isten-től ki-jelentetett Sz. Religiót nem piszkállyák. Ha ez a' *Fordító* ezeket nem piszkálta volna, Isten láttya! soha ellene tsak egy szót sem irtam volna, soha szégyenséget ortzajára teríteni nem akartam volna. De mivel ő el-annyira meg-dühödött, hogy *Értekezéseivel* az egész kereszténységet fel-dulni, 's az isteni Sz. Religiót tövéből ki-forgatni igyekeznék, 's pedig olly szemfény-vasztó bámitással, olly álnok ravalzsággal igye-

gyekeznek, mellyel még magát *Hórusz*-is nagy közön meg-előzi, 's azért nálánál sokkal veszedelmesbb; innen szükséges ellene támadnom, nem ugyan, hogy ötöt meg-tzáfollyam; mert ezt meg-tették azok, a' kik *Hóruszt*, *Voltert* 's a' többi istenteleneket meg-tzáfolták: hanem hogy az ő tsunya *lopásait* nap' világra hozzám, és így róla az áll-ortzát le-vonnyam. Ez, úgy tetszik, több, 's néki nagyobb gyalázatjára szolgál; mint sem ha én az ő bizonyosságait elő-venném, és semmivé tenném: ebben az Esetben tsak ugyan még-is meg-engedném, hogy ő tanultt ember; de ha a' *lopásait* mutatom-meg, akkor bezzeg ki-nyilatkozik, hogy ő mezítelen, 's üres ember; a' ki következés-képpen semmi módon nem érdemli, hogy betsúllye ötöt, avagy hidgyen néki akárminelly ember.

Mondom tehát: ez az *Értekező Fordító*, a' ki magát el-annyira fitogattya, *Hórusz'* *ki-lopója*. 'S méltán mondom-e? --- Igen-is, méltán: mivel ő leg-többeket, és kivált *okokat*, a' mikkel magát méllyen tanulttnak, 's de *okosan* olvasottnak leg-inkább mutattya, együl-egyig a' *Hórusból* lopta. Hallya a' világ az ő tudós *lopásait*,

A' mit ő az I. *Értekezésben* mond az emberi nemzet' *pallérozásáról*; annak egész fundamentomát lopta *Hórusznak* 6. 200. 373. lapjából: tsak hogy azt meg-toldotta *Volter'* *Meg-vizsgálásának* 3. Részéből, ahol ő az *Amerikáról* szöll. (1) A' mit ő ezen *Értekezésnek* 4. §-ában híu böltsélkedéssel, 's türhetetlen kérkedékenységgel beszéll a' *Fel-tarstónak* (*Zodiacus*)

H 2

fel-

(1) *Hórusz'* könyve, mellyel én élek, nyomtatottt *Ebenetzerben*; 1783. Éfztendőben. A' *Volter'* *Meg-vizsgálása* pedig nyomtatottt *Dresdán*, és *Lipszában* 1769. éfztendőben.

fel-találásáról, a' Napról, Holdról, Korról, Birkáról, Oroszálányról, Rákról, és a' többiről; azt lopta Hórusznak 15. 16. 17. lapjából: a' 26,000 esztendőket pedig hozzá-vetette az 55. és a' 148. lapból. A' mit ő az V. Értekezésben, és másutt ír a' Papokról, és a' papi Rendeokról; azt lopta az 5. 9. 26. 28. 29. 113. 114. lapból, és a' többiből, mert ezek igen sokszor elő-kerülnek Hóruszban. De még Voltérben-is, D' Arsanban-is. A' mit ő hazudik a' Hierophantokról, a' Candidatusokról, avagy Initiandusokról, az ő Tzeremoniaikról; azt lopta a' 30. 31. 41. 43. 44. lapból, és többekből. A' mit ő a' Miszteriumokról lotsog, és különösen a' Myzbra' Miszteriumiról, a' Mosásról, a' Profanufokról, 's a' többiről; azt lopta a' 30. 9. 26. 41. 43. 44. 136. 137. 162. lapból, 's más többekből. A' mit mond a' Tzeres' miszteriumiról; azt lopta Horusznak 30. 's 31. lapjából. A' mit ír a' Sárkányról, az Istennel-való veszekedéséről, a' düböféséről, a' buszon-tégy Öregebbekről, a' Sz. Várasról, annak Királyáról, annak Folyójáról; azt lopta a' 49. 85. 64. 96. 100. 106. 115. 124. 129. 131. 132. 134. 137. 187. 195. lapból. A' mit a' VI. Értekezésben a' bálványozók' menségére hoz-elő; annak fundamentomát lopta a' 26. lapból; tsak hogy hozzá-tett többeket Voltér' Meg-vizsgálásának 1. R. ---ból, 2. Fejezetéből, és 3. R. ---ból, 120. Fejezetéből. A' mit ugyan e' VI. Értekezésben emlegett az Egyiptom-béliek' Oziriséről, Iziséről, Horuszáról: a' Görögök' Zeuszéről, Aphroditéjéről, Cupidójáról: a' Moises' Isten lelkéről, Szűz-vízéről, világosságáról: a' Filozofusokról és Alchimistákról; azt lopta Horusznak 18. és 21. lapjából. A' mit a' VII. Értekezésben tett a' Hieroglyphumokról, vagy-is a' Jel-kepekről, szorúl szóra a' Horuszban vagyon. Az Űdö-gyorsaságra' jel-képét, vagy-is a' szárnyas lovat lopta a' 66. és 67. lapból. Az Iker' jel-képét lopta a' 146. 's 199. lapból. A' Hajnali csillag' jel-képét lop-

ta

és a 32. lapból. A *Hold* jel-képét lopta 129. 130. 133. 220. lapból. Tzitállya ő ugyan itt *Monfrancout*: de miért? mert *Horusz*-is őtet tzitállya ezekről a 187. és fő-kép' a 197. lapon. A' mit ő ezen *Értekezés* 2. §--sában ad előnkbe a' *jelenséges Mesék*ről; úgy mint, a' Nap' imádása' eredetéről, a' *Herkules*-ről, az ő *Ofzlopiról*, a' két *Hegyek*ről, a' *Salomon Király*tól a' *Jerusalemi Templomban* fel-állítatott *Ofzlopokról*, az *Európáról*, *Sináról*, *Gibiáltárról*, 's a' többiről; azokat lopta a' 118. 119. 121. lapból. A' mit szól *Héber*ről, az ő házassági kötelessége' teljesítéséről, a' *Herkules*' tizen-két *Munkáiról*, az *Eurisztensről*, a' *Sámsonról*, és *Daliláról*; azt lopta a' 119. 120. lapból. A' mit fel-fűtt poszákkal beszéll az *Egi Felek*' eredetéről, és fel-találásáról, azt lopta a' 13. 14. 15. lapból.

Ihol a' temérdek fok lopások! Ihol, hogy én nem hamissan-reá-fogasból, ihol, hogy igazság-szerént, 's méltán nevezem én ezt a' magyar *Értekezőt Horusz*' ki-lopójának. Igaz, ő benne vannak ezeken kívül némelly más dolgok is; de csak az kár, hogy ő azokat sem merítette a' kut-fökből, magokból a' régi *Autorokból*, hanem egyedül a' belőlök éppen nem rég' egybe-szívárgott bűdös mofsárokból. Ám a' többi a' mi benne foglaltatik, én fel-találom hol *Voltérben*, hol *D' Arsánban*, hol *Hetverziusban*.

Igy valamit ír ő a' *Khinaiakról*, a' *Persákról*, az *Indiaiakról*, az *Amerika-béliekről*, a' *Mogoliakról*, a' *Gaubikról*; mind meg-vagyon *Voltér*' *Meg-^{vis}gáldásának* *Bé-vezetésében*, az I. Résznek 1. 2. 3. 4. Fejezetében, a' III. Résznek 120. 121. 123. 124. 125. 126. és a' többi Fejezetekben. Így a' mit ír ő a' társaságos *Életnek* zsengéjéről, fel-találjuk azt *Voltér*' ugyan ezen könyvének I. Részében, 2. és 3. Fejezetében.

ben. Így a' mit ír a' Druidákról, és Druidánokról meg-lellyük azt e' könyvnek Bé-vezetésében: a' mit pedig ír az Ember-áldozatokról, láttuk ezen könyvnek III. Részében, 123. Fejezetében. Így a' mit irigységesen ír a' sz. *Inquiszióról*, fekszik mind Voltér Henriásának 6. Énekjében, mind Voltér *Meg- vizsgálásának* III. Részében, 118. Fejezetében, és más helyeken. A' mit pedig a' Katolika Anya-szent-egyháznak nagy gyűlöltetésére ír a' *Virtliputzliról*, a' Spanyolok' szörnyűséges kegyetlenségéről, a' *de las Casas* V. Károlyhoz tett tudósításáról, azt szóról-szóra vette Voltérnek annyiszor említett átkozott *Meg- vizsgálásának* III. Részéből, 124. Fejezetéből, a' 376. lapból. Ha tehát akartam volna, én ezt az *Értekezést* Voltér' ki-lopójának is méltán nevezhettem volna. De jelesbbek azok, a' miket *Hóruszból* lopott; azért ötöt inkább *Hórusz'* ki-lopójának neveztem.

Most tegyünk itt egy pár *Értekezést*. Ez az ember valaminthet ír, az egybe-kutsoláson kívül, mind másokból írja, és pedig csak egy, kettőből, a' kik új-jak; és senkit nem tziál. Mikor olvasom benne, hogyan forgattya ő fellyebb, alább az égi Jeleket: mit beszéll ő a' *Fel-tartról*, az *Éj-nap-egyenlőségről*, a' *Nap-ártról*: miként okoskodik ő a' Hold' *újulásból*, 's a' napnak a' *Bikában*, az *Oroszlányban*, a' *Rákban*, a' *Skorpióban*-való járásából: jé! hogyan nem bámulok? azt gondolom, hogy ebben az emberben az Ég' né-zésének, és Tsillagok' forgásának Tudománya szintén vérré vált. Mikor olvasom benne a' *Szánchoniátront*, a' *Manethont*, a' *Hesiodust*, vagy Herodotust, a' *Peguanusok'* *Szákájár*, a' *Sziám'* lakosinak *Szommonokodomját*, az India-beliek *Víszénájár*, az *Adiszfzesien* kígyót, a' *Virtliputzlir*, 's ezer ilyeneket: bá! mikép' nem ál-mélkodom? - - itélem, hogy ez az ember egész mol-ja a' könyveknek, 's hogy tsontostól, bőroftól meg-ette

ette a' tellyes Régiséget. Azonban elő-veszem *Hörasz*, a' kiről ő méllyen halgat: fel-ütöm *Voltert*, a' kiről ő téfzen ugyan, ugy tetszik, kétszer, de éppen más végre, emlékezetet; 's im benne találom majd tsak nem mindenét. Mi dolog ez? Hát így kell magát tudósnak mutatni? Illik ezen képpen a' világot jár-fiztatni? Nem téfzen ez annyit, mint minden egyebeket merő tyúkoknak, vagy ludaknak tartani, a' kik semmit sem értenek, és a' könyveket nem olvasák? Ez nagy tsúnyaság egy emberkétől, kivált egy ily emberkétől, a' ki tsak nyoltz, vagy kilentz éiztendők előtt lépett-ki az Oskolából; a' ki azután jókora időt töltött a' *Török ellen álló Zimoni táborban*; 's a' ki annak-utánna fokáig senylődött a' *rothasztó hideglelésben*, melly mind azon által sem a' melyjen, sem a' lábokon, sem egyebütt a' testen sebeket nem tsinál: ez nagy tsúnyaság kivált egy ilyen emberkétől. Az emberséges emberek, ha irnak-is másokból, de leg-alább jelentik, hogy másokból irnak, és kö-zönségesen ki-jegyzik, mit kiből irnak.

Ez nem elég. Ez az ember a' tsúnyasághoz az istentelenséget-is ragasztotta. Mert, nem istentelenség-e, magát világos szókkal keresztény Katolikusnak a' könyvében vallani, 's még-is *Hörasz*, és *Volter* tanítását magáévá tenni, vélek együtt tartani, a' keresztény Katholika Religio ellen az ő halálos ellenségeiből írni? Nem istentelenség-e, a' keresztény Katholika Religio ellen írni; és tsupa diktátori hanggal beszélleni, hazugságokat öszve-hordani, és senkit nem tizálni, az Irókat, a' Tanúkat, a' kik ezeket bizonyíttyák, elő nem állítani, nem nevezni? Nem istentelenség-e, rakásba gyűjteni azokat az *ellenvetéseket*, mellyek a' Religio ellen szolgálnak; és tellyeséggel el-hagyni a' *feleleteket*, mellyekből ezek az ellenvetések már ezer-szer semmivé tettettek: eunek pedig azt az okát

okát adni, hogy ő nem Theologus, hanem csak Historicus!

Ravasz róka! ha nem vagy Theologus, minek hozod tehát elő az ellenvetéseket? hát nem azon egy tudományhoz tartozandók az ellenvetések, és a' feleletek? Az okos emberek mindig azt tartották, hogy a' szentül-szembe ellenkezők egy tudomány tárgyai; azért a' kinek dolga, hogy p. o. a' vétekről tanítson, ugyan annak dolga, hogy a' jószágos erköltsről-i szölyön. De nem bánom, ne légy Theologus, mert nem is vagy: légy historikus: de halljad, mit mondok: Te, mint historikus, emlegeted a' Religio ellen szolgáló ellenvetéseket: ha tehát igaz ember vagy, miért nem emlegeted, mint historikus, a' Religio mellett hartzoló feleleteket-is? Talán a' historikusnak csak az ellenvetéseket, kötelessége, elő-hozni, a' feleleteket, nem kötelessége, elő-hozni? hol tanultad ezt a' tudományt? *Horusz*, csak az én tudomra, négyen száfolták-meg, 's pedig diadalmasan: *Storchenau*, *Sandbüchler*, *Unger*, és *Schröder*. Voltért, 's a' többi új Filozofusokat számtalanán száfolták-meg, 's pedig diadalmasan: *Nonnotte*, *Guyon*, *Larcher*, *Cerboni*, *Valzeki*, *Stokbauer*, *Steinkelner*, 's a' magyarok közül *Csapodi* Lajos Ur, Veszprémi Kanonok, és *Zsivics* Mátyás Ur, Pétsi Kanonok, 's a' t. A' de *las Casaff* meg-tzáfolták a' Spanyolok, 's a' t. Mikor tehát te, mint historicus, az ellenvetéseket ezekből elő-beszélletted, miért nem szöllöttál ehhez hasonló formán: Ezeket így mondgyák ugyan *Horusz*, *Voltér*, a' többi semmi-hitű új Filozofusok, de őket meg-tzáfolták, és semmivé tették *Storchenau*, *Sandbüchler*, *Unger*, *Schröder*, *Nonnotte*, *Cerboni*, *Valzeki*, és a' t. Ugyde ha nem többet, leg-alább ezt kellett volna tselekednek, ha akartál volna az igaz historicus' kötelességének tenni eleget. De ez nem tettzett néked: te in-

inkább tsak gazdáidat, a' kiknek inafok vagy, *Hörufsz*, és *Voltért* követed; ám ök sem tztálnak senkit, és tsak az ellenvetéfekeket a' feletelek nélkül emlegetik: ezekből tanultál, ezeket követed: 's tudom-is, tudom-is az okát, miért követed? mert t. i. más különben ki-is sülné tudatlanságod, meg-is bizonyodna hamiságod, tzellyát sem érné istentelenséged. Ezeket a' végre tettem ide, hogy a' kik ez' ember' Munkáját olvasták, lássák, ki légyen ő; lássák, hogy sem a' bletsüllést, sem a' hitelt, sem az olvasást nem érdemli. Ha meg-nem neveztem-is őtet, ök még-is fok mondásimból igen könnyen által-láthatták, kiről beszéllek. A' többieknek nem kell őtet ismérniek, 's adgya Isten! hogy soha ne ismérjék. Fogom még ezt a' *ki-lépőt* vagy kétszer szöllítani. De mennyünk *Baylere*, a' hitetlen új Filozofusok' második Fejedelmére.

B A Y L E

1. §.

Ő álbatatlan, és semmi-bitű.

Ki volt *Bayle*? *Bayle* álhatatlanság' foglalatya, tüköre volt. Kálvinistából Pápistává, Pápistából tizenhét hónapok mulván Protestanfsá, Protestánból Deistává, az-az, semmi-hitűvé, sött Atheusá, vagy-is Isten-tagadóvá lett. (1) Erről a' két utolsóbbról vádolta őtet *Rotterdamban*, *Jurieu* Professor a' Tanáts-házban: a' melly vádolás után a' Tanáts azt a' végezést tette, hogy *Bayle* mind Tanító-székjét, mind

esz-

(1) *Zabneszig T. 2. P. 24.*

esztendőnként való fizetését el-veszejtse. (1)
'S hogy ez a' vádolás fundamentom nélkül nem
szükölködött, hanem igazságos volt, *Baylének*
faját szája téfzen elegendő bizonyyságot.

Maga nyilván meg-vallotta, hogy nints
néki semmi Religioja. Egy üdöben öszve-jö-
vén *Polignac Kárdinállal* Hollandiában, 's szó
közt véle a' Religioról-való beszélgetésbe e-
reszkedvén, imígyen szóllott a' *Kardinálnak*
az egész Gyülekezet' jelen-létében: *A' mi en-
gem illet, én Protestáns vagyok.* De mivel a'
Kardinál ezzel a' felelettel meg-nem elégedett,
hanem odább-is tett kérdést, mondván: *Ez a'
szó igen tág értelmű: Luteranus az Ur? Kál-
vinista az Ur? Anglikánus az Ur?* Ek-
kor így felelt *Bayle*: *Én Protestáns vagyok,
mert minden Religio ellen protestálok.* (2)

2. §.

Ő tisztátalan, buja.

Ki volt *Bayle*? *Bayle* tisztátalan, buja, ots-
mánykodó volt. Ezt bizonyítja mind az ő é-
lete, mind az az ő könyve, melly *Lexicon hi-
storico-criticumnak* hivattatik.

Az

(1) Ibid. p. 29. (2) Ibid. p. 35.

Az ő életéről imígyen ír *Zabuesnig Kri-
stóf*, nem Pap, hanem világi Ur: „ *Bayle Se-
dánban*, mikor még fiatal volt, 's tanulta
„ a' *Filozofiát*, *Jurieu*' felelségével ismértség-
„ be lépett. *Jurieu* ott akkor az Isteni dol-
„ gok' tudományát (*Theologiát*) tanította, 's
„ betsülletnek állította, hogy a' *Filozofus* ötet
„ látogattya. Az ő *Afszfonya*, mellyben fok
„ tűz, és érdem vala, a' fiatal Tudóshoz ma-
„ gát hidegnek nem mutatta: igen jól értet-
„ ték egy mást, mikor *Sedánban* a' felsőbb os-
„ kolák el-multak, 's e' miatt egy mástól el-
„ kellett válniok. *Jurieu* felelségével együtt
„ Hollandiába költözött, 's le-tette *Rotterdám-
ban* magát. *Bayle* Francia Országról gon-
„ dolkodott; de a' fzerelem *Rotterdamba* von-
„ ta ötet. Ott-is folytatták ismértségeket ő,
„ 's *Jurieu*' felelsége; nem-is iparkodtak, hogy
„ azt titokban tartsák; az egész város tudta,
„ 's barátságokkal magát mulatta; egyedül *Ju-
rieu*, a' ki olly fok dolgokat akart látni a'
„ *Titkos-látásban*, fokaig nem látta, mi törté-
„ nik tulajdon házában. „ (1)

A' miképpen élt, azon képpen írt, Sőt
még sokkal tisztátalanabbul írt, mint sem hi-
hető, hogy élt. A' *Lexiconját* olly fok, 's olly
fertelmes motskossággal meg-rakta, hogy el-
pírú-

(1) *Zabuesnig* T. 2. p. 27. 28.

pirulás nélkül azt femmi betsülletes ember nem olvashattya. Valahol tsak rést talált a' buja dolgok' bé-tsufztatására, ezt nem tsak el-nem mulasztotta, hanem terősen-is meg-tette; el-annyira, hogy soha erről a' tisztességes Világ előtt se maga Bayle magát, se más senki ötét elegendőképpen menteni nem tudta. *Gottsched* az ő könyvének nagy betsüllője; ezt neki még-is szemére hánya. *De Beauval* az ő dítsíret-írója; 's ezt felőle még leih tagadgya. (1) Simították ugyan Bayle' rútságát az ő Védelmezői: mondták ugyan, hogy ő nem maga gondolta-ki ezeket a' tisztátalanságokat, hanem tsak másokból írta-ki, és szedte-öszve; de minű mentség ez? Tehát a' tisztátalan dolgok nem egy formán veszedelmeselek akár másból ki-irattatsanak, 's öszve-szedettefsenek, akár valakitől egyenesen szereztefsenek? Tehát a' tiszta szemekeket sértő fajtalan irás azért, hogy nem Eredeti-írás, hanem tsak mása az Eredeti-írásnak, kevesebbé botránkoztató az Eredeti-írásnál? De azon kívül-is hazugság, hogy Bayle a' rút dolgok körül tsak ezt tselekedte. Ő e' felett a' válogatott otsmányságok alá Jegyzéseket vetett, a' mellyekkel azokat, úgy szólván, megtzifrázta, 's finomokká tenni igyekezett. Ő ahol nem-is kellett volna, illetlen kérdéseket ténaszított, és azokra még illetlenebb ki-mondá-

(1) Ibid. p. 39. 40.

ésszokkal felelt. Ő a' buja dolgokról nem csak minden szégyen, 's zabola nélkül beszélt, hanem igen örömeit-is, igen nagy kedv-töltéssel-is beszélt. (1) 'S ezek az ő motskos Jegyzései, ezek az ő illetlen kérdései, 's ki-mondásai, ezek az ő temérdek fok tisztátalan *Extractussai* a' többi között egyik oka voltak annak, hogy még *Rotterdamban*-is magok a' Protestánsok ezt az ő könyvét meg-kárhoztatták. (2)

3. §.

Ő félénk, 's hazug.

Ki volt *Bayle*? *Bayle* félénk, 's hazug ember volt. Ki-botsájtott ő egy könyvet a' *Bujdosókról*. Abban igen motskolta az úgy neveztetett *Reformatusok* maga-viselését; a' kik éppen abban az időben reménleni kezdették, hogy majd ismét Francia Országba visszaferezternek: ezért *Baylének* fok ellenségei támadtak. 'S meg-állotta a' sárat *Bayle*? Meg-nem állotta, azonnal meg-félemlert, 's mindegyre tagadta, hogy ő légyen e' könyv' szerzője. (3)

Ehez hasonló-keppen, mihelyt meg-értette, hogy *Rotterdamban* az egyházi Tanács *De-*
pu-

(1) Ibid. (2) *Zabuesnig* T. 2. p. 43. 44.

(3) Ibid. p. 26. 27.

putátziót rendelt, melly az ő már említett *Lexiconját* rostára vegye, 's meg-itéllye; legottan oda lett, és önként meg-igérte, hogy valamit csak kívánnak tőle, azt a' második *Kiadásban* mind meg-jobbította, el-hadgya, meg-változtattya benne. Ki-adta tehát néki a' *Deputátzio*, miket kellyen meg-jobbítania. 'S meg-tartotta szavát *Bayle*? Meg-nem tartotta, hazudott, a' *Deputátziót* meg-játfzodtatta. Meg-változtatott ugyan egyet, a' mit t. i. *Dávid Királyról* irt volt; de azt-is a' Könyv-nyomtató különösen ki-nyomtatta, 's azon kötet' végére vetette, a' mellyhez tartozott: a' többit, úgy mint a' *Tisztátalanságokat*, az *Atheizmust*, a' *Manikeizmust*, a' *Pyrrhonizmust* meg-hadta, 's belőlök csak ki-vágni magát némelly magyarázatokkal igyekezett. (1)

Az sem lehetséges, hogy ő a' *Manikeusokat* igazán, szívből, hazugság nélkül védelmezte legyen. Ám a' *Manikeizmus*, a' mint sz. *Ágoston* szavaiból, a' ki azt 33- könyvekkel földhöz verte, nyilván ki-tetfzik, az ég alatt leg-esztelenebb, leg-gyalázatosbb, leg-istentelebb eretnecség volt. A' többi között azt a' képtelenséget tanították a' *Manikeusok*, hogy az Istennek részei vannak: hogy némelyek azok közül el-motskolódtak, meg-fertéztettek,

's

(1) Ibid. p. 34. 44.

's a' nap, és hold által tisztogattnak: hogy a' melly Isten' része ezek által ki-nem tisztul, az a' világ' végén még az örök bilintsek alatt sem fog ki-tisztulhatni: hogy az Isten' részét meg-sérthetők, zomlandók, el-szaggathatók, 's a' t. (1) 'S ezeket hitte légyen *Bayle*? 'S ezt a' tanítást igazán, szívből, hazugság nélkül védelmezte légyen *Bayle*? lehetetlen: akár mit mondgyon, de hazudott, mikor a' *Manikensek*' tévelygései mellett hartzolt.

4.

(1) S. Augustinus *Epist.* 236. al. 74. cui initum: *Nihil melius*: Manichæi Auditores, *inquit*, cum Electis eorundem, solem & lunam adorant, & orant. Die quoque Dominico cum illis jejunant, & omnes blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scilicet Christum natum esse de virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuisse, sed falsam: ac per hoc & falsam ejus passionem, & nullam resurrectionem esse contendunt. Patriarchas, Prophetasque blasphemant. Legem per Famulum Dei Moysen datam, non a vero Deo dicunt, sed a principe tenebrarum. Animas non solum hominum, sed etiam pecorum de Dei esse substantia, & omnino partes Dei esse arbitrantur. Deum denique bonum, & verum, dicunt, cum tenebrarum gente pugnasse, & partem suam principibus tenebrarum miscuisse, eamque toto mundo inquinatam, & ligatam per cibos Electorum suorum, ac per solem, & lunam purgari asseverant: & quod purgari de ipsa parte Dei

Ő pénzért-író, és betsüllet-kivánó.

Ki volt *Bayle*? *Bayle* pénzért-író, 's hirre-
névre mohón vágyó volt. Mert, miért kezd-
te ő, minek-utánna *Sedánban* Tanító-székje el-
rontatott, *Rotterdámban* a' tudós Újságokat ír-
ni? (1) Nemdenem pénzért, nyerefség' kedvé-
ért? hogy t. i. az új, hihetetlen, 's mód nél-
kül való dolgokon kapkodó világnak maga ké-
pezéseit nagy drágán el-adgya, 's így ház-béli
szükét meg-orvosollya, 's élete' tartásának ki-
tsiny tehetséget meg-tágította? Azután-is, mi-
ért kezdte ő *Lexiconját* írnia? Nemdenem mi-
vel nem volt miből élnie? El-vesztette, a' mint
fellyebb említettem, *Jurieu*' vádolására *Rotter-
dámban* egyszerre mind Tisztségét, mind Te-
kéntetét, mind Jövedelmét *Bayle*. Mit csinál-
lyon tehát? hogyan éllyen? Egy Könyv-á-
roshoz szegődött, és számára írni kezdte *Le-
xiconját*. Mi-képpen pedig? Hogy gazdáját,
's következés-képpen magát-is gazdagítsa, an-
nyi

Dei non potuerit, in fine sæculi æterno, ac pæna-
li vinculo colligari, ut non solum violabilis, & cor-
ruptibilis, & contaminabilis credatur Deus, cujus
pars potuerit ad tanta mala perducı, sed non possit
saltem totus a tanta coinquinatione, & immunditia,
& miseria vel in fine sæculi purgari.

(1) *Zabuesnig* T. 2. p. 25.

nyi heába-valóságokat hordott-öszve,“ hogy
„ (tulajdon szájának vallása szerént) egész
„ négy *foliant* Kötetre vitte azt, a' mit e-
„ gyébb-aránt csak egy kötetben ki-adott vol-
„ na, ha nem a' Könyv-árosért, az-az, pénz-
„ ért, 's nyerefségért dolgozott volna.„ (1)

Azonban, nem maga a' pénz, nem maga
a' nyerefség öltönözte *Baylét* az írásra, kivált
ennek az ő botránkoztató Munkájának, a' *Lexi-*
connak írására. Ő ezzel híres-sé-is kívánta a'
világon magát tenni. Nem én mondom ezt.
Ezt így írja ő felőle *Chaufepie* Ur, *Bayle' Le-*
xiconjának odább-folytatója. „ (2) Nem ké-
„ tlem; úgy mond, hogy a' betsüllet' kívánsága
„ volt *Bayle* Uramnak fő hibája. Nagy hitt,
„ nevet akart magának szerezni: a' világon,
„ mint leg-első elme, 's leg-többet tehető ész,
„ akart tsudálatni: minden egyébb hiteles Te-
„ kénteretet öszve-akart dönteni, 's maga elme-fut-
„ tatását azok' romlásán akarta építeni. Érzet-
„ te, hogy erre a' végre leg-alkalmasabb ösz-
„ köz leszzen, ha ő magát minden egyebektől
„ meg-külömbözteti; ha ő tsudás, ritka véle-
„ kedéseket fog-állatni, és vitatni; ha ő olly
„ dolgok ellen fog-merni támadni, a' mellyek
„ közönségesen bizonyosoknak, 's igazaknak

tar-

(1) Ibid. 30. 38. (2) Ibid. p. 45.

„tartatnak; ha ő az emberi indulatoknak,
 „fog-kedvezni, hízelkedni. Látta lassan-las-
 „san, hogy szereztesen meggyelő gondolat-
 „tyában; neki örült; 's így talántán észre-ve-
 „hetetlentől tovább lépett, mint sem eleintén
 „lépni kívánt. Erre az én róla-való ítélet-
 „tételekre nyújtott nekem alkalmatosságot
 „ő maga *Bayle*., (1) *Chaufepie*, supplém. Art.
Bayle.

Ő fogyatkozott, alávaló, tsekély tudományú.

Ki volt *Bayle*? *Bayle* fogyatkozott, alávaló,
 tsekély tudományú. Biro? Tudós volt. Igaz,
 hogy *Voltér*, 's az új módi Filozofusok' egész
 táborá *Bayle* észét, 's tudományát égig ma-
 gaszt.

(1) Zabuesnig Ur képpen szól e' dologról. „Ha
 „visgállyuk; hogyan jutott *Bayle* olly nagy híre
 „re, névre; csak velsük szemeinket az ő Munkája-
 „nak természetes állapotjára; 's ennek minden
 „okát, 's módját fel-talállyuk benne. Kivánt ő
 „tetízeni az Olvasók köz-népének; kivánta ő ked-
 „vét találni a' Filozofusok' hadának. Erre való
 „nézve amazok' számára tisztátalan meséket hora-
 „dott egybe; 's entegek' számára szemre szép, de
 „hamis, 's fortélyos okoskodásokat szerzett-ösz-
 „ve. Nem volt neki derek partékája; de ollyan
 „jószágot, a' millyenen a' sokaság leg-örömeftebb
 „kap, nagy határral tartott, 's igen ótsón árulta.
 „Hogyan lehetett volna tehát, hogy ne mennye-
 „nek venni igen sokan hozzá?., p. 35. lqq.

galztallya. (1) Igaz, hogy *Iraild* Apátur néki mód nélkül-való dítsíretet fűj. (2) Igaz, hogy *Morerus* ötet nagy *Filosophusnak* (Bölsnek) híja, a' kinek fokkal tartozik a' Tanulttak' Birodalma. (3) Igaz az-is, hogy *La Monnoye Bayle'* dítsíretére nevezetes Verseket iratott a' képe alá. (4) „De meg-tsalatkozunk, úgy mond „Zabuesnig, ha ezen gyanós, 's részre-hajlásból származott dítsíretek szerént ítéletet Bayléról tenni akarunk. Mert mások ő fele koránt sem így beszélnek. Magok a' Protestánsok ötet igen más formában írják, 's rajzollyák-le.„ (5)

Le Clerk Ur, egy idő-béli volt *Baylével*, fokat járt, kelt, társalkodott ezzel a' böltstsel; azért a' mit írásban hagyott róla, hihető, hogy fondamentom nélkül nem hagyta. Mit hagyott pedig *Le Clerk Bayle'* tudományáról írásban? Ezeket: „*Bayle* a' *Kartefius'* *Filosophiájából* tsak „kevés-két tudott, (6) a' Föld-mérés' tudomá-

I 2

„nyá-

(1) Ibid. p. 30. (2) Ibid. p. 31. (3) Ibid.

(4) Ibid. A' versek így szólnak:

Rælius hic ille est, cujus dum scripta vigebrunt
Lis erit, oblectent, erudiantne magis.

(5) Ibid p. 32.

(6) Azon időben ily nevezetes volt a' *Kartezius'* *Filosophiája*, kivált a' Protestánsok között, hogy a' ki azt nem tanulta, nem tudta, *Filosophusnak* nem-is tartatott. De miolta *Newton* fel-jött, azolta a' *Kartezius* el-enyészett.

„nyából tsak kevéskét sem: mert fáját vallá-
 „sa, hogy ő *Euklides*’ még első *Állatásának*
 „bizonyító próbáját sem foghatta-meg soha.
 „A’ *Logyikában*, vagy-is az Okoskodást taní-
 „tó Mesterségben a’ puszta lihetőségek, ’s
 „ész-vesztő fortélyoskodások mellett tartóz-
 „kodott. Tsak egyetlen egy könyvet sem
 „olvasott azokból, mellyeket egy néhány ész-
 „tendőkkel az ő halála előtt már nagy szám-
 „ban ki-adtak az Anglusok mind az *Experi-*
 „*mentális Filozofiáról*, mind az okoskodásra ta-
 „nító Mesterségről. Az isteni dolgokat vis-
 „gáló Tudományból (*Theologiából*) többet nem
 „tudott, hanem tsak, a’ mit talántán a’ *Kate-*
 „*kizmusból*, vagy az hallott *Prédikáziókból*,
 „vagy valami (tsötselék) Frantzia könyvből
 „meg-tanulhatott. Az Anya-szent-egyháznak
 „hajdani történetit soha nem tanulta; a’ Görö-
 „gök’, és Romaiak’ régi dolgait pedig tsak
 „alig szagolta-meg. A’ Törvény-tudás, az
 „orvosi Tudomány titkok voltak előtte. Az
 „utolsó üdök’ Történeteiből általlyában tudott
 „valamit, fő-kép’ a’ Francia-Ország’ dolgai-
 „ról, ’s némelly Tudósok’ életéről, de még
 „azt-is sokszor jó vastag homályban - - - Azt
 „ugyan meg-kell vallani, hogy ő gyönyörűen,
 „’s nagy kellemetességgel irt, de tsak addig,
 „mig haragra nem gerjedett.„ (1) *Jacquetot*
 Pro-

(1) Tom. VIII. P. II. p. 429. 431.

Protestans-is, *Bernard* Protestans-is, *Saurin* Protestans-is, fok más Protestánfok-is hasonlókát ír-
nak *Bayléról*. (1) *Saurin* a' többi között felő-
le bizonyította, hogy noha, ő magát nagy *Filoso-*
fusnak mutatta, még-is csak *Sophista*, az-az,
maga hányó Bölts volt, a' ki a' hamisat az i-
gazzal öszve-zagválni, a' bizonyos regulákat
's állatásokat fonákul fordítani, az igaz követ-
kezéseket meg-dönteni iparkodott; a' ki a' leg-
közönségesebb dolgokat sem tudta, vagy leg-
alább tette, hogy nem tudgya; a' ki olly ne-
hézségeket hozott-elő, mellyek már ezerszer
meg-fejtettek, és öszve-rontattak; a' ki ollyan
ellen-vetéseket tett, a' millyeneket egy elő-hasú
Tanuló-deák tenni szégyenlène. (2) Így *Sau-*
rin, így a' Protestánfok.

De a' Protestánfokkal tellyefséggel meg-ne
elégedgyünk. Hallyunk *Bayléról* leg-alább csak
egy Pápistát-is. A' Pápisták között *Porrét*
még *Voltér*-is igen nagyra betsülte. Egyik le-
velében ezeket írja felőle: (3) *Az én szivemből*
semmi ki-nem töröli P. Porrének emlékezetét,
melly kinek-kinek azok közül drága, a' kik alatta
Tanultak. Hadd szóllyon tehát *Bayléról Por-*
rét. Ő minnyájunk előtt annyival hitelesbb,
mennnyivel *Voltér* előtt betsesbb. Hadd szól-

I 3

lyon

(1) Zabuesnig T. 2. p. 35. (2) Sermons T. III.
p. 143. 144. (3) Lettre de Mr. de Voltaire au R.
P. de la Tour.

lyon *Bayléról Porré*. De mit szól? Szorúl szóra ezeket: (1) „*Bayle* Törvény-tudó Törvény nélkül, Biró Itélő-szék nélkül, Vitéz „fegyver nélkül, Hazafi Haza nélkül, Híftória-író „hitel nélkül, Másokat-ítélő jámborság nélkül, „Erkölotsre-vigyázó szemérem nélkül, *Filoso-* „*fosus* vélekedés nélkül, isteni dolgokat vizsgáló Bölts isteni tisztelet, Religio nélkül, „mindén ember, és femmi ember., Illyen, éppen illyen bizonyyságot tesznek *Bayle* tudományáról a tudós Férfiak.

De

(1) Ahol ezeket bizonyította *Bayléról Porre*, ott sokkal többeket-is mond felöle, olyanokat, a melyek igen alkalmatosok, hogy ez ember erköltsét vélünk tellyeséggel meg-ismértelsék. Azért igen méltó, hogy ide tegyem az egész *textust*. Így ír tehát *Bayléról* az említett Autor, p. 176. *De Creditulitate*:

Petrus Bayleus Autor *Dictionarii historico-critici*, nimium hodie notus, necdum satis bene cognitus; ingeniosus, & nequam; quantoque ingeniosior, tanto nequior. Homo scelerate industrius, qui nocendi arte instructus, nefariae doctrinae venenum, callida fraude dissimulatum, solerti manu mixtum, lepore melleo delibutum, sapore multiplici conditum, viris æque ac fæminis, doctis & imperitis, studiosis & otiosis, omnibus, præter quam probis & cautis lectoribus, bibendum propinavit. Homo flagitiose facetus, qui oblectandi dulcedine alle-

De ha ez nem volna is, elegendő bizony-
ságot tenne felöle az ö Könyve. Hol mu-
tatta ki Bayle maga minden tudományát? Az
ö *Lexiconjában*. Az ö *Lexiconja* pedig minő
Könyv?

lectus, turpes & libidinosus undique corrasit narra-
tiunculas; & iis, tanquam sale, impuris & impiis
hominibus gratissimo, scripta sua ad delicias con-
spersit largiter, & conspergendo fradissime inqui-
navit. Homo perditæ laboriosus, qui scribendi cet-
leritate abreptus, in omni ferme argumentorum gé-
nere versatus est; omnem induens personam, &
suam de rebus omnibus sententiam ferens: *Juris peri-
tus sine Lege, Judex sine Tribunali, Miles sine gladio, Ci-
vis sine Patria, Historicus sine fide, Criticus sine probitate,
Censor sine pudore, Philosophus sine opinione, Theologus sine
Religione, omnis homo, & nullus homo.* Quid præterea?
Homo proterve maledictus, qui calumniandi licen-
tia investus, non verendæ sanctorum Patrum au-
ctoritati, non sacræ Regum Majestati, non summx
Pontificum dignitati, non receptæ in cælum, & con-
secratæ in terris piarum animarum sanctitati parcen-
dum credidit. Homo versute impius, qui dubi-
tandi libidine incensus, nunc rationis humanæ ar-
gumenta, nunc divinæ fidei oracula disturbans, o-
mnia subruit credendi firmamenta, & illi *Homeriçb
Jovi*, nubila congreganti similis, omnes difficulta-
tum nebulas, ad offundendam Religioni caliginem,
ex omnibus mundi Philosophici, Hæretici, Athei par-
tibus coacervavit. Quid denique? Homo malo
publico natus, qui quo primum tempore de Co-
metis nugari adorsus est, jam tum præsagire potuit
Europa, quam ferale & exitiosum rei Christianæ
sidus in illo ingenio maligne splendido oriretur.
Ezeket Bayléröl Porre.

Könyv? Érdemes? drága? tudós? Ha érde-
mes, drága, tudós; mikép' lehet tehát az, hogy
Párisban egy bölts *Criticus* (Tudomány-itélő) a'
ki e' *Munka' Fel-bontzolását*, vagy-is, *Baylét*
aprókban ki-adta, benne még-is öt mivolti *bi-
bákat* talált, a' mellyek igen alkalmatosfok, hogy
akár melly könyvet alá-valóvá, 's gyalázatos-
sá tegyenek? Talált benne goromba Tisztáta-
lanságokat: talált benne vastag Tévelygéfe-
ket: talált benne isten-tagadásra vezető Állatá-
fokat: talált Hivtelenségeket: talált hamis O-
koskodásfokat. (1) A' melly okokra nézve még
a' *Rotterdámi* Protestanfok' egyházi Tanátsa-is
meg-kárhoztatta ezt a' Munkát.

Ha érdeemes, drága, tudós; mi-kép' lehet
tehát az, hogy Francia Országban *Renaudot*,
a' kire az Ország' *Cancellarius*sa (*Boucherat* Ur)
bizta volt, hogy e' könyvet meg-visgállya,
a' többi között ezt az ítéletet hozta föléle:
„ Bayle semmi egyebet nem olvasott, hanem
„ csak az újabb könyveket a' Religioról, és
„ az eretnekekről. Leg-kisebb historia-béli
„ ísmérettel nem bir. Az ő Régiségei, 's az
„ ő Tudománya merő ki-vonyásfokban (*Extra-
„ ctusokban*) áll; 's ezeket a' ki-vonyásfokat sem
„ tette az eredeti könyvekből, úgy mint, a'
„ Gö-

(1) Bayle en Petit, ou Anatomie de ses Ouvrages.
A Paris 1737.

„ Görögökből, 's Deákokból, hanem tsak a'
 „ Francia Fordításokból. Öszve ; hasonlíttya
 „ nevetségesen az Újakat a' Régiekkel, a' St.
 „ *Reáli* Apáturt a' *Cornelius Nepossal*, és a'
 „ t. „ (1)

Ha érdemes, drága, tudós; mikép' lehet tehát az, hogy ez a' Könyv (*Zabuesnig Krištof* Ur' ítélete szerént) (2) nem egyéb, hanem egy ki-nem miveltt Gyűjteménye a' vastag *Tévelygéseknek*, mellyben tsupán azt mutatta-meg *Bayle*, melly nagy meszszére tévelyedhet-el az olyan ember' elméje, a' kinek romlott, 's veszett a' szive? mi kép' lehet az, hogy ebben a' könyvben egész tengerét láttuk a' tsöttselék Történeteknek, és környül-állásoknak; a' mellyek semmi módon nem érdemlik, hogy az okos emberek azokat fel-vegyék, 's reájok figyelmezzenek? mi kép' lehet az, hogy e' könyvben az ember tiz heába-való *Tzikkelyt* talál, miglen egy érdemes, nyomós *Tzikkelyre* akad? Senki se gondollya, hogy ezt tsak az irigység költötte erre az hires emberre; nem! Ezt maga *Bayle* mindakkor meg-vallotta, mikor egy levelében ezeket írta: *Az én Lexiconom, egy valóságos Szarándok-járásnak látszik nekem, ahol az ember busz, vagy barmintz mély-földet*
mé-

(1) *Zabuesnig* T. 2. p. 41. (2) *Ibid.* p. 36.

méggyen, míg egy gyümölcs-borzó fát, avagy kutak talál; (1) mind pedig akkor, mikor mondani nem szégyenlette, hogy ez az ő könyve, melly mostan négy iszonyú kötetet tölt-bé, nem többre, hanem csak egy kötetre ment volna, ha ő nem a' Könyv-árfok' kedvéért, az-az, ha 'nem pénzért, irt volna. (2) 'S ez a' *Baylének* saját vallása az új modi *Entuziaszták'* ortzáját elegendő-képpen piríttya: ám ebből világosan kitetfzik, hogy maga az *Autor* fokkal igazabb ítéllettel volt, 's fokkal kevesebbet tartott tulajdon Munkája felől, mint sem ezek a' kábálkodó Bolondofok; a' kik reá érdemetlen dítsáreteket olly bő kézzel hagyigálnak.

6. §.

Ő, rövid szóval, gonosz.

Ki volt *Bayle*? *Bayle*, rövid szóval, és summarában, jámbortalan, gonosz ember volt. Ki tesz erről bizonytságot? Sokan: kivált-képpen *Porré*, és maga *Bayle*. *Porré* ezeket írja felöle: (3): „ Tudom, hogy ez az *Autor* igen na„ gyon

(1) Ibid. p. 37. 38. (2) Ibid.

(3) *Orat. de Criticis* p. 130. Hic querere oportu-
num est, quid sentiendum sit de *Petro Bayleo*, Cri-
tico illo natione Gallo, mansione Batavo, indole
Philosopho, jam expuncto e vivis, sed in suis scri-
ptis nimium diu victuro; cujus opus collectitium,
ap-

„ gyon szorgalmatoskodott, hogy magának meg-
„ szerezze a' jámborság' hírét; és hogy inkább
„ azon dolgozott, hogy jámbornak tartassék,
„ mint sem hogy keresztnének; a' mi ugyan
„ már maga nem jámbor ember' dolga. Mind

azon

appellatum vulgo *Dictionarium*, ex Historia, & Critica conflatum, tota Europa hodie pari licentia, & corruptela disseminatur! Scio, Autorem illum de probitatis fama sollicitum fuisse admodum, magisque laborasse, ut probus, quam ut Christianus haberetur; quod ipsum improbi hominis est. Non expendo tamen, an probus esse possit, qui per cuniculos omnem movet lapidem, ut Religionem subruat, qua omnis vera probitas, tanquam fundamento nititur. Unum quaero, an probus sit, qui sciens, ac volens probitatem multis hominibus improbis affingit, & probis longe pluribus adscribit improbitatem; sicque historias notis dispungit criticis, ut nunc absolvat reos, nunc accuset innocentibus? At nihil dicit sine teste, neque ullum corrumpit testimonium. Demus hoc sane, quod aliqua negari parte potest. Verum cujusmodi testes advocat? Homines plerumque veritatis desertores, pudoris hostes, pietatis derisores, calumniarum architectos. Qui testibus tam improbis utitur, an ille probus est? An non improborum omnium, quos citat, omnes in se uno colligit improbitates? Quid censeremus de iudice, qui testimonia non depravaret ipse quidem, sed prava, & falsidicos testes adhiberet? Nonne ipsum merito diceremus falsariorum omnium esse fallacissimum? Desinat itaque Criticus ille maledicentissimus suam vendicare probitatem. *Porre.*

„ azon által nem vizsgálom, ha lehet-e jámbor
 „ az, a' ki tellyes tehetségével iparkodik, hogy
 „ a' Religiót tövéből ki-fordítsa, a' mellyen,
 „ mint fundamentomon, épéttetik az embernek
 „ minden igaz jámborsága. Tsak azt kérdem,
 „ ha jámbor-e az, a' ki tudva, 's kéfz akart-
 „ va fok gonofz emberekre jámborságot ken,
 „ és fokkal több jámbor emberekre gonofzsá-
 „ got fog; és a' ki maga historiainak hézag-
 „ ságait *ítélő-jegyzésekkel* úgy bé-tölti, hogy
 „ most a' vétkefelet meg-mentse, most az ár-
 „ tatlanokat vádollya? Úgy de semmit sem
 „ mond bizonyság nélkül, meg-sem hamisíttya
 „ a' bizonyság-tételeket. Légyen bár, noha ezt
 „ rész-szerént tagadni lehet. De millyen tanú-
 „ kat hí ő bizonyságúl? Közönségesen olly
 „ embereket, a' kik az igazságnak el-hagyói,
 „; pribékjei; a' kik a' szemérmetségnek ellen-
 „ ségei; a' kik a' jámborságnak meg-nevetői;
 „ a' kik a' rágalmazásoknak, a' hamisan reá-fo-
 „ gásoknak építő-mesterei. A' ki illy gonofz
 „ tanúkkal él, vallyon jámbor-e az? Nemde-
 „ nem hogy az illyen öfzve-gyűjti magában-
 „ egyben mind azon jámbortalanok' gonofzságait,
 „ a' kikkel bizonyít? Mit itélnénk vallyon
 „ arról a' Biróról, ki nem hamisítaná ugyan
 „ maga a' tanú-bizonyságokat, de még-is tsa-
 „ lárd szavú, 's hamisító tanúkkal élne? Nem
 „ de ötet méltán neveznék hamisítók' Or-gaz-
 „ dájának, a' hamisak között leg-hamifabbnak?

Szűn.

„ Szűnnyön-meg tehát, 's ne fitogassa maga
„ jámborságát ez az igen motskos szájú *Criti-*
„ *cus*, ez a' nyelvcs Máfokat - ítélő. „ Eddig,
„ 's még tovább-is *Porre*.

Bayle pedig, igaz, hogy nem tesz maga
ellen bizonyosságot nyilván, 's egyenesen; de
tesz még-is más dologban takarva, 's némelly
mondások erejében. Egy helyen ő azt állat-
tya, „ hogy semmi betsülletes jámbor ember,
„ a' ki a' testi gyönyörűségeket, 's a' földi
„ hívságokat utállyá, azt nem tselekefzi, hogy
„ a' *bitetlenséget* a' köz Társaságokban prédi-
„ kállyá, ha mindgyárt néki magának nints-is
„ religiója. Egy ilyen ember soha sem ipar-
„ kodik a' fiatalok' elméjéből ki-törölni azokat
„ a' Tanúságokat, a' mellyek a' fesletségtől
„ meg-tartóztathatták őket: soha maga véle-
„ kedéseit ki-nem talállyá azok előtt, a' kik
„ azokkal vízfza-élhetnének: soha senkit be-
„ szédjeivel meg-nem foszt attól a' vigasztalás-
„ tól, mellyel őtet nyomorúságiban táplállyá a'
„ boldog örökkén-valóságnak reménysége; ha-
„ nem inkább egy nemes indulatból, 's fele-ba-
„ ráti szeretetből kívánnya az ilyeneket gon-
„ dolatjokban meg-erősíteni. A' betsülletes,
„ jámbor ember maga vélekedéseit csak magá-
„ nak tartya, vagy leg-fellyebb olyanokkal
„ közli, a' kikről gondollyá, hogy vélek rosz-
ta

„ ra nem fognak élni. „ (r) Ezeket taníttya bizonyos helyen *Bayle*. (1)

Midőn pedig ezeket taníttya, tsak a' ki vak, az nem láttya, hogy ő szententziát mond maga fejére. Mert nem ő-e az az ember, a' ki a' *hitetlenséget* nem ugyan a' köz Tárfaságokban, (a' mi fokkal kevesebb lett volna) hanem a' könyveiben, nem tsak tele torokkal prédikálta, de minden erejével elő-is mozdította? Nem ő-e az az ember a' ki ezer tisztátalan dolgokat, 's ezernyi ezer szabados állatáfokat egybe-hordván, tellyes rehettségével igyekezett a' fiatalok' elméjéből azokat a' Tanúságokat kitörölni, a' mellyek őket a' fesletségtől megtartóztathatták? Nem ő-e az az ember, a' ki maga istentelen, 's botránkoztató vélekedéseit se nemes indulatból, se felebaráti szízeretből magának nem tartotta, hanem azokat minde-
nekkel, az az, olyanokkal-is, közlötö, a' kik vélek rofzra elhettek, és éltek? Nem ő-e az az ember, a' ki irásival fokakat meg-fosztott attól az édes vigasztalástól, mellyel őket nyomorúságikban táplálni szokta a' boldog örökkénvalóságnak reménysége; midőn vélek el-hittette, hogy nints se pokol, se menny-orfzág; azért hafzontalan a' boldog örökkénvalóságnak reménysége? Maga, maga tanítáfa, 's íté-
lete

(1) Art. DES BARREAUX. Note F: p. 616.

Iete szerént tehát, nem hetsülletes, nem jámbor, nem testi gyönyörűségeket, 's földi hívságokat útáló, hanem gonosz ember volt Bayle.

Most szóllyunk még egy szót *Ruszfzóról*, az új módi *Fél-Filozofusok*' harmadik Fejedelméről.

J E G Y Z É S.

(r) Hallotta a' *Horusz'* ki-lópója, mit tanít Bayle, az ő öreg apja? Hallya most azt, a' mit mond erről a' dologról a' XIV-dik *Lajos'* híres Frantzia Királynak nevezetes Lelki-tanítója. Ez a' tudós Ember egyik Beszédjében így kiált-fel a' Király előtt, 's az egész Királyi Udvar előtt: „O bizonyly nagy jeles ditsőssége a' keresztény Religiónak! hogy az soha mástól „nem ostromoltatik, hanem csak a' leg-gonoszságosbb „emberektől; 's kivált ezekben az üdökben egyedül „csak azoktól farkaltatik, a' kiknek erköltsei leg-ve- „szettebbek. „*O vere grandem Christiana Religionis, luculentissimae gloriæ! quod Ea nunquam, nisi ab hominibus perditissimis oppugnetur; & hoc praesertim tempore a folis iis laceffatur, quorum mores sunt corruptissimi.* Bourdaloue, apud Autorem, de Rat. Crit. leg. libr. p. 8. &c. P. Alexovics Paulinus-is azon Prédikáziójában, melly az ő Ünnepi Kötetében találtatik, és *Pünköszt Hefőre* szolgál, sok jeles Okokkal meg-mutattya, hogy a' mostani hitben-Kételkedők, és religio-Piszkalók, tsupán csak azért hitetlenek, azért piszkállyák a' Religiót, azért kételkednek, mivel hogy romlott a' szivek, és gonosz, istentelen, feslett életet viselnek. *Horusz'* ki-lópója a' Religiót piszkállyá, kételkedik, hitetlenségének sok világos jeleit adgya. *A következt, melly eb-*
böl

ből az ehmtlkedéspól szükség-képpen származik, én itt ő reá magára, és az Olvasók' nyomozására bagyom. Tsak hogy most atyafiságosan intem őtet, tartson penitentiát gonofzságáról, 's a' Religiót többé sérteni ne mérészellye. Ha még-is mérészleni fogja, akkor ofzrán ne bányya, ha én a' Religio' ditsólségére, hitelesen, és aprókban meg-mutatom, hogy igaz, fedhetetlen, igen helyes ez a' köverkezés. Készen tartom a' próbákat. Tudgya-meg, hogy könnyű nékem véle úgy bánom, a' mint láttya, hogy itt *Voltérrel*, *Baylével*, *Ruszfzóval* bánok. De még egy szóm lesz a' II. Fő-Tzikkelyben ehez a' ki-lopóhoz.

R U S Z S Z Ó

I. §.

Ő jobb mind Voltérnél, mind Baylénél.

Ruszfzó ugyan *Voltért*-is, *Baylét*-is mind tudománnyal, mind erköltstsel felül-halladta. Ő szánakodó, nagy szivű, jól-tévő volt. Ő maga eszével, és Iráfival, mint *Voltér*, és *Bayle*, nem kereskedett. Ő a' közönséget hamis Ki-adásokkal (*Editziókkal*) foha nem tsalta. Ő azon egy Kéz-írását (*Manuscriptum*) egyszerre több könyv-árosoknak el-nem adta. Ő az ő Munkái, 's jó Akarói által magas poltzokra verdődhetett volna; de közép-szerű állapotjával meg-elégedett. Ő mértékletes, szép magaviselő, igazságos volt. Ő a' *Filosofus* ember kötelefségének meg-felelt, a' mennyire néki egy ol.

ollyan ember meg-felelhet, a' ki nem keresz-
tény. Így *Ruszsó János Jakabról Zabuesnig*
Ur; (1) a' ki azonban meg-vallja, hogy ezen
ember' életének környül-állásait csak kevéfésé
tudgya.

2. §.

*Voltak mind azon által gyökeres nagy hibák az
ő erköltsében.*

Mind azon által voltak *Ruszsóban*, voltak
gyökeres nagy hibák, akár az ő erköltsét, akár
az ő tudományát, 's könyveit vizsgáljuk; mel-
lyek ötet nem csak a' sz. Atyáknál, 's a' ke-
resztény Religiónak más Tudósainál kifesebbé,
's hozzájuk éppen nem hasonlithatóvá; hanem
e' felett egy átallyában alá-valóvá, 's gyaláza-
tosá téstik.

Mi? nem alá-való, 's gyalázatos ember'
dolga az, hogy ő, valamint *Bayle*, Kálvinistá-
ból Pápistává, Pápistából Protestanssá, Prote-
stansból Deistává, vagy-is semmi-hitűvé lett
(2); 's a' mint *Voltér* mondgya róla, háromszor
változtatta-meg Vallását, a' mellyben született?(3)

Mi?

(1) *Zabuesnig* T. 2. p. 421. (2) *Rat. Cris. legend*
libr. p. 25. & 26.

(3) *Notes sur la lettre à M. Hume, p. 8.*

Mi? nem alá-VALÓ, 's gyalázatos ember' dolga az, hogy mikor ő *Montier* nevű Helységben a' Kálvinista Vallásra vízfőz-tért, 's nem sokára az ő *Hegyi Levelei* miatt a' *Genévi* Tiszteletsek' Gyülekezetétől kérdésre vétetett, féltében a' Gyülekezetnek meg-ígérte, sőt iráshán-is adta, hogy soha ezután leg-kifsebbet sem fog a' Religio ellen írni, 's a' Kálvinistaságban holtig meg-akar maradni; még sem tartotta-meg szavát, hanem ismét a' *Deisták* pártjára állott, 's más világra úgy, mint semmi-hitű, költözött? (1) Mi? nem alá-VALÓ, 's gyalázatos ember' dolga az, hogy ő az ő Tudóstársait szidalmazta, 's tsúfságokkal illette? (2) hogy soha senkivel meg-nem férhetett, 's ezzel magának sok ellenségeket szerzett? (3) hogy mind Íráfai végett, mind ilyen viselése végett már Francia Országból, már hazájából, *Genévából*, már *Helvetziából*, már *Angliából* szöknie kellett? (4) Mi? nem alá-VALÓ, 's gyalázatos ember' dolga az, hogy ő Románt (*Julie*) írni nem ártallott, melly tőle annyi szemtelenségekkel, 's olly rut tisztátalanságokkal meg-rakatott; hogy azt nem tsak *Ximenes* Mark-gróff, 's más tisztes-

(1) Coll. compl. des Ouvres de I. I. Rousseau T. II. p. 468.

(2) *Rat. Crit. leg. libr.* p. 51. Rousseauius plenus in collegas conviciis.

(3) *Zabues.* T. 2. p. 364. (4) *Ibid.*

tefséges Tudólok nagyon kárhoztatnák, de még ortzátlan *Volter*-is keményen ótsálná, és *Ruszsónak* ízemére hányná; (1)'s melly az ifiúság' erköltsében helyre-hozhatatlan kárt, és vesztegetést okozott? (2) Mi? nem alá-való, 's gyalázatos ember' dolga az, hogy ő, a' mit egy kézzel épített, azt a' másikkal rontotta? (3) Hogy egy felől magasztalta az Evangéliomot, más felől ostromlotta a' benne foglalt Tsuda-tételeket, a' Próféták' Jövendőléseit, a' gyökeres jóságos Erköltsöket? (4) hogy már a' Krisztust Istennek ismérte, már az ő Istenségét tagadta? (5) hogy már minden Vallásfokat jóknak tartott, már a' *Szabaudiai Vicarius*' szája által egyedül a' keresztény Religiót dítáírte, 's a' semmi-hitű Deisták' tanítását átkozta? (6) hogy már kárhoztatta, 's ördög' munkájának mondotta a' Románokat, és Komediákat, már maga irt Románokat, és Komediákat? (7) Mi? nem alá-való, 's gyalázatos ember' dolga az, hogy halála előtt rútúl meg-tsalta maga feleségét, azzal biztatván őtet, hogy ne búsúllyon, mert ő néki maga után Irásokat hágy, mellyek az olvasóknak észte, feleségének pedig pénzt

K 2

fog-

-
- (1) Ibid. p. 388. 398. 408. (2) Ibid. p. 303.
 (3) *Rat. Crit. leg. libr.* p. 26. (4) *Zabuesnig* T. 2.
 p. 393. (5) *Rat. Crit.* p. 255. (6) Ibid. p. 85.
 (7) T. XIII. *Mél. de Poésies & T.* 2. *apud Zabues.*
 P. 407.

fognak hozni; azonban semmit mást nem hagyott, hanem csak némelly aprólék *Áriákat*, 's némelly Életéhez tartozandó *emlékeztetéseket*; a' mellyek-is világságra semmi-képpen ki-nem bocsájtathattak, mivel hogy ott némelly olyan személyekről volt a' beszéd, a' kik még életben voltak? (1) Mind ezeknél többet, irtak *Ruszsórról Humme*, és más *Anglusok*; azt irták leveleikben: „hogy ő impoztor; hogy ő „fennyen-író, türhetetlen *Criticus*; hogy ő „femmire-való ember; és hogy az alami'snát „nyilván meg-veti, alattomban pedig el-ve „fzi.„ (2) *Voltér*-is nagyon potskollya *Ruszsót*, (nem vizsgálom, ha méltán-e, avagy sem, mert ez nem az én dolgom) de nagyon potskollya *Ruszsót*: emlegeti az ő kép-mutatásait (3); emlegeti az ő szidalmazásait (4); emlegeti az ő hála-adatlanságait. (5) Hafzontalan! csak ilyen utollyára-is az a' *Filozofus*, a' ktsupán csak *Filozofus*, 's nem keresztény.

3. §.

Voltak gyökeres nagy hibák az ő tudományában.

A' mi illeti *Ruszsó* tudományát, és könyveit, ezek-is gyökeretlenek, nagyon hibásak,
fi-

(1) *Zabues. T. 2. p. 364.* (2) *Rat. Cris. leg. libr. p. 84.*
(3) *Zabues. T. 2. p. 408. 411.* (4) *Ibid.* (5) *Ibid.*

figyelmetefiséget éppen nem érdemlők. Igaz, ő irt egy szép Beszédet, *Oratziot*. De mit csinált benne? Sokkal nagyobb, 's veszedelmesebb tüzzel támadott a' *Tudományok*, és *Mesterségek* ellen, mint sem hajdan *Cornelius Agrippa*, ama' képtelen ember, 's minden Tudománynak halálos ellensége, a' ki a' Tudományokat az emberi Nemzet' nyomorúságai, 's büntetései közé számlálta: ennél veszedelmesebben, 's tüzelesebben támadott *Rusfzó* a' *Tudományok* ellen az említett *Orátzióban*, kívánván meg-mutatni, hogy a' *Tudományok*' nevedekése nem csak nem szolgál semmit az erköltsök' jobbítására, de még egyenes Oka-is a' hívalkodásnak, a' hitetlenségnek, a' buja *Luxusnak*, 's következés-képpen minden országló rendtelenségeknek, gonofzságoknak, fesletségeknek.

(1) Itt ha más hibát nem ejtett volna-is *Rusfzó*; úgy-e, hogy már az az egy nagy tudatlanság, nagy hiba, 's oktalanság volt tőle, hogy ő a' *Tudományok*' roszra-fordítását, és vizsgálza-élését magoktól a' *Tudományok*tól nem különböztette, hanem vélek egybe keverte, 's a' mi roszfszat a' vizsgálza-élés szerez, azt magokra a' *Tudományokra* hárította?

Ez után ki-eresztett *Rusfzó* könyvet illy titulus alatt: *Eredete az emberek közt való*.

K 3

Egye-

(1). *Zabueszig* T. 2-p. 369.

Egyenetlenségnek, avagy Külömbözésnek. — Ebben ő tellyes tehetségét arra fordította, hogy az emberek' Társaságában semmit nem egyebet, hanem merő gonofzságot talállyon, 's így arra alkalmatofságot lellyen, hogy az emberi Természetet ótsálllya, gyalázza, kifebbítse, és az embert egészen az oktalan állatok' karjába vesse. De minű Munka ez-is? Mit ítéltek fölöle a' Tudósok? Azt: hogy a' mit az foglal magában, annak ellene mondanak minden Történetek; azt meg-veti, 's hazutollja a' Természet' tudománya; attól irtózik maga a' Természet: azért nem-is kívántatik, hogy meg-tzáfoltafsék; elég le-venni róla az ékes ruházatot, az az, a' szép írás-módját, és a' fris gondolatokat, a' mellyekkel kellett magát; 's Kiki megláttya, hogy az inkább nevetségre méltó, mint sem veszedelmes. (1) Azért-is *Voltér*, minekutánna e' Munkából egy Nyomtatványt ajándékon vett *Rufszótól*, nevetséfszókka! felelt néki: „Vertem (úgy mond) az Ur' új könyvét az emberi Nemzet ellen, 's köszönettel vagyok iránta. Az emberi Társaságnak úlatofságát, a' mellytől egyebb-aránt a' mi tudatlanságunk, 's gyengeségünk olly fok vigasztalást reménl magának, fenki erősebb festékekkel le-nem rájzolta. Soha nem volt, a' ki annyi igyekezetet a' végre el-tékozlott

lé-

(2) Ibid. p. 386.

„ legyen, hogy belőlünk oktalan állatokat té-
 „ gyen. Ha az ember olvassa az Ur' könyvét,
 „ kedve duzzan, hogy négy lábon mászszon.
 „ Azonban, mivel több, mint hatvan eszten-
 „ dőktől fogva, én ezt a' szokást nem gyakor-
 „ lom, fzerentsétlenségemre magamban érzem,
 „ hogy lehetetlen, ezt a' szokást újra fel-ven-
 „ nem; azért ezt a' természetes járást azoknak
 „ hagyom, a' kik reá érdemesbbek mind az
 „ Urnál, mind nálamnál, és a' t. „ (1)

*Az emberek közt való különbségnek Erede-
 zét* követte a' *Társaságos Kontraktus*. Ez a'
Ruszfő könyve (a' mint a' Böltsek fel-jegy-
 zették) (2) tetétől-talpig rakott tévelygésekkel;
 's olly' tanítást foglal magában a' Város' igaz-
 gatásáról, és gondgya-vifeleséről, melly tel-
 lyességgel haszontalan, 's egy áttallyában veg-
 hez-vihetetlen. Azt *Nonnotte* semmivé tette az
 ő *Lexiconjának* a' *Tolerantziáról*, és a' *Reli-
 gioról* szóló Tzikkellyéiben.

Ezek után jött-ki a' *Ruszfő* Románja (*Julie
 ou la nouvelle Héloïse*) hat Részekben. Itten
 nem tsak az szolgált *Ruszfő* gyalázatjára, hogy
 (a' mint *Ximenes* Mark-gróf Ur bizonyította)
 ő ezt a' Románját, tsak a' neveket változtat-

K 4

ván

(1) T. V. Ouvrag. 'dramat. T. 4. p. 93.

(2) *Zabues*, T. 2, p. 387.

ván-meg, egy más régi Románból (*Abelardból*) lopta. Nem tsak az szolgált *Rufzszó* gyalázatjára, hogy ő ezt a' Románját goromba szemtelenségekkel, 's paraszt tisztátalanságokkal megtöltötte: hanem az leg-nagyobb gyalázatjára szolgált, hogy ő ebben a' híres Románjában a' Románnak majd minden reguláit által-hágta. A' dolog' Öszve-rendelése benne rendetlen, az El-takarás benne hibás, a' Ki-fejtés benne erőltetett, 's kéfedelmes, a' Maga-viselés benne lágy, és külömböző, a' Hivatalok benne nem természetek, a' Személyek benne tsátságok, 's ugyan ez által nagyon fárasztók, és a' t. (1)

Végezetre. Minükönyv a' *Rufzszó* *Æmiliusa*, vagy-is, az ő gyermeki nevelésről-való Munkája? Talán ez érdemel dítsíretet? Dítsíretet? de hogyan? mikor, mihent az közvilágosságra jött, azonnal *Rufzszónak* tulajdon paj-társitul közönségesen ki-súvöltetett, megsúfoltatott? (2) Dítsíretet? de hogyan? mikor

sz

(1) Ezeket *Zabuesnig* Ur, és még sokkal többet; a' ki elő-hozza erről a' *Rufzszó* Románjáról *Ximenes* *Mark-grófnak*-is hosszasan le-írott, de *Rufzszó* ortzáját nagyon piritó, 's tudományát nagyon kifecsbítő bölts ítéletét. Lassa ezt, a' kinek kedve tartya, a' 388. laptól fogva a' 393. lapig.

(2) *Rat. Crit. leg. libr.* p. 84. Prodit in publicum Joan. Jacobi Rousseau *Æmilius*, cum ludibrio Collegarum ejus omnium illico exceptus est.

~~az~~ mind *Párisban*, mind *Genevában*, *Ruszsó* Hazájában, tsak tüzet, és gyalázatot érdemlett. (1) Dítsíretet? de hogyan? mikor az meg-vagyon istentelenségekkel tömve; 's mikor minden okos emberek leg-bolondabb vélekedéseket, leg-vakmerőbb erköltsőségeket, leg-tsudásbb képtelenségeket, leg-veszedelmesbb gondolatokat rakásonként találnek benne. (2) Dítsíretet? de hogyan? mikor *Don Cajot* Benediktinus a' tudós világnak egy egész könyvvöl meg-mutatta, hogy valamit *Ruszsó* irt az ő Munkáiban, 's kivált az ő *Æmiliusában*, azt egyes-egyig máfokból szedte, hol a' régi, hol az új Irókból; úgy hogy az ő helyeiket, és mondásikat tsak egybe-kötné, idegen nyelvekből Francziára fordítaná, fött még néha szórúl szóra ki-írna. (3) Dítsíretet? de hogyan? mikor maga *Ruszsó* sem várt e' képtelen könyve miatt a' világtól dítsíretet; ám így szól Elöl-járó beszédjében: „ Midőn az emberek ezeket fogják olvasni, tudom, azt fogják hinni, hogy itt inkább egy gondoskodó embernek álmodozásait olvassák, mint sem a' nevelésnek valóságos tanítását. De mit tegyek? Én nem irok mások' esze, szerént, hanem tsak magam képzelései szerént. Én nem azt látom, a' mit mások; ezt, már régtől-fogva szememre vetették. „ (4)

(1) *Zabuesnig* T. 2. p. 396. (2) *Ibidem* pag. 398.

(3) *Anti-Emile* par M. Formey &c.

(4) *Agad Zabues*. p. 394.

Illyen rosz erköltsű, 's vékony tudományt ember *Rufszó*. (s) Illyen, és még roszszabb, és tudatlanabb *Voltér*, és *Bayle*. Illyenek, es fokkal alább-valók minnyájan a' többi semi-hitűek.

'S ezeket lehetsen hasonlítani a' Szent Atyákhoz? 'S ezeknek kellyen többet hinni, hogy sem a' Szent Atyáknak? 'S ezek legyenek inkább üresek az elől-ítéletektől, 's tisztábban tanítsák a' Religio' tudományát, 's igazságait, mint sem a' Szent Atyák? Szégyen egy Kereszténynek, gyalázat egy Kereszténynek e' féléket mondani! 's magát illy nyomorultt, illy femmire-való, illy kopasz, 's ina-szakadt fogással a' gonosz könyvek' olvasásáról menteni!

J E G Y Z É S.

(s) Igaz, *Rufszó*nak motskofságiról különösen én még eddig semmit sem olvastam. De mivel ő igen motskos Románt írt, már ez nyilván-való jelenség, hogy ő maga-is a' motskofságokhoz igen közel járt, és tőlök leg-kifsebbet sem undorodott. Mert a' *száj* a' *szívnél* *bévségtől* *szóll*, úgy mond Üdvezítő Urunk, Mat. 12. §. 34. A' Görögöknél, a' mint bizonyította *Szekes*, régi köz-mondás volt; *millyen az ember' élete olyan a' beszéde*. A' madarat énekléséből isméri. Valamint a' Hattyú sóha sem gágog lud' modjára, úgy a' tiszta ember soha sem énekel a' paráznák' nótájára. Azért noha sokszor hazudik *Palingenius*, igazat mond még-is, midőn ezeket mondja:

guls

- - - - - quis enim non iudicet illos
 Flagitio imbutos omni, talesque fuisse,
 Qualia sunt, chartis quæ mandavere nefandis?
 Index est animi sermo, morumque fidelis
 Haud dubio testis: quoniam quisque illa libenter,
 Et crebro loquitur, quibus oblectatur, Arator
 De bobus, rastris, & vomere. Navita narrat
 De velis, remis, de restibus, atque carinis.
 Miles equos memorat, gladios, hastilia, pugnās.
 Sic obscæni homines plerumque obscæna loquuntur.

Zod. vita humana.

Ö T Ö D I K S Z A K A S Z.

*Nem elegendő Ok a' gonosz könyvek olvasására
 az űdö-töltés: sem az ilyen könyvek kívántt
 ismerete.*

Nem! (mondgyátok) nem! Ti a' gonosz
 könyveket semmi ilyen végből nem olvasátok;
 hanem ezt tsupán tsak űdö-töltés-képpen tse-
 lekefzitek: tsupán tsak, hogy az e' féle köny-
 veket ismerjétek. Ez-is a' gonosz könyveket
 általlyában illeti. 'S ez a' ti ötödik Okotok,
 atyámiai. De rostállyuk-meg ezt-is, mint a'
 többit, 's látsuk, ha elegendő-e, vagy tsak olly
 űres, mint a' többi.

Ti tehát, Uraim, és Aszszonyaim, a' gonosz
 könyveket tsak űdö-töltésre olvasátok. Ugy de
 nem

nem tudgyátok-e, hogy az üdö-töltésnek ártatlannak kell lennie? 's nem csak ártatlannak kell lennie, hanem e' felett az olyan veszedelemtől-is távul kell járnia, a' mellyben az ártatlanság megsértődhetne, és tsorbát vehetne? más különben az üdö-töltés nem büntelen üdö-töltés, hanem vízfíza-élése az üdönek. Mivel tehát a' gonofz könyvekben olly dolgok foglaltatnak, a' mellyek néktek ártalmasok, jámborságtoknak veszedelmek, titeket el-tsábíthatnak; vallyon tarthattjátok-e, ha okofak vagytok, azok' olvasását ártatlan üdö-töltésnek? Főképpen, midőn olly fok, akár mulatságra szolgáló, akár nagy dolgokról költt, jó, 's szép könyvek találtnak, mellyekben az üdöt mind kedvesen, mind jámborúl lehessen töltenetek? (1) O Keresztények! kérlek, hitetekre, 's erköltstökre jól vigyázzatok!

Bennünket meg-nem indítanak a' gonofz könyvek, mondgyátok: azért azok' olvasásából

(1) Ezeknek fajtromát lásd oda fellyebb a' 40-dik lapon, 's a' következőkön. Itt tsak egy új Magyar Munkát kell Olvasoimnak nagyon ajánlanom, melly azután jutott kezemhez, hogy már a' fajtromom a' fajtót el-hagyta, 's mellynek ez a' titulusa: *Szent Irásbéli Dolgookról-való Beszélgetések, mellyeket Kalmer Ágostonnak bölcs vesétkedő irásiból rövid summában szedett, 's borsájtott-ki Magyar nyelven, Szeredai Antal, az Erdélyi Károlyvári Káptalanának Részfeje.*

néktünk semmi veszedelmünk; következés-képpen lehet néktünk azokat üdö-töltés' kedvéért olvasnunk. Benneteket meg nem indítanak a' gonosz könyvek! Légyen úgy, atyámiai. De mennyit téssen ez vallyon? Tsupán csak annyit, hogy a' gonosz könyvek titeket még ekkorig meg nem rontottak: de azt bezzeg koránt sem téfzi, hogy a' gonosz könyvek titeket meg-nem ronthatnak, vagy meg-rontani ennek-utánna sem fognak. Adgyatok-elő, ha adhatok, csak egyetlen egy próbátskát, melly meg-lehetősen bizonyítsa, hogy ígérhettek okosan magatoknak állandó bátorságot. Szerelmesim! vannak dolgok, a' mellyek noha itten, 's mostan nem ártanak-is, de mindenkoron veszedelmek maradnak; és a' mellyek ellen még az hofzszasbb Tapasztalás sem lehet bátorságos, elegendő, hiteles tanu-bizonyosság. Nem ezt ítélitek ti magatok-is? Hajó-törést szenvedni, nékem mindenkor veszedelem; jóllehet én még ez ideig minden hajó-törésem után a' halált elkerültem. Az ellenségektől környül, meg-környül vettettetni, nékem mindenkor veszedelem; ámbátor én tölök még ez ideig soha meg nem sebesíttettem, sem el-nem fogattattam. A' méreggel banni, nékem mindenkor veszedelem; noha én attól még ez ideig semmi kárt nem vettem. Szint' ezt kell a' gonosz könyvekről tartanotok, atyámiai, 's magatoknak imígyen szóljanotok: ha mindgyárt engem még

ed-

eddig a' rosz könyvek meg-nem vesztegettek , még-is veszedelmek azok nékem , még-is szükség azokat kerülnöm ; ám ha nem kerülöm , hanem magamban vakmerő-képpen bizakodom , éppen azért , hogy vakmerő - képpen bizakodom , veszedelmemre fognak azok járni , 's abban a' szempillantásban el-fognak engem tsábítani , a' mellyben ezt ingyen sem vélem.

Nints különben , édes Uraim , 's Aszszonyaim . A' gonosz könyvek által előbb , vagy utóbb el-tsábítottok . Ezt minden üdö-béli példák bizonyították . Akartok egynehányat halálni közülök ? Tsak hármat emlétek . *Eutykes* , tiz ezer Konstantzinápoli Szerzeteseknek *Arki-mandritája* (1) , az igaz Hitnek győzhetetlen Bajnoka , igen hatalmas Védelmezője volt : felőle tehát nem lehet gondolnunk , hogy legottan meg-indult , mihelyt olvasta egy *Manikæus* Irónak könyvét . Talpon maradt azonban mindég *Eutykes* ? nem , semmi-képpen : annak-utánna belőle egészen meg-romlott , és fok ifzonyú eretnokségeknek istentelen koholója lett . (2) *Avitus Presbyter* , ama' Spanyol Országgi nevezetes Egyházi ember , forgatta *Origeneft* ; és pedig , olyan képpen forgatta ,
hogy

(1) *Arki-mandrita* nap-kelletben , annyi mind *Abbas* , vagy-is *Apátur* nap-nyugotban .

(2) *Anastafius Sinaita* L. *contra Acephalos* cap. 6. & 14.

hogy egyszer's mind az ő Meg-tzáfolóit-is forgatná, hogy egyszer's mind azokat-is, a' kik ellene irtak, olvasná: felöle tehát nem lehet velnünk, hogy mindgyárt kezdetben, meg-indult legyen. Mi történt *Avitussal* még-is? Vég-képpen el-esett, meg-veszett, bé-szitta az halálos mérget. (1) *Henricus Bulincerus*, nem éppen régi Pápiſta tanító, istenfélő, ájtatos, jámbor férfiú vala; 's még az Evangyeliomi *Tökélteſséget*-is el-annyira ſzomjúhozta, hogy ſzintén a' *Kartuziánusok* közé bé-állani kívánna, sőt már készülne: e' felől tehát ſem lehet itélnünk, hogy azonnal meg-indult, mihent kezébe vette *Melankton'* munkáját. De utollyára tsak ugyan oda lett, és az igaz hittől el-ſzakadott. (2) T. i. minden üdöben igaz volt, a' mit ſz. Pál Apoſtol mondott: *A' gonofz emberek' ſzavai* (Iráfi) *igen nevelik az iſtentelenséget*; 's azok' beſzéde, mint a' fene, elébb-elébb máſz. (3)

Ti a' gonofz könyveket tsupán tsak azért olvasátok, hogy azokat ismérjétek; hogy láſſátok, mi foglaltatik benne. Tudom, atyámſiai, hogy vannak olly emberek, a' kikre egy jól el-

(1) *Baronius* ad ann. 144. n. 4.

(2) *Diſtion. Portat.* verbo: *Zuinglius*.

(3) *Verba eorum multum proficiunt ad impietatem, & ſermo eorum ut cancer ſerpit.* 2. Tim. 2. 16.

el-rendeltetett városban a' Felsőségtől bizva
 vagyon, hogy a' gonofz könyveket meg-vi-
 gyázzák, és ismerjék. Tudom, hogy olly
 emberek-is vannak, a' kiknek kötelefségek,
 hogy 'az ilyen könyveket rostára vegyék,
 meg-tzáffollyák, vagy a' hiveknek azok' tévely-
 géseit, 's ártalmas foglalattyát ki-jelentsék,
 és így őket a' veszedelemtől meg-ójják, meg-
 őrizzék. Illyenek a' Püspökök; illyenek az A-
 nya-fzent-egyház' Doktorai; illyenek azoka' Tu-
 dófok, a' kik tőle, vagy-is a' Püspököktől illy Hi-
 vatalra választatnak. Hogy az e' féléknek a' go-
 nofz könyvek' ismérte elegendő Ok azok' ol-
 vasására, szives-örömeft meg-engedem. Nints
 el-rejtve tőlem, hogy ő-magának az Istennek
 rendeléséből, a' *Népnek a' Pap' szájából kell a'
 Törvény' magyarázattyyát érteni*(1); 's hogy a' Pász-
 torokhoz tartozandó, az ártalmas, és az egéfsz-
 séges legellő-mezők között igaz külömbséget
 tenni. Nints el-rejtve tőlem, hogy a' Püspö-
 köknek a' *Kartágó-béli IV-dik Gyülekezet* (2)
 világos szókkal meg-engedte, hogy mikor *az
 idő, és a' szükség kívánnya*, az eretnekek'
 könyveit bizváft olvashassák, hogy őket meg-
 tzaáfolhassák. Nints el-rejtve tőlem, hogy Sz.
 Hie-

(1) Malach. 2. 7.

(2) *Can. 16. Episcopus Gentilium libros non legat;
 hæreticorum autem pro necessitate, & tempore. Ita
 refertur in c. Episcopus. Dist. 37.*

Hieronymus-is, Sz. Teofilus-is, Alexandriai Sz. Dienes-is ilyen okból, 's végből, némelly istentelenek' munkáit forgatták. A' kik ezek közül valók, vagy ezekhez hasonlók, nem bánom, a' rossz könyveket hadd olvassák.

De itt nem ezekről van a' kérdés. Itt a' kérdés ti egyéb keresztyényekről vagyon, a-tyámfiai. Ti rólatok világi Urak: ti rólatok Nagy, és Kis-Afzszonyok: ti rólatok nemes Ifjak: ti rólatok még Oskolába-járó Nevendékek. Titeket kérdlek, ki bizta reátok, minémű Tifztség kötelez arra bennetek', hogy a' gonosz könyveket ismerjétek? És ha nékem semmi ilyen Tifztségteket, semmi erre-való kötelefségteket elő nem hozhattytok; tehát bizonynal ezent merő fzeleltségből, tsupa furtsálkodásból mivelitek, melly soha just nem adhat néktek.

Mi tanult Emberek vagyunk, felelitek. Légyen bár; de azért, hogy tanult emberek vattok, ismertek-e minden könyveket, valamelyek már köz világosságra ki-jöttek? Úgy-e, hogy ezt mondani nem meritek? következés-képpén úgy-e, hogy lehet az ember tanult, ha mindgyárt nem-is ismér minden könyvet? Miért kell tehát néktek éppen azokat a' könyveket ismérnetek, a' melyekről én beszélek? fő-kép' mivel azok a' ti tudománytoktól, 's tárgyatoktól talán leg-meszszebb járnak? Ta-

L

nultt

tanultt az ember; el-híszem: de e' mellett a' Religio' pontjában igen tanulatlan lehet az ember. Tanultt az ember; el-híszem: de e' mellett az egyházi Törvényben, és Történetekben éppen jövevény, éppen tudatlan lehet az ember. Tanultt az ember; el-híszem: de e' mellett egy igen erőtlen, egy igen álhatatlan szívvel, melly könnyen el-hadgya tsábíttatni magát, bírhat az ember. Talántán ritka dolog, hogy valaki nagy Törvény-tudó, nagy Várasról-tanító, nagy Természet-visgáló, nagy Költő, és Vers-író, nagy *Filosophus* legyen; de azonban fővány, nyomorultt, szegény, vagy éppen semmi, *Teologus* legyen; a' minek még-is leg-inkább kellene az embernek lenni, ha a' Religio ellen írott könyveket akarja olvasni? Ezeket, ezeket az én kételkedéseimet fejtsétek-meg előbb nekem, ti tanultt Emberek; 's minek-utánna pontig, 's helyesen meg-fejtitek, akkor el-végzem, ha vagy-on-e a' gonosz könyvek' olvasására igaz szabadságtok.

Addig-is benneteket arra emlékeztetlek, hogy *Tertullianus* a' Religio' dolgában-is nagyon tanultt volt; mind azon által a' *Montanus*' könyveiből el-tsábíttatott: hogy *Bardazánes Szirus* a' Hit mellett minden eretnekek ellen mind szóval, mind írással olly diadalmasan harczolt, hogy nem csak örömökre, hanem tsudalkozásokra - is volna a' Katolikusoknak;

(1)

(1) 's még-is olsztán a' *Valentinianusok*' könyveiből otsmány eretnekségre vetemedett: hogy *Alexandriai* sz. *Dienes* az Anya-szent-egyházban nagy *Patriarka* volt, és a' gonosz könyveket csak azért olvasta, hogy azokat meg-tzáfollya, 's öfzve-rontsa; mind azon által belölök reá, a' mint maga vallya, némelly motsok ragadott. (2) Ezekre a' példákra emlékeztetek én benneteket, o tanultt Emberek! ezekre vefsétek szemeiteket; meg-gondollyátok, kik voltak ezek, 's kik vattok ti? Vallyon nem méltán kiálthatom-e én itt néktek? *Ulu-la abies, quia cecidit Cedrus*: (3): fély, rettegj, *ordits fenyő-fa, mert el-esett a' Tzedrus-fa.* (t)

J E G Y Z É S.

(1). Ebből a' Sz. *Dienes*', *Alexandriai* nagy *Patriarka*, példájából tanullynak leg-inkább azok a' tanultt keresztyének, a' kik magok Hitéről sokat tartanak, és attól, hogy el-tántorodgyanak, 's valami-képpen meg-romollynak, semmit sem félvén, a' gonosz könyveket bátran olvasásák. Az ilyenek jutásák

L 2

eszek-

(1) *Epbraim Chamber* in Cycloped. Verbo: *Bardasanita*. Apud *Ligorium*.

(2) *Apud Eusebium* L. 7. cap. 7. Cum Frater quidam ex Presbyterorum ordine prohiberet me, veritus, ne forte nequitia illorum, & cæno commiscerer, quippe animum meum contaminatum iri ajebat, & quidem verissime, & ipse sentiebam.

(3) *Zachar.* 11. 7. 2.

eszekbe, hogy nem elég a' keresztnynek *Hívőnek* lenni; szükséges, hogy ő nagyra-is betsüllye a' keresztnységet: szükséges, hogy a' keresztny Hit' mély-séges Titkait hál-adó szívvvel tsudállyá, 's nagy belső alázatossággal imádgya: szükséges, hogy az isteni dolgokban égő, 's a' keresztny ember' köteleiségeinek véghez vitelében buzgó legyen. Ezeknek pedig, a' mint Sz. *Dienes'* példája-is mutattya, még a' leg-erősebb keresztnyekben-is mindég árt, ha mindgyárt nem sokat, de még-is mindég árt a' religio ellen irott könyvek' olvasása; midőn t. i. benne nemini-némű képpen alább-szállította a' buzgóságot, 's a' religio' nagyra-betsüllését, 's midőn okoz benne némelly hidegséget, bizodalmatlanságot, zavarodást, a' kegyes dolgokra való tunyaságot; úgy, hogy méltán tsudának lehessen tártani azt a' keresztnyt, a' kit az ilyenek' olvasása éppen semmiben meg-nem károsít. Melly dolog tsak azért-is kerülendő, mivel ha az az emberen gyakortább történik, meg-nem marad azon egy állapotában, hanem őtet azután fokkal meszszebbre viszi.

H A T O D I K S Z A K A S Z.

Nem elegendő Ok az olvasásra, azt állatni, hogy a' fajtalan könyvek tsak a' gonosz szívű, 's indulatú embereket vesztegetik; a' tisztáknak, 's a' jámborság-szeretőknek nem ártanak.

Mondgyátok hatodszor, és utólszor, hogy a' gonosz fajtalan könyvek' olvasásától a' miatt nem féltek, mivel bizonyosnak állítottátok, hogy az ilyen könyvek tsak a' gonosz szívű embereket velztegetik; a' fzemérmefeknek, a' tiszták-

táknak, a' jámborság-fzeretőknek semmi-képpen nem ártanak. 'S ez újra különösen a' szerelmes Románokat, Komédiákat, Verseket illeti.

De ha ez így vagyon, Uraim; tehát hazudott a' Sz. Lélek Ur Isten, mikor Pál Apostol által mondotta: *Corrumpunt mores bonos colloquia prava, meg-rontyák a' jó erköltsöket a' gonosz beszélgetések.* (1) Ihol, mit mond! nem mondgya: a' rossz indulatot, a' gonoszsra bajló szívet, hanem a' jó erköltsöt. Hazudhat pedig a' Szent Lélek Ur Isten? De erről a' Pál' mondásáról oda alább majd többet. Ha ez így vagyon, Uraim; tehát következik, hogy a' mosdatlan, szemtelen szók, beszédek, irások olly erővel nem birnak, melly az elmének, és szívnek leg-titkosbb rejtekit-is meg-hafsa, és azt az el-hanyatlásra ingerelje. Ezt pedig hazugságban hadgyák magok a' pogány Poéták, kiknek egyikénél ezek olvaftatnak: *Syrēnum voces, & Circes pocula nosti? a' Szirenek' szavait, 's a' Czircze' pobarát tudod?* mellyből

*Ha Ulixfzes bajdan mobón, 's balgatagúl,
Tárfaival egygyütt itt volna gazdagúl;
Prédája lett volna egy uri Kurvának,
Ebelkedő, disznó, fertője magának.* (2)

(1) 1. Cor. 15. v. 33.

(2) *Quæ si cum sociis stultus, cupidusque bibisset
Sub Domina meretrice fuisset turpis, & excors; (Ulixfes)
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.*

Lyric. & Satyr. Poet.

Ha ez így vagyon, Uraim; az az, ha a' motskofok' olvasása a' szemérmetet szemtelen-
né, a' tisztát fajtalaná, a' maga-tartóztatót
mértékletlenné, 's bujává nem téfzi; tehát mi-
ért inti a' Szüléket olly szorgalmatosan, mi-
ért parantsollya olly keményen ö-maga *Juvenalis*,
egyébb-áránt jó motskos Vers-szerző,
hogy a' melly házban ifjak, leányok, gyer-
mekek találtnak, abban tellyességgel semmi
otsmányságok se ne láttassanak, se ne hallat-
tassanak: *Nil dictu fædum, visuque hæc limina*
tangat, intra quæ puer est. (1) Nemdénem tud-
ta ez a' pogány, hogy a' *csunyákat, és gon-*
szokat minnyájan könnyen követtyük? (2) Azért
ha leg-tisztább, leg-szentebb-is erkölsünk; de
meg-romlunk, ha a' motskofságokat halljuk,
látjuk, olvassuk. Kivált az Ifúság. Ám az
Ifúság tűz; a' szerelmes Irások-is tűz, vagy
olaj. Ha a' tűzre tüzet rakok, vagy a' lán-
goló kéménybe olajt öntök, a' tüzet öregbitem,
és úgy öregbitem, hogy az nem sokára el-oltha-
tatlan légyen. Éppen nem az Ifúságnak tulajdo-
na, hogy a' láng közepette ne égjen, és a'
kebelében eleven szemet sérelem nélkül hor-
dozzon. Vallyon (úgy mond a' szent Lélek)
el-rejteti-e ember a' tüzet a' kebelében, hogy a'
ruhái

(1) Satyr. 14.

(2) Ibid. - - - - - dociles imitandis
Turpibus, ac pravis omnes sumus.

rubái ne égjenek? avagy járbat-e az eleven-szénen, bogy meg-ne égjenek a' talpai? (1)

Az rehat, hogy a' gonosz tisztátalan könyvek csak a' gonosz indulatúakat vesztegetik; a' tisztáknak, 's jámboroknak nem ártanak, olly igaz, édes Uraim, melly igaz az, hogy a' mételey csak egy rühes juhról-is nem ragad többekre, vagy az egész nyájra. Heába! úgy mond már említett *Juvenalis*:

*Bé-bozza a' mételey ezt a' rút fertelmet,
Melly üdövel terem undok veszedelmet.
A' mint egy jub, hárány, ragadó rühével,
Vagy a' koszos malatz otsmány var-sebével
Egész nyájat el-ront: úgy van a' szolóvel,
Mert egy szemetskétől a' gerezd rothad-el. (2)*

Ha (Sz. Ágoston bizonyítása szerént) csak egyetlen egy *Hetz*, csak egyetlen egy *Látás*, 's pedig kegyetlen, szörnyű *Látás* egy-nemmellykor olly nagy erejű volt, hogy *Alipius*-nak isten-félő, tiszta, jámbor lelkét egészen

L 4

meg-

(1) Prov. 6. 27. 28.

(2) *Satyr.* 2.

- - - - - dabit hanc contagio labem,
Et dabit in plures; sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit, & porrigine porci.
Uvaeque conspecta livorem ducit ab uva.

meg-változtatta, 's fene kegyetlenséggel egyszerűre meg-töltötte; (u) mit nem kell tartanunk a' szerelmes Románok', Komédiák', Versek' édesgetéseiről? Nemde sokkal könnyebb ezeknek a' leg-jobb, leg-épebb, leg-szemérmetesebb sziveket-is meg-tántorítaniok? mivel hogy azok' Írói a' szemtelenséget olly szóba foglallyák, 's az emberre olly édes hitegetéssel köszöngetik, hogy szavaik (a' mint mondgya egy Poëta) még az ősz sziveket-is, még a' sérültt vénséget-is meg-gyulazthatták?

- - - - - *Quibus incendi vel frigidus ævo
Laomedontiades, vel Nestoris bernia possit.*

J E G Y Z É S.

(u) Az *Alipius'* szerentsétlen történetét így írja le Sz. Ágoston, L. 6. *Confess. cap. 8.* „*Alipius* Tár-
„ sától egyszer, *ad ludos circenses* az emberek' viada-
„ la' Helyére hívatott. Midőn szavokra nem álla-
„ na, erőszakot kezdenek tenni rajta. Ekkor *Alipius*
„ nekik így szólla: ha testemet oda hirtzollyátok-is,
„ 's ott le-helyeztetitek-is, de a' szívemet, 's a' sze-
„ meimet a' játékok' nézésére soha kinszeréteni nem
„ fogjátok: ott lészek tehát távul-lévén, 's így mind
„ titeket meg-győzlek, mind az iszonyú játékokat.
„ Ezeket halván társai, annál inkább rajta voltak,
„ hogy el-vigyék; 's el-is vitték, talán éppen azt ki-
„ vánván tapasztalni, ha vallyon végbe-viheti-e, a'
„ mit mondott. Oda értek, székeket foglaltak-el,
„ le-ültek: kezdődött a' kegyetlen multság, usztak
„ mindenenk a' szörnyű gyönyörűségekben. *Alipius*
bé.

„bé-hunyván szemeit, elméjének nem engedte,
„hogy olly ifzonyatos gonoltságok után mennyen.
„'S bár tsak a' füleit-is bé-dugta volna! Mert egy
„viadal' alkalmatóságával igen nagy pafsolás, igen
„nagy kiáltása lön az egész Népnék. Ekkor ő,
„*curiositate victus, & quasi paratus, quidquid illud es-*
„*set, etiam visum contemnere, & vincere;* Ekkor ő
„a' szem-füleségtől meg-győzöttetvén, 's magában
„fel-tévé, hogy ha mindgyárt láttya-is, meg-veti,
„'s meg-útállja, akár mi légyen az; szemeit fel-nyi-
„totta. 'S mi történt? Nagyobban meg-sebesitte-
„tett *Alipius* lelkében, mint sem az, a' kit látni
„kivánt, testében; 's szerentsétlenebbül el-esett, mint
„sem az az ember, a' kinek esésére lön a' nagy ki-
„áltás, melly az ő fülein bé-ment, 's szemeit meg-
„nyitotta, hogy volna hasadékska, mellyen az ő
„már nem erős, hanem tsak mérész szive meg-sér-
„tetne, 's földhöz verettetne. Ám mihelyt látta
„szemeivel azt a' vért, egyszer's mind bé-itta a' ke-
„gyetlenséget; nem fordította-el magát, oda füg-
„gesztette tekintetét, nyelte a' fene dühöfséget, 's
„nem tudta, gyönyörködött a' viadal' pogányságában,
„réizegétette magát a' véres gyönyörűséggel. Már
„nem volt az, a' ki vala, mikor oda jött; hanem
„egy vala azon sereg közül, a' mellyhez jött; iga-
„zi társok lévén azoknak, a' kiktől oda kinszerette-
„tett. Mit beszéllék többet? Nézett, kiáltott,
„fel-gyuladott, magával haza vitte az esztelenséget,
„a' mellytől azután egyre ösztönöztetett, hogy ismét
„mennyen, 's gyakorollya azt a' helyet, nem tsak
„azokkal, a' kiktől oda hurtzoltatott, hanem szor-
„galmatosbban-is azoknál, 's másokat-is hurtzolván
„magával. „ Eddig Sz. Ágoston.

Lát-

Láttjátok, atyámfiai, hogy világosan megmutattam, a' mit magamra vettem. Láttjátok, melly elégtelenek mind azok a' szembe-tűnő szép színek, és okok, a' mellyektől vífeltetvén, ti a' gonosz könyveket olvasátok, ha azokat a' józan okosság', és az igaz kereszténység' regulái szerént vizsgálni akarjátok. Mit nem kellene még azokról itten szóllanom? azokról, mondom, a' kik semmi, csak tettettet okot, sem keresnek; hanem magokat az ilyen munkák' olvasására a' végett adgyák, hogy elméjeket fajtalan képekkel meg-töltsék; hogy belőlök az ártatlan lelkek' el-tsábitása' mesteriségét meg-tanúllják; hogy ön-szívekben a' gonosz kívánságokat fel-indítsák; hogy a' botrányoztató beszédekre magoknak elegendő *materiát* szerezzenek; hogy a' Religio ellen, mellyhez halálos gyűlölséggel vífeltetnék, 's a' mellyet, ha lehetne, igen örömeft semmivé tennének, okokat, 's erősségeket keressenek, 's mivel magok agyából ostobaságok miatt ki-gondolni semmit nem tudnak, káromkodásokat az Isten, és az Anya-szent-egyház ellen belőlök költsönözzenek, hogy azokat ílmét a' magokhoz-hasonlók' Gyülekezeteiben ki-okádgyák, 's jó barátik közt el-terjeszszék; mit nem kellene még ezekről itten szóllanom? De nem tzéloz az ilyenekre oktatásom. Ők, mint
 hogy

hogy mindent meg-vetnek, 's javulni nem akarnak, veszfzenek magoknak. Ti veletek van itt nékem kivált-képpen dolgom, Szerelmesim, a' kik noha illy istentelen végből a' gonosz könyveket nem olvassátok, olvasáftokat még-is azokkal a' ízemre szép okokkal, mellyeket fellyebb elő-számláltam, a' büntől védelmezitek. De már nem védelmezhetitek. Én azokat, ha csak magamnak nem hízelkedem, semmivé tettem: én néktek meg-mutattam, hogy hívságosok, semmire-valók, kopaszok egyes-egyig azok az Okok, a' mellyek miatt ti a' gonosz könyveket olvasni szoktátok; azért csak hidgyétek-el, hogy azokat nagy véték nélkül, örök üdvefségtek' veszedelme nélkül nem olvashattjátok.

Most mennyünk a' II-dik Fő-Tzikkelyre, 's lássuk, melly igen terhesek, melly igen nagyok, melly igen méltók azok az Okok, a' mellyek miatt néktek tilalmaztatik, hogy az ilyen könyveket ne olvassátok.

II. FŐ-TZIKKELY.

Nagyok azok az Okok, a' mellyek miatt tilalmaztatik a' gonosz könyvek olvasása.

Újra kiáltom, hidgyétek-el, nem szabad, vétek nélkül nem lehet a' gonosz könyveket ol

vasnotok. Könnyű-is ezt nékem, minek-után-
na a' ti Okaitokat farkokból ki-forgattam, és
öfzve-rontottam, hatalmas Erősségekkel meg-
bizonyítanom. Erre való nézve e' követke-
zendő fedhetetlen okoskodást téfzem:

Ha valaki némelly dologhoz akar fogni;
csak úgy láthat hozzá szabadon, 's vétek nél-
kül, ha az néki nem csak tetteben lelki kárára
nintsen, de nem-is félő, hogy légyen, nem-is
veszedelmes. Ezt, gondolnám, senki sem ta-
gadhattya; mivel az 'okofság' mutatasából kiki
tudgya, hogy mihelyt valami az embernek vagy
tetteben káros, vagy csak veszedelmes-is, már
ő ahhoz szabadon, 's vétek nélkül nem nyulhat;
's mennél nagyobb a' kár, mennél bizonyosbb a'
reá vezető veszedelem, annal nagyobb vétek
nélkül nem nyulhat. Úgy de a' gonosz köny-
vek' olvasása embernek *először* veszedelmes;
másodszor mindig tetteben lelki kárára vagyon.
Tehát bizonynyal az néki semmiképpen nem fza-
bad, ahoz ő vétek nélkül nem nyulhat.

Igen-is, a' gonosz könyvek' olvasása em-
bernek I. veszedelmes. II. mindig tetteben
káros. Látsuk e' két igazságot két különös
Szakaszban,

ELSŐ SZAKASZ.

A gonosz könyvek olvasása embernek veszedelmes.

Ezt bizonyította a régi Pogányok' ítélete: az Apostolok', és első Hivék' példája: a' Keresztény Fejedelmek' tette: a' közönséges Anyaszent-egyház' szokása, és tilalmazása: maga a' józan Okosság.

1. §.

A régi Pogányok' ítélete.

A' Pogányok csak magát az okosság' vezérlését, csak a' természet' fényét követték. 'S mit ítélték még-is a' gonosz könyvekről? Azt, hogy felette veszedelmesek. Innen azokat nem csak keményen tiltották, hanem, valahol érték, tüzzel üldözték. Akartok erről példákat? tehát halljatok.

Aténás Városában Protagorás Filozofus volt első, a' ki Szokrates üdejében az Istenségről rossz könyvet írt. Nem tagadta ugyan kevéskedden, hogy vagyon Isten; (1) de csak ugyan

(1) Lactant. L. de ira Dei cap. 9. Primus omnium Protagoras extitit, temporibus Socratis, qui sibi dice-

ugyan azt vitatta, hogy nem bizonyos, hogy kétséges, ha vagyon-e Isten. Ezt olvasván az Aténásbeliek, el-annyira meg-indultak, hogy *Protagorást* azonnal minden tartományokból kiűznék; az ő könyveit pedig mindenünnen egybe-hordván, 's a' hirdető által az egész Népet öszve-gyűjtván, a' piatzon meg-égetnék. (1)

ceret, *non liquere*, utrum esset aliqua divinitas, nec ne. Quæ disputatio ejus adeo impia & contra veritatem, & contra religionem judicata est, ut ipsum Athenienses expulerint finibus suis, & libros ejus in concione, quibus continebatur, exusserint. Hasonlókat ír *Szuídás*, *Laertzius*, *Tzitzero* (L. 1. de nat. Deor.): Ki-is mondgya, hogy *Protagorás* a' könyvet így kezdte: *De Diis, neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere*: a' mellyből világosan ki-tetfszik, hogy ő nem tagadta tellyeséggel az Istenek' létét.

- (1) Hát ha a' Keresztény Oskolákban? hát ha a' Katolikus Oskolákban? hát ha a' Magyar Keresztény Katolikus Oskolákban némelly Tanítók-éppen ezt, 's több e' félékét tanitanának, vallyon mit érdemlenének? - - - hogy szenvetedsenek? - - - hogy védelmeztesenek? - - - Szomorú állapot! - - - de reménlein, nem léssen ez többé; mivel hiteles embertől tudom, hogy Felség. Királyunktól az Oskolákra ez iránt igen kemény parantsolat ment: a' mellyben az foglaltatik, hogy ha valamely Professzor akár nyilván, akár titkon tanítani talál valamit, 1-ör a' Hit' zikkellyei ellen, 2-or az Anyaszentegyházban bé-vett szokások, és szertartások ellen, 3-or a' Papság ellen; az olytant a' Fels. Királyi *Consilium*, minden hír-adás nélkül, tüstent hivatal-

Görög Országban *Epikurus*, inkább dísznő, mint *Filozofus*, (o bár ehez ne volnának hasonlók a' mieink közül azok, a' kik csak *Filozofusok* akarnak lenni, Keresztények nem akarnak lenni) *Epikurus*, mondám, Görög Országban sok istentelenségeket botsájtott ki könyveiben; kivált az isteni Gond-viseleést ostromlotta, tagadta: de mi lett véle? Görög ország az ő könyveit tüzzele emészette. (1)

Roma Városában, *Cornelius*, 's *Tamphilus* Polgár-mesterek' üdejében, hét deák könyvek a' Fő-papok' szabadságiról, 's színt' annyi görög könyvek a' Böltseség' tudományáról történet-

tallyából ki-vefse. Ez a' szent Törvény talán csak ugyan zabolát vét az ilyenek szájába: kivált ha az iskolák' Elöl-járai, a' kiknek a' vigyázás mivoltos kötelelségek, 's a' kik erről valaha igen kemény számot adnak, ébren lesznek, és reájok szorgalmatosan vigyázni fognak. De a' Tanítványok-is kötelesek, hogy az ilyen Tanítókat az Elöl-jároknak feladgyák, ha ők ezt a' Törvényt ezután sem tartják meg. A' testi gyilkosokat úgye, hogy szükséges feladni; kegyetlenség volna száni; nem csak kenyerektől, de életektől-is meg-kell fosztani, t. i. a' a' köz-jó miatt. Ezt az egész okos világ mindég így tartotta. Mennyivel inkább szükséges tehát feladni, 's kegyetlenség volna száni a' lelki gyilkosokat, a' kik mind az egygyes embereknek, mind a' köz Társaságnak ki-mondhatatlan-képpen nagyobb kárt tesznek, mint sem akár melly testi gyilkosok?

(1) Apud Erasmum, in *Proo. Ficuln.*

net-fzerént találtattak. A' deák könyveket nagy szorgalommal meg-tartatták a' Romaiak; de a' görögöket, mivel hogy rész-fzerént a' religio meg-vesztegetésére, 's fel-bontására alkalmatosoknak lenni ítéltek, a' Tanáts' parantsolatjából *Petilius* Várfi-bíró, az áldozatra-valókat el-készető szolgák által tüzet rakattatván, a' Nép' jelen-létében meg-égette. *Mert* (a' mint hozzá veti *Valerius Maximus*) a' régi *Férfiak* ebben a' *Városban* semmi ollyast fenn-tartatni nem akartak, a' mi az emberek szíveit az *Istennek* tiszteletétől el-vezetné. (1) Hasonló módon *Marcus Æmilius* meg-értvén, hogy *Romába* temérdek fok Írások bé-vittetnének; ki-hirdettette, 's meg-parantsolta, hogy azok mind meg-égetfessenek, mellyekben az új *Czeremoniák*, 's könyörgések foglaltatnak. (2) Így, a' *Czitzertől* az *Istennek* természetéről írott könyvek ellen, ahol ő az ő Religiójokkal nyilván, ellenkezni látszatott, fel-támadtak a' Romai Polgárok, 's a' Tanátsot nagyon sürgették, hogy ki-irtattafanak. (3)

Nem-is, egyedül az *Istennek* ellen, egyedül a' Religio ellen irtt könyveket üldözték, tiltot-

(1) L. I. c. 1. Noluerunt enim prisci Viri quidquam asseruari in hac civitate, quo animi hominum a Deorum cultu avocarentur.

(2) Plinius L. 13. c. 13. apud *Ligorium*.

(3) Arnobius L. 3. apud *Baroni. ad ann. 302. n. 19.*

tótták, égették a' Pogányok. Ha csak a' tisztaságnak, ha csak a' jó erköltsnek árthattak-is némelly irások, már mindgyárt azokat meg-kárhoztatták, már mindgyárt meg-tilalmazták, 's szám-kiverették; akár melly jók, 's nevezetek voltak-is egyéb-aránt az ő Szerzőik. *Arkilokus* a' Görögöknél, *Sparta* Városában, fő Poeta volt, vagy leg-alább a' főhöz igen közel járt; de mivel *Arkilokus* némelly tsunya verseket-is szerzett, 's egy, néki gyűlölséges, házra motskos szidalmakat hagyított, az ő könyveit a' Sparta-béliek városokból, sőt egész birodalmokból ki-vitették. T. i. „nem engedték, hogy az ő gyermekik ilyen munkákat olvassanak; ne talántán azok' olvasása erkölcsöknek többet ártson, mint elméjüknek használyn. „ Így *Valerius Maximus*. (1)

Mit mondgyak e' dologban ismét a' Rómaiakról? Nem de nem ő nálok a' Fő-papnak egyik kötelelsége volt, hogy a' könyveket meg-visgállya, kárhoztassa, meg-égeffe? ezt *Li-vius* írja. (2) Nem de nem ő nálok Törvénybe vala írva, hogy a' mosdátlan gonosz könyvek el-pusztittassanak, 's mikor az örökölők attyok', vagy mások' halála után osztóznak, ha az örökségül hagyott jószág között ilyen könyvek talál-

(1) Val. Max. L. 6. (2) L. 10. Dec. 10.

laltatnának, a' Biró azokat fel-ne ofszá, hanem
 tűstént meg-rontsa? ezt *Ulpianus* írja. (1)
 Nemdenem ő-nálok *Augustus* Tsászárs két ezer-
 nél több könyveket meg-égettetett, a' mel-
 lyeknek vagy Szerzőik nem voltak, az az,
 neveket ki-nem tették, vagy alkalmatlan Szer-
 zők voltak? ezt *Svetonius* írja. (2) Ez a'
 Tsászárs nemdenem azt-is meg-tiltotta, hogy
Ovidiusnak azon könyveit, mellyek a' szerelem'
 mesterségét taníttyák, olvasni senki ne merje,
 és *Ovidiust* leg-inkább miáttok szám-kivetésbe
 küldötte? Maga *Ovidius* mit irt a' tisztátalan
 Munkákról? pedig nem akkor, mikor a' szám-
 kivetésben sénylödött, hanem még mikor *Ro-*
mában élt, 's virágzott; mit irt a' tisztátalan
 Versekről maga *Ovidius*? (3) Nem örömezt
 ugyan, de még-is minnyájunkat e' képpen szól-
 lit: „ne nyúllyatok a' gyengéded Poétákhoz:
 „ fűsátok *Kallimakust*, *Filétát*, *Anakreont*, *Zaf-*
 „ *fót*, *Tiballust*, *Propertziust*, a' több efféléket:
 „ engem-is, engem-is mészse hagyítsatok;
 „ mi tagadás benne? én istentelen vagyok: én
 csak

(1) L. 10. §. *Tancundem*, ff. Fam. ercisc.

(2) In Augusto.

(3) Eloquent invitatus, teneros ne tange Poetas,
 Submoveo opes impius ipse meas.

Callimachum fugito, non est inimicus amoris,
 Et cum *Callimacho* tu quoque Coe nocet. &c
 Omnia pone feres, quamvis invitatus, in ignes,
 Et dic, ardoris sit rogas iste mei.

Ovid. L. 2. de Remed. amoris.

„tsak romlástokra szolgállok. Azért rajta! tü-
 „zet rakjatok, ’engem az hozzám-hasonlókkal
 „együtt, akár melly nehezen esék ez nek-
 „tek, belé-vefsetek, és mondgyátok: itt égi
 „tisztátalan szerelem!„

Mi tsuda tehát, hogy *Plutarkus* a *Vers-*
fzerzőkről azt írta, hogy „valamint *Ægyptom*
 fok jót, de egyszer’s mind fok ártalmast-is te-
 rem; úgy a’ Poétákban vannak ugyan fok kel-
 lemetes dolgok, mellyek a’ fiatal elméket ele-
 del gyanánt táplállyák, de egyszer’s mind ben-
 nek fok gonoszok-is találatnak, mellyek az if-
 jakat meg-zavarják, ’s ezeket vesztik, sőt még
 a’ Böltseket-is meg-tántorítani tudgyák. „ (1)
 Mi tsuda tehát, hogy *Tzitzzeróban*-is a’ Poë-
 tákról ezeket olvassuk: „Látod-e, mi roszíszat
 „okoznak a’ Poeták? (fő-kép’ a’ gonosz Poe-
 „ták) mekkora homállyal vonnyák-bé az ol-
 „vasók’ elméjét? mitsoda indulatokat támasz-
 „tanak benne? minű kívánságokkal töltik-
 „meg őket? Puhíttják sziveinket, ’s a’ jó
 „erköltsnek minden erejét, ’s hathatóságát el-
 „fogyattyák, meg-rontyák. Azért *Pláto* jól
 „tselekedte, hogy őket abból a’ Várasból ki-

M 2

ker-

(1) *L. de audiend. Poetis*: Neque enim de *Ægypto* tan-
 tum, sed de *Poetica* etiam licet dicere:

Illam noxia multa, & multa salubria ferre

Etenim

Hic amor, hic desiderium latet, hic quoque blandum

Alloquium, quemvis sapientem fallere callens.

„kergette, a' mellyet ő formált vala, midőn
„leg-jobb váraft formálni kívánna.” (1)

Mikor ezeket a' Pogányok' tselekedetét
Gerzon János, Párisi hires *Cancellarius*, meg-
gondolta; mikor szorosabb tekintetre különösen
Augustus Tsászárt vette, 's mint bánt légyen
ő mind *Ovidius*sál, mind az ő könyvével, mé-
lyebben meg-föntolta: femmi módon magát meg-
nem tartóztathatta, hogy a' *Romantzius' Rósa*ja'
ki-botsátásának alkalmatosságával ilyen szók-
ra ne fakadna: „O Isten! O Szentek! O ke-
gyes Keresztény-társaság! O a' mái üdők' er-
költstelensége! A' pogányok közt egy po-
gány, 's hitetlen Biró a' pogány embert meg-
szententziázta, hazájából ki-vetette, kegyetlen
szám-kivetésbe küldötte, azért, hogy olly
könyvet irt, melly a' bolond szerelemre ger-
jesztette az embereket; és a' keresztények kö-
zött, 's a' keresztények által ahoz hasonló;
vagy még-gonoszabb munka szenvedtetik, di-
tsírtetik, védelmeztetik! Bizonyyal e' dolog'
méltatlanságát, és iszonyúságát elégségesen
ki-

(1) Cicer. L. 2. *Tuscul. Quæst.* Videsne, Poetæ quid
mali afferant? - - - quas illi obducunt tenebras? quos
involvunt motus? quas inflammant cupiditates? - - -
mollunt animos nostros - - - nervos omnes virtutis
elidunt. Recte ergo a Platone educuntur ex ea
Civitate, quam finxit ille, cum mores optimos, &
optimum Reip. statum exquireret.

ki-nem mondhatom! Valóban igéket nem találok, mikor e' dolog' kárhoztatására indulok!,,

Hát ha ez a' *Cancellarius* mái nap' élne? mikor nem egy, hanem ezer meg ezer szerelmes könyvek látták a' köz világofságot; mikor ezer meg ezer istentelen munkátskák jönnek-ki a' prés alól, mellyek, noha az Istent éktelenül káromolják, 's a' Religio' mélységes, 's imálandó Titkaiból átkozott tréfákat üzenek, még-is kedvesen fogattatnak, szorgalmatosan olvastatnak, égis magasztaltatnak: mit mondana erre *Gerzon Cancellarius*, ha mái nap' élne? Nem pirítaná az *Aténus-béliek'*, a' *Spartziáták'*, a' *Romaiak'* példáival az ilyenek' ortzáját? Meg-foghatná, 's ki-magyarázhatná ezt az ifzonyatofságot? El-hinné, hogy a' keresztények között, az az, a' hit' fényével megvilágosított emberek között, olyanok lehetnek, a' kik azt nem veszedelmesnek, 's azért szabadnak állítsák, a' mit az ő-hozzájuk képest vak pogányok mindég veszedelmesnek ítéltek, 's azért tiltották, üldözték, tüzzel égették? De hadgyuk-el a' pogányokat. Nékünk más Vezéreink vannak. Vessük szemeinket az *Apostolok'*, és első Hívek' példájára: mint hogy ezek' Követői, 's Keresztények vagyunk, ennek többet kell nyomnia előttünk.

2. §.

Az Apostolok', és első Hivék' példája.

Az Apostolok nagyon intették az első Hivéket, hogy a' gonosz Tanítóktól szorgalmasan ójják magokat. Sz. János ezt a' parantsolatot adta nekik : *ha ki ti-bozzátok jő, és e' tudományt nem bozza, ne fogadgyátok azt búzatokba, ne cave ei dixeritis, se ne közöntsétek azt.* (1) A' mit szóval mondott Sz. János, példával erősítette: *Ebion* eretnektől felette igen távozott; 's még a' fürödő-házból-is tüstént ki-futott, mihent oda fürödés' kedvéért *Tzerintus* bé-lépett. (2) *Pál* Apostol-is hasonlókat írt mind az első keresztyén *Romaiaknak*, mind *Timoteus* Püspöknek. A' *Romaiakhoz* imigyen szólott : (3) *Kérlek titeket, atyámfiai, hogy azokra vigyázzatok, a' kik viszsza-vonyásfokat, és botránkozásfokat szereznek, a' tudományon kívül, a' mellyet ti tanultatok; és távozzatok-ol azoktól.* Timoteusnak pedig ezeket mondgya: (4) *O Timoteus! a' nálad le-tett kintset meg-őrizz,*

(1) 2. Joan. 7. 10. (2) Lásd *Baronius* ad ann. 44. n. 8. 9.

(3) Rom. 16. 7. 10. Rogo vos Fratres, ut observetis eos, qui dissensiones, & offendicula prater doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab eis.

(4) 1. Tim. 6. 7. 20. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, 7. 21. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.

szind, el-távoztatván a' beszédben a' béába-való újításokat, és a' hamis nevű tudománynak ellen-vetését: mellyet némelleyek követvén, a' hit mel-lől el-estek. (1) 'S ismét: a' baszontalan, és béába-való szöhláfokat el-távoztatd: mert igen neve-lik az istentelenséget: és azok' beszéde mint a' fe-ne elébb elébb mász: kik közül való Hymenæus, és Filétus, kik az igazságból ki-estek, és el-fordí-tották némelleyeknek biteket. (2)

Az Apostolok tehát az első Hívektől nyil-vánságosan azt kívánták, hogy ők a' gonosz Tanítókat, kik az igaz hit ellen, 's követke-zés-képpen a' jóságos erkölts ellen-is, tudomá-nyokat hintegettek, meszíze távoztassák, az ő beszédjekre, és újságokra füleiket bé-dugják, az ő ellen-vetésüket ne halgassák, még őket ne-is közzöntsék. 'S miért kívánták ezt az Apostolok? Miért? Azért; (a' mint magok nyilván mondgyák) mert a' gonosz Tanítók' be-széde *neveli az istentelenséget; mint fene elébb*

M 4

elébb

(1) Illyenek voltak a' *Gnosztikusok*, vagy a' mi mind egy, az *Illuminatusok* állatási, a' Simon', 's a' Ni-colaiták' tudománya, az akkor-béli több eretnek-ségek.

(2) 2. Tim. 2. 16. Profana autem, & vaniloquia de-vita: multum enim proficiunt ad impietatem: 17. Et sermo eorum ut cancer serpit: ex quibus est Hymenezus, & Philetus, 18. Qui a verita-te exciderunt, - - & subverterunt quorundam fi-dem.

előbb mász; a' halgatóknak biteket el-fordítja. Tehát bizonynal azért; mert a' gonosz Tanítók' beszéde veszedelmes. Engedtek-is ennek az Apostolok' kívánságának kétség kívül az első Hivek, mivel ők majd minnyájan Szentek voltak. Már pedig, ha a' gonosz Tanítókhöz tsak közelíteni-is, őket tsak közöntení-is, vélek tsak beszélni-is veszedelmes, 's ugyan azért távoztatandó; mennyivel inkább veszedelmes, mennyivel inkább kerülendő az ő könyveik' olvasása? mint hogy őket olvasván, leg-inkább tárfalkodik, leg-inkább közli magát, leg-inkább beszéll vélek az ember. Ha tehát az Apostolok az első Hiveknek meg-parantsolták, hogy a' gonosz Tanítókkal ne tárfalkodgyanak, ne beszéljenek, őket ne-is közöntsék; következik bizonynal, hogy sokkal inkább nékik meg-hatták, hogy az ő Írásikat ne olvassák. 'S mivel az első Hivek majd minnyájan Szentek voltak, kétség kívül, ennek az Apostolok' parantsolattyának is fejet hajtottak.

De minek ott az okoskodás, ahol a' tselekedet, a' nyilván-való példa beszéll? Üsük-fel az új Törvényt; fordítsunk az *Apostoli Tselekedetek'* könyvére; mit bizonyít az? mit olvassunk az akkor-béli Hivekről abban? Nem-denem, hogy ezeket? (1) *Sokan azok közül,*

(1) Act. 19. v. 19. Multi ex eis, qui fuerant curiosi sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram

*Kik bírságokat követtek vala; egybe-hordák a' könyveket, és meg-égeték minnyájok előtt: és meg-számlálván azoknak árrát, találák a' somnáját ötven-ezer pénznek. (1) Im' mit tettek az első Keresztények! Valami' akár boszorkános, akár más nemű (2) gonosz könyvet találtak magok körül, az Apostolok' eleibe vitték, rakásba hordották, tüzet raktak, mindenek' jelenlétében azokat együl-egyig meg-égették. Nagy volt azok' árra; de ezzel nem gondoltak. Szépek voltak a' *Ki-adások*; de ezzel nem gondoltak. Ritkák voltak a' Példázatok; ezzel sem gondoltak. Elég volt nekik, hogy mind azok a' könyvek veszedelmesek voltak; s mivel hogy veszedelmesek voltak, már mind az ő, mind az Apostolok', mind minnyájok' ítélete szerént a' tüzet meg-érdemlették.*

'S

ram omnibus: & computatis prétiis illorum, invenierunt pecuniam denariorum quinquaginta milium.

(1) Ez az ötven ezer pénz, Gualter' Rudolff, Zwinglianus ember', számvetése szerént tett hat ezer hatvan hat R. forintokat.

(2) S. Aug. Nostis, *inquit*, in Actis Apostolorum esse scriptum, quia multi perdit, & *variarum doctrinarum* sectatores, omnes codices suos ad Apostolos attulerunt, & incensi sunt libri multi, *Post Trest. in Pf. 65. nu. ult. T. IV.*

'S ebből a' példából származott (a' mint még *Luter*-is bizonyította) (1) az Anya szent-egyháznak az az állandó, 's mindég szorosan meg-tartatott szokása, hogy a' rühes, botránkoztató, gonosz könyvek ok-vetatlen tűzzel emélsztetnének. Ebből a' példából származott az-is, hogy (a' mint *Szokrates* másokkal együtt bizonyította) a' valóságos eretnekek az Anya-szent-egyházba bé-nem vétterődtek, ha tsak előbb könyveiket meg-égetésre ön-ként nem ajánlották. Nem külömben ebből a' példából származott, hogy (a' mint az egyházi Történetek bizonyították) (2) ha valaki Patriárka, vagy Püspök volt-is, és egyfzer 's mind szent életű, 's nagy tudományú ember volt-is, de ha még-is a' gonosz, az eretnek könyveket olvasgatta, a' hívek benne meg-botránkoztak, ötet a' Pápánál, vagy a' Püspökök' Gyülekezetében erről vádolták. 's e' miatt az ilyen, hol székeről le-téttetett, hol meg-dorgáltattatott.

Szent

(1) *Luter T. 2. epist. ad Spalat. Est veteris exempli, & antiqui moris, infectos, & improbos Codices comburendi, quemadmodum legimus in Actibus Apostolorum.*

(2) Ezt írja *Eusebius Caesariensis* Sz. Dienesről, Alexandriai Patriarkáról, *Hist. L. 7. cap. 7.* Szokrates pedig Teofilusról, ugyan Alexandriai Patriarkáról, *Hist. L. 6. c. 15.*

Szent Isten! az első Hiveknek, a' kik majd minnyájan eleven Szentek voltak; a' kik a' religiót magoktól az Apostoloktól tanulták, 's gyökérből tudták; a' kik közönségesen a' Szent Lelket látható-képpen-is vették; a' kik a' hitben olly erősök voltak, hogy, reája nézve, semmi ifzonyatos tömlötztől, semmi szörnyűséges kínoktól, semmi kegyetlen haláltól nem félnek, hanem azt a' Tsászárok, 's Királyok előtt, a' Hertzegek, 's Tiszt-tartók előtt, a' Tanácsok, 's Törvény-székek előtt bátran vallanak, hirdetnék, javallanak, és érette véreket örömmel, 's vigadva ki-öntenek; az első Hiveknek, mondom, noha ők illy nagy Emberek voltak, a' gonosz könyvek im'! még-is veszedelmek voltak; azért nékik tiltattak, azért tőlök megégettettek. 'S nékünk azoktól nincs mit félnünk! 'S nékünk azok nem veszedelmek! noha mi se Szentek nem vagyunk, sem a' religió tudományát mélyebben nem tanultuk, sem a' hitben úgy meg-nem erősítettünk, hogy az hamis tudományok' fzelétől ide oda ne hordoztathassunk: Nékünk, ilyeneknek, nem veszedelmek a' botránkoztató könyvek! Mekkora kevélység? Bámító képtelenség!

• •

A Keresztény Fejedelmek' tette.

Az Apostolok, és az első Hivek után, hadd állyanak-elő a' keresztény Fejedelmek. A' Ke-

refztény Fejedelmek, mint viselték magokat a' gonosz könyvekhez? Tudtára van az egész tudós világnak, hogy egettették azokat, számkivetéssel büntették Szerzőiket, élet' vesztése alatt tiltották meg-tartásokat, el-titkolásokat, olvasásokat. Bizonyítsuk-meg, ezt az igazságot tagadhatatlan példákkal.

Nagy *Konstantinus*, első keresztény Tsá-
fár, abban a' parantsolattyában, mellyet *Arius*
ellen adott-ki, a' többi között ezeket írja :
„ Ha mi, *Ariustól* iratott, munka találtatik, az
„ meg-égettsék, hogy így nem csak az ő át-
„ kozott tudománya tellyességgel el-veszfszen,
„ de még annak semmi emlékeztető jele se szál-
„ lyon a' mi utánunk-való maradékinkra. Azt-
„ is parantsollyuk, hogy ha valaki *Ariustól*
„ szerzett könyvet el-titkol, 's azt mindgyárt
„ elő nem adgya, hogy tűzzel meg-égettsék,
„ ha ez ki-tudódik, az illyennek, mihelyt kéz-
„ ré kerül, feje vétetsék. „ (1) Nagy *Teodo-*
sius Tsáfár, igen keményen meg-hadta, hogy
Eunomius' könyvei a' Birák' szeme előtt tűzbe
hányattassanak. *Eunomius* miattok szám-kivetet-
te. Azokról pedig, a' kik az ő könyveit el-
dugják, azt rendelte, hogy fejeket veszejtsék.
Valentinianus, és *Martianus* Tsáfárok-is, ar-
ról felette kemény törvényt tettek, hogy *Eu-*
ty-

(1) Apud Socratem L. 1. c. 6. *Hist. trip.* L. 2. c. 15.

tyches, 's *Apollinaris*' irásai egyes-egyig meg-
égettefsenek: fenki magánál azokat tartani né-
mérészellye: ha mérészli, 's ez világofságra
jö, az illyetén vakmerő, örökös szám-kiverésbe
küldettefsék. Hasonló-képpen ifjabb *Teodosius*
a' *Porfyrius*, és *Nestorius* könyveit tüzre ítél-
te, hogy illy módon tellyefséggel meg-rontaf-
sanak. Azokat pedig akár Tartókról, akár ol-
vasni Bátorkodókról azt a' parantsolatot adta,
hogy engedetlenségeket, 's gonosz mérészsé-
geket halállal fizessék. (1) Így tselekedett *Ju-*
stinianus Tsászárs *Origyeneffel*, 's *Szeverussal*. Így
tselekedett *Tiberius* Tsászárs *Eutykius* Konstan-
tzinápoli Patriarka' könyvével. Így tselekedett
Kegyess Lajos Francia Király *Szorino Claudius-*
sal. Így tselekedett sz. *Lajos* ugyan Francia
Király *Tbalmud* könyveivel. Így tselekedett V.
Károly a' *Luteranufokkal*. (2) Így tselekedett
Mária Terézia a' mi nagy emlékezetű Király-
nénk, és édes ANYÁNK az istentelen köny-
vekkel. (3) Így tselekedtek más keresztény Fe-
jedelmek más gonosz irásokkal.

De

(1) Apud Gretserum L. 1. de jure, & more prohiben-
di libr. malos cap. 7. 8. 9. seqq.

(2) Apud Gretser. & Ligorium.

(3) Intimatum Excel. Consilii Locumt. Reg. Contra
Libertinismum, & *indifferentismum* ad Emin. Card.
Migazzi, qua Administratorem Episcopatus Vacien-
sis. Continetur inter Mandata Regia an. 1775. Va-
cii typis edita.

De vályyon, mi bírta reá a' Tsászfárokat, és Fejedelmeket, hogy a' gonosz könyvekkel illy keményen, illy irgalmatlanúl bánnyanak? Tehát nem kellett volna nékik azt mondaniok: *minek tiltsuk mi, minek égettesük mi, ezeket a' könyveket? hiszen, ha azok rosszszak, úgy-is megromolnak, 's ön-magoktól el-vesznek.* Nem, Atyámfiai, nem ilyen itélettel voltak az említett nagy Tsászfárok, és Királyok. Tudták ők, melly igen gyarló egy felől az ember, 's melly igen veszedelmek más felől a' gonosz könyvek; azért egy áttallyában szükségesnek állították, hogy a' világból tüzzel-vassal azokat kiirtsák. Halljuk erről magokat a' Fejedelmeket. *Teodosius* Tsászár mondgya: *Necesse est, Szükséges, hogy a' melly irások vagy az Istent baragra gerjesztik, vagy az emberek' lelkeit veszedelemre, tsalatkozásra, kárra viszik, azok senki fülébe ne mennyenek.* (1) *Martzianus* Tsászár mondgya: *Nem lesz a' véteknek eledele, ha se nem lesz, a' ki a' vétkeket tanítsa, se nem lesz a' ki bállyá; 's ha a' tűzben meg-égvén, el-vész a' gonosz tanításnak nyoma.* (2) *V. Károly* mondgya:

(1) 1. *Jubemus C. de summa Trinit.* Necesse est, ut quæ scripta vel Deum accendunt ad iracundiam, vel animos hominum in perniciem, & fraudem impellunt, ad nullius aures perveniant.

(2) *Apud Conc. Chalced. Añ. 3. & 1. Quicunque C. de heret. & Manich.* *Materia, inquit, subtrahetur erroris, si peccatorum & doctor defuerit, & auditor,*

gya: Ha a' leg-jobb étkeket-is el-kell vetnünk, mikhelyest gyanakodunk, hogy csak egy tsep méreg öntetett belék, melly sértésére volna az emberi testnek: mennyivel inkább azoktól az írásoktól, mellyek olly sok, 's a' lelkeknek olly ártalmas mérgekkel meg-elegyítették, nem csak szükség órizkednünk, hanem effeleit azokat, hogy másoknak ne ártsanak, minden emberek' emlékezetéből ki-kell törölnünk? (1) Láttjátok, miért tilalmazták, miért égettették a' gonosz könyveket a' keresztyén Fejedelmek. Mert t. i. az ő ítéletek szerént, azok az emberek' lelkeit veszedelemre, 's kárra vezetik; a' vétkeket taníttják; a' lelkeknek ártalmasok. A' melly okból az-is ki-tetfzik, hogy ők nem csak az igaz Religio rövidségére írott, hanem a' jámborságot, 's jó erköltsöt-is sértő munkák ellen támadtak. Így Nagy Konstantinus, Ariusnak nem csak egyéb könyveit, hanem a' *Tbaliáját*-is meg-égettette; ambátor ez trágár beszédekből, nevérsége szit-

& pravitatis facinorosa vestigia in flammis combusta depereant.

- (1) *In suo Edicto data Bruxel. an. 1550.* Si optimi quique Cibi unius tantum gutta veneni, qua humanum Corpus laederetur, infusione suspecti, sunt omnino abjiciendi, quanto magis ea scripta, quae tantis, & tam noxiis animabus venenis passim infecta sunt, non solum nobis cavenda sunt, sed etiam, ne aliis noceant, ab omnium hominum memoria sunt obliteranda?

szítkokból, tisztátalan tréfákból, 's mosdatlan énekekből, millyenek a' vendégségeken, 's a' poharak mellett szoktak mondatni, leg-inkább állott légyen,

Most jertek, felellyetek. Többet értetek, 's tudtok ti ezeknél, 's fok más ilyen Fejedelmeknél? Józanabb ítéllettel birtok ti ö-náloknál? Jobban által-láttjátok ti, mi veszedelmes, 's mi-nem veszedelmes, azoknál a' Világ' Kormányozóinál, a' kik' Törvényeiből még máj nap' is a' Birodalmok' nagyobb részről igazgattatnak; 's a' kik nem csak mikor éltek, hanem minekutánna meg-is haltak, az egész világtól Nagy, 's igen Dítsíretes Embereknek tartattak: többet tudtok ti, 's jobban értetek ti ezeknél? Ezt mondani, türhetetlen kevélység volna: azért nem gondolnám, hogy magatokról ezt állítani merjétek; kivált mivel tapasztaltam, hogy ti a' világi Törvényeket különös betsben tartjátok: a' Tsászárok', és Királyok' mondásait majd nem mint Istenek' feleletit (*oracula*) bámúlva imádgjátok: a' mit ők ítélnék, 's tesznek, fő-kép ha nem hebehurjaskodva teszik, helyén hagyni, és szentnek itélni szoktátok. Ti tehát Nagy Konstantinusnál, Nagy Teodosiusnál, Martzianusnál, Valentinianusnál, ifjabb Teodosiusnál, Tiberiusnál, Justinianusnál, Lajosoknál, Mária Terefiánál magatokat okosbbaknak, 's élesbb ítéllettel bíróknak nem tartjátok. Úgy de ezek

zek a' Fejedelmek, a' mint meg-mutattam, a' gonosz könyveket veszedelmeseknek ítélték, 's ugyan e' miatt azokat nem csak tiltották, 's tüzre hányatták, hanem azok' Meg-tartóit, Eldugóit, Olvasóit halállal-is büntették. Tehát bizonynyal néktek-is ezt illik írélnetek; néktek, is a' gonosz írásokat veszedelmeseknek kell állítanotok. Igen-is kell; kívált-képpen mivel az Anya-szent-egyház' szokása, 's ítélete e' dologban éppen meg-egygyez a' Fejedelmek' állításával, és tettével.

J E G Y Z É S.

(x) Az új Filozofusok' könyvei sem kerülték-e a' világi Fejedelmek' büntető igazságát. Voltér' *Uránia-ját*, *Bölszelkedő leveleit*, *Énekek' Énekjét*, *Akakiáját*, *Megvizsgálását*, *Philosophicum Lexiconját*, 's több írásait a' hóhér által meg-égettette Párisban a' Parlamentom, Genevában a' Tanács, Berlinben a' Burgus Király, t. i. az *Akakiát*. Baylének Maimbourg ellen írott könyvét meg-égettette Frantzia Ország, és a' *Lexiconjának* ki nyomtatását meg-tiltotta ugyan ott a' Királyi Fő-tanács. Ruzszónak *hegyi Leveleit*, és *Emiliuszát*, 's *Argens' Leveleit* meg-égettette ugyan csak Párisban a' Parlamentom. Helvetzius' *de l'Espritje* meg-égettetett a' hóhér' keze által Párisban, és Lizabonában. Hobbefius' könyvei szint' így jártak mind Párisban, mind Oxoniában, amott a' Királyi Fő-tanács', itt a' Fő-oskolák' parantsolattyából. 's a' t.

4. §.

A' közönséges Anya-szent-egyház' szokása, és tilalma.

Az Anya-szent-egyház, mindgyárt eleitől fogva, szokásba vette, a' mit a' Fejedelmek a' gonosz könyvekkel későbbben tenni kezdettek. Az első Századról a' 2-dik §-ban bőven szólottam. A' másodíkról, 's harmadíkról bizonysgot téfzen *Tertullianus*, *Origenes*, (1) Sz. *Tziprianus*, (2) *Nazianzi Sz. Gergely*, (3) 's többen mások. Hogy fovány ne légyek, eről ide három példát téfzek.

Sz. *Tziprianus* Püspök előbb pogány volt, azután a' szent Lélektől ihlettetvén, kerefzténnyé lenni akart? Mit véltek? bé-fogadta mindgyárt az Anya-szent-egyház ezt a' nagy tudós Embert? nem; hanem töle előbb tellyefséggel azt kívánta, hogy minden gonosz könyveit meg-égetésre elő-adgya; 's tsak minek-utánna *Tziprianus* ezt meg-tette, az Anya-szent-egyház őtet maga kebelébe vette. (4) Sz. *Dienes*, *Alexandriai Patriarka*, a' kiről már fellyebb emlékeztem, mind szentségéről, mind tudományáról igen nevezetes férfiú vala. Ő rontotta-

(1) *Origen. hom. 9. super Num.* (2) *Cyprian. Epist. 42. ad Cornel.* (3) *Gregor. Naz. Orat. 18.*
(4) *Idem ibid.*

ta-meg a' *Kiliasták*' tévelygéseit, és a' *Neposz*.
Püspök' könyvét. Ő verte-le leg-első a' *Sza-*
bellius' eretnekségét. Ő hartzolt leg-szeren-
tséfebben a' *Novatziánusokkal*; 's *Eábiust*, Antio-
kiai Püspököt, ő tartotta-meg az eséstől. Ő
támadott a' *Szamofzáti Pál* ellen, a' *Nepotziánu-*
sok ellen, a' többi eretnekek ellen, 's őket bõlts
írással meg-táfolta, öszve-törte. Illy nagy-
ember vala sz. *Diēnes*, Alexandriai Patriarka.
'S mi esett mégis rajta? Mivel a' hívek tud-
ták, hogy *Diēnes* az eretnekek' könyveit for-
gattya, nagyon meg-botránkoztak benne; a' *Pá-*
pánál panaszt tettek ellene; a' ki-is erről az
Patriarkát meg-feddette, 's ezen olvasás' foly-
tatását neki meg-tiltotta, mint hogy ő ezzel
maga juhainak botránkozást szerezne. (1) *Teo-*
filus, noha jóval utóbb, de nem különben, mint
Diēnes, Alexandriai Patriarka volt, 's egy-
szer mind igen tudós ember volt. El-olva-
sta ő az *Origyenes*' könyvét (*de Principiis*), és
meg-kárhoztatta; sőt ő vala leg-első, a' ki
azt meg-kárhoztatta. Mind azon által hogyan
járt *Teofilus*? elég rozfízúl. Mert e' miatt
nem tsak az övétől keményen meg-dorgálta-
tott, hanem a' Püspökök' Gyülekezetében mélt-
óságától meg-is fosztatott. Mentette ő ugyan
azzal magát, hogy az olvasásban óva járt, meg-
vetvén, valami ott gonosz találtatott; de ment-

(1) Euseb. *Hist.* L. 7. cap. 7.

sége a' több Püspököktől semmi-képpen be-
nem vétetett. (1) Láttátok, mit ítelt, láttya-
tok, mit tselekedett a' gonosz könyvekkel, 's
azok' olvasóival már az első Századokban a' ke-
resztény Anya-szent-egyház.

Hát annak-utánna? Annak-utánna soha
el-nem állott ettől az istenes szent szokástól.
Meg-bizonyítsam ezt-is ellene-mondhatatlanúl
az egyházi Történetekből? Tehát meg-bizo-
nyítom. A' IV-dik Században a' *Nitzæai* kö-
zönséges I. Gyűlekezet *Arianak* minden köny-
veit (még *Thakáját*-is) átok alatt meg-tiltot-
ta. (2) Ugyan ebben a' Században *Martzellus*
Antzyrai Püspök püspöki méltóságából ki-vet-
tetett, mivel reá-állani általlott, hogy köny-
ve meg-kérhoztassék, és tűzbe vettesék. (3)
Szint' ebben a' Században *Teofilus'* példájára az
Origyenes' könyvei sok más Püspököktől, 's
Gyű-

(1) Socrat. *Hist.* L. 6. cap. 15. Theophilus Alexan-
drinæ sedis Patriarcha, vir doctissimus, cum legis-
set Origenis libros de *Principiis* (quos ille omni-
um primus damnavit) non modo a suis objurga-
tus est, sed & in Concilio damnatus, ubi excu-
sationes ab eo allatæ nequaquam admittæ fuerunt
Apud Ligerium.

(2) Niceph. *Hist.* L. 2. c. 18. (3) Socrat. *Hist.*
L. 1. c. 6.

Gyülekezetektől meg-tiltattak (1); mellyek-is azután *Justinianus* Tsászára idejében, az Anyaszent-egyház' kérésére, e' Fejedelem' parancsolattyaából meg-égettettek. (2).

Mennyek odább? Az V-dik Században Sz. *Innotzentzius* Pápa meg-kárhoztatta a' *Pelágius'*, és *Tzelestius'* könyveit. (3) Az *Efezomi* közöns. Sz. Gyülekezet meg-kárhoztatta a' *Nesztorius'* könyveit. (4) Sz. *Tzirillus* Patriarka, és *Akátzius* Érsek, *Szinodusokat* tartván, meg-kárhoztatták a' *Diodórus'*, 's *Mopszuesti Teodorus'* könyveit. (5) A' *Kaltzedoni* ismét közöns. *Conciliom* meg-kárhoztatta *Eutykes'* irását, és meg-égettette a' *Manikæusok'* könyveit. (6)

Men-

(1) Illyen volt Sz. *Epifanius* az ő Gyülekezetével. *Anasztázius* Pápáról látsd Sz. Hieronymust. *Epist.* 78. ad Pammach.

(2) Most meg-engedtetik, hogy *Origenes'*, *Tertullianus'*, 's némelly más régiek' rozsz könyveit olvasuk; mivel azok a' tévelygések, mellyek bennök foglaltatnak, már holt, és ki-irtatott tévelygések, azért most már nem ártalmasok. Ugyan e' miatt szabad olvasni a' régi pogányok' könyveit-is: ám az ő tévelygések-is holt tévelygések, és senkinek nem ártanak.

(3) *in sua Epist.* an. 418. data. (4) *Liberat. in Brevia.* cap. 10. (5) *Idem ibid.* (6) *Concil. Chalced.* Añ. 2. & Platina.

Mennyek még-is odább? A' VI-dik Században *Mennás* Patriarka alatt a' *Konstantinápolyi* Gyűlekezetben meg-tiltattak, 's átok alá vettettek *Szeverus'*, *Antiokiai Péter'*, és *Zonará's* írásai. (1) Más *Konstantinápolyi* Gyűlekezetben tüzre ítéltettek *Mopszuefszi Teodórus'* munkája, *Iba'* levele, és *Teoderetusnak* Sz. *Tzirillus* ellen-való írásai. (2) A' *Toletomá* III-dik Gyűlekezetben el-végeztetett, 's keményen meg-parantsoltatott, hogy el-égettefsenek az eretnekeknek minden írásai. (3)

Még-is mennyek odább? De minek mennyek? mikor magoknak az utolsóbb eretnekeknek fáját vallásából, 's noha méltatlan, de még-is temérdek fok panaszikból úgy-is a' fényes napnál világosbb, hogy a' mit e' hat Századokban a' gonofz könyvekkel tselekedett a' Katolika Anya-szent-egyház (4), azt az utólb-való

(1) Synod. sub Menna *Acta* 1. (2) An. 555. in Conc. II. Constantinop. (3) An. 598. apud Baron. *ad eund. annum.* n. 44.

(4) Ez az Anya-szent-egyháznak hajdani szokása, egyenes oka annak, hogy most, *Valentinus'*, *Marzion'*, *Tzelsus'*, *Manes'*, *Gnasztikusok'*, *Arius'*, *Eunomius'*, *Apollinaris'*, *Nesztorius'*, *Eutykes'*, *Pelagius'*, 's más eretnekek' könyvei fenn nintsenek, 's mi az ő neveiket, és tévelygésiket csak a' Sz. Atyák' Írásából tudgyuk. *Filasztrius'*, a' ki Sz. Ambrus Püspökkel egy időben élt, 128. eretnekségekről írt köny-

való időkbén femmi módon el-nem henyélte, hanem hasonló szorgalommal, vagy talán még nagyobb gyakorlotta. Hadd adgyam ennek csak egyetlen egy példáját; de olytén példáját, melly egyfzer's mind parantsolat, 's pedig olyan parantsolat, melly lelki-isméretben, 's nagy lelki büntetés alatt. (*Excommunicatio alatt*) a' mái kerefsztényeket-is kötelezi. Annak ez rövid foglalattya.

Minek-utánna, a' XVI-dik Századnak közepe táján, a' hittől szakadott emberek az egész Nap-nyugotot istentelen könyvekkel megtöltötték; a' Hívek pedig 'azok' meg-tiltását, leg-inkább a' háborúk miatt, nehezen tudhatták-meg: IV-dik *Pál*, Romai szentséges Pápa, 1557-dik esztendőben Lajstromba kezdte irattatni a' tiltott könyveket; 's ezt a' Lajstromot

N 4

1559-

könyvet; 's ennyi közül csak egy fínts, a' mellynek könyvei meg-volnának. T. i. az történt vélek, a' mit egy alkalmatossággal a' Konstantzinápoli II. Gyülekezet' Atyái mondtak, midőn ezeket szólották: „ Hæreticorum quidem effraetas lin-
„ gvas, & impiissima conscripta patri mendacii
„ diabolo connumerantes, -illis dicemus: omnes vos
„ convalescere facitis flammam ignis; ambulatis
„ in lumine ignis vestri, & per flammam, quam
„ incendistis. „ Q! adná az Ur Isten! hogy mentül
előbb e' kép' járnának az új Filozófusok könyvei-
is! de meg-fogbaratlanok az ő ítéleri, és meg-visgát-
baratlanok az ő ízei! ad Rom. 11. 9. 33.

1559-dikben ki-is hirdetette az egész kereszténységben. Azonban mivel itt se nem foglaltattak minnyájan a' gonosz könyvek, sem a' rend pontra helyesnek nem találtatott; innen IV-dik Pius Pápa a' *Tridentomi* közös. szent Gyülekezetre bizta (melly már akkor bé-állott vala), hogy a' tiltott, 's meg-tiltatandó könyvek' *Lajstromát* újonnan ki-dolgozza. A' Gyülekezet e' terhes dologra tizen-nyoltz nevezetes Atyákat (*Deputatusokat*) választott; a' kik is a' munkát el-végzették, 's a' szent Gyülekezet elibe terjesztették, azokkal a' tiz *Regulákkal* egyetemben, melyek most-is e' *Lajstrom'* kezdete előtt írva találtatnak. De mivel a' Gyülekezet már el-menendő félben volt, 's némelly Püspökök volta-szerént el-is mentenek; a' *Lajstrom'* tökéletes el-végzését, 's ki-hirdetterését, a' tiz *Regulákkal* együtt, melyek készen valának, a' Pápa' ítéletére hadta. IV-dik Pius tehát több igen bölts *Prælatufokat* egybe-hivatván, a' *Tridentomi* Gyülekezetnek *Lajstromát* tellyes tökéletességre vitte, az egész Anya-szent-egyházban ki-hirdettette, 's erről ki-adott petsétes Levelében (*Bullájában*) keményen meg-parantsolta (1), hogy azt, az ő *Reguláival* együtt, a' Hivék minnyájan megtartsák; világos szókkal hozzá tévén: hogy, a'

ki

(1) Bulla Pii IV., quæ incipit: *Dominici Gregis* data 24. Martii 1564.

ki olly könyvet olvas, avagy tart, melly *propter falsi dogmatis suspicionem*, a' Lajstromban abból az okból tiltatott-meg, mivel a' hit ellen tanít, vagy gyanóságos, hogy a' hit ellen tanít; az, *ipso jure*, mihelyt ezt tselekefzi, már mindgyárt ezen tselekèdetével, minden szententzia nélkül, az *Excommunicációba* esen: a' ki pedig nem a' hit ellen-való tanítás miatt, hanem más némelly okból meg-tiltatott könyvet olvas, avagy tart; az ugyan az *Excommunicációba* ne esék; de tudgya-meg, hogy ezzel halálosan vétkezik, és Püspökjétől e' vakmerő engedetlensége miatt keményen megbüntetések. (y)

Ihol az Anya-szent-egyház' ítélete! Ihol az ő Szokása! Ihol az ő Törvénye a' gonosz könyvekről! Ha az ebbe a' Lajstromba nem vetette *Voltért, Ruszszót, Baylét, Horuszt*, 's az ő ki-lopóját, az oktattatni vágyódó utazó embert, (z) a' *Kbinából ki-üzettetett Szerzeteseket*, 's más e' féle *monstrumokat*, képtelen formájú állatokat; az nem abból esett, hogy ezek nem oda tartozandók: hanem abból, hogy ők éppen nem rég, tsupán csak a' multt éjjel nőtt, nem tudom, mitsoda? - - méltán mondhatnám, *bolond-gombák*. Bizonyyal, ha az Anya-szent-egyház a' *második* Regulában (1) kárhoztattya minden

(1) Regula 2. *Indicis: Hæresiarcharum libri* - - *cujuscunque nominis, tituli, aut argumenti existant,*
omni-

eretnekek' könyveit, a' mellyekben ők a' Religióról fel-vett tzelből irnak; noha az ilyen eretnekek nem az egész Religiót, hanem annak tsak némelly részét, vagy részeit ostromollyák: mennyivel inkább meg-érdemlik ezt azok az iftentelen emberek, a' kik az ő irásikkal az egész Religiót tövéből ki-forgatni igyekeznek? 'S ha az Anya-szent-egyház a' *betűdik* Regulában (1) keményen tiltja a' fajtalan könyveket, mellyek a' szentelen dolgokat feltételből irják, beszélik, taníttják; mivel hogy az ilyenek' olvasásából a' jámborság könnyen meg-vesztegetődik: mennyivel inkább illeti ez azokat a' könyveket, a' mellyek nem tsak a' fajtalanságra utat készítenek, de akármelly éktelen, ifzonyatos gonofságra-is tágas kaput nyitnak?

Ha pedig, édes Uraim, a' gonofs könyvekről ez az Anya-szent-egyház' Törvénye, Szókála, Ítélete: ha az Anya-szent-egyház minden

omnino prohibentur. Aliorum autem hæreticorum libri, qui de religione quidem ex professo tractant, omnino damnantur.

(1) Regula 7. *Indicis*: Libri, qui res lascivas, seu obscenas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed & morum, qui hujusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur, & qui eos habuerint, severe ab Episcopis puniantur.

len időben a' gonosz könyveket, mint kerefsz-
 ények' dögleletes mirigyét, és jelen-való bi-
 zonyos veszedelmét, úgy tekintette, 's e' mi-
 att a' mennyire lehetett, azokat kezeikből ki-
 ragadta, égettette, kemény büntetés alatt til-
 totta; tehát bizony' néktek-is ebben a' pontban
 hasonló ítélettel szükség lennetek. Mert val-
 lyon, nem kell-e a' juhnek a' Páfztort követ-
 nie? a' kisednek Annya' ítéletén meg-állá-
 podnia? Avagy ki érti jobban, mellyik a' ve-
 szedelmes, mellyik az hasznos eledel, a' juh-
 e, vagy a' Páfstor? a' gyermek-e, vagy a'
 gyermek' Annya? Úgy-e, atyámfiak, nem ta-
 gadhattátok, hogy ti ítélet-tételekben meg-
 tsalattathattok? De bezzeg az Anya-szent-
 egyház, midőn azokat a' könyveket, mellyek-
 ben a' hitről, 's az erköltsi tudományról van
 a' beszéd, vizsgállya, itéli, rostállya, ebben az
 ő ítélet-tételeben, Kriftus' ígéretéből, meg-nem
 tsalatkozhatik. Ezt úgy tartya, valaki igaz
 kerefsztény; 's a' ki ezt nem tartya, nem igaz
 kerefsztény. (1) 'S oka ennek az: mert mivel
 Kri-

(1) Natal. Alexander *Hist. Eccl. sacul. VI. Diff. V. Quæst. Unic.* ait: Ecclesiæ cum sanam doctrinam ab hæretica iudicio suo discernere datum sit a Christo, & quælibet doctrina libris aliquibus contineatur, operæ præteritum erat, ut Ecclesia in iudicio, quod de libris, in quibus de fidei, & moralis Christianæ quæstionibus agitur, tulerit, deficere non possit. --
 Si

Kristus a' hivek' gondját, és legeltetését az Anya-szent-egyházra bizta; szükség - képpen néki azt-is meg-kellett adnia, hogy ő az igaz tanítást az hamis tudományoktól bizonyosan megkülömböztethesse. Ám senki azt a' Páfztort a' legeltetésre alkalmatosnak nem állította, a' ki az ártalmas legellő-mezőket az egészségesektől bizonyosan meg-nem külömböztetheti, hanem azok' meg-külömböztetésében hibázhat. Senki azt az orvost betegek' gyógyítására alkalmatosnak nem itéli, a' ki a' mérget a' méreg ellenvaló orvosságtól bizonyosan meg-nem választhatta, hanem azok' meg-választásában megtalattathatik. Senki azt a' Hadi-vezért a' hadak' vezérlésére alkalmatosnak nem tartja, a' ki néha olly homályosat lát, hogy az Haza' táborát, és vitézeit az ellenség' táborától, és vitézeitől meg-nem ismérheti, hanem azok' megismérésében meg-botolhat. Tehát a' Kristus sem bizta volna okosan (a' mi távúl legyen) az Anya-szent-egyházra a' hivek' gondját, és legeltetését, ha egyfzer's mind néki meg-nem adta

Si Ecclesia Christi ovibus pascendis, sanæ fidei conservandæ, Christiano populo regendo præfecta, in censura, & damnatione librorum falli posset, nec Spiritus S. lumine ad eorum pravum sensum, erroresque cognoscendos illustraretur, a Christo sponso iis omnibus instructa dotibus, & aucta privilegiis non videretur, quæ ad pascendos, sanandos, regendosque fideles necessariæ sunt.

volna, hogy az igaz tudományt az hamis
 unitásoktól bizonyosan megkülönböztethesse,
 hanem ebben a' különböztető ítéletében meg-
 salattathasson. Kétség kívül vettetett bizo-
 nyos dolog tehát, hogy midőn az Anya-szent-
 egyház a' jó, vagy a' hamis tudományt itéli,
 vizsgálja, egy mástól különbözteti, az ebben
 az ő ítélet-tételében, Krisztus' rendelkezéséből,
 meg-nem tsalatkozhatik: 's mivel minden tu-
 domány némelly könyvekben foglaltatik; kétség
 kívül vettetett bizonyos dolog az-is, hogy, mi-
 őn az Anya-szent-egyház az ilyen könyveket
 itéli, vizsgálja, egy mástól különbözteti, az eb-
 ben az ő ítélet-tételében, Krisztus' rendelkezéséből,
 meg-nem tsalatkozhatik. Ugy de ti, szerel-
 eseim, meg-tsalatkozhattok; mert ti-néktek
 ints senkitől ilyen *Privilegiumok*, felsőbb
 szabadságtok: tehát bizony' néktek a' könyvek
 dolgában az Anya-szent-egyház' ítéletén szük-
 ség meg-állapodnotok; a' mit az kárhozzat, azt
 elfeledelmesnek kell tartanotok; a' mit tilalmaz,
 hoz nem lehet nyulnotok. Tudgyátok az I-
 en szavát, a' ki imígyen int benneteket: *Hal-*
asid, fili, az atyád' oktatását, és el-ne bad-
yad az anyád' törvényét. (1) Sz. Tziprianus
 Mártir-is mondgya, hogy, *non potest habere De-*
um patrem, qui non habet Ecclesiam matrem,
 nem

(1) Prov. 1. 8. Audi, fili mi, disciplinam patris
 tui, & ne dimittas legem matris tue.

nem lehet az Isten attya annak, a' ki szót nem fogad az Anya-szent-egyháznak. Fő-kép', mivel a' mit a' gonosz könyvekről az Anya-szent-egyház állít, azt rólok maga a' józan Okofság-is állítja.

J E G Y Z É S.

(y) Miglen a' Fő-Pásztorok (Rimai Pápák) azt az ő Bullájokat, melly *Ur' Vatsorai* Bullának neveztetett volt, mivel hogy minden esztendőben az *Ur' vég. Vatsorájának* napján (nagy Tsötörtökön) az öreg *Mise* alatt, Sz. Péter' Templomában jeles pompával ki-hirdettetni szokott volt, annak ki-hirdettetését abba hagyván, el-nem rontották; addig azok, a' kik az eretnek könyveket illendő szabadság nélkül, tudva olvasták, vagy tartották, vagy oltalmazták, vagy benyomintatták, dupla *Excommunicatzióba* estek: ennek az *Ur' Vatsorai Bullának Excommunicatziójába*; és a' tiltott könyvek' *Lajstromának*, vagy-is a' IV. Pius Pápanak *Excommunicatziójába*. Az volt mind azon által e' két *Excommunicatzió* közt a' különbség, hogy az elsőől senki az illyent fel-nem oldozhatta, hanem csak maga a' szentséges Pápa: a' másodiktól pedig feloldozhatta az embert minden gyóntató Lelki-atya. Most tehát, a' kik az eretnek könyveket szabadság nélkül, tudva olvasták, csak egy *Excommunicatzióba* esnek, és olyanba, mellytől őket fel-oldozhatták a' gyóntató Atyák. De még-is *Excommunicatzióba* esni! - - - és abban több hetekig, több holnapokig heverni! - - -

Vannak ugyan Katolikus Tudósok, és Tanítók, a' kik azt tartják, hogy az északi Tartományokban, következés-képpen a' Német, és Magyar Országokban,

a' tiltott könyvek' Lajstromának Regulái, mint hogy az Apostoli Szent Széknek engedelmeségéből, 's tü-réséből gyakorlásba nem vétetődtek, tellyességgel, 's minden szorosságok szerént nem köteleznek. De ha mindgyárt igaz-is ez a' Tanítás, mi következik be-lőle? Tsupán tsak az, (a' mint vallyák magok ezek a' Tudósok) tsupán tsak az, hogy a' kik e' regulákat meg-nem tartják, és a' tiltott könyveket tudva olvas-sák, Excommunicatzióba nem e'nek; de az éppen nem következik, hogy halálos nagy bűnbe nem e'nek: mivel bizonyos, hogy az e' félek az Anya-szent-egyház parantsolatya ellen tselekesznek, melly mindég meg-tiltotta az illyetén könyvek' olvasását, 's melly ezt a' tilalmat az ő Fő-Páfztora által, a' Római Pápa által, meg-újította, és fejünkbe veri. „ Si alicubi „ ex Sedis Apostolicæ indulgentia, vel tolerantia, usu „ receptæ non sunt (regulæ Indicis) - - - id unice „ inferri poterit: legentes scienter libros prohibitos „ non incurrere censuras, in illis expressas. At cer-tum est, graviter peccare, contra præceptum Eccle-siæ, quæ semper vetuit horum librorum lectionem, quæque præceptum hoc per Rom. Pontificem re-novat, & inculcat: „ *Lucius Ferraris*.

(2) Minek-utánna ki-jött magyar nyelven az az istentelen, és szörnyű káromlásokkal tellyes köny-vetske, a' mellynek tziimje: a' *Keresztény Vallásban ma-gás oktatásni vágyódó Utazó ember*; találkozott egy jó barátom, a' ki nagy buzgósággal ezt a' kérdést tette előttem: *rebbát nem fog senki felcni erre a' könyvetzkére?* akarván, a' mint fajdétottam, adni értésemre, hogy én vállallyam ezt a' dolgot magamra. Akkor tsak azt feleltem, hogy mivel ez a' könyv semmi fontos okot, leg-kisebb erőtséget, tsak egy morzsa észit, 's tudo-mányt nem foglal magában, hanem merő verbonkos pajkosságokból, tsúfolódásokból, káromkodásokból áll

fe-

feleletet semmi képpen nem érdemel. Azután, hogy tole el-váltam, kezdtem magamban gondolkodni, ha nem kellene-e tsak ugyan még-is e' botránkozató könyvetskének ki-adójat egy jó felelettel meg-szégyeníteni. Hosszasbb gondolkodásom után meg-változtattam elébbi ítéletemet, 's szükségesnek láttam Ienni a' feleletet. Hozzá fogtam tehát annak el-készítéséhez, el-is készítettem azt a' Frantzia Történetekből, 's im' mostanában a' világ' elibe adom. Valakiben egy szikra Religio vagyon, 's valaki az igazságot szereti, reménelem, feleletemet, egy olyan íróra nézve, minémű az, a' kinek én felelek, igen alkalmasnak, 's éppen méltónak fogja tartani. Az egész felelet egy Frantzia Ország-béli történet.

Frantzia Országban, 1765-dik Esztendőben, öt Ifjak *Abbavilla* Városában, Volter' *Lexiconjának* olvasásából, auniyra mentek, hogy igen tsintalan, 's Istent igen káromló tselekedeteket el-követnének, 's azért a' köz igazságtól méltó-képpen meg-is büntettettek. Ketten közülök, úgy mint *Estalonde Gaillart*, és *Le Febvre János Ferentz*, *Barri Lovas Nemes*, kiváltképpen való botránkozásokat vittek-végbe, és *Abbavillában* Februariusnak 28-dik napján 1767-dikben, az Egyházi büntetések' ki-állása után, halálra ítéltettek. Amaz (*Estalonde Gaillart*) istentelen dühösségét olly magasra vitte, hogy szintén a' Kristus' feszületje' képét, melly ebben a' Városban az új hidon áll vala, nyilván, 's mindenek' láttára meg-páltázná. El-szökött ő ugyan előbb, hogy sem a' Felsőség ötét érdeme szerént meg-büntethette volna; mind az által az ő képen ki-szolgáltatót a' szententzia. A' *Barri Lovas Nemes* Párisba a' Parlamentomhoz, vagy-is a' Királyi Fő-Tanátszhoz appellált. De a' Fő-Tanáts az *Abbavillai Birák'* szententziáját Juniusnak 4. napján jóvá hagyta, 's meg-erősítette. Méltó annak, környül-állásokkal fel-ruházott,

zott, ki-vonyását (Extractusát) olvasni; azért azt ide írom.

A' Parlamentsom' Végezésének ki-vonyása. „ *Le Febvre János Ferentzre* (igy szól a' Parlamentom' szententziája) *Le Febvre János Ferentzre, Barri Lovas*
„ *Nemesre* törvényesen ki-bizonyodott, hogy ő szántt
„ gonofzságból; 's tökéletes meg-gondolással, Ur-
„ napján, az Oltári Szehtség előtt, melly azon Vá-
„ rasban (*Abbavillában*) a' Sz. Péter' Szerzetesitől *procef-*
„ *siban* környül-hordoztatott, huszon-öt lépésnyire el-
„ menvén, le süvegét le-nem vette, melly fején va-
„ la, le le-nem térdepelt: hogy ő otsinány, 's átkot
„ érdemlő káromkodásokat az Isten ellen, az Oltári
„ Szehtség ellen, a' B. Szűz ellen, a' Religio ellen,
„ az Isten, és Anya-szent-egyház' parantsolati ellen
„ tett, mellyek a' *Processusban* foglaltatnak: hogy ő
„ két istentelen Éneket éneklett, mellyek tellyesek
„ voltak leg-irtóztatóbb, leg-kárhozatosbb, leg-ékte-
„ lenebb káromlásokkal az Isten ellen, a' Szehtség ellen,
„ a' B. Szűz, és Szentek ellen, 's mellyek a' *procef-*
„ *susban* foglaltatnak: hogy ő az útálatos, tisztáta-
„ lan könyveknek, mellyek szobájában a' falnak egy
„ párkánnyan állottak, az Imadás', és Tisztelet' kül-
„ ső jeleit meg-adta, 's előttök el-menvén, nekik tér-
„ dést meg-hajtotta, mondván, hogy embernek szük-
„ ség akkor térdet hajtania, mikor a' *Tabernaculum*
„ előtt el-mégven: hogy ő a' Sz. Kereszt' Jelét meg-
„ tiszteletlenítette, midőn keresztet vetett, le-térdepelt,
„ és illyenkor tsunya tisztátalan szókat mondott-ki,
„ mellyek a' *processusban* foglaltatnak: hogy ő a' bor-
„ nak Krisztus' vérévé Változása' Titkát ki-tsúfolta,
„ midőn többször, és alacsony szóval azokat a' tsu-
„ nya igéket, mellyek a' *processusban* foglaltatnak, a'
„ pohár-borra ki-mondotta, 's azután a' bort ki-itta:
„ hogy ő az Áldások, mellyek az Anya-szent-egy-
O ház-

„ házban, 's a' Keresztények között szokásban van-
 „ nak, betételenséggel illette, midőn külömbb-féle te-
 „ remtett-állatokra kereszteteket hányt, 's áldásokat
 „; adott, és mellette azokat a' buja rút szókat ki-
 „ mondotta, mellyek a' *processusban* foglaltatnak: Vég-
 „ re, hogy ő egy *Perignos* nevezetűnek, ki a' Misénél
 „ a' Papnak szolgált, 's az Oltárhoz közel mellette
 „ állott, azt a' tanácsot adta, hogy szentellye-meg az
 „ áldozathoz-való bor, és viz-tartó edényeket, és
 „ reájok azon otsmány szókat mondgya, mellyek a'
 „ *processusban* foglaltatnak. Ezek' elég tételére, arra
 „ ítéltetik, hogy ugyan azon Városban (*Abbavillában*)
 „ a' Sz. *Vulfrank*' Templomának nagy ajtaja előtt, a'
 „ hová ötet a' hóhér egy-fekéren vezesse, az Egy-
 „ házi büntetésekét állya-ki: 's osztán térden-álva, ha-
 „ jadon-fövel, mezét-láb, a' nyakán kötél lógván, a'
 „ mellyjén, és hátán irás függvén, melly ezekből a'
 „ szokból állyon: *káromzatos, 's iszonyú Istentelen, Ká-*
 „ *romkodó, és Szentség-törő*, sárga viafzból két fontos
 „ égő faklyát kezében tartván, fenn szóval, 's érthe-
 „ tő-képpen mondgya, hirdesse-ki, vallyá-meg; hogy
 „ ő az, a' ki tökéletes meg-gondolással, 's szánt go-
 „ noszságból, és istentelenségből az Oltári Szentség
 „ előtt el-mént, a' nélkül, hogy süvegét le-tenné, és
 „ térdét meg-hajtaná: ő az, a' ki az Isten ellen, a'
 „ Szentség ellen, a' B. Szűz ellen, a' Religio ellen, 's az
 „ Isten', és Anya-szent-egyház' parantsolati ellen azo-
 „ kat a' káromkodásokat tette, mellyek a' *processusban*
 „ foglaltatnak: ő az, a' ki azt a' két éneket ének-
 „ lette, mellyek rakvák irtóztató, otsmány káromlá-
 „ sokkal az Isten ellen, az Oltári Szentség ellen, a'
 „ B. Szűz, és Szentek ellen, 's mellyek a' *processusban*
 „ foglaltatnak: ő az, a' ki a' gyalázatos könyvek-
 „ nek az Imádás', és Tisztelet' jeleit meg-adta, és a'
 „ sz. Kereszt' Jelét, a' bor' Krisztus' verré változása'
 „ Titkát, 's az Áldásokat, mellyekkel az Anya-szent-
 egy-

„ egyház, és a' Keresztények élni szoktak, meg-tísz-
 „ teletlenítette; és hogy mind ezeket szánnya-bán-
 „ nya, 's rólok az Istentől, a' Királytól, és az Igaz-
 „ ságtól botsánatot kér. Ez meg-lévén, mindgyárt
 „ azon a' helyen a' nyelve ki-vágadtátsék. Azután
 „ színt' azon a' szekéren a' nevezett Várasznak közön-
 „ séges Fő-piaztára vitettétsék: ott egy mesterséges
 „ Tsinálmányon, melly különösen erre a' végre ké-
 „ szítettessen, feje vétetődgyék, 's a' holt teste fejével
 „ együtt az égő fa-rakásba vettétsék, porrá égettes-
 „ sék, és a' por a' levegő-égben el-szórattátsék - - -
 „ Ekkor a' Voltér' *Philosophicum Lexiconja*-is - - - ab-
 „ ba az égő fa-rakásba a' hóhértől hagyittátsék. „
 „ 's a' t. Így felelt Francia Országban a' Királyi
 Fő-Tanáts *Le-Febvre Jánosnak, Barri Lovas Nemesnek.*

Nem más, hanem éppen ilyen feleletet érdemel az említett Úrasszonynak akár Szerzője, akár magyar kiadója *Jerusalémben*. Ezt azoktól minnyájoktól hallottam, valakikkel felőle szóllottam. Ugy vagy, ilyen, 's nem más feleletet érdemel ez az ember; mint hogy az ő könyvetskéje semmi sem egyéb, hanem merő ki-tsúfolása, meg-tiszteteletlenítése, szörnyű, éktelen, rémítő káromlása, pedig nyomtatásban kiadott káromlása, az Országban minden részeire el-botsajtott káromlása az Istennek, a' tellyes sz. Háromságnak, az Ur Jéfus Kristusnak, az Oltári Szentségnek, a' B. Szűznek, az egész Religionak. Ugy tették, hogy - - - de köszönnye - - - azonban nem késő még - - -

5. 5.

Ö-maga a' józan Okofság.

Hogy a' gonosz könyvek' olvasását maga a' józan Okofság-is veszedelmesnek lenni állattya,

O 2

ez

ez a' tölem már elő-hozott Erősségekből olly tapasztható, olly világos, hogy ennek tovább való meg-mutatásában az üdöt vontatni tellyes-séggel általlom. Mert, nem mind ezt bizonyít-tya-e, valamit eddig mondtam? Az első Fő-Tzikkely minden felől tömve vagyon olly Okokkal, mellyek a' természeti okofságból származnak. A' másodikban, igaz, hogy az első Hivek' példáját, a' kereszteny Fejedelmek' tet-tét, az Anya-szent-egyház' szokását, és tilal-mát emlegettem; de ezek-is mind a' természeti Okofságon fondálatnak. A' mit pedig a' Po-gányok ítéltek, parantsoltak, miveltek, az mi egyébbnek vezérléséből jöhetett, hanem ma-gának a' természeti Okofságnak? Mivel tehát az előbbenyiekben világosan, 's tapaszthal-tó-képpen meg-mutattam, hogy ezek minnyá-ján a' gonosz könyvek' olvasását veszedelmes-nek lenni állították; világosan, 's tapaszthal-tó-képpen meg-vagyon mutatva, hogy ezt az olvasást a' józan Okofság-is veszedelmesnek len-ni állattya.

Vagyon mind az által, atyámfiai, vagyon a' józan Okofságnak egy különös regulája, melly kivált-képpen a' religio ellen tsatázó könyve-ket illeti; 's mellyet ha én ide alkalmaztatok, és ti részre-hajlás nélkül meg-fontoltok, arról elméteket egészen meg-győzi, hogy merő ve-szedelem néktek, az ilyen könyveket olvas-ni

ni. Hallyátok ezt a' regulát, 's annak hozzá-
tok-való alkalmaztatását.

Okófság' regulája, hogy mikor az ember
valami dologhoz akar kezdeni, előbb maga e-
rejét, 's tehetségét meg-visgálja; az elő-ke-
rülendő nehézségeket, és akadályokat meg-
gondolja; azok ellen magát el-készítse. Így
tselekeztek maga a' világ; 's így tselekeztek
ti magatok, midőn dolgaitokhoz fogni akar-
tok. Nem mondgya-e az Ur Jéfus Kriitus-is,
hogy ha némelly *Király táborba szállani akar,*
bogy más Királlyal hadakozzon, magát előre ké-
szíti: *le-ül, és meg-gondolja, ha szembe száll-*
bat-e kisebb erővel az ellen, a' ki nagyobb erő-
vel jő ellene? (1) Ha néktek az a' szándéktok,
hogy valami Hivatalt, némelly Tisztseget ma-
holnap fel-vegyetek; mit nem miveltek? Ma-
gatókat reá több esztendőig készítetek: a'
hozzá szükséges tudományokat magatoknak meg-
szerezni iparkodtok: semmi szorgalmatofságot
magynak nem tartotok, csak magatókat alkalmat-
ofokká tegyétek. Ha néktek peretek vagyon,
s tudós, szemes ember a' perlő-tárfatok; mit
nem tsináltok? Mindenünnen a' próbákat, a'
bizonyosságokat öszve-szeditek: rajta vagytok;
hogý ellenségtek' minden ellen-veréseit erejek-
ből, farkokból ki-forgassátok: mindeneket fo-

O 3

káig

(1) Luc. 14. v. 31.

káig, többször meg-rágtok: nagyon reá vi-
 gyáztok, hogy semmi-némű szóval, semmi-né-
 mű tselekedettel magatokat el-ne árúlljátok,
 hanem úgy védelmezzétek, hogy ő leg-kifsebb
 hasznot se nyerhessen, semmi győzedelmet se
 vehessen rajtatok. Ezekben, 's más e' féle E-
 setekben semmit előre nem latni; magát előre
 nem készíteni; alkalmatosság nélkül, tudomány
 nélkül a' dolgokat folytatni, meg-fontolás nélkül,
 hevenyében, csak kengyelből maga ügyét vé-
 delmezni; ezt ti magatok sültt balgatagságnak,
 bolond fzelefségnek, olly gondolatlanságnak
 nevezitek, melly meg-érdemli, hogy mind a-
 zokkal a' károkkal meg-büntettesék, mellyek
 belőle természetesen származni szoktak. Elle-
 ne-mondhatatlanul bizonyos tehát, hogy az O-
 kofság' regulája kívánnya, hogy ember a' do-
 log előtt maga tehetségét meg-visgállja, a' ne-
 hézségeket, és akadályokat meg-gondollja, a-
 hoz magát előre készítse. Értettétek a' regu-
 lát. Most halljátok annak hozzátok-való alkal-
 maztatását.

A' gonosz példák' Folyó-vize el-ragadott
 magával benneteket, atyámfiai; és ti magatokat
 csak ugyan már reá szántatok, hogy a' gonosz
 könyveket olvasni fogjátok. Leg-kifsebbet nem
 gondoltok sem a' Mentségeitek' hiúságával,
 sem a' Pogányok' ítéletével, sem az Aposto-
 lok', és első Hívek' példájával, sem a' keresz-
 tény

tény Fejedelmek' tettével, sem az Anya-szent-egyház' szokásával, 's tilalmazásával. Ah! tehát leg-alább erre az olvasásra előre jól el-készüllyetek: leg-alább magatokat ellene jól fel-fegyveresítsétek. Szemes, ravasz ellenségekkel vagyon dolgotok; a' kik minden mesterségeket abban helyheztetik, hogy titeket kör-nyúl-vegyenek, el-nyomjanak, keletptzéjébe kerítsenek. Tanúlljátok-meg tehát, minek-ötte olvasni kezdgyetek, gyökeréből a' Religiótokat: azzal a' fovány, 's még igen héányos tudománnyal, és sommás képezéssel, mellyel ekkorig birtatok, meg-ne elégedgyetek: tudgyatok az ő tanításából sokat, és fundamen-tomból: külömböztesétek egy máltól a' hit-életi *igazságot*, és a' tsupa *vélekedéseket*: gyűj-tesetek magatoknak erős bizonyító-okokat, 's győzhetetlen próbákat: értsétek jól-meg, 's verjétek fejetekbe, hogyan magyarázza a' Re-igio az ő Titkait, 's hogyan fejtí-meg a' ké-elkedők' ellen-veréseit: egy szóval, semmit el-ne mulasztatok, mindent segítségül vegye-tek, valami ezen furfángos ellenségitek ellen meg-védelmezhet benneteket. Igazságtalan? eleltébb-való a' kérésem?

Azonban mi történik? Maga feledett, gondolatlan Keresztények! Egyenesen ez az, mit ti el-henyéltek. Ti a' Religio' dolgában lly tanulatlanok vattok, hogy még azt sem

tudgyátok, mit tartoztok hinni, mit nem tartoztok. Olly tanulatlanok vattok, hogy ha én most benneteket arra kényszerénelek, hogy akár melly közönséges, 's leg-elsőben elő-for-duló Hit' ágazattyának fundamentomát, 's erősítő okát hozzátok-elő, és azt előttem azzal hitelessé, 's hihetősé tegyétek; ebben a' szempillantásban meg-némulnátok. Olly tanulatlanok vattok, hogy azt sem tudgyátok, mit kellyen hinnetek; azt sem, miért kellyen hinnetek; azt sem, hogyan kellyen hinnetek. 'S még-is e' mellett a' Religio' gyökeres dolgaj' tudásának olly nagy fogyatkozása mellett elébb állatok, a' gonosz könyveket kezetekbe vesztitek, olvasátok, 's mint ítélő-Bírák szententziát hozni, 's el-végezni akarjátok, ki mond igazat, a' Religio-e, vagy ezek a' könyvek? Ah! az Istenért! lehetséges, hogy ez ne légyen néktek veszedelmes? Tehát nem láttyátok, hogy mivel e' miatt a' tudatlanságtok miatt a' Religio' ellenségeinek meg-felelni nem tudtok; valamit ők hazudnak, 's álnokul elő-hoznak, azt mind vakon el-kell hinnetek, 's az ő hitekre, szavokra, bizonyosság-tételekre bé-kell vennetek? Tehát nem láttyátok, hogy mivel e' miatt a' tudatlanságtok miatt a' Religio' ellenségeinek meg-felelni nem tudtok, ők fokszor, nagy gyalázatotokra, a' leg-hivságosbb, a' femmire-való, a' leg-nyomorultabb fénylő-próbákkal-is elméteket meg-zavarják, és titeket ide-

ide oda, a' mint akarják, úgy forgatnak? Ez valóban olly fzembe-tűnő veszedelem, hogy a' ki azt nem láttya, szükség, hogy vak legyen.

A' gonosz könyvek' olvasása tehát embernek veszedelmes. Ezt bizonyította a' régi Pogányok' ítélete, az Apostolok', és első Hivék' példája, a' kereszt. Fejedelmek' tette, a' kö-zöns. Anya-szent-egyház' szokása, és tilalma-zása, a' józan Oko-fság. De tsupán tsak vesze-delmes? nem: *másodszor*, mindég tettében ká-ro-s. Ez már több, és fokkal félelmesbb az előbbenyinél, atyámfiai; azért erre fokkal nagyobb szorgalommal kell figyelmeznetek, mint sem az előbbenyire.

MÁSODIK SZAKASZ.

A gonosz könyvek' olvasása embernek mindég tet-tében káros.

Nínts különben: mindég tettében káros. Ezt bizonyította a' szent Írás. Ezt erősíti mind a' régi, mind a' mostani, akár közönséges, akár különös Tapasztalás.

I. §.

A' szent Írás.

A' Nemzetek' nagy Doktora a' *Korintus-bé-*liekhez írt első Levelének 15. Részében eze-
ket

ket mondgya: (1) *Nolite seduci, El-ne téveledgyetek*, meg-ne tsalatkozzatok: *meg-vesztik a' jó erköltsöket a' gonosz beszélgetések*. Imé mit mond sz. Pál által az Isten' Lelke. Nem mondgya: *meg-vesztetik a' jó erköltsöket a' gonosz beszélgetések*. Nem mondgya: *veszedelmes, félő*, hogy az ember meg-ne romollyon a' gonosz beszélgetések által, nem: hanem azt mondgya: a' gonosz beszélgetések a' jó erköltsöket, *corrumpunt*, mindég tettében meg-vesztik: azt mondgya, hogy embernek a' gonosz beszédet csak tennie, vagy csak hallania kell, 's már meg-romlanak, fel-bomolnak benne a' jó erköltsök: azt mondgya, hogy az ilyen ember a' kár-vallást talán még ugyan meg-előzheti, ha megszíze fut tőle; de a' romlás' kezdete már benne meg-vagyon téve, és az előbb, vagy utóbb tökéletesen végbe mégyen. *Corrumpunt mores bonos colloquia prava: Meg-vesztik a' jó erköltsöket a' gonosz beszélgetések*.

Ha pedig a' gonosz beszélgetések; tehát bizonyly a' gonosz könyvek-is. Mert vallyon, mi egy könyv? Éppen nem egyéb, hanem a' könyv-írónak, és az Olvasónak egy másfal-való beszélgetések. Mi az egész külömbség között? Éppen csak az, hogy az egyik pennával ada-

(1) *Nolite seduci: corrumpunt mores bonos colloquia prava.*

adatik-elő, a' máfik nyelvvel; hogy az egyik a' fzemeken folyik-bé, a' máfik a' füleken. A' gonofz könyvek tehát a' gonofz beszélgetésekkel egyek. Következendő-képpen, mivel az Istennek tsalhatatlan igéje szerént a' gonofz beszélgetések a' jó erköltsöket mindég tettében meg-vesztik, és így az embernek mindég tettében károsok; a' gonofz könyvek-is a' jó erköltsöket mindég tettében meg-vesztik, és így az embernek mindég tettében károsok.

Többet mondok. Mondom azt: a' gonofz könyvek sokkal hathatósbban, sokkal inkább vesztik a' jó erköltsöket, mint sem a' gonofz beszélgetések. Kérditek: miért? *Először* azért; mert akár milyen mesterséggel éllyen a' szólásban az az ember, a' ki bennünket akar el-tsábítani; a' szívünk még-is attól csak ugyan meg-sértődik, a' mi töle vakmerő bátorsággal előttünk mondatik: nem engedí sem a' fzemérem, sem az illendőség, hogy őtet tellyes tsendességgel halgassuk: a' tsunya, vagy istentelen szóra más ember' jelen-létében közönségesen el-pirülünk: egyebek' tekintete némi-némü fzemérmeféséget, és tiszteletet támaszt bennünk; azért ha mindgyárt valaki titkon kedvelé-is azt a' gonofzt, a' mellyre más rea' akarja beszédjével venni őtet; még-is felette igen ortzátlannak kell neki lennie, ha minden tufakodás, 's ellen-állás nélkül leg-ottan rea' áll beszéd.

szédjére. De bezzeg a' könyvet tusakodás, 's erőltetés nélkül, önként olvasuk; csak magunk vagyunk, mikor olvasuk; és csak magunk tudjuk, mit olvasunk: nints tanunk, nints kitől félünk; azért el-fem pirulunk, akár mit olvasunk: az elme úgy el-merül gyönyörűségében, hogy a' rozsfat észbe fe vegye: jóvá hadgya, a' miben kedvét találja, és az egész mérget vigan ki-ízza. Kérdelek: miért? *Másodszor* azért; mert a' beszéd akár melly hathatós legyen, bennünk még-is gyakran csak mulandó; álhatatlan, el-enyésző nyomásokat tévesz. Hol reá elegendő-képpen nem figyelmeztünk; hol azt jól nem értyük, 's úgy, a' mint mondatik, fel-nem vesszük; hol róla meg-felejtkezünk. Ha meg-talál-is maradni emlékezetünkben, a' mit hallunk a' gonosz amittól; üdövel csak ugyan ki-folyik: elménkből, vagy leg-alább igen bágyattan, igen erőtlennül munkálkodik bennünk, ha az alkalmatosságot kerüljük. De a' könyvvel nem így vagyunk. *Littera scripta manet*, az írás meg-marad, a' könyv el-nem enyészik. Valamikor, 's valahányszor tesszük, olvashatjuk; olvasuk azt ürességünkben, figyelmetesen, 's öszve-fzedett elmével. Vagyunk üdöng, 's vagyunk akarattunk, hogy azt jól meg-értsük. Benne örömmel, találjuk, 's közönséget az olyankor olvasunk, mikor a' lélek az indulatoknak leg-könnyebben helyt ad, és magára kevesebbet vigyáz;

gyáz; mikor a' szív nagyobbban illetődik azoktól a' dolgoktól, a' mellyek néki hizelkednek; mikor az elmében támadott ábrázatok, formák, képezések leg-elevenebbek, leg-vidámabbak, leg-mélyebbek, 's tsak nem ki-törölhetetlenek. Kérditek: miért? *Harmadszor* azért; mert a' könyvekben valami elő-kerül, mind ki-főzött, mind meg-rágott, mind válogatott. A' szók fokkal elevenebbek, és hathatósbbak. A' beszéd tsinosbban öszve-szerzett, és édesdedebb, mézcsbb. A' le-írások ékesbbek, gazdagabbak, természetesebbek. Ott minden fenylik, ragyog, tündöklök. Ott minden a' maga helyét foglallya, és jó renden fekszik. Ott a' tsalárdság olly szép hamis-szinekkal fedeztetik, hogy még az igen szemefeknek-is gondot ad, hogy leseiket észre vehessék. Egy szóval: Ott minden olly mesterségesen mégyen, hogy a' gonosz beszélgetések, bár melly roszszak, ~~amítók~~, lélek-vesztők legyenek, de a' gonosz könyvekkel, a' szivek' rontása' mesterségében, soha fel-nem érnek. Tsak egy példát mondok.

Mig *Wikleff Hieronymus* Anglia országban tsak beszélgett, noha tellyes tehetségével azon dolgozott, hogy kárhózas tudományát az *Anglusok* között el-hintse, 's ki-terjeszsze; semmi-re sem mehetett, magának ezzel tsak gyalázatot, meg-vetést, pirontságot, szidalmakat szerzett. De minek-utánna pennát fogott, 's gonosz-
sá-

ságát könyvbe írta, és a' köz világosságra bocsátotta; az egész *Tseb* Országot, melyet soha nem látott, meg-vefztette. Mert *Huszsz János* egy *Oxoniában* tanult *Tseb* Deákot megkerétvén, 's tőle *Wickleff* könyveit ki-zsarolván, azok' istentelen tanítását mindenütt el-hintette. (1)

Láttjátok, hogy igen igaz, a' mit mondok. A' gonosz könyvek sokkal hathatósbban vefztik a' jó erköltsöket, mint sem a' gonosz beszélgetések. Ha tehát az Isten' igéje fzerént, a' gonosz beszélgetések mindég tettében vefztik azokat; sokkal inkább a' gonosz könyvek mindég tettében tselekeszik ezent. Úgy vagon tselekeszik; 's ezt nem csak a' szent Irás bizonyította, hanem a' külömbb-féle Tapasztalások-is erőfitik.

2. §.

A' régi Tapasztalás.

A' historiák nyilván bizonyította, hogy valakik régenten a' gonosz könyveket olvasták, ha csak hivatalból nem olvasták, a' végett, hogy azok' tanítását vagy szóval, vagy írással meg-tzáfollyák; azok minnyájan ezen olvasásoknak kárát látták. Leg-alább ti, az egész Régi

(1) *Coccleus in hist. Hussitarum. Et Bon. Blacciot. in Notis ad Thom. Wald. ad doct. 6. Wickleff.*

iségből tsak hármat, tsak, kettőt sem nevezettek, a' kikről bizonyosan mondhatnátok, hogy az ilyenek olvasásából éppen semmit eg-nem romlottak.

Olvaftattak *Nap-keletben Néposz* Püspök könyvei; 's mi lett belőle? az, hogy Nap-ke-
tnek hasonfele a' *Kiliafák* eretnekségét bé-
ette. (1) Olvaftattak *Spanyol* Országban, és
portugalliában a' *Priscillianisták* könyvei; 's
i lett belőle? az, hogy e' Tartományok,
elleyek mind addig a' hitben szeplőtelenek,
iszták voltak, azután mindgyárt meg-vefzte-
rődtek. (2) Ámbátor *Eutykes*, meg-kárhozta-
la után, Klastromban zárva tartatott, 's mot-
anni nem mérészlett, olvaftattak még-is a'
örögöknél az ő könyvei; 's mi lett belőle?
, hogy sok nap-keleti Népek', ezen olvasás-
, a' hitből ki-estek. (3)

Ha *Iberia*, 's *Francia* Országnak egyik
vezetes Része (4) némelly gonosz íráfokat
m-olvaftak volna; soha sz. *Turibius* romlott
yeket fíratni kintelen nem lett volna. (5) Ha
anes egy *Sczytiánus* nevezetű Alexandriai Fi-

) Dionys. Alexandr. *apud* Baron. (2) S. Hierony-
mus *in Isai.* libr. 18. cap. 64. (3) Anastas. Si-
nait. L. *contr. Acephalos* C. 6. & 14.

) Gallia Narbonensis.

) S. Turibius *in suis* ad Idacium, & Ceponium,
& B. Leonem *epistolis*.

losofusnak Irásait örökségül nem vette volna, 's az ő *Evangeliumát*, *Titkait*, *kintses Tárházát* nem olvasta volna; a' *Manikeizmust*, 's a' belőle osztán támadott fok rút szakadásokat a' világ soha nem látta volna. (1) Ha *Kalvinus János Melankton*, *Hyperius*, *Æcolampadius* Irásiba szerentsétlenül nem botlott volna; az ő Tanításának (*Institutionum*) négy könyvei soha *Europát* tüzzel, 's vassal nem pusztították volna. (2) O! ha terhetekre akarnék lenni, még hány ezekhez hasonlókat nem tudnék itt előszámolni! De terhelni nem akarlak. El-hagyom tehát *Tertullianust*, nem emlétem *Julianus Halikarnasszaust*, el-hálgatom *Avitust*, *Bar-dazáneust*, *Bulinczérust*, *Huszszot*, ezer illyeneket; a' kik tsak abból lettek oda, 's vég-képpen-is el-vesztek, mivel hogy a' gonofz könyvekbe tekénteni bátorkodtak: el - halgatom, mondám, ezeket minnyájokat.

De egyet el-nem halgathatok. Mit valíyon? *Anglia* Országot, 's annak fő Várasát, *Londont*. Egy hires tudós *Anglus*, kinek neve *Abram Le Moine*, 1730-dik esztendőben, az az *batvan-egy* esztendőknél előtte, nyilván való írásában azt bizonyította, hogy már akkor *London* Várasa olly feslett, romlott, veszett volt

(1) Apud. Autor. de ration. legend. libr. L. 2. c. 2. §. 2. p. 262. (2) Idem ibid.

volt; hogy soha addig az údeig. olyan nem volt. 'S minek tulajdonította ezt a' romlást a' bölt's *Anglus*? Némelly Isten-tagadó forma emberek' könyveinek; mellyek minék-utánna főkak' kezébe jutottak, és szerin-szerte szabadon olvastattak, *Londonban* véghetetlen nagy roszszat szerzettek. El-is beszéli *Le Moine*, hogyan szerzettek (1); 's minek-utánna ezt elbe-

(1) Itt csak deákul hozom-elő *Le Moine* szavait; magyarol a' következő §---ban fogom elő-hozni. Igy szól tehát ez az *Anglus*, in *Traduction. trium Epist. Pastor. Episc. Londin. an. 1739. Libri hujusmodi (Atheismum sapientes)* cum incidissent in manus gentis innumeræ, malum peperere infinitum. Et eo magis, quo prima facie exornati apparent, ex fine, & ratione laudabili. Contra incredulitatem, quæ se palam prodit, quisque se vertit. Sed Auctores isti Angli sub specie deferendi Evangelicam veritatem, difficultatibus suis ejusdem fundamenta submovent, ac principia diruunt, nihilque omittant, quo ejusdem argumenta reddant valde suspecta. Virus evomunt, eo magis lethale, quo subtilius, & magis abditum. Diu inde dementati homines bibunt; nihil autem ibi vident, quia nihil suspicantur. Vellicationes etiam, ac eruditiones miscent, ut melius visco obliniant. Et quoniam delectat novitas, & exigua est Religionis instructio, inclinatio vero ad pravitatem nimia, non est mirum, si libri hujusmodi spiritum, ac corda pervertant eorum, qui incaute perlegunt. Sermo incredulorum ferit: lectores implicantur: egrediuntur serupuli, & tandem sunt increduli inopinato. Ef-

P

frena

beszélli; mindgyárt hozzá-verti, „hogy Euro-
 „pának más Birodalmi-is, 's majd tsak nem
 „minden tartományi-is meg-romlottak; de két-
 „ség kívül sokkal romlottabbak volnának, ha
 „azokban az emberek a' gondolkodásban, az
 „írásban, az olvasásban olly szabadsággal bir-
 „nának; mint ő-nálok Angliában. „ (aa)

Ihon! mire mutat a' régi Tapasztalás. E-
 rősíti bizonnyal, hogy az iftentelen gonosz
 könyvek' olvasása mindég tetteben kárt téstzen
 az emberben.

J E G Y Z É S

(aa) Ha *London* olly feslett város volt hatvan-egy
 esztendő előtt, a' miám, hogy ott némelly Isten-
 tagadó forma könyvek világosságra bocsajtottak, és
 szabadon olvastattak; mit nem kell mostanában itél-
 nünk e' városról, 's egész Anglia Országrol; mint
 hogy azoltától fogva több, hitetlenséggel tellyes, 's
 Isten-tagadó forma könyvek jöttek-ki egy Angliából,
 mint

frena inde mentis libertas inmoderata necessario,
 ac irresistibilem creat cordis licentiam; hæc passionibus
 indulget, ac vitiorum dilatat imperium. Hinc ve-
 re dici potest, magnam hanc Civitatem (Londinam)
 nunquam eo magis fuisse depravatam, sicut est ho-
 die. Et quidem pene status omnes Europæi, &
 Regna nimis infelicitèr conspiciuntur infecta; sed
 essent absque dubio amplius, si esset in illis liber-
 tas, quæ in nobis est, cogitandi, scribendi, ac le-
 gendi.

amint sem öszvevégefen, a' világnak minden egyebb Birodalmiból? (*) Most bizonynyal ki-mondhatatlannak kell lenni az ő feslettségének. És ez felelet azoknak, a' kik midőn az Országok' boldogságáról, 's virágzásáról beszéllenek; hogy a' Katolika Religiót irigységeseen kifebítsék, tsak Angliát, tsak Londont pattogják, tsak az ő pénzeket, 's az ő tudományokat tündáltatják. Mint ha biz' ám a' Birodalmokat, és Városaikat a' sok pénz, 's a' természeti tudományok tennék boldogokká, 's virágzokká, nem pedig a' jó polgárok: a' feslettséget gyűlölő, jámborság-szerető, tisztességes életű polgárok. Az így gondolkodókon még Pogány *Dionysius; Halicarnassensis* is szégyent tészén, a' ki imigyen szól VI-dik könyvében: *Pudor, modestia, justitia* (est), *quibus omnis civilis societas conservatur. Horatius* pedig ilyen szókkal tsipkedi-meg őket: *O Cives, Cives! quærenda pecunia primum est. Virtus post nummos.*

3. §.

A mostani közönséges Tapasztalás.

De bár ezt tsak a' régi Tapasztalás erősítene, a' mostani ne erősítene! bár *Le Moine* igazat ne mondana, midőn mondgya, hogy a' Katolikusok' tartományiban-is sokakat már meg-rontott az *Atheismus*, a' *Deismus*, az *Indifferen-*

P

cia

(*) *E quorum (Anglorum) infelicibus officiis plures in Deistarum favorem libri jam exiere, quam ex omnibus ceteris per orbem Regionibus, ut ex idoneo Autore (Jour. Em Tom. 2. part. 2. p. 33) demonstrari potest. Autor de nat. crisi. Agg. libr. p. 188.*

izmus, a' *Libertinizmus*, az az, a' hitetlenség', és fesletség' mirigye! De heába! a' mit a' régi üdők bizonyítanak, azt most-is, pedig igen közönségesen, tapasztalljuk. Nints ma számok azoknak, a' kikben mind a' hitet, mind a' jó erköltsöket meg-vefztik a' gonosz könyvek.

Ezt hogy, atyámiai, néktek világosan megmutassam, szükséges, hogy előbb titeket e' gonosznak éppen forrasára vezesselek; szükséges, hogy előbb azt magyarázzam-meg jól néktek, *mikép*' történik, 's *miben* áll ez a' vefztegetés. Igaz, én erről már eddig-is imittamott valamit szóllottam; de csak ugyan valamit, rövideden, múltól szóllottam: most egyenesen, és sommásbban kell erről szóllanom; hogy kivált néktek, kik a' gonosz könyveket olvasni szoktátok, és ezt hinni nem akarjátok, állhatásom igazságát nyilván meg-bizonyítsam. Szedgyétek tehát öfzve elméteket, és vigyázzatok.

Akár melly ezifra titulufokat fitogassanak homlokokon, akár melly szép, és ártatlan palást alá-bújjanak az ilyen könyvek; ki-tetfzik még-is vég-képpen '(ha ki-nem tetfzik, annál bizonyosbban árt azok' gonosz mérge) ki-tetfzik még-is vég-képpen, hogy az ő Szerzőiknek nem volt semmi egyéb széljök, hanem,

nem hogy a' Religiót fonákul fordítsák; hogy
 a' kerekszények' Titkait leg-alább kétefekeké te-
 gyék; hogy a' hitet ostromolják, meg-erőt-
 lenítsék, végre egészen ki-oltsák; hogy az
 emberi vágyódásoknak tellyes szabadságot sze-
 rezzenek, és az erköltsben-való zabolátlansá-
 got, mentül lehet, magasabbra vigyék. Innen
 ők könyveikben, szemre igen hihető, de vol-
 ta-szerént igen hamis állatásokat egyre emle-
 getnek, szórnak, vetnek. Innen ők könyveik-
 ben, az Olvasókat arra oktatták, hogy a' ke-
 resztényi alázatos hitet egy göggös Filozofia
 szerént próbálják, és képzelezzék; ezt a' Fi-
 losofiát pedig egy vakmerő hitetlenséggel erő-
 sítsék, vastagítsák. Innen ők könyveikben, a'
 természeti Indulatokat szüntelen magasztallják;
 'azok' ki-kapásait természet' fogyatkozásának
 nézik; azok' szem-szűrő rendetlenségeit a' kör-
 nyűl-állásokkal mentik, védelmezik. Már, a-
 tyámfiai, ti ezeket a' könyveket olvassátok; ti
 másodszor-is, harmadszor-is, gyakartább-is azo-
 kat olvassátok; ti azok' dögleletes tanúságait
 emlékezetetekbe foglaljátok: hogyan? - - ne
 zavarják-meg ezek a' ti elméteket? ne vigyék
 fogságba, ne ragadgyák-el magokkal a' ti fzi-
 veteket? Tehát nehéz legyen nekik egy olly
 Hite őszve-dönteni, melly csak mértéktelen,
 és engedelmes értelmet kíván? 's egy olly
 Evangyeliomot szélllyel-hányini, melly minden le-
 velén háborút hirdet az emberi kívánságoknak, és

azokat kárhoztattya? Nints mód benne! A' kiket szívet, azok' gondolatit igen hamar felveszi az ember. A' kikkel fokát társalkodik, azok' erköltséhez igen örömezt szabja magát az ember. Még magok az olyan álom-látások is, mellyekben valami kedveset lelünk, 's mellyek után gyakortább rugaszkodunk, utóllýára tisztá igazságokká válnak elöttünk. És az olyan Tanítások, mellyek a' mi kevélységünknek, a' mi érzékenységünknek, a' mi rendetlen indulatinknak hízelkednek, 's mellyek az ilyen könyvekben éig magasztaltatnak, ne tegyenek semmi változást bennünk? Hídigye ezt, a' ki akarja; én ugyan soha sem hiszem. Ismét kinfzerítlek: mondgyatok nékem, mondgyatok már nem hármát, nem kettőt, hanem csak egyet, a' ki, minek-utánna ezekben a' veszedelmes könyvekben fokát olvasott, istentelenné nem lett: 's én ti néktek ezereket meg-meg ezereket nevezhi fogok, a' kik belőlök meg-vesztegettetek. Ihol meg-magyaráztam, *mikép*' történik ez a' meg-vesztegetés. (1) Most az következik, *miben* áll ez a' meg-vesztegetés? Áll

Elő-

(1) Hogyan történt meg ez a' meg-vesztegetés Angliában, 's London Városában, a' fellyebb nevezett *Le Maine* ilyen szókkal adgya előnkbe: „Minek-utánna az ilyen (Isten-tagadó forma) emberek”
 „köny-

Először, a' szívnek egy lágyágában, 's
 érzékenységes gyengeségében; melly' azokra
 a' méltóságos gondolatokra alkalmatlanokká té-
 fzen bennünk', mellyeket a' keresztényi név,

P 4

és

„ könyvei fokak' kezébe jutottak, véghetetlen nagy
 „ roszízságot szerettek. Annál-is inkább, hogy
 „ első tekintettel dítáretes végből, 's okból irat-
 „ tatottaknak lenni látzattak. Az ollyatén hitet-
 „ lenség ellen, melly magát világosan ki-mutattya,
 „ kiki fel-támad. De ezek az *Anglus* könyv-írók
 „ az alatt a' szín alatt, hogy ők az *Evangyeliom'*
 „ igazságát ajánlyák, támasztott nehézségeikkel an-
 „ nak fundamentomát el-hányták, az ő állatásit
 „ öfzve-döntötték, semmit el-nem mulasztottak, a'
 „ mivel tsak Erősségeit gyanósfogókká, kéte-
 „ sékké tehettek. Okádták a' mérget, melly
 „ annál halálosbb vala, mennél észre-vehetetlenebb,
 „ 's takartabb vala. Sokáig ittak belőle a' tölök meg-
 „ maszlagosított emberek: semmi roszízsát pedig
 „ nem láttak, mert semmi roszról nem gyaná-
 „ kodtak. E' felett elegyítettek könyveikbe némelly
 „ tudománybéli tsatázásokat, 's derék tanúságokat-
 „ is, hogy annál jobban bé-kennyék azokat lép-
 „ pel. 'S mivel tetszett az újság, és tsekély volt
 „ a' Religio' tudása, nagy pedig a' roszra-való haj-
 „ landóság, nem tsuda, hogy ezek a' könyvek a-
 „ zok' lelkét, és szívét meg-vesztegették, a' kik
 „ gondolatlanul azokat olvafták. A' semmi-hitűek'
 „ befzédgye hat: az Olvasók meg-kevertettek: a'
 „ nehézségek, és lelki furdalások ki-vettettek, el-
 „ enyésztek; 's végre mikor ingyen sem gondol-
 „ ták az emberek, semmi-hitűekké lettek. Ez az el-
 „ ménék zabolátlan szabadsága szűkség-képpen
 „ „ szül-

és hivatal kíván tőlünk. 'S ezta' meg-vefztegetést különösen a' költeményes Irások, a' Románok, a' Komediák okozzák nálunk. T. i. olvasuk a' Költeményeket, a' Románokat, a' Komediákat, mellyeknek a' sziv' meg-lágyítóla, és gyengéltetése leg-főbb tárgyak; úgy, hogy remek-munkáknak neveztetnek, ha ezt a' tárgyat el-érik. Fel-buzdúlunk, el-ragattatunk tőlök. Tetfzik a' Szeretet' indulattya, melly azokban uralkodik, és igen eleven festékekkel le-rajzoltatik. Oda engedgyük egészen magunkat a' mozdulásfoknak, mellyeket az bennünk támaszt. Sirunk, könyveket hullatunk. Meg-töltyük értelmünket kedves képekkel, szivünket egy olly *affectussal*, melly bennünket mód-nélkül gyönyörködtet: és ezeket a' bé-hatásokat, ezeket az indulatokat lelkünkben fel, 's ala, nap-estig, sött egész napokon, hordozzuk. Vallyon, atyámiai, egy ilyen állapotban lehetséges-e, hogy a' szivetek állhatatosságában meg-maradgyon? Hát nem léptek

„szülte azután a' szivnek-is felettébb-való, 's meg-
 „határozhatatlan szabadságát: melly-is a' rendet-
 „len indulatokat szájokra cserztette, és a' gonosz-
 „ságok' birodalmát ki-szélesítette. Innen igazán
 „mondhatom, hogy e' nagy Város (London) fo-
 „ha nem volt úgy meg-vefztegetve, mint e' mai
 „napon., Így vefztegetődött-meg hatvan egy esztendő
 „előtt a' gonosz könyvekből Anglia: így vefztegetődik
 „ma a' gonosz könyvekből a' mi édes Hazánk.

tek ti helyébe? nem veszitek magatokra (gondolatotokban) annak a' Személynek forsát, és környül-állásait, a' mellynek szerentséjén olly nagyon örültök, vagy szerentsétlenségén olly nagyon bánkodtok? Hát nem vattok mindgyárt leg-első alkalmatosságban arra készek, hogy abban az indulatban próbát tegyetek, a' melly ekkorig csak a' könyvekből volt isméretes elöltetek? 's így nem kell-e szükség-képpen bé-tsufznia a' tisztátalanság' ördögének belétek? Nem mondom, hogy éppen a' gonoszra reá-vegyen bennetek'; elég néki, ha ő nálatok annak undokságát alább szállittya; ha ő néktek meg-mutattya, hogy az ember leg-jobb akaratya mellett is el-nyomattathatik; ha ő riteket arra meg-tanít, hogy a' vétkeket szépeztetek, mentsétek, védelmezzétek; leg - alább, ha ő egy tisztességes szeretetre érzékenyekké téfzen bennetek'! - Há! nem kell az emberi szívet ismérnünk, ha ezek közül csak a' leg-kisebbet-is tagadni akarjuk. Áll

Másodszor, a' Kereszténységben-való restségben, tunyaságban, lágy-melegségben; melly mind a' Költeményekből, Románokból, Komediókból, mind a' Religio ellen írott könyvekből folyton-follik. Nem-is lehet ez természet-szerént másként. Mert, ha az ember maga szívet egészen a' világnak oda adgya, egészen a' gyengéded indulatoknak áldozza, egészen

a'

a' költeményes, 's román-szabású le-íráfokkal magát foglallya: ha az ember, ezen könyvek' tanítása-ként, maga religióját csak az elme, 's a' Filozofia szerént képzei, alkalmaztattya; legfellyebb a' természeti erköltsöket betsüllí nagyra; bennék a' külső *isteni Szolgálatnak*, az *Ájtatóságoknak*, a' *Papoknak* merő ótsálásait, ki-nevetéseit, tsúfolásait, kifebbítéseit, rágalmazásait olvassa, 's pedig kedvesen, jóvá-hagyással, pafsolva olvassa; vallyon lehetsen-e néki az Ájtatóságokban, a' Szentségek' gyakorlásában, a' több keresztényi kötelekségeiben, és istenes dolgokban jó izt találnia? Ne kellyen a' szerént a' mérték szerént az ő kereszténységének kifebbülnie, melly szerént nevededik ez az ő olvasása? 'S tsudálhattyuk, hogy az ilyennek szíve ég az érzékenységes indulat miatt; üdvelségére nézve pedig érzéketlen, hideg-vette, fagyott? Ah! halljátok erről Sz. Ágoston. Ez a' nagy Doktor annyival nagyobb hitelt érdemel, mivel ő tulajdon tapasztalásából szól. Meg-térése előtt kedvelte, 's igen gyakorlotta Ágoston az ilyenek' olvasását; de mit tapasztalt magában e' mellett? Azt, hogy a' szíve meg-puhúlt, el-gyengült, érzékenységsé lett; de ahhoz éppen nem lett, a' mihez kellett volna lennie. „Olvasám (igy so-„ hajtozik egy könyvében) olvasám *Virgyi-„ liust*, 's abban a' szerentsétlen *Dido'* történetét; és el-annyira meg-indultam, hogy én „érez-

„ érezném az ő fájdalmát, én szenvedném az
 „ ő szenvedését, és halálán keservesen sírnék.
 „ De bezzeg, én nyomorultt! tulajdon lelke-
 „ men nem sírátkoztam, az ő halálát érzéket-
 „ len szívvél, száraz szemmel néztem: egyet-
 „ len egy könyvecske drágább volt előttem,
 „ hogy sem azt a' lelkemért szememből ki-
 „ tsurdítanám. „ (1) Olly igaz, hogy ezeknek
 „ a' könyveknek olvasása minden keresztényi
 „ gondolatot lassan-lassan ki-töröl az ember' szí-
 „ véből. (2) All

Har-

(1) Quid miserius misero non miserante se ipsum,
 & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æ-
 neam, non flente autem mortem suam, quæ fie-
 bat non amando te! S. Aug. L. 1. Conf. cap.

13.

(2) Sz. Terézia' Szűz' példája mind ezt, mind az
 elsőt szépen erősíti. Méltán adhatunk neki-is hi-
 tet, mivel ő-is maga ellen térsen bizonyoságot.
 Ezeket valya pedig magáról ez a' Sz. Szűz: „ Kez-
 „ dettem (úgy mond) a' szerelem' költeményeit
 „ (Románokat) gyakortább olvasni; s ez az ol-
 „ vasás azon égo buzgóságot, mellyel az Isten-
 „ nek szolgálni kívántam volt, kezdette gyengi-
 „ teni, alább szállítani, és szívenből az ájtatóság'
 „ izét, és érzését ki-rekeszgetni. Nem tartottam
 „ igen rosznak, ha mind nappal, mind éjtszakán
 „ több órákat töltének ebben a' bolond, és ha-
 „ szontalan foglalatosságban: a' mellyben-is égé-
 „ szem úgy el-merültem volt, hogy kedveimet nem
 „ találám, szerentsésnek magamat nem tartanám,

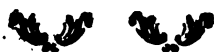

Harmadszor, a' Religio ellen-való kételkedésekben. Már mondtam, atyámfiái, hogy ti közönségesen ezeket a' könyveket a' nélkül olvassátok, hogy a' Religio' dolgaiban, 's tudományában elegendő-képpen forgottak legyetek. Találkoznak pedig e' könyvekben bizonyító Erősségek, mellyek szemre hitelesek. Találkoznak fortélyos Okoskodások, mellyek kerítők, tsalók, kötelezők. Találkoznak mérefz új Gondolatok, mellyek vakítók. Bennek az egyházi, és világi Történetek megtsonkíttatnak, félre-fatsartatnak. Beléjek költött dolgok tömegtetnek, 's a' valók, az igazak ott meg-hamisíttatnak. Bennek a' leg-szentebb embereknek irígységesen gonosz szándékok tulajdoníttatnak. Mivel tehát egy felől ti ezekben a' dolgokban próbáltt Katonák nem vattok, azért

„ ha tsak e' féle újjabb-újjabb könyveket nem kap-
 „ hatnék. Ekkor kezdettem kívánni, hogy azon
 „ üdének módia szerént öltözködjem: hogy ke-
 „ netekkel éllyek: hogy mind azon hivságokat kö-
 „ vesse, a' mellyek forsomhoz illettek, 's állapo-
 „ tomnal egybe-fértek. „ Így magáról ő-maga Sz.
 „ Terézia. Hozzáveti az élete' Írója: „ Illyen kez-
 „ detekből az első szeretetnek buzgósága benne
 „ nagyon hiált, a' kegyelem benne tsükkent, 's
 „ homályosodott, a' szíve, melly az előtt égett
 „ isteni szeretettel, tsak nem egészen azon hivság-
 „ gá változott, a' mellyet kedvelni kezdett. „ *Apud Thiers in Tract. de Ludis, & solaciis.* Ezt
 munkályaik még a' szent Személyekben-is a' Komed-
 diák, a' Költemények, a' Románok.

azért ezeket fel-kontzolni, 's öszve-rohtani nem tudgyátok; más felől pedig az ellenségeitek a' hazugságot minden festékjeivel az igazságnak fel-ruházzák, ki tzi-frázzák; ugyan történhetik-e, hogy ne kezdgyeték, azokat olvasván, bámszfkodni, tétovázni, ingadozni, a' hitben kételkedni? Áll.

Negyedfzer, a' Religionak nyilván-való ostromlásában. Mert az ember nem marad sokáig a' tisztá kételkedések mellett. Az el-ámíttatott értelem; a' meg-vesztegetődött szív, melly azon kívül-is a' Religio' igáját útállyá; az újságok után-való dühött rugaszkodás; azon becsüllet' mohó kívánsá, hogy majd az ember es kép' némelly úgy nevezterett Tudósok' karjába fog lépni, magának mint *Voltér*, *Ruszfzú*, *Bayle*, nagy hirt-nevet fog-szerezni, némelly bolondoktól helyre tanult, bölts, mélyen belátó férjfiúnak fog tartatni, tsudálatni, imádatni; mind ezek őtet nagy erővel ösztönözik, hogy minden szemérem, és félelem nélkül a' Religio ellen támadgyon; azt a' Társaságokban potskollyá, marja, üsse, vágja; az ő Védelmezőit le-tegye, és öszve-tiporja. Honnan származik ez az éktelenség? A' gonosz könyvek' olvasásából. Akár mimet kötöm hozzá, hogy igen kevesen találtnak (ti közületek tsak egyetlen egy sem találtnak) a' kik az ő kételkedéseiket, tsúfolódásaikat, ellen-vetéseiket,

's káromlásait magok koholták legyen; hanem azokat egyes-egyig a' mi boldogtalan szabadunk' dögleletes könyveiből szopták.

'S ne nevezhessem én ezt méltán közönséges, 's minden-napi Tapasztalásnak? Vegyetek fel, édes Atyámfiai, ally taméntalan sok személyeket mind a' két Nemből. Ők az Anyaszent-egyház' méhében fogantattak, tőle születettek, az ő tején, 's karjain nőtek-fel. Ők Szüléikről, 's Tanítóiktól dicsőregetsen, nagy gond alatt, isteni félelemben neveltettek. Ők jó údeig a' Religio' törvénye, 's regulái szerént éltek, és minden keresztyeni jószágokban magokat gyakorolták. De mit tapasztalunk mái nap' bennék? Fájdalom! mind ezek füstbe mentek. Ők most hívságos, gyönyörűség-vadászó, magok' szeretetében tetőig el-mertült emberek. Ők most tellyesek a' világnak rendetlen indulatival, szemtelen a' maga-viselesek, tágas a' lelki-isméretek, kétséges a' hűségek, bűzbe keveredett a' betsülletek, oda minden ájtatóságok, semmi minden keresztyenségek. Ők most az adásban, vevésben, költsönözésben ravaszak; a' nyerekedésben mértékletlenség, a' barátkozásban hite-szegettek, a' társalkodásban kép-mutatók, a' költésben tékozlók, a' magok' fitogtatásban, pompában, tziáfalkodásban, mulatságokban módot nem tartók. Ők vakmerő lelkűek, a' kik magokat Religio' Itélő-birdiyá té-
szik,

szik; valami ő-hozzá tartozandó, kérdésre fogják, rostára veszik, székjek elibe hirtzolyák; és kerületjeikben a' hitetlenségét prédikállyák. Nem kell ezeknek próba: ezek igen szembe-tűnők, és kézzel tapasztalhatók. De mi az oka ennek, a' Keresztények között lett, olly szomorú változásnak? Mi az oka, atyám-fiai? Ne keressétek ezt sokáig: *Francia* Országban, *Angliában*, *Hollandiában*, a' *Német* tartományokban (ő bár ne már a' mi édes Hazánkban-is!) a' pokol' mesterkedéséből támadtak istentelen könyvek. Ezeket olvasták az emberek: ezekből kételkedni megtanultak az emberek: ezekből végre el-hitették magokkal az emberek, hogy az *emberi lélek* nem halhatatlan; (bb) hogy a' *pokol* csak gyermekeket ijesztő váz; hogy a' *Krisztus* nem Isten, hanem *Moysest* együtt ámtó; hogy az *Evangelium* merő költemény, és a' t. 'S ebből egyszerre hanyarhomlok dőltek minden fesletségre. Bizonyval tehát nem csak az igen régi, nem csak a' hatvan esztendőök előtt-való, hanem a' máj közönséges Tapasztalás-is erősíti, hogy a' gonosz könyvek' olvasása mindég tetteben veszti mind a' hitet, mind a' jó erköltsöket; azért mindég tetteben káros az embernek.

J E G Y Z É S.

P. *Alexandris* Paulinus abban a' Prédikációban, mely az ő Ünepi kötetében találatik, és *Punkóss* Hét,

Hétfőre szolgál, p. 333., a' máj Hitben-kétkelőket ezen képpen farkallja: „ Azt mondgyák a' kétkelő-
 „ dök, hogy ők a' kétkelés mellett-is jámbor em-
 „ berek, és erkölts-szeretők. Én ellenben azt mon-
 „ dom, hogy ők istentelen, gonosz emberek; és
 „ azért kétkelnek. Ezt pediglen így mutatom-meg.
 „ Honnan kezdik ők a' kétkelést? Innen: *balbasatlan-e*
 „ *az ember lelke? vagy-e pokol? örökké tartandó-e? va-*
 „ *gyon-e sz. Irás? Isten-e a' Krisztus? vagy-e Anya-szent-*
 „ *egyház? van-e neki lelki hatalma rajtunk?* Ezektol, és
 „ ezekhez hasonló tziikelyektől kezdik a' kétkel-
 „ délt. Most azt kérdem: miért kezdik éppen ezek-
 „ től? miért nem egyebektől? Vegyéték észbe, Sze-
 „ relmesim! hogy ezek a' tziikelyek az emberi indu-
 „ latokra szolgálnak; és ha ezeket kétefekké téfszük,
 „ a' mi vétkes indulatink nagy szabadságra, nagy
 „ nyereségre kapnak. Ám, ha az én lelkem meg-hal,
 „ mint a' barmoké; ha nints pokol, vagy leg-alább
 „ nem tart örökre; tehát nem kell félnem a' büntől;
 „ hosszú pórázra borsájthatom kívánságimat. Ha az
 „ Isten nem szollott a' sz. Irásban, és embernek sem-
 „ mit sem nyilatkoztatott-ki; tehát a' miiket isteni Pa-
 „ rantsolatoknak mondanak, tsak emberi találmányok;
 „ azért nem vagyok köteles azokat meg-tartani, ha-
 „ nem tsak külső-képpen. Ha a' Krisztus nem Isten;
 „ tehát az Evangyeliom merő hazugság, és én azt
 „ bizváft ki-nevethetem. Ha nints Anya-szent-egyház,
 „ vagy ő nem bir lelki hatalommal rajtunk; tehát
 „ nem tartozok börtölöni, Misét halgatni, gyónni,
 „ áldozni. Láttjátok, minéműek ezek az ágozatok.

„ Azt kérdem tehát a' kétkelőktől: miért ké-
 „ telkednek éppen ezekről a' tziikelyekről, mellyek
 „ az emberi indulatokra, és tselekedetekre olly erőf-
 „ sen szolgálnak? Miért nem az Isten' örökké-valósá-
 „ gáról? Miért nem a' sz. Háromságrol? Miért nem

„ az

„ az isteni, és emberi Természetnek Krisztusban egye-
„ süléséről? Miért nem a' sz. Lélek' származásáról,
„ és más e' féle Speculativus ágazatokról? Kétked-
„ nek néha ők ezekről-is? azt csak szentire tseleke-
„ szik, és mindgyárt az elébbenyekre térnek; ám-
„ bár amazokat könnyebb érteni, hogy sem ezeket. Mond-
„ gyák-meg tehát a' hitelenek; miért kétkednek
„ leg-inkább az említett zikkelyekről? Talán csak
„ történetből? talántau ok nélkül? Ha ők jámbor embe-
„ rek, és erkölts-szeretők, nékik kellene leg-inkább
„ kívánniok, hogy az ember' lelke halhatatlan lé-
„ gyen; ám így örökre hasznát vennék jámborságok-
„ nak, erköltsöknek. Ha ők jámbor emberek, és er-
„ költs-szeretők, mit törődnek ők azzal, hogy vagyon
„ pokol, és örökké tartandó? hiszen nékik attól nem
„ kell félniük. Ha ők jámbor emberek, és erkölts-sze-
„ retők, ohajtaniok kellene, hogy a' sz. Irás igaz,
„ a' Krisztus Isten, az Anya-szent-egyház Elöl-járónk,
„ Biránk légyen; ám a' sz. Irás, és a' Krisztus a' jám-
„ boroknak nagy jutalmat ígének más világon; az
„ Anya-szent-egyház pedig ezen a' világon Igazság'
„ oszlopa, melly a' jámborokat habozni nem had-
„ gya. Mi az oka tehát, hogy ők ezekről még-is
„ kétkednek? Szerelmesim! azt olvastam Sz. Ágo-
„ stonban, hogy: *Nemo Deum negat esse; nisi cui ex-*
„ *pedis, Deum non esse;* Senki sem tagadgya, hogy
„ Isten légyen, hanem csak az, a' kinek hasznos,
„ hogy Isten ne légyen. Ez az igaz oka a' mosta-
„ niak' kétkedésének. Istentelen életet viselnek: ba-
„ rom kívánságaik után járnak: a' gonoszság' fertőjé-
„ ben usznak: hasznos volna nékik, ha testekkel lel-
„ kek-is meg-halna; ha pokol nem volna; ha a' sz.
„ Irásban Isten nem szóllott volna; mert így a' bün-
„ tetésektől mentek lennének. Ezekről tehát kétked-
„ nek, ezeket tagadgyák. „

Érti ezeket a' Horusz' ki-lópója? Ő mind ezekről, úgy mint, a' lélek' halhatatlanságáról, a' pokolról, a' sz. Irásról, a' Krisztusról, hogy többet ne mondgyak, kételkedik. A' következt, melly ebből az elmékedésből szükség-keppen származik, én ismét ő reá magára, és az olvasók' nyomozására hagyom. Azonban nem magának a' Horusz' ki-lópójának kedvéért tettem ezeket ide. Ebből eleget érthetnek minnyájan a' máj semmitűek, akár kik legyenek.

4. §.

A' mostani különös Tapasztalás.

De a' közönséges Tapasztaláson kívül egy különös Tapasztalásom is vagyon. *Különös*, mondom; mert különösen a' nevendék, fiatal embereket illeti. *Különös*, mondom; mert különösen az üdönek vesztegetését, kár-vallását illeti. Hadd adgyam előtökbe bővebben ezt a' Tapasztalást.

Tegyük, ó Fiatalok! tegyük, hogy ti néktek még nem-is érkezett kedvetek az olvasásra. Azonban kezetekbe veszték egy illetén könyvet, kívált, ha az rakott friss gondolatokkal, és elmé' lángjával: olvasátok; meg-tet-szik; fel-indultok: ez már elegendő, hogy a' másodikra által-mennyetek. A' kívánság öregbedik; fiették; az olvasásnak több üdöt áldoztok, csak hogy mentül előbb az harmadikra érhessetek. Erre a' formára szüntelen odább léptes-tek;

tek, miglen nem sokára magatokkal, már nem birtok. Mindent akartok olvasni; a' mi kíváltképpen tetszik, azt többször akarjátok olvasni; tellyes igyekezettel rajta vattok, hogy minden új Írásokat ('s mekkora nem máj nap' azok' száma!) magatoknak meg-szerezzeitek. Ősnye-barátkoztok olly emberekkel, a' kik ennek a' ti olvasás-kívánástoknak szünetlen új eledelt nyujtanak, táplálatot szolgáltatnak. Leg-több óráit a' napnak ezekben töltitek: az ebéd', és vatsora' üdeje alkalmatlan, mivel hogy ezt a' kedves foglalatosságot félbe hagyattya: veletek: még az éjjeli nyugodalmat is e' könyveknek fel-aldozzátok: semmi derék dologgal már nem gondoltok: 's a' mi ebben leg-rozsább, még olly maga-feledett Szülék, olly gondolatlan Nevelő-mesterek, és mesternék találtnak, a' kik a' helyett, hogy ezt az olvasásra mód nélkül-való hajlandóságot meg-allítsák, azt még dítstíretjeikkel vastagíttják, és gyökeresítik. Látjátok, leg-kisebben sem nagyítom a' dolgot: csak azt mondom, a' miről a' minden-napi Tapasztalás, fő-kép' a' nemesbben neveltetett ifjuság iránt, téfzen bizonyosságot.

Azonban, o gyenge Lelkek! hiszitek, hogy ez a' felettébb-valóság se nem vétkes az Isten előtt, se nem káros néktek? Mindennek vagyon bizonyos mértékje; 's valami ezt a' mértéket által-hágja, hibás, 's káros. Még

maga a jó erkölts fints ki-fogva-e regula alól. Mihelyt az feletrébb-való, 's maga határánál tovább mégyen, már oda vagyon, már az nem jó erkölts. Mi hasznosbb az embernek a' Böltségségnél? 's úgy-e, hogy akár mennyivel bírjunk belőle, még sem bírhatunk soha feletrébb belőle? Mind azon által, nézzétek! a' Keresztényeknek azt parantsollya Sz. Pál Apostol, hogy a' Böltségségben igen meszsze ne menyenek, hanem magokat azon korlátok között tartóztassák, a' mellyek kinek-kinek közölök ki-jegyeztettek: *Mondom ninnyájosoknak (ezek az ő szavai) mondom ninnyájosoknak, a' kik közöttetek vannak, hogy ne értsetek többet annál, a' mint kell érteni, hanem értsetek józanság szerént. (1)*

Már, ha az Isten' Lelke még a' jó erköltsben-is ezt a' mértéklést kívánnya; nem kell-e fokkal inkább néktek azt meg-tartanotok az egyet-erő dolgokban? Mert ha mindgyárt a' ti olvasástok egyébb-ként ártatlan partéka volna-is; ha az sem a' hiteteket, sem az erköltsöteket nem vesztegetné-is, még sem tarthattyátok azt egyébbnek, hanem leg-fellyebb üdörlésnek. Egy illy mértékletlen, egy illy mefz-

(1) Rom. 12. v. 12. Dico --- omaibus, qui sunt inter vos: non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

mezífe üzött, egy illy felettébb-való üdőtöltés pedig, ha semmi más roíz nem volna is benne, magán e' miatt a' mértékletlenség miatt, lehet-e nem vétke? lehet-e nem káros? Ti olvastok: igen-is; de az üdőnek olly kegyetlen pazarlásával, vesztegetésével, kár-vallásával; annak a' drága üdőnek, melyet az Ur egyedül tsak üdvefégtek' keresésére, 's Állapotok' kötelefségeinek végbe-vitelére adott néktek; és a' mellyből üdőtöltésekre, az az, mulatságtokra, tsak annyit lehet el-tsipnetek, a' mennyi szükséges, hogy magatokat ismét helyre-hozzátok, és új derék munkákra alkalmazotoksokká tegyétek. Ti olvastok: igen-is; de az isteni Szolgálatnak olly gyalázatos megkurtításával, olly rút el-henyélésével! alig várjátok, hogy egy Misétskét meghalgassatok; a' dellyesti ajtatofságokat egészen el-mulattyátok; azok' szabott óráit kedves olvasástokban töltitek; fött (irtódom ki-mondani, a' mi még is igen igaz!) sött annyira mentek, hogy magatokkal az illyen könyveket a' Templomba viszitek, és az isteni Szolgálat' üdejét magában az Isten' házában azok' olvasásával tiszteletlené titek. Ti olvastok: igen-is; de hivatali kötelefségeiteknek olly nagy el-mulatásával! néktek magatokat az illendő tudományokban, és mesterségekben kellene gyakorolnotok; néktek a' természetből vett ajándékitokat ki-kellene mívelnetek; néktek magatokat egy bizonyos

Allapotra, némelly bizonyos Tíztségre kel-
lene alkalmasfokká tennetek; de mindent ab-
ba hagytok, csak az olvasás kívánságának,
melly szörnyen ég bennetek, eleget tehetsetek:
el-amíttjátok Szűléiteket; el-altattjátok Elöl-
járóitokat; meg-tsallyátok önön magatokat.
Mert ha egyszer az ifjú esztendőök el-folynak,
és a' világon elő-menetelt, szereztsét kell ten-
netek; akkor láttjátok, hogy üres a' kívántató
hasznos tudományoktól, tellyes pedig eszelős,
bolond gondolatokkal a' fejetek: akkor láttjátok,
hogy minden dologra, hogy akár millyen
munkára alkalmatlanok vattok; s el-annyira
vattok, hogy a' mit el-mulattatok, azt helyre
már nem-is állíthattjátok. Ha ti, jó Néven-
dékek! olly embereket látnátok, a' kik mago-
kat a' Tántztzal, a' Játékokkal, a' Musikával,
a' többi Mulatságokkal szüntelen, az üdőnek
olly nagy pazarlásával; annak, a' mivel ők az
Istennek, és magoknak tartoznak, olly kegyet-
len el-henyélésével gyönyörködtetik; mit mon-
danátok? Ugy-e, hogy vélem egyáltt azon
szempillantásban vallanátok, hogy ez egy mód-
nélkül-való; hogy ez egy vétkes; hogy ez
egy igen káros üdő-töltés? Tegyétek ehhez
a' ti felettébb-való olvasástokat, s im' fáját fe-
jetekre hoztatok szententziát.

Nints tehát, nints kétség benne, hogy a'
tölem többször elő-számlált gonosz könyvek
ol-

olvasása az embernek nem csak veszedelmes, hanem mindég tetteben lelki kárára-is vagyon, és közönségesen, nagy lelki kárra vagyon. Ezt bizonyította a' Sz. Írás. Ezt erősíti mind a' régi, mind a' mostani, mind a' közönséges, mind a' különös Tapasztalás.

Ha pedig, édes Uraim, és Ázfszonyaim, a' gonosz könyvek' olvasása néktek veszedelmes: ha az e' felett néktek mindég tetteben lelki károtra vagyon, 's pedig közönségesen (fő-kép' néktek fiataloknak) nagy lelki károtra vagyon; hogyan ítélnétek, hogy azokat szabadon, 's vétek nélkül olvashattátok? hogyan ítélnétek, hogy üdvességtök nyilvánvaló veszedelemben nem forog, ambátor ti azokat olvasátok? Nemdenem, a' mint már oda-fel jelentettem, maga az Okosság kiáltja, hogy nem szabad ahoz nyulni, megszűze kell arról távozni, akár melly kedves legyen-is, de szükséges az embernek azt magától el-vetni, a' mi néki veszedelmes; a' mi néki káros? A' gonosz könyvek' olvasása néktek veszedelmes; néktek káros. Tehát maga az Okosság kiáltja, hogy nem szabad azt folytatnotok, megszűze kell tőle távoznótok, akár melly kedvesek legyenek az illyetén könyvek előttetek; szükséges még-is, hogy azokat magatoktól el-vessétek. Ah! okosak vattok: kérlek! az Okosság' szózatját meg-ne vessétek. Meg-gon-

dollyátok, hogy lélekről van a' kérdés. Meg-gondollyátok, hogy halhatatlan lélekről van a' kérdés. Meg-gondollyátok, hogy a' ti saját lelketekről van a' kérdés. Ez a' ti lelketek csak egyetlen egy: ha azt veszedelemnek bortsájtátok; ha annak kárát vallyátok, minde-
neftül oda vattok, 's pedig (o rémítő, de igen igaz gondolat!) mindeftül örökre oda vattok. Tehát, *miserere animæ tuæ, & contine* (1): könnyörüllyetek, az Istenre! drága lelkeiteken, tartóztatásatok-meg az ilyen olvasástól magatokat, vesétek pokolba ezeket a' lélek-vesztő istentelen könyveket. Ha valami étel, avagy ital árt testeteknek, úgy-e, hogy hozzá nem nyultok? Ha bizonyos mulatságok szerzik e-gésztségtelenségteket; úgy e, hogy vélek nem éltek? Ha láttyátok, hogy jófságtokban kárt ez, vagy amaz okozna, úgy-e, hogy azt mesz-sze távoztattyátok? Ha bizonyos hely testi életeteknek veszedelmes; kerülitek. Ha a' lakás egésztségtelen; meg-változtattyátok. Ha leg-kedvesbb jó-baráttokat dögleletes ragadó nyá-valya bántya, 's az ő mérges lehellete nék-tek könnyen árthatna, tőle őrizkedtek. 'S ne távozzatok, őrizkedgyetek, fúfsatok attól, a' mi egésztségtelen, a' mi veszedelmes, a' mi ká-ros lelketeknek! Éj bizony! nagyot hibázná-tok, ha leg-alább akkora vigyázással nem vol-ná-

(1) Eccl. 30. v. 24.

nátok lelketekhez, mekkorával vattok testetekhez! hiszen tudgyátok, hogy *a' lélek több a' testnél*, valamint *a' test több a' rubáznál*. (1)

Meg-ne vakítson bennetek' az Irás' szép módgya, a' mondások' fénye, a' fris gondolatok, mellyek ezekben a' kárhozatos könyvekben találtnak. Az Egyházi Tudománybau nem vattok olly forgott emberek, hogy az ilyen álnok, és hízeltkedő Ellenségeknek el-lent-állhafsatok. Ne hidgyetek nékik; akár mint ígérjék ők, hogy csak a' tiszta igazságot fogják mondani. Az a' kevés jó, melly talántán benne találkozik, nem érdemli, hogy ti olly irtóztató veszedelembé magatokat botosásatok: kivált mivel valami jó van benne, azt az ártatlan könyvekben egyes-egyig fel-találjátok. Kitsoda olly maga-feledett, hogy mérget akarjon bé-venni, abból az okból, hogy egy kis édeset igyon? Azért magatokra gondosan vigyázzatok. Ne nyulljatok minden étekhez, melly magát kínáltattya. A' falat, melly reátok mint egy mosolyog, igen foka-tokba, az az, egészen lelketek' életébe fogkerülni. Meg-romoltok; ez bizonyos. De helyre állatok-e ismét azután, s meg-gyógyul-tok-e az üdvességre ismét azután; ezt az Isten tudgya: ez igen bizonytalan. Mit taszít az

jö-

(1) Matth. 6. 7. 28.

jövendő Szerentséteken: mit használ az jövendő Elő-meneteltekre, akár olvastatok, akár sem ezt, vagy amaszt a' szabados, istentelen, feslett könyvet; ezt, vagy amaszt a' nyomorultt *Brozsurát*? De bezzeg az ilyenek' olvasásának távoztatása fokat használ erköltstökre, fokat tisztaságtok' megtartására, fokat gondolkodástok' módgyára, fokat a' religióban-való állhatatosságtokra, fokat betsülletefségtekre. Ezt fontollyátok-meg; 's könyörüllyetek ügyötöken, vigyázzatok reá, tartóztatásatok-meg magatokat. Engedgyetek a' Tapasztalásnak: engedgyetek az Isten' Igéjének: engedgyetek az Okófságnak: engedgyetek az Anya-szent-egyháznak, a' Fejedelmek' példáinak, az Apostoloknak, a' Pogányok' ítéletének; 's mától fogva velsétek-meg ezeket a' könyveket: gyűlöllyétek ezeket a' könyveket: utálljátok ezeket a' könyveket: kerüllyétek, o! kerüllyétek ezeket a' könyveket. 'S ezeket én az Olvasóknak.

De bezzeg mit mondgyak néktek, ilyen könyvek' Szerzőinek, 's Koholóinak? Ti vattok, a' kik a' jó erköltsöt az emberek közül szám-kivetitek. Ti vattok, a' kik a' szivekre mérget fujtok, 's azokat meg-vesztegetitek. Ti vattok, a' kik a' Természet' tsalogatásait nagyítyátok, élesítitek, édesgetőbbekké tészitek, 's így keleptzéjebbe temérdek sok lelkeket ej-

tetek. Ti vattok, a' kik az Isteni Vallást tsu-
fölyllyátok: a' kik a' kerefsztényi szent Szoká-
fok', és Ajtatofságok' tisztelendő Méltóságából
nevetséget, 's pajkos tréfát nyilván üztök: a'
kik a' Religio szikráját, melly még némelly be-
tsüllet-szerető szivekben találhatik, egészen el-
oltjátok: a' kik a' betsülletefséget, és tisztés-
séget a' világból ki-kergetitek: a' kik a' gyö-
nyörűségeket, 's kedven-való életet prédikál-
lyátok: a' kik a' buja fajtalanságot tanít-
tyátok: a' kik az egyházi, és világi Hatalmas-
ságok között háborgásfokat, egyenetlenségeket,
viszszavonásfokat szereztek: a' kik az erkölts'
Oskoláját el-pufztittyátok: egy szóval, a' kik
minden botránkozásfoknak, minden el-tsábitásfok-
nak, minden országló roszszaságnak egyenes
okai, 's kut-forráfai vattok: 's így Munkáitok-
kal annyi ezer ártatlanokat a' pokol' úttjára ve-
zettek, és egy ISTEN' fáratságit, halálát, vé-
rét semmivé tenni igyekeztek.

Jaj néktek, kegyetlen Gyilkosoknak! jaj
néktek, istentelen ördög' Tzinkosinak! Ugy vá-
gyon, ördög' Tzinkosinak: mert a' ti bűnötök
ördögi bűn. Az ördög, *bomicida erat ab ini-*
zio (1), gyilkos volt eleitől-fogva. De nem
volt gyilkos eleitől-fogva más-képpen, és más-
okból, hanem hogy eleitől-fogva lelkeket veszt-
tett

(1) Joan. 8. 7. 44.

tett, kísértetbe hozta az embereket, bűnre vezette őket; az üdvesség' útján keleptzéket hányt nékik. Szint' ezt teszitek ti, istentelen Irók, istentelen könyveitekkel. Ti tehát az ördög' tzinkofi vattok, az ördög' hivatallyát viselitek. Ő eleitől-fogva maga által volt gyilkos: most ő gyilkos ti-általotok. Ti eszköz gyanánt szolgáltok néki: midőn a' fegyvert kezébe szolgáltattátok; a' mit ő el-kezdett, ti el-végzitek; és helyette a' kereftény lelkeknek kísértői, el-tsábítói, ölöi vattok. Jaj tehát, jaj bizonynyal ti-néktek! *mert jaj annak, a' ki által botránkozás jö (1): Sangvinem eorum de manu tua requiram (2); a' ti kezeitekből keresi-ki valaha Isten az el-tsábított lelkeket.*

Ti ugyan most ezt a' *Valabát*, 's ezt a' *jajt* katzajjal fogadgyátok; mivel mind a' lélek' halhatatlanságáról, mind a' jövőndő ítéltről, mind a' pokol' kinnyairól, 's azok' örökké-valóságáról semmit sem tartotok. De azért, hogy ti ezekről az igazságokról semmit sem tartotok, vallyon következik-e, hogy azok ön-magokban, 's az Isten előtt sem igazak? (3) Várákozzatok

(1) Matth. 18. v. 7. (2) Ezech. 3. v. 20.

(3) Non quia vis, non resurges; aut si resurrectorum te non eredideris, propterea non resurges. *Augustinus.*

tok csak egy kevéskét: léfzen, hidgyétek, lé-
 fzen nem fokára olyan óra, melyben, a' mit
 most semminek állítotok, azt igen igaznak látni
 fogjátok: azt nagy bocszsonkodással magatokon
 tapasztalni fogjátok: a' firalmas jajt fene dü-
 hösséggel ordítani fogjátok. Már az halálos
 Ágyatok, Elöl-érzése léfzen a' pokol-béli kinok-
 nak, melyek elöl nem fogtok immár el-fut-
 hatni. A' Nyoszolyátok, melyen vég-kép' fog-
 tok fektünni, tsupa eleven szennel rakvának
 fog látszatni. A' Bánat, mely benneteket abban
 a' rettenetes órában, melyben a' haragra ger-
 jedett örök Biró elibe kell majd mennetek, fog
 gyötörni, a' pokolnak minden gyötrelmit vég-
 hetetlen-képpen fellyül fogja mulni. A' Szám-
 adás, melyet a' Teremtő mind azokról a' lel-
 kekről, melyek üdőről üdöre ti-álatotok vagy
 a' Religiótól el-pártultak, vagy magokat a' te-
 sti gyönyörűségre, 's más feslettségekre adták,
 töletek fog-kérni, irtóztató, irtóztató, irtózta-
 tó fog-lenni! Azt a' tsekély dicsőséget, mel-
 lyet magatoknak firkáláfitok által a' fel-fordult
 Világ előtt szereztetek, ezernyi ezer rettene-
 tes, 's örökké-tartandó kinokkal fogjátok fizet-
 ni. Már most utál, gyűlöl, átkoz titeket min-
 den igaz, erkölts-szerető, józanon gondolko-
 dó Keresztény; és jaj néktek, ha még az Isten
 útka-is száll rátok!

'S ez azokat a' pénz-halászó, 's magok-lel, két áruba botsájtó embereket-is illeti, a' kik egy kis mulandó nyerefségért a' gonofz Iróknak szolgálattyyokat ajánlyák, az ő istentelen munkáikat bé-nyomtattyák, magoknál le-téve tarttyák, fel 's alá hordozzák, árullyák, dítsérik, javallyák, 's így azokat el-terjesztik. Ezeknek, ezeknek sem léfzen se kifebb számadások, se könnyebben a' dolgok, mint magoknak a' szerzőknek. Ő nélkülok ezek az istentelen, lélek-vesztő Munkák talán örökre elmaradtak volna: de mint hogy vannak, a' kik erre szivesen szolgálnak, 's kezeiket, nyelveket, minden tehetségeket ajánlyák; a' gonofz szándék szárnyakat kap, 's a' tsábítás szintén rendeltt feregében elő-áll a' világon. A' Romai Szent Szék, a' Krisztus' Hely-tartói már több ízben átkot hagyítottak a' tiltott könyvek' mind olvasására, mind készítésére. Ezek az átkok egyes-egyig nyakokba hulnak a' Nyomatóknak, 's az Árosfoknak-is, ugymint, az olyan Eszközöknek, a' kik az Anya-szent-egyház ellen, a' Religio ellen, az erköltsi jó Rend-tartás ellen segítségeket, 's szolgálattyyokat nyujtyák, 's még néha a' kárhozatos könyvek' Iróit bérben-is tarttyák, hogy belölök kéz alatt magoknak nagyobb nyerefséget, 's hasznót hajtsanak. De, *pecunia tua tecum sit in perditionem*, (1) a'

te

(1) Act. 8. 20.

te pénzéd, o istentelen, a' te hasznod, a' te nyerefséged veszfzen-el véled. A' mit nyersz, a' mit íszeresz; az nyeri néked a' poklot, az íszerzi néked az örök kárhozatságot. O nyomorult, szegény nyerefség! O sűrű könyvekre méltó haszon! O kár-vallás, melly minden kár-vallásokat határ nélkül fellyül-hallad!

Kihez forduljak e' gonofznak meg-állítása végett? Kit szólítsak? Kihez folyamodgyam? Én ugyan beszélek: én ugyan okoskodom; de az én okoskodásomat több testnek, és vérnek kedvező okok farkából ki-vethetik, 's a' kívánt gyűmölsöt (fájdalom!) meg-gárolhattyák. Nagyobb erő kívántatik ehez; 's nekem a' nálamnál hatalmasbbakhoz szükséges folyamodnom, ha meg-űtni kedvemre tárgyat akarom. De kikhez forduljak? ---- Tudom, kikhez. ---- Hozzátok, édes Hazánk' lelki Fő-Pásztorához. Hozzátok, édes Hazánk' világi Igazgatóihoz, Elöl-járóihoz, Hatalmasaihoz. Néktek kötelességtek, hogy ezt a' gonofz mételet meg-állítsátok. Néktek nagyon tehetségtek, hogy ezt a' gonofz mételet meg-állítsátok. A' ti lábaitokhoz borúlok tehát, o Hazánk' Fejedelmei! titeket kérlek, néktek rimáncodom, alázatos buzgó könyörgésemet hozzátok botsátem.

Leg.

Leg-elsőben , hozzátok , lelki Fő-Pásztorok ! A' Magyar Haza, Krisztus' Nyája. Ti, azok vattok , a' kiket a' sz. Lélek tett , (1) , hogy ezt a' nyáját vezérellyétek , legeltefsetek , minden veszedelemtől meg-őrizzétek. De jaj! mekkora veszedelemben nem forog az mái nap' ? melly számos éhező Farkasoktól nem kerülgettetik az mái nap' ? Ma , ma éllyük azt a' Századot , mellyet Pál Apostol ezer hét száz éltzendők előtt lélekben látott , 's mellyről Timoteus Püspöknek imigyen szóllott : *A Lélek nyilván mondgya , hogy az utolsó napokon veszedelmes üdök lesznek - - - léfzen üdö , mellyben az igaz tudományt el-nem szenvedik , hanem az ő kívánságok szerént magoknak mestereket gyűjtenek , viszkető fülök lévén , és az igazságtól ballásfokat el-fordíttják , és a' mesékre térnek .* (2) Bizony' ma éllyük ezt a' szerentsétlen századot. Ma , valaki egy kis észszel bir , azt a' Religio ellen fordíttya : valaki pennát foghat , azt a' religio-ellen fordíttya : valaki nyelvét perdétheti , azt a' religio ellen fordíttya ; nints ma a' religio ellen írott könyveknek száma : hozzá vannak nagy átkozott mesterséggel alkalmaztatva minden Sorshoz , minden Nemhez , minden Korhoz ,

(1) Act. 20. 7. 28. Attendite vobis , & universo regi , in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos , regere Ecclesiam Dei , quam acquisivit sanguine suo.

(2) 1. Tim. 4. 7. 1. 2. Tim. 3. 7. 1. & 4. 7. 3.

hoz, minden izléshez: majd minnyájan mohón kapnak rajtok: rakvák vélek az almáriomok, a' ládák, a' könyvek' poltzai: nem tartya magának, hanem közli azokat többekkel az ember: vándorlanak kézről kézre: kiki óhajtya saját szemeivel látni, valami e' félét az istentelenség, 's a' szabad-lelkűség napról-napra hoz a' világra: mindegyik hiszi, hogy azokat kinyére olvashattya; mindegyik hizelkedik magának, hogy bir annyi alkalmatossággal, a' mennyi kívántatik, hogy azokat meg-ítéllye; mindegyik tsufssággal, vagy szánakodással fizet annak, mint együgyű buta embernek, a' ki meri némelly könyvek' olvasását néki tiltani. Kedvesen nyeli ember a' mérget, 's még bocszszonkodik arra, a' ki a' méreg-poharat kezéből ki-fatsarni akarja. Ez a' Krisztus' magyar Nyájának mái állapota, o lelki Fő-Pásztorok! Illy nagy a' Krisztus' magyar Nyájának mái veszedelme, o lelki Fő-Pásztorok!

Tudom hívségteket: látom gondoskodásokat: ismérem szíveteket. *Quis infirmatur?* (1) *Ki nyavalog a' juhaitok közül, és ti nem nyavalogtok? Ki botránkozik-meg a' juhaitok közül, és ti nem égtok?* Jó Pásztorok vattok: nagy

(1) 2. Cor. 11. §. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror?*

R

nagy a' juhaitokhoz-való szerezettek. Tsak hogy mennél jobb a' Pásztor, mennél nagyobb a' szerezet, annál kíván nagyobb vigyázást. Tehát minden úton, módon vigyázzatok: az Evangyelista' munkáját tselekedgyétek: pásztori szolgálatokat, ha lehetséges, még nagyobb szorgalommal tellyesítsétek. Legyetek rajta alkalmasan, legyetek rajta alkalmatlanul. Feddődgyetek, esedezzetek, dorgállyatok, büntesétek, de minden békefséges-tűréssel, 's tanítással. Ha én nem mondom-is, böltsen tudgyátok, hogy felöletek vagyon írva: *Ti vattok a' föld' sava: ba a' só maga erejét el-veszti, 's meg-ízetlenül, semmire többé nem jó, hanem hogy ki-vettefsék, és az emberektől el-tapodtasék.* (1) Ha én nem mondom-is, böltsen tudgyátok, hogy felöletek mondgya a' Pásztorok' Fejedelme: *Ti vattok a' világ' világofsága: az égő gyertyát nem tészik a' véka alá, hanem a' gyertya-tartóra, hogy világoskodgyék mindeneknek, kik a' házban találtnak.* (2) Ha én nem mondom-is, böltsen tudgyátok, hogy néktek szól az, a' mit hajdan Ezékiel Prófétnak szólott az Isten: *Ember' fia, ör-állólul adtalak téged' az Isráel házának. A' mit az én számból ballasz, hirdesd-meg az én népemnek. Ha te, midőn én az istentelennek mondom: Istentelen, balállal balasz-meg; néki az én szavaimat meg-nem jelented, hogy magát a' barmis.*

(1) Matth. 11. ♀. 13. (2) Ibid. ♀. 14.

*miség' útától meg-őrízze; ő ugyan az ő hamis-
ságában bal-meg, de az ő vétét a' te kezedből
keresem-ki. Ha pedig te az én szavaimat néki bi-
ven meg-bírdted: ha mindgyárt ő azután a' ha-
miság útáról meg-nem tér-is, te a' lelkedet meg-
szabadítottad: (1) ha én nem mondom-is, mind
ezeket böltsen tudgyátok, o Hazánk' Fő-Pászto-
ri! azért ha én nem mondom-is, böltsen tud-
gyátok, hogy állati szoros kötelefségtek,
(mellyről valaha a' Pásztorok' Fejedelmének
kemény számot adni fogtok) a' reátok bizatott
Nyájnak leg-nagyobb szorgalommal gondgyát
viselni, azt minden veszélytől meg-őrizni, a'
farkasokat vagy tőle el-kergetni, vagy meg-
fogatni, a' mérges füveket, az ártalmas ele-
delt juhaitoktól meszfe távoztatni.*

Rajta tehát, o nagy Lelkek! látsatok dol-
gotokhoz, éllyetek böltseségtekkel, vegyé-
tek-elő Istentől vett hatalmatokat, állítsátok-
meg a' juhaitok' szörnyűséges veszedelmét. Ha
vannak itt nehézségek, azokat szükség meg-
győzni. Ha vannak akadékok, azokat szükség
az útból el-takarítani. Ha vannak ellenségek,
azokat szükség meg-törni. Akár mennyibe tel-
lyen ez ti néktek, de ezt szükség tselekedni.
A jó Pásztor az ő lelkét adgya az ő juhaiért. (2)

R 2

Azért

(1) Ezech. 3. 9. 17. sqq.

(2) Joan. 10. 9. 11.

Azért, ha mindgyárt véretekbe, ha mindgyárt életetekbe kerülne-is a' veszedelem' meg-állíttá-
 fa, de a' veszedelmet szükség meg-állítani.
 Hogyan? mi módon? Ezt ti leg-jobban tudgyá-
 tok. *Tu Domine mi, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei.* (1) Ti böltsek vattok,
mint böltssége vagyon az Isten Angyalának: (2)
 azért ti ezt leg-jobban tudgyátok. A' Nitzéai
 Püspökök *Konstantinus* Tsászárnál: az Efezomi
 Püspökök *Teodozius*, és *Valentinianus* Tsászárok-
 nál: a' Konstantzinápoli Püspökök *Jusztinianus*
 Tsászárnál: Zozimus, és Bonifatzius Püspökök
Honorius Tsászárnál: *Adrianus* Papa *Basilius*
 Tsászárnál kerestek, 's találtak-is, hathatós
 módot az *Arius'*, *Nesztorius'*, *Porfirius'*, *Szeve-
 rus'*, *Pelágus'*, *Fotzius'* könyveiből származó
 veszély ellen. Ha nem jó volna-e néktek-is
 Felséges Urunknál erőssen zörgetnetek, 's a'
 mostani könyvekből származó lelki dög-halál el-
 len nála hathatós módot keresnetek, ti leg-job-
 ban tudgyátok. Én egyedül azon könyörgök,
 hogy módot talállyatok; hogy a' mētely' kut-
 fe-

(1) 2. Reg. 14. v. 20.

(2) Sz. János Apostol-is a' Püspököket Angyaloknak
 nevezi a' *Jelenésnek* 2. Részében, mondván: *Az*
Efesusi Anya-szent-egyház' Angyalának írd-meg: *A'*
Smirnai Anya-szent-egyház' Angyalának írd-meg: *a'*
Pergamusi Anya-szent-egyház' Angyalának írd-meg. 's
 a' t. Itt mindenütt az Angyal által Püspök érte-
 tődik.

fejét bé-dugjátok; hogy juhaitokat a' veszedelemtől meg-örízzétek. Isten ne adgya! hogy tanítani akarjalak; de ez el-mellőzhetetlen köteletségtek.

Azonban nem csak a' lelki Pásztoroknak kötelelsége az, hogy a' Keresztények' kezeiből az istentelen könyveket ki-ragadgyák, 's tőlök a' veszedelmét megszűntesse; ez mily fontos hivatalya a' világi Elöl-járóknak-is, a' Föld' Hatalmafsainak-is, az Ország' Fejedelmének-is. Azért *másodszor* e' végett hozzád folyamodom mély térd-hajtással, Felség. Apostoli Koronás Királyunk! hozzátok, Hazánk' Hatalmafsai, 's világi Igazgatói! Nem lehet nem tudnotok, hogy *non est potestas nisi a Deo*, (1) nints Erő, nints Hatalom a' világon, melly Istentől nem venné eredetét, 's melly részesülése, 's ki-folyása nem volna az Isten' hatalmának. Ebből pedig mi következik? Az bizony, hogy néktek azon-képpen, 's arra szükség eseteket hatalmatokkal, miképpen, 's mire él az Isten tulajdon hatalmával: más különben a' ti hatalmatok az Isten' hatalmához nem hasonlítana: ha nem hasonlítana, nem volna magában jól el-rendeltetve: ha nem volna magában jól el-rendeltetve, az Istentől nem származna. Mivel tehát a' ti hatalmatok az Istentől

R 3

szár-

(1) Rom. 13. v. 1.

származik, szükséges, hogy ti azon képpen, 's arra éllyetek azzal, miképpen, 's mire él Isten az ő tulajdon hatalmával. Ám de Isten az alatt-valók', vagy-is az emberek', üdvességére, 's a' maga ditsőségére él tulajdon hatalmával. Tehát bizony' néktek-is az alattatok-valók' üdvességére, 's az Isten' ditsőségére kell élnetek a' ti hatalmatokkal. Következés-képpen, valami az alattatok-valók' üdvességét akadályoztattya, valami az Isten' ditsőségének kifebbségére, 's rövidségére szolgál, mivolti szoros hivataltok, hogy azt hathatósan meg-gátoljátok.

Nemdenem valami a' polgári Tárfaságra nevezve nagynak látszik, ti azt gond-viseléstek' igaz tárgyának tartjátok? Nemdenem valami annak hasznait, 's igazságait a' vezedelemtől ójhattya, 's bátorságba teheti, ti azt tekintetetekkel, hatalmatokkal, végezéseitekkel támogatjátok? Nemdenem valami az ő hasznának árt-hat, 's az ő igazságait tsorbíthattya, sértheti, fel-bonthattya, ti arról parantsolatokat adtok, rendeléseket tesztok, büntetéseket szabtok? A' polgári Tárfaságra nézve, ti tiltotok, feddődtök, büntettek; 's ezzel magatokat érdemes Felsőbbeknek, gondos Elöl-járóknak, méltó Fejedelmeknek mutattjátok. De vallyon nem sokkal több-e a' ti polgáritok' örök üdvessége, mint sem a' ti polgáritok' üdeig-való boldog-

dogsága? De vallyon kevesebbek tartoztok-e ti az Istennek, mint sem a' polgári Társaságnak? Ha tehát ti-néktek mivoltos kötelefségtek, hogy azt hathatósan meg-gátollyátok, valami az alattatok-valók' üdei boldogságát akadályoztattya, 's a' polgári Társaság' hasznainak, 's igazságának kifebbségére szolgál: sokkal inkább az mivoltos hivataltok, hogy hathatósan meg-gátollyátok, valami az alattatok-valók' üdvefségét akadályoztatta, valami az Isten' ditsőfségének rövidségére szolgál. Mivel tehát a' gonofz könyvek, 's azok' olvasása az alattatok-valók' üdvefségét akadályoztatta, 's az Isten' ditsőfségének kifebbségére, 's rövidségére szolgál, a' mint ez ebből az egész Munkámból ki-tetszik: tagadhatatlanul néktek mivoltos kötelefségtek, hogy a' gonofz könyveket, 's azok' olvasását hathatósan meg-gátollyátok.

Ah! tehát vessétek félre a' városi hamis okofságot: tapodgyátok-meg, akár melly nagy légyen ez, a' maga-haszont: mentsétek-meg a' szörnyű lelki veszedelemtől polgáritokat: fogjátok pártúl a' Religio', az Isten' ügyét, el-puszitván az istentelen könyveket, 's meg-gátolván azok' olvasását. Ha ki tsunya paskvil-lust ereszt: ha ki embertelen rágalmazásokat nyomtatásban ki-ad: ha ki tsipkedő, motskoló Szatirát szerez, mellyel betsülletét sérti akár az egész polgári Társaságnak, akár az ő tag-

jainak; úgy-e, hogy fel-indultok a' méltatlanságon, tiltyátok az e' féle irást, nyomozzatok, 's ha ki-tudódik, kemény büntetések alá veritek a' Szerzőt? Ihon! tele mái napon a' világ leg-veszedelmesbb, leg-ámítóbb, leg-otsmányabb paskvillufokkal, motskoló irásokkal az Isten ellen, a' kereltényi Társaság ellen, annak Tagjai ellen: minden-felé ki-terjesztetnek: minden helyen találtnak: minden félelem nélkül a' *Publicum* szemeiben árultatnak: tömve állanak vélek a' tanuló-szobák, a' könyv-tartó Almáriomok: nem már titkon, hanem világosan osztatik, vettetik, hintetik az halálos méreg. Ország' Elei! Földnek Birái! erre ti halgafsatok? Meg-engedi a' lelki-ifmerettek, hogy erre halgafsatok, szemeiteket bé-hunnyátok, egy gyanós vigyázatlanságból a' gonofzt újjaitokon által-nézzétek? Mit nem mivelnétek? hogyan nem lobbana-fel buzgólságtok, ha valakitől a' Fejedelemség' betsüllete, méltósága, felsége sértenődne? 'S kevesebbet mivelhesetek? 's nagyobbak, restebbek lehesetek, midőn a' menyei Királytok', a' mindenható Uratok' felsége, méltósága, ditsőisége szenved? O! e' mellett fel-állani, leg-első állati kötelefségtek. A' Nemzetek' Doktora nyilvánosságos szókkal tanítja, hogy, *Dei minister est in bonum*, (1), ti az

(1) Rom. 13. v. 4. *Dei minister est tibi in bonum - non enim sine causa gladium portat.*

az Isten szolgái vattok; és a' végre vattok, hogy jót szerezzetek: 's hogy a' fegyvert a' Mindenhatótól nem ok nélkül vettétek, hanem hogy az Isten' parantsolatit tellyesíttefétek, az Isten' dolgát sürgesfétek, az Isten' ügyét védelmezzétek, és boszszúlljátok. Melly nagy öröme léfzen a' Religiónak! melly nagy hasznára leszen az Orzágnak! melly nagy félelme léfzen a' semmi-hü Szabad-lelkeknek! melly nagy ditsőségtekre mind az Ég, mind a' föld előtt léfzen néktek magatoknak, ha férfiasan meg-feleltek e' köteleltségteknek! *Quicunque glorificaverit me, glorificabo eum*, úgy mond az Ur: *Valaki engem ditsőitend, meg-ditsőitem ötet.* (1)

Ha meg-nem feleltek, o ki ditsőségtelenek (2)! O ki boldogtalanok lesztek! Már az isteni szententzia ki-vagyon adva reátok. Értsétek az Ur' szavait, ki a' Böltseség' könyvének VI. Részében e' kép' szól hozzátok: *Hajtsátok ide füleiteket, ti, kik a' sokaságokkal bírtok, és tetszettek magatoknak a' nemzetségek' seregiben: A' hatalom az Urtól adatott néktek, és az erő a' Felségestől, ki meg-kérdezi a' ti tselekedeteket, és gondolatotokat meg-visgállyá: mert midőn az ő Orzága' szolgái volnátok, nem*
iga-

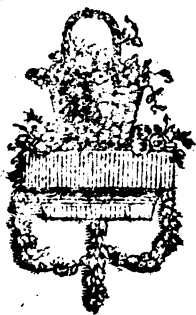
(1) 1. Reg. 2 §. 30.

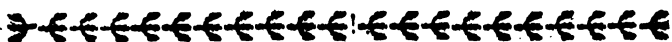
(2) Ibid. Qui autem contemnuunt me, erunt ignobiles.

igazán íteltetek, se meg-nem őriztétok az igazság törvényét, se az Isten' akarattya szerént nem jártatok. Rettenetesen, és hamar meg-jelenik néktek: mint hogy igen kemény ítéletek lesznek azoknak, a' kik uralkodnak. Mert a' kitsinneki irgalmaság engedtetik: a' hatalmasok pedig hatalmason szenvednek kínokat. Mert az Isten senki személyét nem válogattya, se nem fél senkinék nagyváltától. Mert a' kitsint, és a' nagyot ő teremtetted, és egyenlő-képp gondgya vagyon néki mindenekre. Az erősebbekre pedig erősebb kínok következnek. Sap. VI.

V E G E.

T O L D A L É K.

*Voltér' Henriásáról Zabuesnig Urnak rosfáld-
Ítélete.*

Sokan a Magyarok közül, fő-kép' a Protestánsok közül, nagyon fel-kapták *Voltér' Henriását*, 's mód nélkül dít sírik, sőt magyarra is fordították, ketten, *Pézzeli*, és *Szilágyi*. Tudnám én ennek bizonyos okát adni, ha akarnám: de mivel ezt minden Katolikusok, a' kik e' munkát olvasták, úgy-is által-látták; nem kívántatik, hogy felöle szóllyak. Tsak azt mondom: éppen nem méltók, éppen nem igazak azok a' dít síretek, a' mellyeket a' *Henriásnak* ezek a' Magyarok fujnak. Ez a' *Vittaröl-írt Költemény* igen hibás, igen héányos Költemény; 's majd nem minden regulái ellen vét annak a' *Mesterstgnek*, a' mellyhez kell tartania a' *Poetának*, midőn ő (*Poema heroicum*) *Vitézről* ír költeményes-történetet. Azért, tsak magokat gyalázzák, 's a' Tudófoktól tsak magokat ítélte-tik, a' kik ezt olly nagyra magasztallyák: 's *Pézzeli*, és *Szilágyi*, sokkal okosbban tselekedtek volna, ha azt az üdőt, mellyet a' *Henriás'* fordításában töltöttek, más hasznosbb munkára fordították volna.

Nem tesszik ez az ítélet-tétel nekik? sem a' hozzájuk hasonlónak? én erről nem tehetek: nem magamtól mondom, a' mit mondok: ezt már régen fel-jegyeztették a' Tudósok. Rövidség' okáért, tsak egyet, *Zabuesnig Urat*, hozok-elő közülök. Ez a' nagy Tudós *Voltér'* életében (p. 27.) ezeket írja:

„*Aur*”

„ Ámbátor ez a' Vitézről-írtt Költemény a' szé-
 „ pen-zengő versek miatt, a' magas gondolatok mi-
 „ att, az eleven le-rajzolások miatt, az írás-módjának
 „ el-ragadó kellemetessége miatt a' Vers-költő tudo-
 „ mány' remek-munkájának tartatott legyen; mind
 „ azon által már mindgyárt akkor (mikor t. i. köz
 „ világozságra jött) találkoztak nagy észű *Criticusok*,
 „ Tudomány-ítélők, a' kik benne az ész, és poé-
 „ tai eret, a' költéseket, a' személyek' erkölsét, miné-
 „ műséget, Karakterjeit, a' le-rajzolásokat, sőt még
 „ magát az írás-módját, és verseket-is, rostára mer-
 „ ték venni, és a' fogatkozásokat ki-rakni. Én
 „ tsak a' főbbeket huzom-ki, rövid summában ide
 „ télszem, és magokra, az *Henriást* ísmérő, Olvasók-
 „ ra hagyom, hogy belőlök ítéletet tegyenek, ha ez
 „ a' Munka érdemes munka-e, avagy érdemetlen.
 „ Itt' vagyon e' Költemény' foglalattya, és őszve-ren-
 „ delése.

„ III. Henrik országol vala: de mivel a' Koro-
 „ na' terhének viselésére erőtlen volt, a' Gizek párt-
 „ ütést szerettek ellene, és Párisból őtet ki-hajtották.
 „ Burbon Henrik jó segítségére, 's mind ketten alá-
 „ ja mennek a' Fő-városnak, 's kezdik azt meg-szál-
 „ lani. III. Henrik Burbon Hertzeget el-küldi tit-
 „ kon segítségért Erzsébethhez Anglia Ország' Király
 „ Afzszonyához. Utnak indul a' Vitéz. Nagy ten-
 „ geri háborút szenved; melly őtet egy szigetbe ve-
 „ ti: ott ő egy mennyből ihlettetett Öreg-emberre akad,
 „ a' ki néki azt jövendőli, hogy ő Frantzia Király ad-
 „ dig nem léfzen, míg Katolikussá nem léfzen.
 „ Burbon Londonba érkezik: beszéli a' Királynénak
 „ Frantzia Ország' állapottyát, és romlásait: kér tőle
 „ segítséget, 's nyer. Azonban a' Meg-szállottak
 „ vitéz-módon ki-ütnek: 's már a' Király' sátoráig
 „ hatottak, mikor, ihol! Burbon Henrik Angliából,
 „ színt'

„Ízint' abban a' szempillantásban, meg-jő, 's a' sze-
 „rentsét meg-fordította. Készülnek az ostromhoz.
 „A' Vízszálság (*Discordia*) Majennét bátorította; 's a-
 „zonnal Romába repül, hogy ott a' Politikát fel-ke-
 „refse, 's véle együtt Párisba vízfsza-tér, hogy a'
 „Szorbónát el-tsábítsa, a' mellynek Tekéntete ízint'
 „e' módon a' Szerzetéseket-is el-tsábította. A' Fana-
 „tizmus ébrefzti a' Meg-szállottakat; de midőn ők
 „keményen szoríttatnak, Kelemen Jakab ki-mégyen
 „Párisból, és a' Királyt meg-öli. A' Tábor Bur-
 „bon Henriket Frantziák' Királyának isméri; de a'
 „Várasbeliek öszve-gyűlnek, 's azon tanátskoznak,
 „hogy más Királyt válasszának. E' tanátskozás
 „tartván, Burbon Henrik a' Várasra ostrommal mé-
 „gyen; 's tsak nem már győzedelméskedik, de a' sz.
 „Lajos meg-gátollya. El-estvéledik. A' Vitéz meg-
 „járja lélekben az eget, és a' poklot. A' Meg-szál-
 „lott Várasbeliek Spanyol Országból segítséget vesz-
 „nek: ezen alkalmatósággal Páristól 15. vagy 16.
 „mél-foldnyire ütközet esik: Majenn meg-verettetik.
 „A' Király meg-szeréti Gabriella Kis-aszfzonyt. Mor-
 „néj ki-ragadgya ötet szerelmei közül. A' Váras'
 „Meg-szállása újra kezdődik: íszonyú éhség puszt-
 „títja Párist. A' Király meg-tér; és Páris Várofa
 „néki kapuit meg-nyitja. „

„Légyen most szabad nékem, erről egy néhány
 „észre-vévéseket tennem: olly észre-vévéseket, mel-
 „lyeket egyedül tsak az Okofság, és az egészséges Iz-
 „lés fognak szolgáltatni kezemhez. A' Henriás' sár-
 „gya, úgy mond Voltér (1), Páris Várasának Meg-
 „szállása, mellyet Váloa Henrik, és Nagy Henrik el-kez-
 „dettek, de ez az utolsóbb egyedül maga végzett-el. Most
 „már, illik-e, hogy a' Poeta bizonyos dolgot egy
 „Fe-

(1) T.I. Idée de la Henriade. p. 279.

„ Fejedelem által kezdésen , 's más Fejedelem által
 „ végeztefsen ? fő-kép' , ha az egyik szegény , erő-
 „ telen , alacson minéműségű , a' másik pedig nagy szívű ,
 „ 's magas karakterű. Mitsoda betsülletére szolgál
 „ egy Fő-Vitéznek , ha ő aztat vízi végbe , a' mit
 „ egy igen közép-szerű Fejedelem mérészlett , el-kez-
 „ dett ? „

„ Párisnak első Meg-szállása , mellyet Váloa Hen-
 „ rik , és Burbon Henrik el-kezdettek , de tsak ez az
 „ utolsóbb el-végzett , ellene-mond még a' Történet-
 „ nek-is ; és a' Költeiményben nem lehet egy azzal
 „ a' Meg-szállással , mellyet az Ivri ütközet után ,
 „ melly Páristól tizenöt mélföldnyire Normandiában
 „ történt , IV. Henrik el-kezdet. Az első Meg-szállás
 „ a' Henriásban volta-szerűnt abba-hagyattatik : és
 „ a' második az első után sokára kezdődik. Azért
 „ ebből Párisnak két különbb Meg-szállása kerek-
 „ kedik ; ha tsak azt nem akarjuk vittatni , hogy
 „ mind a' kettő azon egy Meg-szállás volt , mivel mind
 „ a' kétszer azon egy Város szenvedett Meg-szállást.
 „ Egy *Pemára* pedig bőven elegendő lett volna
 „ egy Meg-szállás : kettő kelletnél-több. A' III.
 „ Henrik' gyenge ellen-állásának , sőt még az ő meg-
 „ gyilkolásának-is , nints semmi egybe-kapcsolása azzal
 „ a' Párisnak Meg-szállásával , a' mellyet IV. Henrik
 „ vitt-végbe. 'S olly kevesse tartozandók ezek a' Fő-
 „ dologhoz , melly kevesse tartozik hozzá a' szent Berta-
 „ lan napi Mészárlás , mellyet Voltér a' II. Énekben
 „ le-ir , 's melly le-írást az egész munkában leg-ha-
 „ talmasbbnak tart ; hihető-képpen azért mivel ő ott
 „ a' maga leg-kedvesbb tárgyáról beszélt , mellynek
 „ útálatosságát ő minden írásiban olly örömezt a' Re-
 „ ligióra keni. Azért a' tizedik Éneknek , melly az
 „ Henriásban utolsó , egyik Rész , sokkal alkalma-
 „ toshban lehetett volna a' könyvnek kezdete. „

„De

„ De millyen az a' Nagy Vitéz, a' kit Voltér
 „ vélünk ott tsudáltatni akar? Ő meg-szállja
 „ önnön Népét: ő benne kegyetlen vér-ontást okoz: ő
 „ azt ifzonyatos éhségre hozza, 's kinfzeréti. De
 „ talántán ezek a' dolog' Ki-fejtésére szolgálnak? nem,
 „ leg-kisebbit sem. Egy átallyában haszontalanok;
 „ 's a' mi még roszszabb: a' Vitéz tudja, hogy
 „ mind ezek haszontalanok, 's hogy nékik haszonta-
 „ lanoknak kell lenniök. Am egy mennyből ihlet-
 „ tetett Öreg-ember, a' kit ő, mint *magis Iffens*, úgy
 „ halgatott, már mindgyárt kezdetben mondotta néki:

„ De ha az *Igazság* elmédben nem fénylik,
 „ Hogy Párisba mehets, héában remenylik.

„ Ha Henrik ezt a' Mondást nem maga halot-
 „ ta volna, avagy nem értette volna: ha az homá-
 „ lyos, zúrt-zavart, titkos értelmű lett volna; ekkor
 „ őtet még lehetne menteni: de a' Proféta szemtül-
 „ szemébe, minden kerengés nélkül, világosan szól-
 „ lott néki. Mit kell tehát nekünk egy olyan He-
 „ rosról itélnünk, a' kinek tselekedete egy felől ön-
 „ magában igen kegyetlen, más felől az oktalansá-
 „ gon, és gondolatlanságon fondáltatik? Itt bizom-
 „ nyal azt kellene Horatziussal kiáltanunk:

„ Quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

„ A' Nép talán igazságtalanul tselekedett, hogy
 „ IV. Henriket bé-nem akarta venni azért, hogy ő
 „ Protestans volt: de nem különbben, a' Költemény'
 „ tzéllja szerént, IV. Henrik is igazságtalanul tsele-
 „ kedett, hogy olly fokáig Protestans maradt. E-
 „ löbb kellett volna néki meg-térnie, és azután népe
 „ ellen táborba szállania. A' Poeta, nem bánom,
 „ hadd költötte volna ekkor, hogy a' Nép nem bi-
 zott

„ zott ehez a' Meg-téréshez : leg-alább ebből az
 „ sült volna ki, hogy Henrik' részéről nem volt sem.
 „ mi hiba, és hogy csak a' pártosok voltak igaz-
 „ ságtalanok.

„ *A' Henriás' tárgya Párisnak Meg-szállása*; (azt
 „ kellett volna Voltérnek mondania: a' két *Meg-száll-*
 „ *lások*, a' két *Henrikek*) 's egy néhány levelekkel a-
 „ lább ezek olvasztatnak: *A' Religio leg-nagyobb ré-*
 „ *szént e' Költemény' tárgya*, 's ugyan az annak egyetlen
 „ *egy Ki-fejtése*. (1) Az az: *A' Religio*, es a' *Váras*
 „ *Meg-szállása nagy részént*, és *kis részént e' Költe-*
 „ *mény' tárgya*. Ugy de, mint illenek egybe ezek
 „ a' két részek? Ha a' *Religio Fő-tárgya* ennek a'
 „ munkának; mire valók, 's mit használnak mind
 „ ezek az *Ütközetek*? Hiszen erről egy *Teologus*
 „ tett volna, a' ki okaival a' *Nagy Vitéz' elméjét*
 „ meg-győzte volna. Ha ellenben a' *Váras' Meg-*
 „ *szállása a' munkának Fő-tárgya*; miért írja *Voltér:*
 „ *a' Religio egyetlen egy ki-fejtése e' Költeménynek*? Ha
 „ ez igaz, csak a' IV. *Henriket* terheli, nyomja: az
 „ egész akadályt az ő vallása tette. Már, nem
 „ képtelen tudás dolog-e, hogy egy *Király tulajdon*
 „ *Népével a' háborúnak minden tsapásait*, 's az éh-
 „ ségnek iszonyatofságát éreztefe, minek-előtte ő
 „ olly dolog' *ki-fejtésére* lépjen, melly egyedül csak
 „ az ő akarattyától függ? Mit szolgáltak az ő *Meg-*
 „ *térésére az Ütközetek*, és a' *Vér-ontások*? Ha te-
 „ hát *Henrik az Olvasók előtt még-is némi-némű be-*
 „ *tsületre kap*, arra nem kap az által a' dolog ál-
 „ tal, melly *Fő-tárgya a' Költeménynek*; hanem csak
 „ némelly egygyes, 's ottan-ottan bé-tsúsztatott le-
 „ rajzolások által, a' mellyek igen könnyen el-ha-
 „ gyattathattak volna. Azonban az ember valójában
 szá-

(1) T. I. Idée de la Henriade. p. 282.

„ szánakodik egy olyan Népen, melly leg-jobb szán-
 „ dékből, és mivolti, 's leg-szentebb végből véres
 „ Áldozattyává lészzen egy meg-vakíttatott Királynak,
 „ a' ki magát azon Nagyok' igen kegyetlen Politikájá-
 „ tól el-hadgya ámuttatni, a' kik körülete vannak. „

„ *A' Henriás két részből áll, úgy mond ísmét*
 „ *Voltér, valóságos Történetekből, és költsz dolgokból.*
 „ (1) Nékeim tehát még valamit kell mondonom er-
 „ ről az utolsóbb részből. Miben állanak a' Hen-
 „ riás' költsz dolgai? Értse az ember. „

„ Az első Énekben látunk egy Öreg-embert;
 „ de a' kinek nints semmi egyéb Tekéntete, Méltó-
 „ sága, hanem csak az, a' mellyet szerez néki az ő
 „ Barlangja, 's az ő ősz Haja, és a' ki IV. Henrik-
 „ nek bizonyos módon eleibe rakja az ő róla álló
 „ örök végezéseket; de a' Héros magát hozzájuk
 „ nem alkalmaztatta. A' szent Lajos' *Meg-jelenése*
 „ az hetedik Éneket tölti-bé; mivel egy Vitéz Homé-
 „ rusnál, 's egy más Vitéz Virgiliusnál a' pokolra
 „ alá-száll. Ez szép poétai Álom; de egy Költe-
 „ ményben nem szükséges. Semmi jövendölés azt
 „ előre nem hirdette: semmi Sorsok azt nem
 „ rendelték: a' Vitéz miatta leg-kifsebbet sem száll
 „ magába, leg-kifsebbet sem javul belőle, minék-u-
 „ tána fel-ébred: őli a' Frantziákat, valamint az - e-
 „ lött: éhezteni kegyetlenül őket. Ugy látszik, hogy
 „ ez a' *Meg-jelenés* őtet még mélyebben tisztította a'
 „ mélységbe. „

„ A' Viszszafáság (*Discordia*) a' negyedik Ének-
 „ ben, merő történetből, jö-elő, minden indító ok
 „ nél-

(1) Ibid. p 280.

„ nélkül. Lalsan-lalsan Izemélyé vállik, a' nélkül,
 „ hogy észre vehetsük, mint mégyen ez végbe. E-
 „ leinten az, tsak Retorikabéli Figura volt; azután Fő-
 „ személyt játszik a' dologban. Jár szüntelen ide,
 „ 's tova, mint egy *Hir-mondóné*, úgy mond La Beau-
 „ melle (1): egybe szövetkezik a' Politikával, de
 „ úgy, hogy ez semmi nyomóft végbe ne vigyen: s
 „ minek-utánna Romában egy tutzin szép Verfet el-
 „ darált, 's a' Pápákat le-gyalázta, viszszá-tér, 's a'
 „ maga érthetetlen személyét (personam allegori-
 „ cam) odább játsza. „

„ Az ötödik Énekben a' Fanatizmus (vad buz-
 „ góság) Kelemen Jakabhoz tart hosszú beszédet,
 „ 's ad néki egy rövid kardot, mellyel meg-öllye a'
 „ Királyt; azonban meg-nein mutattya néki a' kezét,
 „ melly nyujtja a' kardot. „

„ A' kilencedik Énekben egybe-zagyvállja Vol-
 „ tér a' lelkit, 's a' világít; a' keresztényt, 's a' po-
 „ gányt. A' Szerelmet sok költséggel hozza Tzi-
 „ prusból, holott egy Páris mellékiben égő Szerelem,
 „ vagy a' szép Gabriellának szép szemei szint azt a'
 „ szolgálatot meg-tehették volna, a' mellyet régenten
 „ a' Tziteréi Kupidónak kellett meg-tennie. Nem
 „ könnyen láthattuk-e, hogy ez a' Poeta, midőn a'
 „ azt követni kívánta, a' mi más Vitézekről-irtt Köl-
 „ teményekben leg-szebb, 's álmélkodtató; a' dolgot,
 „ egy neverséges módra, meg-erőltette, vagy tellyes-
 „ séggel hihetlenné tette? „

„ Mit szóllyak azokról az Erköltsökről, Mi-
 „ némúségekről, Karakterekről, a' mellyek különös-
 „ képpen dugják-ki magokat a' Henriásból? Az
 „ el-

(1) Lettres á Mr. de Voltaire. L. XX. p. 165.

„ első öt Énekekben, az az, a' Henriásnak hason-
„ felében, a' III. Henrik Fő-vitéze a' Költeménynek:
„ mert csak ugyan ő kezdette-el a' Váras' Meg-szállá-
„ sát; 's az ő Minéműsége, Karakterje az Erőtlenség.
„ Majenn nagyra-vágyó, a' mint közönségesen szokott
„ lenni az emberek között. D' Omal vitéz, tüzes,
„ zabolátlan. A' szép Gabriella szerelembe merült.
„ Mornéj okos, 's eszes. Jól vagyon! de mind e'
„ Karakterekben nem találhatik semmi füláncos, sem-
„ mi ritka, semmi új. A' historiákban ezer ilyen
„ példák szemléltetnek: éppen nem volt méltó, hogy
„ ezzel a' Musának ember dolgot adgyon.,,

„ Kelemen Jakabra, a' Király' gyilkosára, ta-
„ lán még leg-jobban illik, a' néki tulajdonított Ka-
„ rakter; de az fints az ő vétkes tselekedetéhez szab-
„ va. Az együgyűség, a' szívének egyenefsége, a'
„ jó szándék, a' religió mellett-való, nem jól érte-
„ tett, buzgóság tesznek belőle nevezetes személyt.
„ A' Poétának ezen embert, az ő vétke' nagy-volta
„ szerént, ugy kellett volna elő-állítania, hogy az
„ Olvasók egy jobbágyinak Királya ellen-való párt-
„ ütését meg-útálják. Ő azonban ötet egy szeren-
„ tsétlen Entuziasztává téfzi, a' kit nem más tsal-meg,
„ hanem magok az ájtatóság' fundamentomi, 's a' ki
„ inkább szániakodásra méltónak, mint sem vétkes-
„ nek látszik. Ha az ember tsupán a' Költeményt
„ nézi, csak nem már meg-enged néki, hogy ő egy
„ szükség-felett-való, haszontalan fél-Vitézt az utból
„ el-takarított, a' ki ottan másoknak csak alkalmat-
„ lankodott.,,

„ IV. Henrikben, a' mint ötet a' Henriás elő-állít-
„ tya, már oda-fel többeket találtunk, a' miket nem
„ lehet helyben-hagynunk: itt még egyet akarok fel-
„ jegyezni. Ha Henrik Fő-Vitéze a' Költeménynek,

„ vallyon kellett-e néki a' Tabort ott hagynia, több,
 „ mint száz mél-földnyire való útra, melly annyi fok
 „ veszedelmekkel öszve vala kaptsolva, magát adnia,
 „ a' tengeren túl mennie; holott egyedül az ő sze-
 „ mélyétül függött az egész Ármáda', és a' Király'
 „ meg-tartása, 's szerentséje? Ha a' III. Henrik
 „ oktanul tselekedett, hogy őtet el-küldötte: nem
 „ tselekedett-e hasonló-képpen oktanul IV. Henrik,
 „ hogy el-ment? Midőn ő Erzsébet Királyné előtt
 „ jó údeig tsátogott, a' meg-szállott Városbeliek vi-
 „ téz - módon ki-ütöttek. Szerentsére éppen akkor
 „ meg-érkezett. Tehát az ütközet' ki-menetele a'
 „ puszta-don-puszta szerentsétől függött. Burbon
 „ semmit sem tudott a' ki-rohanásról: egy, két, tíz
 „ napokkal később jöhetett volna. Ő meg-fordítot-
 „ ta a' szerentsét; tehát ő vitéz: ő nem hagyta ön-
 „ nön polgárit éhen veszni; tehát ő kegyes. De
 „ bezzeg volt-e okos-is, eszes-is? volt-e Héros?
 „ Ezekből nyilván láttyuk, hogy Voltér nem volt al-
 „ kalmatos arra, hogy a' Herofokat le-rajzolja, „

Azért ő méltó okokból szólott, midőn némelly
 „ könyvében így szólott: (1) *nem volt nekünk az-előtt*
 „ *Frantzia Országban Bajnokról-írt költeményünk; 's nem*
 „ *tudom, ha vagyon-e még mái nap-is. A' Henrias, igaz,*
 „ *többször ki-nyomtatott, mindazonáltal én kevélyen*
 „ *gondolkodnám, ha ezt a' Költeményt olly munkának tar-*
 „ *tanám, melly el-töröli azt a' gyalázatot, a' mellyet*
 „ *Frantzia országnak olly régtől-fogva szemére bányak,*
 „ *hogy t. i. nem tudott még elő-hozni egy Vitézről-írt*
 „ *Költeményt.* „

„ Végre, ha ezt a' Költeményt a' Religio' részé-
 „ ről vizsgállyuk, melly akkor még Romai-katolikus
 Szer-

(1) T. I. Essai sur la Poésie Epique. p. 260.

„ Szerzőtől származott munkának tartatott; el-kell
„ rajta bámulnunk, hogy már benne mind azokat a'
„ gonosz vádolásokat, 's istentelen fel-hányásokat, a'
„ Fanatizmus ellen, a' Pápák' hatalma ellen, az eret-
„ nekek' meg-büntettetése ellen, 's más több e' félek
„ ellen, fel-talállyuk, a' mellyekkel ő azután maga
„ minden írásait meg-töltötte, 's külömbb-féle ábráza-
„ zatok alatt, minnyájak' úntáig, ismét-ismét szem
„ eleibe tette: noha ő egyébb-aránt Elöl-járó Be-
„ szédjében aztat mondgya, hogy ezzel a' Költemén-
„ nyel semmit egyebet nem akar, hanem csak az em-
„ berekbe a' Religióhoz, és a' Törvényekhez-való
„ szeretetet be-tseppegtetni. Igaz ugyan, hogy ő
„ a' mardosó, mérges beszédekkel hol a' IV. Hen-
„ rik', minek-előtte ő Katolikussá lett, hol az Angliai Ki-
„ rályné, melly Katolika nem volt, hól más Prote-
„ stans ember', szájába tést; de mivel ő ezeket úgy
„ hozza-elő, hogy mindég felelet, 's mentsege nélkül
„ hadgya, világosan ki-tetstik, hogy mind ezek alatt
„ csak az ő saját gondolati fekszenek. Sőt ez ab-
„ ból-is nyilván ki-tetstik, mivel láttyuk, hogy Vol-
„ tér, akár tulajdon indulattyából, akár az Anglusok-
„ hoz való hízeltetésből, (mert Londonban botsáj-
„ totta-ki Henriását leg-elsőben) a' *Pártosokat*, és *Pro-*
„ *testánsokat* mindég úgy állíttya-elő, mint Tökörét, 's
„ Példáját a' tökéletes Jó-erköltsnek: ellenben a' Ki-
„ rályokat, a' Pápákat, a' Katolikusokat leg - na-
„ gyobb igazságtalanságról vádolgya. „ Ezek után
emlegeti Zabnesnig Úr: hogyan hozza Voltér Ro-
mából a' leg - gyalázatosbb Politikát, 's melly fe-
kete festékekkel írja-le a' Római Udvar; holott né-
ki ezt a' Politikát sokkal könnyebben, 's jobban fel-
lehetett volna találni Angliában, az Erzsébet Királyné
Udvarában: hogyan tagadgya ő a' pokol' kinnyai-
nak örökké-valóságát: hogyan ellenkezik az Anya-
szent-egyház' tanításával a' *barbaros Kegyelem* iránt:
ho-

hogyan botlik a' kereszténység ellen, midőn a' *szent Háromság* Istenről beszéll.

Ez *Voltér*' Henriásáról Zabuesnig *Urnak* ítélkezése. A' ki ezt jól meg-fontollya, nem kétlem, által-láttya, hogy a' Henriás igen heányos, igen hibás Munka: azért éppen nem méltó azokra a' ditsíretek-re, a' mellyeket néki némelly, (bizonyyal bűzbe keveredett kereszténységű) Magyarok mondanak; 's annál inkább nem volt méltó, hogy magyarra fordítás-sék. De t. i. más oka vala ezeknek a' Fordításoknak. Ha én ilyen okból elő-venném p. o. tsak *Floremundus*' *Ræmundus*' historiáját, és azt vagy egészen, vagy némelly *Ki-vonyásfokban* magyarul ki-adnám: mit mondanának a' Protestánsok? pedig ki volt *Voltér* ki *Floremundus*?

V É G E
A'
TOLDALÉKNAK.

KNIHOVNA
KUBELÍKOVA
(SZÉLLOVA)

